PRİZMA

M. Fethullah Gülen

4

PRİZMA 4

M. Fethullah Gülen

NİL YAYINLARI

Copyright © Nil Yayınları, 2011
Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'ne aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin, Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

ISBN
978-975-315-156-6

Yayın Numarası
211

Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2000
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Mayıs 2011

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.nil.com.tr

TAKDİM

İnsanlık tarihinde beşere yol ve yön gösteren ufuk insanlar olmuştur. Bunların başında fevkalâde donanımları ve aşkın fıtratlarıyla peygamberler gelir. Peygamberler "Allah-kainat-insan" ve bunların birbiriyle münasebetleri hususunda yegane söz sahibi olan özel donanımlı insanlardır. İnsanın kendisini tanıması, yaşadığı toplum ile münasebetlerini dengeli ve sağlıklı götürebilmesi ve Yüce Yaratıcı'ya karşı vazife ve sorumluluklarını O'nun istediği şekilde yerine getirmesi; bütün bunlar o kutlu rehberlerin çizgisinde yürümeye bağlanmıştır. Onların getirip tebliğ ve temsil ettiği; yaşadığı ve yaşattığı ilâhî mesajlar bir yaşama üslûbudur. Bu üslûb, Peygamber Efendimiz ile zirvede temsil edilmiştir. Peygamberimizin atmosferinde yetişen harikulade insanlar da kendilerine emanet edilen yüce mesajı sonra gelen inananlara bihakkın intikal ettirmişlerdir. Bu intikalde temsil tebliğin önündedir. Daha sonraki dönemlerde de bu çizgiyi takip eden Abdulkadir Geylanî, İmam Gazalî, Mevlâna, Bahauddin Nakşibend, İmam Rabbanî gibi ufuk insanlar yaşadıkları dönemlere ışık tutmuşlardır. Asrımızda da zamanını aşan eserler veren ve peygamberâne bir azimle İslâm dinini temsil ve tebliğ bütünlüğü içinde seslendiren başyüceler olmuştur. Bu yüce kametler Kur'ân'a, Sünnet'e yürekten iman ederek onların her şeye yeteceğine itimatla, selef-i salihinin safiyane içtihadlarına olabildiğince saygılı kalarak yaşadıkları çağın vâridâtını da yanlarına alarak İslâm'ın evrenselliğine canlı birer ayna olmuşlardır.

Günümüzde Müslümanların en önemli meselesi inandıkları dini duyarak, hissederek yaşamaları ve evrensel olan "hâl dili" ile İslâm'ı temsil etmeleri olsa gerek. Zira din, hayata hayat kılınıp temsil edildiği ölçüde dünyevî-uhrevî meyvelerini verir. Aksi takdirde müspet herhangi bir şey söylemek zor olsa gerektir. Bugün İslâm'ı hem aksiyonu hem de fikir ve düşüncesi ile temsil edecek insanlara olan ihtiyaç her dönemden daha fazladır. Bunun için de her şeyden önce dinin gökler ötesi referanslarına çok sağlam bir şekilde inanmış ve inandığı değerleri hayatına hayat kılmaya azmetmiş, karşısına çıkan problemlere rıza-yı ilâhî eksenli cevaplar bulabilmek için beyin fırtınası yapmış adanmış ruhlara ihtiyaç vardır.

Pek çok kitap neşredilmekte ve okunmaktadır. Herhalde insanları daha çok etkileyen eserler, gönül dünyasından kopup gelen, realite vizeli, samimiyet eksenli eserlerdir. Kalbe, gönüle mal olmamış düşüncelerin insanları uzun

müddet peşinden götürmesi pek düşünülemez.

Fikir ve düşüncelerin kemale ermesi, yerli yerince oturması çok önemlidir. Oturmamış, olgunlaşmamış, kendi dünyasında ayakları yere basmayan sürekli yanılma-tashih edilme süreci yaşayan düşünceler, arkasından giden insanları da tereddüde sevk etmiştir. Duruşu sağlam, inandığı değerleri gönlünün sesiyle seslendiren yazılı ve sözlü beyanlar, bir çığlık olup insanları hak ve hakikate götüren rehberler olmuşlardır.

Günümüzde de yüce hakikatleri, imanî ve insanî değerleri vaazlarıyla, sohbetleriyle, yazılarıyla seslendirenlerden biri de Fethullah Gülen Hocaefendi'dir. O, hak ve hakikati gözyaşlarıyla yoğrulmuş gönlünün sesiyle, insanların bam teline dokunacak bir şekilde seslendirmiştir.

Elimizdeki bu kitap Muhterem Fethullah Gülen Hoca-efendi'nin çok geniş bir yelpazede kendisine sorulan sorulara verdiği irticalî cevapların derlenmesi ve tashihlerine arz edilmesi sonucunda oluşturulmuştur.

Ufuk insanları anlayabilmek, onların gösterdikleri hedeflerde yürüyebilmek bir nasip, bir kısmet ve bir tâli'liliktir. Muhterem Hocamızın eserleri hakkında değerlendirmede bulunmak bizim idrak ufkumuzu aşkındır. Bizim kırık dökük ifadelerimiz olsa olsa hayret ve hayranlığın ifadesi sayılabilir...

Kitapta yer alan konular, gökler ötesi referanslara çok sağlam inanmış, hayatı, eşya ve hâdiseleri onların rehberliğinde analiz eden, her meseleyi Yüce Yaratıcı'ya bağlayarak ele alan bir karihanın irticalî olarak verdiği cevaplardır. Daha doğrusu imanî ve insanî değerlerin yaşanıp yaşatılması istikametinde bin bir sıkıntı ile inleyip ağlayan bir kalbin ve beyin fırtınaları yaşayan bir dimağın dışa aksetmiş soluklarıdır.

Ele alınan konular, fanteziden uzak ve ihtiyaç endeksli olup, ilmin disiplini, imanın heyecanı ve realitenin vâridâtı mezcedilerek işlenmiş. Anlayabildiğimiz kadarıyla verilen mesaj ve gösterilen hedefler şunlardır; "Allah ile sürekli irtibat, rıza-yı ilâhî eksenli yaşama, inandığı değerleri seviyeli temsil, kendini sıfırlama, adanmışlık ruhu ve yaptığı hizmetler karşısında beklentiye girmeme."

Kitapta Kur'ân'da değişik perspektiflerden anlatılan "Hz. Musa (aleyhisselâm) ve kavmi"nden bir kesit alınarak günümüz insanına verdiği mesajlara, oradan Hz. Mesih ve nüzûl keyfiyetine" ve "ahir zaman fitneleri"ne; "benlik duygusu"ndan "hizmette üslup"a, "seviyeli temsil"e, ondan "ilim ve bilim" farklılığına, "içtimaî adalet"e; "i'lâ-yı kelimetullah"tan "ruh insanının

portresi"ne gibi değişik konular yer almaktadır. Ve bunlar "Perspektif, Düşünce Boyutu, Din Ekseni Etrafında, Büyüteç" adları altında dört bölüm içerisinde toplanmıştır. Ele alınan konulardan hangisinden pasaj alacağımıza karar vermekte zorlandık. Çünkü her mevzuun kendisine göre bir ehemmiyeti ve cazibesi var. Bununla birlikte kitabın muhtevasını kısmen de olsa aksettirme gayesiyle birkaç pasaj nakletmek istiyoruz.

Bir münasebetle tevekkül ile sebeplere riayet çok enfes bir şekilde anlatılıyor; "… bu dünyada sebeplere riayette o kadar hassas davranılmalı ve kusursuz hareket edilmelidir ki, dışarıdan bakanlar, *'bunların hepsi birer sebepperest.'* demeli; Müsebbibü'l-Esbâb olan Allah'a, sebepleri hiçe sayarcasına öylesine bir teveccüh ve tevekkülde bulunulmalıdır ki, bu defa da *'Bunların hepsi cebrî gibi hiçbir sebebi kabul etmiyor ve her şeyi Allah'a veriyorlar.'* demelidirler. Böyle bir tavır, Müsebbibü'l-Esbâb'la vaz'ettiği sebeplerdeki muvazeneyi kavrama açısından çok mühimdir.

Nitekim bu tavrı, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatında da müşâhede ederiz. Meselâ, Nebiler Serveri, bir taraftan, bütün savaşlarında birbirinden farklı fevkalâde tabyalar kurması ve üst üste iki zırh giymesi.. vb. misallerde görüldüğü üzere sebeplere âzamî derecede riayet göstermiş; diğer taraftan da sanki hiçbir şey yapmamış gibi ellerini açmış ve *'Bu orduyu bozguna uğratma!'* diyerek Rabbine dua dua yalvarmıştır. Böylece Müsebbibü'l-Esbâb'la sebepler, esbâba riayet inceliğiyle Müsebbibü'l-Esbâb'a itikadın iltisak noktası hâline gelmiştir; gelmiş ve gerçek bir Tevhit anlayışının ifadesi olarak denge tam korunabilmiştir."

Kur'ân'ın özelliklerini anlatan bir hadis yorumlanırken Kur'ân okuma ile ilgili şunlar tavsiye ediliyor:

"Eğer Kur'ân-ı Kerim'i okuyan bir insan, bütünüyle kendisini ona verir ve sağlam bir konsantrasyona girebilirse, o enbiyâ-i izâmla sohbet ediyor; hatta mâverâ-ı tabiatın sesini dinliyor gibi olur. Ben bazılarının bazı ahvâlde zaman üstü bir hâl aldıklarına inananlardanım. Onların Kur'ân sayesinde, enbiyâ-i izâmla sohbet ettiklerini sahabe-i kiramın meclisine girip oturduklarını, his ve şuur dünyalarında on dört asır önceye gittiklerini düşünür ve hallerine imrenirim. Buna farklı bir zâviyeden Üstad da işaret eder. Evet bazen insan, Cibrîl-i Emîn'in soluklarını kulağının dibinde duyabilir. Bazen de "kemmiyetsiz-keyfiyetsiz" Mütekellim-i Ezelî'yi dinliyor gibi olabilir. Binâenaleyh Allah'tan dinleyen, Cibrîl'den dinleyen, Resûlullah'tan dinleyen

veya aradaki mükâlemeye aynı zamanda şahit olan bir insan nasıl ondan doyar ki?”[1]

Cenâb-ı Hakk’ın inayeti için riayet edilmesi gereken dinamikler ise şu şekilde sıralanıyor:

“Allah’a teveccüh, sebeplere riayet, (Allah rızası istikametinde sarf edilen cehd ve gayretlerin) devam ve temadisi, vifak ve ittifak” Allah’a teveccühün hayatî önemine vurgu yapılarak inayet-i ilâhiye “Onun için inayet-i ilâhî adına tevhid, rıza, ihlâs ve araştırma buudlu Allah’a teveccüh, çok önemlidir ve canlı kalabilmemizin de vazgeçilmez yollarından biridir. Yüce bir gayeye gönül vermiş kutlular, bu önemli prensibe riayet ettikleri takdirde, yapmış oldukları herhangi bir hizmette, maddî açıdan başarılı olamasalar bile şahsî hayatlarında kazançlı çıkacakları muhakkaktır.”

Ruh İnsanının Portresi çiziliyor ve bu hususta çok veciz ölçüler veriliyor; “Ruh insanı; madde ve mânâyı birbiri içinde bütünleştirip bünyesinde barındıran, her zaman kalb ve ruhun derece-i hayatını takip ederek, cehennem yolunun sûrî güzelliklerine takılmayıp, cennet yolunun zorluklarına katlanan ve rabbaniliğini korumaya çalışan bir hakikat eridir.”

“Evet ruh insanı, Allah’a intisap edip ona kul olmakla iftihar edip şeref duyan ve bunun ötesinde başka şereflere de iltifat etmeyen insandır. Günümüz neslinin bir kısmı Allah’a gönül veremediklerinden ve O’na intisabın lezzetini duyamadıklarından tatmin olamamış aç ve tâli’siz insanlardır. Böyle bir fasit daireden kurtulmanın yolu da, Allah’a hakikî mânâda kul olmaktır.”

“Ruh insanı, cismanî hayattan sıyrılıp yüksek ideallere dilbeste olan ve kendini sadece ve sadece insanlığın kurtuluşuna bağlayan insandır.”

İmanla gerilmiş bir insanın karşılaştığı her türlü sıkıntı ve badireyi aşması için nasıl bir duygu ve düşünce içinde olması gerektiği şu şekilde ifade ediliyor; “….olgunlaşma yolunda ve yükselme helezonunda bulunan insanlar, ‘bu badireyi de atlatabilir miyim!’ tereddüdüne düşmemelidirler. Himmetler fevkalâde âlî, ruhlar gayet fâtihâne, azimler peygamberâne tutulmalı ve ‘Allah bizimle beraberse, aşamayacağımız engel yoktur.’ duygu ve düşüncesi içinde hareket edilmelidir.”

Bir şeye, ne ölçüde ihtiyaç duyuluyor, ilgi ve alâka gösteriliyorsa ondan o ölçüde istifade edilir. Bir münasebetle ifade edildiği üzere “Her şey, ama her şey, teveccühü ölçüsünde teveccühle şereflendirilir ve eğilimlerine göre

mükâfatlandırılır.” Verici ne kadar kuvvetli olursa olsun, alıcılar kapalı ise verilenlerin hedefe ulaşamayacağı açıktır. Bu itibarla kitapta anlatılanlardan azami derecede istifade, teveccüh ve gayrete bağlıdır; kalbimizle, gönlümüzle yönelebildiğimiz ölçüde istifade ve istifaze ederiz, diye düşünüyoruz.

Muhterem Hocamıza Yüce Mevlâ’dan sağlık, sıhhat ve afiyet niyaz eder, feyizli ve bereketli eserlerinin devamını dileriz.

Ergun ÇAPAN

1 Bediüzzaman, *Mesnevi-i Nuriye* s.127 (Zeylü’l-Habbe).

Birinci Bölüm
PERSPEKTİF

KUR'ÂN'DA HZ. MUSA VE KAVMİ

Soru: Hz. Musa'nın (aleyhisselâm) Allah'tan (celle celâluhu) on emri almaya gittikten sonra arkada bıraktığı kavmi İsrailoğulları arasında meydana gelen fitneye karşı Hz. Harun'un (aleyhisselâm) tavrı, döndükten sonra Musa'nın Harun'a karşı davranışı, Sâmirî ve Musa arasında geçen konuşmalar,[1] gerek ferdî gerekse içtimaî sahada patlak veren problemlerin çözümü adına bize ne gibi mesajlar sunuyor?

Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan bu hâdise, genel mânâda, o dönemdeki İsrailoğulları'nın karakterini ortaya koyan ve peygamberleriyle olan ilişkilerini gün yüzüne seren uzunca bir serancâmedir. Yine aynı hâdise, o günkü Musevîlerin kendi karakteristik yapılarının, rehberlerine de –ki enbiyâ-i izâmın fâikiyetleri hakkındaki mülâhazalarımız mahfuz– bir ölçüde aksedişinin ifadesidir. Nasıl ki beşerin peygamberi beşerden, meleklerin resûlü meleklerden oluyor; aynen öyle de, Hz. Musa (aleyhisselâm) da, hususî bir karakterle inşa edilmiş kendi cemaatinin bir peygamberidir.

Şayet Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), o dönemde peygamber olarak gönderilse idi, herhalde Hz. Musa gibi olur; bütün bütün o topluluğun tarz-ı telâkkîlerinden, maddeye yaklaşımlarından, mânâ anlayışlarından süzülen bir düşünce halîtasını nazar-ı itibara alarak mesajlarını sunardı. İhtimal sadece Allah nezdindeki makbul çerçeve korunup, onun ötesinde zaman-mekân-insan mülâhazasına göre her şey vaz'edilirdi. Nitekim Hz. Musa'dan sonra Seyyidina Hz. İsa, İsrailoğullarında benimsenen genel çerçeveyi tâdil edici şeylere girmiştir. Bu açıdan Hz. Musa'nın, Hz. Harun ile arasındaki münasebeti, Hz. Harun'un İsrailoğulları'na karşı tavrını, İsrailoğulları ile peygamberleri arasındaki diyaloğu vb. doğrudan doğruya Ümmet-i Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) eğitim anlayışı, hizmet felsefesi gibi ele almak tam yerinde olmayabilir. Çünkü ümmet-i Muhammed, yapı, karakter, hususiyet itibarıyla o

topluluktan çok farklıdır.

Kur'ân kıssalarının hikmet açısından bir diğer yönü de eğitimdir ve insanların ondan ibret alması esasıdır. Her ne kadar İsrailoğulları yapı, karakter itibarıyla ümmet-i Muhammed'den farklı da olsa, bizim içimizde de her zaman o karakterde insanların çıkması muhtemeldir. Hatta belki İsrailoğulları ile münasebette bulunacak, onlarla içli-dışlı olacak ve biz farkına varmasak da, bir gizli etkileşimle bu tür anlayışlar bizde de tesir icra edecektir. Bu açıdan o dönemde cereyan eden hâdiselerin ve bu hâdiselerin yorumlarının bilinmesinde yarar var. Başka bir ifadeyle en az ihtimalle de olsa ümmet-i Muhammed arasında ahlâk bakımından bir başkalaşma söz konusu olduğu zaman küçük küçük de olsa, bizden evvelkilerin tesirine girmeme bakımından takınılacak tavırlar önemlidir. Evet, Müslümanların genel tavrı, genel ahlâkı, iman ve Kur'ân'a hizmet felsefesi, Muhammedî ruh ve Muhammedî mânâya endekslidir. Ancak bunun değişmeden hep böyle kalacağına dair teminatımız yoktur.

Bunların içtimaî problemlerin çözümü noktasında değerlendirilmesi meselesine gelince, ben o tür problemler üzerine gitme ve onlara nasıl müdahale edilmesi gerektiği hususunda takınılacak tavır ve kullanılacak dinamikler açısından, yeterince üzerinde durduğum kanaatindeyim. Eğer söylenecek ve akla gelecek şeyler bunlardan farklı ise, başta o hâdiselerin bir kere daha cereyan şekli, kendilerine has karakteristik çizgileri ile ele alınması ve bize vereceği ne var ne yok, bunların incelenmesi gerekir. Meseleye genel yaklaşımımızı bu şekilde özetledikten sonra, şimdi de sorulan soru muvâcehesinde kıssadan çıkarılabilecek nükteleri, Kur'ân-ı Kerim'in değişik âyetlerini de nazar-ı itibara alarak takip etmeye çalışalım.

Seyyidina Hz. Musa (aleyhisselâm), vahiy ile Tur'da karşılaşır; kendisine ilk defa orada vahiy gelir. Nasıl Kâbe, âlemşümul bir dinin hem kitabı, hem vahyi, hem de peygamberi ile alâkalıdır. Yani Efendimiz Mekkî (Mekkeli); Kur'ân, ilk nüzûlü itibarıyla Mekkî ve ilk vahiy onun o nurlu dağlarında nüzûl etmiştir; Seyyidina Hz. Musa (aleyhisselâm) için de Tur öyledir. –Hz. Musa'nın büyüklüğü müsellem– bazı dönemlerde kabîlevî bir şekil alan ve çerçevesi oldukça daralan bu dinin ilk mesajı, Tur dağında tecellî etmiştir. Bu itibarla da Seyyidina Hz. Musa'nın, Tur'la çok sıkı bir münasebeti vardır. Bu yüzden İsrailoğulları, tarih boyu Tur'la irtibatlarını korumuş ve en az Müslümanlar kadar ona önem vermişlerdir. Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da bu dağa şöyle yemin

eder: وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ۝وَطُورِ سِينِينَ۝وَهٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ۝ *"İncire, zeytine, Sina dağına ve şu emin beldeye yemin ederim ki.."*[2]

Âyet-i kerimede Beled-i Emîn diye tabir edilen yer Mekke'dir. وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا *"Oraya giren emniyette olur.."*[3] âyet-i kerimesi, bunu daha açık şekilde ifade eder. Başka bir âyet-i kerimede ise, لَٓا اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ *"Bu beldeye yemin ederim ki.."*[4] buyurularak sadece Kâbe'ye kasem edilmektedir. Beled-i Emin tabirinin, kasemin sonunda zikredilmesi, o Beled-i Emin Peygamberi'nin en son zuhur etmesinden ve o güne kadar diğer peygamberlerin irtibatlı bulundukları yerlerin önde olmasından dolayıdır. Yoksa zâtî değeri itibarıyla ele alınacak olursa, Beled-i Emin başta gelir. Zaten âyette yapılan kaseme cevap olarak, لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ *"Biz insanı en güzel biçimde yarattık.."*[5] âyeti zikredilmektedir ki, Üstad'ın bir yerde işaret ettiği gibi sultanlar, ancak kendi adlarına hazırlığın yapıldığı, keşif kollarının geldiği yerlere teşrif ederler. O açıdan Efendimiz ve Beled-i Emin'e nispeten diğerleri sanki mukaddime nevindendir.

Bazı yerler vardır ki, oralar eşyanın perde arkasına, hatta bazen verâların verâsına açılma adına menfez gibidirler. Çok defa buluşmalar ancak o halvethânelerde olur. Nasıl ki insanın insanî yapısı içinde gönül bir buluşma halvethânesidir; insan Rabbiyle orada buluşur ve orada O'nu "kenzen" bilir.. ve oradan semalara doğru yükselirken, merdivenin bir ayağını hep oraya yerleştirir; bir kere de adımını oraya attı mı, artık arzu ettiği makama ulaşması muhakkak ve mukadder gibidir.. işte insan içindeki bu yer, bu ölçüde önemli olduğu gibi, yeryüzündeki bu mekânlar da öyle önemlidirler. Evet Hz. Musa (aleyhisselâm), ilk vahyi Tur'da almış ve orada Cenâb-ı Hak'la mükâlemede bulunmuştur. Onun, Cenâb-ı Hak'la mülâki olduğu anı, Kur'ân şöyle anlatır: *"(Bana ibadet etmesi için) Musa'ya otuz gece vade verdik ve ona on gece daha ilave ettik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu. Musa, kardeşi Harun'a dedi ki: Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yoluna uyma."*[6] Hemen sonraki âyette ise: وَلَمَّا جَٓاءَ مُوسٰى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ *"Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tur'a) gelince Rabbi onunla konuştu.."*[7] buyurulmaktadır. Zaten Hz. Musa (aleyhisselâm), kendi ümmetine, eğer oradan değil de, kaynağı Mekke'de o "Menhelü'l-azbi'l-mevrud"dan sunsaydı, kavmi onu içemezdi. Çünkü onların tabiatı henüz öyle

bir kaynaktan içmeye müsait değildi. Hz. İsa (aleyhisselâm) buna işaret eder ve: *"Benim size daha çok söyleyeceklerim vardı ama, siz bunları dinlemeye tahammül edemezsiniz. Onları Âlemin Efendisi söyleyecek." der.*[8] Demek insanlığın bir bakıma alışması ve ruh dünyasında kemalini tamamlaması gerekiyor. Onun içindir ki, ne Tevrat, ne de İncil ashabı, kendi dönemlerinde Kur'ân kaynağından içemezlerdi. Diğer taraftan da, Kur'ân kaynağından su içenler, İncil'le Tevrat'la doygunluğa eremezlerdi.

Üstad'ın da bir yerde işaret ettiği gibi, âyetlerle anlatılan esas nokta, maddeci düşüncenin, bazı milletlerin tabiatının bir parçası hâline gelmiş olmasıdır. Bu maddeci anlayış, başlarında peygamber olduğu dönemlerde bile çoğu zaman kendisini hissettirmiştir. Çünkü Hz. Musa (aleyhisselâm), *"Allah'a iman edin." dediği zaman, bazıları* لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً *"Ey Musa! Biz Allah'ı açıkça görmedikçe sana inanmayız."*[9] demişlerdi. Günümüzde bu anlayışın temsilciliğini yapan pozitivistler de, aynı şekilde ancak zâhirî duygularımızla algıladığımız şeyleri kabul ederiz derler. Bu açıdan denebilir ki, hakikî materyalizmi yeryüzünde temsil edenler hep aynı düşüncenin temsilcileri olmuştur. İşte böylelerinin bakış ve düşünce ufukları nazar-ı itibara alınmış olacak ki, Hz. Musa'ya vahiy gelirken, Efendimiz'de olduğu gibi mücerret, اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذ۪ي خَلَقَ *"Yaratan Rabbinin adıyla oku.."*[10] şeklinde değil de, levhalara yazılı olarak gelir. Yani Ehadî tecellînin gereği Cenâb-ı Hak, onlara merhametinin ve tenezzülünün ifadesi olarak, on emri, levhalar üzerinde yazılı olarak gönderir. Bu örnekte meseleyi hangi yönüyle ele alırsanız alınız, gözümüzle görmediğimiz şeye inanmayız diyen bir anlayışı temsil eden kimseleri de görebilirsiniz. Bunlar öyle bir anlayışa kilitlenmişlerdi ki, muvakkaten dahi olsa başlarında peygamberlerinin gölgesi olmadığı zaman hemen inhiraf edegelmişlerdir.

Meselâ; buzağıya tapma hâdisesi, Hz. Musa'nın, Tur'da Rabbiyle mülâki olmak için gittiği anda ortaya çıkmıştır. Yani O'nun kırk günlük kavminden ayrılığı, böyle büyük bir hâdise meydana getirmişti. Böyle bir durum, bazı kimselerin sürekli peygamberlerle idare edilmesi lazım geldiği hissini uyarmaktadır. Zaten hem sünnet-i sahîha hem de Kur'ân'ın işaretlerinden anlaşılan da, geçmiş bazı kavimlerin hep peygamberlerle idare edildiğidir. Hatta bunlar, muvakkaten peygamber gelmediği dönemlerde dahi, yine peygamberleri tarafından tayin edilen meliklerle idare edilmişlerdir.

Peygamber Efendimiz henüz gelmeden önce şehit edilen Hz. Zekeriya, Hz. Yahya ve öldürülmeye kastedilen Hz. Mesih ise bunlardan sadece birkaçıdır. Belki bu yüzden Hz. Musa (aleyhisselâm), Rabbiyle mülâki olmak için Tur'a giderken kavminden bazılarını da götürür. وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا *"Musa, tayin ettiğimiz vakit için kavminden yetmiş adam seçti.."*[11] âyetiyle de ifade edildiği gibi, bunlar yetmiş kişilik bir murahhas heyettir. Fakat bu yetmiş kişinin genel durumu, otuz günde Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna çıkacak, O'nu görecek, sözlerini duyacak ve o huzura yakışır şekilde hâl ve harekette bulunacak durumda olmadığından, Cenâb-ı Hak bu süreyi artırır ve otuzun üzerine on daha ekleyerek müddeti kırka tamamlar. Bu yüzden de, nübüvvet vesâyetinde olmayan çilelerde hep kırk sayısı esas alınmıştır. Ancak bu kırk gün de olabilir, kırk yıl da...

Yetmiş seçkin insanın Hz. Musa ile birlikte gitmesiyle geride kalanlar, bu seçkin insanlardan da mahrum kalınca toplum içinde yine problem yaşanır. Meselenin bu yanının, çok iyi tespit edilmesi gerektiği kanaatindeyim. Çünkü Hz. Musa (aleyhisselâm) yokken, halkı gözetip kollayacak, Hz. Musa'nın halife olarak seçtiği Hz. Harun'dan (aleyhisselâm) başka akl-ı meâdla serfirâz insan kalmamıştır. Dolayısıyla bir peygamber vesâyeti altında oldukları sürece ancak istikametlerini koruyan bazı kimselerin İslâmî hayatları, artık bıçak sırtında gibi ve kaderdenk noktasındadır.

Risalelerde bu duruma işaret edilir ve onlardan bir kurban kesmeleri istenmesiyle, küllî bir disipline işaret edilmiştir,[12] denilir. Bilindiği gibi İsrailoğulları, Mısır'da uzun zaman ikamet etmiş bir topluluktur.[13] Mısır'da ziraatin revaçta olması hasebiyle, Mısır halkı nazarında buzağının ayrı bir önemi vardır ve ona âdeta tapılmaktadır. İsrailoğulları, bu durumdan hem müteessir olmuş, hem de bu hâdise onların ruhuna işlemiş ve iz bırakmıştır. Hz. Musa'ya (aleyhisselâm) inandıktan sonra bile, şuuraltılarındaki bu etki yer yer kendini hissettirmiştir. Hatta, öyle ki Allah'ın elçisi olarak içlerinde bulunan o seçkin insandan, çok az bir süre uzak kalınca, hemen o duyguları depreşivermiştir. İsterseniz siz bunu, henüz rüşdüne ermemiş ve şuuraltılarına yerleşmiş bir kısım düşüncelerin zaman zaman depreştiği 0-5 yaş grubu çocukların durumuna benzetebilirsiniz. Bu sahanın ilim adamları, bu yaşlarda şuur altına yerleşen bazı hususların, ileriki yaşlarda fırsat bulduğu zaman tekrar nüksedeceğini bildirirler. Dolayısıyla buzağıya tapan bir cemaat içinde neş'et

etmiş olmanın kazandırdığı bu ahlâk ve bu alışkanlık, bir kısım İsrailoğullarının, âdeta kromozomlarına işlemiş, genleri ile bütünleşmiş gibiydi. O ana kadar Hz. Musa onlarla birlikte olduğu için de bu duygu baskı altındaydı ve hortlama fırsatı bulamıyordu. Hz. Musa'nın (aleyhisselâm) ayrılmasıyla bu baskı kalkıyor ve onların bu duyguları nüksediyordu. Derken Sâmirî'nin yapmış olduğu buzağıya tapmaya başlanıyordu. Buna siz atmosferin ferağı ya da negatif olarak ele alıp atmosferin eşrâra terk edilmesi diyebilirsiniz.

Burada, bir hususa daha işaret etmek istiyorum: İmam Şârâni, ben bir bînamazla bir saat oturduğum zaman, kırk gün ibadet ü taatimin zevkini duyamıyorum, der. Eğer namaz kılmayan bir insan, o atmosfer içine neşrettiği şerâreyle bir insanın kırk gün namazının feyzinden istifadesine mâni oluyorsa, onca seçilmiş insanın ayrılıp gitmesiyle atmosferin büyük ölçüde eşrâra terk edilmesi, ya da ferağı, o insanlarda buzağı düşüncesinin hortlamasına müsait bir zemin oluşturduğu söylenebilir. Kendi iç âlemlerinde sessiz uyuyan o gulyabâni gibi düşünceler, birden hortlar ve buzağı olarak şekillenebilir. Orada Sâmirî'nin –ki o da İsrailoğullarındandır– söylediği şey ise sadece kuru bir mazerettir; Hz. Musa'nın:

فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ *"Senin zorun nedir ey Sâmirî?"*[14] demesine karşılık o: بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ *"Ben onların görmediklerini gördüm."*[15] cevabını verir. Çoğu müfessir, meseleye, Sâmirî, Cibrîl'in bastığı yerden bir avuç toprak aldı ve onu buzağı yapımında kullandı şeklinde yaklaşmışlardır ki, bu gerçekten öyle de olabilir; evet o, nasıl gönüllerin ve ruhların dirilmesine vesile olan ilâhî vahyi taşıyordu; cansız cesetlerde hayat kaynağı da olabilirdi. Bu açıdan da onun ayağını bastığı yerler yeşerebilir, oradan alınan bir avuç toprakla bütün ölüler dirilebilir. Ne var ki, bunun doğruluğunu gösteren sağlam bir hadis bulmak mümkün değildir. Dolayısıyla böyle bir yorum, İsrailiyat olabilir.

Buradaki asıl husus, Kur'ân'ın Hz. Musa'nın diliyle ifade ettiği gibi, bunun bir fitne ve imtihan olmasıdır. Gerçekten bir fitne olarak Cebrâil (aleyhisselâm), Sâmirî'ye görünebilir; o da bir avuç toprak alıp buzağının içine atabilir. Ancak çoğu büyük müfessirler, bu fitnenin o buzağının konumu ile alâkalı bir şey olduğunu söylerler. Zaten Kur'ân, buzağının sesini ifade için, لَهُ خُوَارٌ *"böğürebilen"*[16] kelimesini kullanır ki, bu buzağı, konumu itibarıyla bir

tarafından hava girip öbür tarafından çıkınca, kavalın uygun bir şekilde delinmiş deliklerine göre içine giren havanın ses vermesi gibi, o da belli bir ses çıkarıyor olabilir. Tabiî, avam halk bunu anlayacak durumda olmadığından, gerçekten o buzağıda bir keramet olduğuna inanmışlardı. Hâlbuki Kur'ân, o buzağının hiçbir şey olmadığını ifade için: أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا *"Onun, kendilerine hiçbir sözle mukabele edemeyeceğini, kendilerine ne bir zarar ne de bir fayda vermek gücünde olmadığını görmezler mi?"*[17] buyurur. Bu da göstermektedir ki, ikinci kategoride mütalaa ettiğimiz müfessirînin sözleri daha yerinde görünmektedir. Yani bu hâl, gözleri ile görmediklerine inanmayan bir toplum için tam bir fitne idi. Atmosferleri, peygamber esintilerinden fâriğ olunca, tabiatlarında mündemiç bulunan maddeperestlik hortluyordu. Dolayısıyla da hemen bir başkaldırma ve hezeyana giriyorlardı. Sanki o ana kadar hiç kitap görmemiş ve peygamber tanımamış bir hâl alıyorlardı.

Evet, böyle toplumlar içinde, hem iyilik adına, hem de kötülük adına onları ayaklandıracak ve şuur birliğine ulaştıracak daima bir temsilci bulunmuştur. Hatta biz, günümüzde de bunun üzerinde duruyor, bir ölçüde Mehdiyet ve Mesîhiyete biraz da bu nazarla bakıyoruz. Ancak bu hususlar, belli mânâları ve belli misyonları itibarıyla bazen şahıslar tarafından temsil edilebileceği gibi, bazen de şahs-ı mânevîlerle temsil edilegelmişlerdir. O günkü İsrailoğulları'nın ruhunda putperestliğe veya fizik dünyaya aşırı bir temayül vardı. Bu temayülü harekete geçiren de Sâmirî oldu. Sâmirî, Kıptîlerden dersini almış karakteristik Kıptî alaşımlı bir Yahudi idi. Hz. Musa'nın ümmeti içine girmiş ve fırsatını bulunca da o cemaati ifsat etmişti. Bu açıdan ona verilen ceza da, toplumdan tam tecrit edilmesiydi ki, hayatı boyunca söyleyeceği لَا مِسَاسَ *"Bana dokunmayın."*[18] sözü, böyle bir hizlânın sesi-soluğuydu. İsrail kaynaklarında, Kur'ân-ı Kerim'in bu âyetinin yorumu sadedinde, Allah'ın kendisine bir hastalık verdiği ve yanına her gelene bu sözü söylediği rivayet edilir. Evet, bu onun toplumu ifsat etmesine karşı kendisine verilen bir tecrit cezası idi.

Şimdi "Bütün bunlar, bir mü'minin düşünce ve hizmet anlayışı adına ne ifade eder, bunlardan istifade edilecek şey nedir?" sorusuna gelince; evvela, bizim içimizde de her zaman bu türlü şeylerin cereyan edebileceği mülâhazası ile, Kur'ân'ın o kıssadaki hikmetleri bu istikamette değerlendirilebilir. Meselâ, biz

de hep başımızdaki büyüklerimize saygı duymuşuzdur. Bu bağlılık ve saygı, bir yerde velilere, kutuplara, gavslara bağlanma da olsa, ayarı kaçırıldığı zaman farklı düşüncelere yol açtığı olmuştur. Bir misal arz etmek gerekirse; Hz. Ömer, Halid b. Velid'i komutanlıktan azleder ve gerekçe olarak da, halkın, elde edilen zaferleri Halid'in şahsından bulmasını gösterir..[19] evet bazıları bu düşüncelerinde o kadar ileriye gitmişlerdir ki, cephe, Halid'in bulunduğu cephe ise gideriz; yoksa "hayır" diyebiliyorlardı. Oysaki Müslümanlık adına cihad her cephede yapılmalı ve herkes cihada iştirak etmeliydi. Halid ise, bir fâni ve herkes gibi bir insandı. O olsa da, olmasa da cihad devam edecekti. Nitekim Halid'in dalgalandırdığı bayrağı daha sonraları Ukbe b. Nâfi, Ahnef b. Kays ve daha nice fatih komutanlar, İstanbul'a kadar taşıyabildiler.

Evet, bazı kimseler, tamamen şahıslara bağlanmış, her şeyi onlarda görmüş.. onların tutmasıyla yerlerinde kalıp çizgilerini koruyabilmiş.. ve o zatların ayrılmasıyla da hemen inhiraf edivermişlerdir. Hususiyle de, şahısların yerini şahs-ı mânevînin aldığı günümüzde, topluluktan ayrıldığı zaman varlığını koruyamayacak, tek başına kalmanın dezavantajlarını ve risklerini göğüsleyemeyecek kadar zayıf karakterler için bu husus çok önemlidir. Hâlbuki Cenâb-ı Hak, كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ *"Her nefis ölümü tadacaktır."*[20] buyuruyor; öyle ki bu devvâr-ı gaddarın elinden Azrail dahi kurtulamayacaktır. Bu sebeple mü'minler Hz. Ebû Bekir'in (radıyallâhu anh) ortaya koyduğu gibi bir düşünce ve anlayış içerisinde olmalıdır; şöyle ki Efendimiz'in vefatı hengâmında, Hz. Ömer'in dahi, *"Kim Muhammed öldü derse, onun boynunu vururum."* dediği bir hengâmda o, kürsüye çıkmış, *"Kim Hz. Muhammed'e inanıyorsa bilsin ki O ölmüştür. Ama kim Allah'a inanıyorsa bilsin ki Hayy ve diri olan O'dur."*[21] demiş ve büyük bir idrak, firâset ve sebat örneği sergilemişti.

Evet, bizler doğrudan doğruya Allah'a iman duygusuna düğümlenmiş bulunuyoruz. Bu duygu ve düşüncemiz daimî olmalıdır. Fâni varlıklara bağlananlar ve her şeyi onlarla kaim görenler bilmelidirler ki, onlar bugün olmasa da yarın mutlaka göçüp gideceklerdir. Dolayısıyla da her iş, herkesin göçüp gitmesine göre plânlanmalıdır. Bu demek değildir ki, o insanların zâtî hiçbir değeri yoktur; hayır kat'iyen öyle değildir; herkesin ayrı bir yeri vardır; ancak bu yerin dışında da kimseye bir değer atfedilmemelidir. Meselâ; bizim Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) saygımız sonsuzdur; ama bu saygı

hiçbir zaman Allah'a olan saygımızın önüne geçmemelidir. Çünkü Efendimiz dahi Kelime-i Tevhid'de, kendi ismini "Lâ ilâhe illallâh" sözünün önüne geçirmemiştir.

Evet, her zaman güçlü pazularla sevk ve idare edilenler veya bir kısım kudsî me'hazlere bağlı kalarak hayatlarını idame ettirenler, o me'hazlerin ufûlüyle inhiraflar yaşayabilirler. Bu açıdan Hz. Musa'nın çıkabilecek hâdiselere karşı temkin ve tedbiri yerindedir; vâkıa yetmiş tane seçilmiş insanı alıp gitmiş ama, onların yerini dolduracak Hz. Harun'u da yerine halef bırakmıştır. Hz. Harun, öyle hayırlı bir kardeştir ki; İsrail kaynaklarına göre Hz. Musa'dan sekiz yaş büyük olmasına rağmen, ikinci bir adam olarak çok önemli bir misyon eda etmiştir. Hz. Musa (aleyhisselâm), Cenâb-ı Hak'la mükâlemesinde: وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي هَارُونَ أَخِي *"Bana ailemden bir de vezir (yardımcı) ver; kardeşim Harun'u."*[22] demiş ve kendisine yardımcı olarak onu istemiştir. Bu istek, Hz. Musa'ya ait bir terbiye olabileceği gibi, Hz. Harun'un maksadını rahat anlatma düşüncesinden de kaynaklanabilir. Zira Hz. Harun, duygularını anlatmakta da rahattı. Başka bir âyet-i kerimede de: وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ *"Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle gönder. Zira bana yalancılık ithamında bulunmalarından endişe ederim."*[23] demişti ki, bunlar birbirlerini tamamlayan hususlar sayılabilirler. Hz. Musa'nın (aleyhisselâm) vahiy ile konuşmanın dışında duraklaması, tutuk olması O'nun peygamberliğinin bir mucizesi olabilir. Çünkü dili sadece vahyi konuşur. Nitekim Efendimiz'in ümmiyeti de kendisine ayrı bir derinlik kazandırıyordu. Ayrıca Hz. Musa, Firavun'un sarayında neş'et etmiş olmanın hâsıl ettiği psikolojik bir ruh hâleti itibarıyla etkilenip konuşurken daha temkinli olacağı, hatta böyle bir ruh hâlinin birtakım sürçmelere bâdî olacağı mülâhazası ile, hayatında Firavun'u hiç tanımamış ve hiç tesirine girmemiş, fakat ona karşı sürekli bilenmiş, serâzat ruhlu Hz. Harun'u kendisine yardımcı istemesi gayet yerindedir.

Bu hususla alâkalı yine İsrail kaynaklı, fakat bizim kitaplarımıza da girmiş birtakım bilgiler var; anlatılanlara göre Hz. Musa daha sarayda bir çocuk iken, Firavun: "Bu çocuk çok şey biliyor, kendi yaşını aşkın hareketlerde bulunuyor, bir gün gelir bizim başımıza gâile açabilir." endişesiyle, onun önüne ateş koyuyor. Allah da Hz. Musa'nın ateşi ağzına koymasına müsaade ediyor ve Hz.

Musa'nın dili yanıyor, dolayısıyla da kısmen kekeme oluyor. Bu, bana göre kat'iyen doğru değildir. Zira peygamberliğe ait vasıflardan biri de, her türlü ayıptan münezzehiyettir. Buna göre, bir peygamberin yüzünde başkalarının dikkatini çekecek "ben" dahi olamaz. Hepsi derecesine göre birer erkek güzeli ve müşekkel birer insandırlar. Onlar iffetli, günahsız, doğruyu konuşan ve emin oldukları gibi, ayıptan da münezzehtirler. Yine onların devamlı bir hastalık ve bir rahatsızlıkları da olmaz. Hz. Eyyub'un (aleyhisselâm) rahatsızlığı, muvakkat bir imtihandır. Netice olarak diyebiliriz ki, Hz. Musa'nın (aleyhisselâm) dilinde kekemelik yoktu. Bizim belki hiçbirimizin dilinde kekemelik yok ama, yine de çoğu dualarımızda o büyük peygambere iktidâen, رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ۝ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ۝ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ۝ يَفْقَهُوا قَوْلِي *"Rabbim! Yüreğime genişlik ver, işimi kolaylaştır. Dilim den şu bağı çöz ki sözümü anlasınlar."*[24] şeklinde yakarışta bulunuruz. Firavun'un karşısına çıkacak olan bir Allah elçisinin, bütün bunları Allah'tan istemesi gayet normaldir. Hatta, قَالَا رَبَّنَا إِنَّنَا نَخَافُ أَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْغٰى *"Dediler ki: Rabbimiz! Doğrusu biz, onun bize aşırı derecede kötü davranmasından yahut iyice azmasından korkuyoruz."*[25] âyetinde ifade edilen Hz. Musa'nın ve Hz. Harun'un (aleyhimesselâm) korkması da bu kabilden olabilir.

Hz. Musa'nın, Hz. Harun'u halef olarak bırakmasının Kur'ân-ı Kerim'de genel bir prensip olarak nazara verilmesi, toplumun hiçbir zaman başıboş bırakılmaması gerektiği esasını vurgular. Aslında buradan istinbat edilecek şey de bu olsa gerek. Yani muvakkaten dahi olsa toplumun lidersiz kalmaması, liderin bir yere ayrılması hâlinde halkı idare edebilecek bir temsilcinin seçilmesi gerekmektedir. Bunun bir esas olup olmaması, peygamberlerden sonra, Efendimiz'in ashabının tavırlarından da istinbat edilmesi mümkündür. Bir kere başta Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), kendisinden sonra Hz. Ömer'i tavsiye etmiş ve O'nu halef bırakmıştır. Kaldı ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de, savaşa çıktığı zamanlarda yerine bazen Hz. Ali'yi, bazen de İbn Ümmi Mektûm'u halef bırakmıştır. Bir defasında Hz. Ali'nin, "Siz savaşa gidiyorsunuz beni ise çocukların ve kadınların başında tıpkı bir kadın gibi bırakıyorsunuz." demesi üzerine, halef olmanın da önemli bir pâye olduğuna işaret sadedinde: *"İstemez misin yâ Ali, benim nezdimde Hz. Harun'un Musa'ya nisbeti gibi olasın."*[26] cevabını vermişlerdir. Yani o nasıl Musa'nın veziri ise, sen de benim vezirimsin demektir.

Burada vurgulanan bir ikinci husus da, geride bırakılan halefin, her yönüyle boşluk bırakmayacak birinin olması; yani liyakatli ve asılın yerini dolduracak birinin olmasıdır. Çünkü emir ve tavsiyelerle iş, bir yere kadar götürülebilir ama, halefin şahsî karizması, performansı bunlardan çok daha önemlidir. Bu özellikler, toplumun itaat ve inkıyat anlayışı adına oldukça ehemmiyetlidirler. Ayrıca bu, insanlığa faydalı olmaya çalışan günümüzdeki inanan gönüller açısından da çok önemlidir.

Halef, kendisinden evvel gelen selefin bütün misyon ve vazifelerini yerine getirebilecek kişi demektir. Böyle birinin her şeyden evvel ıslahçı ve uzlaşmacı bir yapıda olması ve herkesle iyi geçinmesi çok önemlidir. Herkesle kavga eden, hiçbir kesimle münasebet tesis edemeyen birinin, insanlar arasında arabuluculuk vazifesi yapması beklenemez. Hz. Ali (radıyallâhu anh), fitnelerin her tarafta kol gezdiği ve denizlerin dalgaları gibi birbirinin üzerine yürüdüğü çok kritik bir dönemde bile, o korkunç hâdiseleri çok rahatlıkla bastırabilmiştir. Nehrivan'da zatını ve saltanatını tehdit eden Hâricîler'in toplanması üzerine kendisine, "Kılıçlar gayzla bileniyor, hançerler zehirleniyor, atlar mahmuzlanıyor ve bunlar hep senin üzerine saldırmak için yapılıyor. Şimdi tam zamanıdır; eğer üzerlerine yürürsen işlerini bitirirsin." dendiğinde o, şu cevabı verir: *"Onlar gelip benim üzerime silah çekmedikten sonra ben öyle bir şeye teşebbüs edemem. Onların bana gelmeleri mümkündür; ama bana karşı silah kullanmadan nasıl onların üzerine gider, cinayet işlerim!"*

Evet, Üstad'ın dediği gibi imkân ayrıdır, vukuat ayrı.[27] Ebû Hanife Hazretleri, o açık ve engin mantığı ile, diğer mezhep imamlarına muhalif olarak, Hz. Ali'nin bu düşüncesini fıkhında esas alır ve der ki, "Yol kesiciler size hücum etmedikleri sürece, ihtimale binaen siz onların üzerine gidemezsiniz."

Hz. Ali ile perçinleşen ve asırlarca İlhanlılar, Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlılar hukuk sistemlerinde önemli bir yeri olan Ebû Hanife fıkhının günümüzdeki demokrasi anlayışından ne kadar ileride olduğunu bilmem ki hatırlatmaya gerek var mı! Üstad, bununla ilgili olarak bir yerde: "Fitnelerin kol gezdiği dönemde Ali gibi bir insan lâzımdı ki dayanabilsin ve dayandı."[28] der. Evet, halef dediğin Hz. Harun gibi, Hz. Ali gibi olmalı!..

Burada üzerinde durulması gerekli bir diğer mesele de, insanlar kendilerini

böyle bir hizmete yeterli görseler de, yine vazifeye talip olmamalıdırlar. Nitekim Hz. Harun'un bu mevzuda herhangi bir isteğinin olduğu bilinmediği gibi, Hz. Ali'nin isteği de söz konusu değildir. Evet bu vazife, onu harîsâne isteyen insanlara verilmez. Çünkü harîs insanın onu ne şekilde kullanacağı belli değildir. Bu açıdan da bizim bu kıssadan alacağımız ders çok önemlidir. İnsanlarda, onların benliklerinden kaynaklanan "Neden ben değil de falan şahıs? Ben bu vazifeyi yapamaz mıydım?" vb. düşünceler her zaman bulunagelmiştir. Oysaki bu tür düşünceler, peygamberlik davasının mirasçıları olma yolunda bulunanlar için çok mezmûm, hatta hiç düşünülüp akıldan dahi geçirilmemesi gerekli olan bir şeydir. Aksine sürekli başkaları nazara verilmeli ve: "Neden benim üzerimde bu kadar duruluyor, falan şahıs bu işi daha güzel becerir." denmelidir. Zaten İslâmî terbiyenin gereği de budur.

Kaldı ki Efendimiz de, bu hususta ısrarlı olanları sürekli ikaz etmiş ve bu arzudan vazgeçirmeye çalışmıştır. Meselâ bir defasında, Hz. Abbas (radıyallâhu anh) gelip imâret istediğinde –ki belki bu o büyük sahabinin hakkıydı; zira siyer kitaplarının bize verdiği bilgilere göre ilk inananlardandır ve Efendimiz hesabına Mekke'de gözdü, kulaktı.. ve çok ağır şartlar altında Efendimiz'le alâkalı çok önemli hizmetler görüyordu– Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), hemen karşı çıkmış ve *"Biz bu vazifeyi isteyene vermeyiz."*[29] buyurmuştu.

Bir başka sefer kendisine Ebû Zerr (radıyallâhu anh) gelip aynı talepte bulununca, *"Sen zayıf bir insansın. Bu vazife de ağır bir iştir; sen götüremezsin."*[30] der ve reddeder. Bütün bunlar, vazifenin istenmeyeceğini, verildiğinde de kerhen kabul edileceğini göstermektedir. Ancak bu meselenin de bir istisnası vardır; şayet o vazifeyi sizin ölçünüzde yapabilecek başka bir Müslüman yoksa, –Hz. Yusuf'un Kıptîler içinde vazifeye talip olduğu gibi ki, *" قَالَ اجْعَلْنِي عَلٰى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ 'Beni ülkenin hazinelerinin başına tayin et; çünkü ben (onları) çok iyi korurum ve bu işi bilirim' demişti."*[31] – böyle bir durumda talepte mahzur olmayabilir. Hz. Yusuf (aleyhisselâm), bu sözü hiçbir Müslümanın olmadığı, peygamberlik esintilerinin bulunmadığı, Allah'ın bilinmediği bir yerde imarete talep sadedinde söylemişti. Bu ölçüye göre bir yerde o işi temsil edenler varolduğu sürece, bizce talip olunması gerekli olan şey, belediye başkanlığı yerine çöpçülük olmalıdır. Bu yapılabildiği oranda kavgadan uzak kalınır ve inşâallah

أَصْلِحْ *"Islah et."*[32] gerçeği tahakkuk eder.

Hz. Harun'un fıtratına gelince; Hz. Musa (aleyhisselâm) mustafa (seçilmiş) bir insan olduğuna göre, O'nun halefi de aynı şekilde seçilmiş ve temiz bir fıtrata sahip olması gerekir. Esasen Hz. Musa'nın kendi yerine onu seçip halef bırakması, bu konuda bir ilâhî intihabın söz konusu olduğu esprisini hatırlatmaktadır. Meselâ; siz Allah'a çok dua eder, falan şahsa şunu ver-bunu ver.. dersiniz, ama onların hiçbiri verilmez. Çünkü onun liyakati yoktur. Hz. Harun'un halef olarak seçilmesinde ise, her iki intihabın, yani hem Hz. Musa'nın intihabındaki isabetin hem de Allah'ın icabetinin tevafuku vardır. Hz. Harun, Hz. Musa'nın kriterlerine göre herhalde yatıştırıcılığı, arabuluculuğu yönüyle çok önemli bir zat idi ki, onun bu vasfına işaret ederek اُخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ *"Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yoluna girme!"*[33] deyivermişti. Bu da, Hz. Harun'un (aleyhisselâm) o meselenin eri olduğunu gösterir ki, o zaman da Hz. Musa için, böyle bir zatı kendi yerine halef bırakmasından daha tabiî bir şey olamazdı.

Diğer bir husus da, yine Hz. Harun'un fıtratında uzlaştırıcı bir tavır var idi ki, Hz. Musa ona: أَصْلِحْ; yani *"Islahçı ol, rıfk ile muamele et!"* demişti. Zannediyorum Hz. Harun da bu nasihatleri tam tuttu ve o toplum içinde ıslahçı olmaya çalıştı. Bütün bunları, Hz. Musa'ya söylediği, قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ *"Anam oğlu! Bu kavim beni cidden zayıf gördüler ve nerede ise beni öldüreceklerdi. Şimdi gel, düşmanları bana güldürme ve beni bu zalim kavimle beraber tutma."*[34] sözlerinden anlamak mümkün. Nitekim Cenâb-ı Hak, Uhud Savaşından sonra Efendimiz'e hitaben: وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ *"Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz ashab, etrafından dağılıp giderlerdi."*[35] buyurmaktadır. Bu, sen böyle değilsin, öyleyse karakterinin gereğini yerine getirdin demektir. Zaten hiddetli, şiddetli olduğu her hâlinden belli olan bir insana, rıfk ile muamele et, ıslahçı ol demenin bir mânâsı olamaz. Onun ıslahı olsa olsa, Hz. Halid'in ilk İslâm'la şereflendiği günlerde, henüz sadrına sinesine imanı sindirememiş Ebû Süfyan'a, "Senin kelleni alırsam kafanda hiçbir şüphe kalmaz ve tastamam Allah'a inanırsın." demesi gibi olur. Günümüz dünyasında güç ve kuvveti

elinde bulunduran kimselerin, herhangi bir yerdeki fitne ve fesadı önlemede, tenkîle (kaba kuvvet) başvurmaları da onların bu kabil sulh felsefelerinden kaynaklanıyor olsa gerek. Onların bu felsefesine göre, bir köyde bir şaki varsa, o şaki yüzünden bütün bir köyün kökünü kazırsınız, hiçbir problem kalmaz. Hâlbuki böyle bir düşünceyi ne günümüz insan haklarıyla ne de demokrasi anlayışıyla bağdaştırmak mümkündür.

Yeterlilik ve sağlam karakter çok önemlidir; Hz. Harun halef olarak seçilir, ama gerçekten onda fevkalâde denecek ölçüde iyiyi, güzeli, mükemmeli temsil kabiliyeti vardır. O'nun, Hz. Musa'nın yokluğunda toplum içinde çıkan olaylara fiilî müdahalede bulunmaması, o esnada öyle olması gerektiği için pasif mukavemet şeklinde anlaşılmalıdır; ama buna kat'iyen pasiflik de denmemelidir. Biz bazen pasif mukavemetle aktif mukavemeti birbirine karıştırabiliriz. Meselâ, günümüzde siyasilerin meydanlarda nutuk atmaları, milleti siyasî zemine çekmeleri aktif mücadele gibi görünebilir. Buna karşılık Bediüzzaman'ın ve Gandi'nin hareket ve hamleleri birer pasif mukavemet şeklinde algılanabilir. Oysaki durum hiç de öyle değildir. Eğer Hint halkı, Gandi'nin muarızlarının yolunda mücadele verseydi, belki de kat'iyen netice elde edilemeyecekti. Bu itibarla da Gandi, pasif olarak değerlendirilmemelidir. Zira fert ve toplumu, insanlık semasına, rıza ufkuna ulaştırma yolunda selâmetle yol alabilmek ve neticeye ulaşabilmek için, çok yüksek tepeleri aşmak, çok virajlı yolları geçmek gerekir. Değilse kendinizi beyhude tüketmiş olursunuz.

Aynı şekilde Bediüzzaman Hazretleri de, büyük sabır isteyen, sevgi, müsamaha ve mülâyemet yolunu seçmiştir. O, milleti, akıbeti meşkûk, macera sayabileceğimiz mücadelelere salmaktan hep tevakkî içinde bulunmuştur. O gün toplumun değişik kesimlerinde eğer Müslümanlığı temsil adına bazı kimseler yetişmişse bu, Bediüzzaman'ın onların içine saldığı ümitle olmuştur. Evet, onun, yanına birkaç kişi alarak ders okuması ve telif edilen eserlerini etrafa dağıtması, ümitsizlikten inkisara düşmüş olan insanların tekrar intibaha gelmesine vesile olmuş ve onlara; "Bunlar yapılabiliyorsa ne diye ümitsizliğe düşeceğiz." dedirtmiştir.

Gerçi siz, Bediüzzaman'ı sadece bir kısım imanî meseleleri anlatan, bir kısım sorulara, şüphe ve tereddütlere cevap veren eserlerin yazarı olarak görür ve öyle değerlendirirsiniz; bu bir yanıyla doğru ama eksiktir. O, bu hususlarda önde olduğu gibi daha bir kısım hizmet düsturları ile de milletin önüne geçip onları hizmete yönlendiren önemli bir mürşittir. Evet, o bir hizmet dâhîsi ve

hakikat-i Ahmediye'nin de bir müfessiridir. O, hem Museviyet hakikatinin, hem Îseviyet ruhunun, hem de Muhammediyet gerçeğinin önemli bir temsilcisi ve çok geniş dairede hizmet veren milletimizin yüz akı bir şahsiyettir.

Bu yüzden biz bazı şeyleri bilemeyiz; şayet Hz. Harun güç kullansaydı, o toplum içinde savaş çıkabilirdi. O, Hz. Musa'nın dönmesini bekledi ve böylece insanlar Hz. Musa'nın mazhariyetine bir kez daha şaşıp hayretler yaşadı ve mütereddit, mütehayyir olanlar da yeniden Hz. Musa'yı bir kere daha tanıdılar. Evet, bir bünye içinde kokuşan ve çürüyen azalar gibi, o cemaat içinde buzağıya tapanlar da Hz. Musa'nın; يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ *"Ey kavmim! Şüphesiz siz, buzağıyı (tanrı) edinmekle kendinize kötülük ettiniz. Onun için Yaradanınıza tevbe edin de nefislerinizi (kötü duygularınızı) öldürün.."*[36] ifadesiyle yeniden temizlenip tevbe ettiler.

1 Hz. Musa ile kardeşi Hz. Hârun arasında geçen konuşmalar için bkz. A'râf sûresi, 7/150-151; Tâhâ sûresi, 20/91-94. Hz. Musa ve Sâmirî arasında geçen konuşma için bkz. Tâhâ sûresi, 20/95-97.

2 Tîn sûresi, 95/1-3.

3 Âl-i İmrân sûresi, 3/97.

4 Beled sûresi, 90/1.

5 Tîn sûresi, 95/4.

6 A'râf sûresi, 7/142.

7 A'râf sûresi, 7/143.

8 Kitab-ı Mukaddes (Türkçe terceme), *Yeni Ahit*, Yuhanna, bâb: 6, cümle: 12-13.

9 Bakara sûresi, 2/55.

10 Alak sûresi, 96/1.

11 A'râf sûresi, 7/155.

12 Bediüzzaman, *Sözler* s.261 (Yirminci Söz, Birinci Makam, İkinci Nükte), s.432 (Yirmi Beşinci Söz, Birinci Şu'le, İkinci Şua).

13 Hem kavm-i Mûsâ (aleyhisselâm) bir bakarayı, bir ineği kesmekle Mısır bakar-perestliğinden alınan ve "icl" hâdisesinde tesirini gösteren bir bakar-perestlik mefkuresinin Mûsâ (aleyhisselâm)'ın bıçağıyla kesildiğini ifade ediyor.

14 Tâhâ sûresi, 20/95.

15 Tâhâ sûresi, 20/96.

16 A'râf sûresi, 7/148.

17 Tâhâ sûresi, 20/89.

18 Tâhâ sûresi, 20/97.

19 Şiblî Numânî, *Hz. Ömer ve Devlet İdaresi* 1/245.

20 Âl-i İmrân sûresi, 3/185; Enbiyâ sûresi, 21/35; Ankebût sûresi, 29/57.

21 Buhârî, *cenâiz* 3, *fezâilü ashâb* 5, *meğâzî* 83.

22 Tâhâ sûresi, 20/29-30.

23 Kasas sûresi, 28/34.

24 Tâhâ sûresi, 20/25-28.

25 Tâhâ sûresi, 20/45.

26 Buhârî, *fezâilü ashâb* 9; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 31.

27 Bediüzzaman, *Sözler* s.83 (Onuncu Söz, Yedinci Hakikat, Haşiye).

28 Bediüzzaman, *Mektubat* s.108 (On Dokuzuncu Mektup, Beşinci Nükteli İşaret).

29 Buhârî, *ahkâm* 7; Müslim, *imâret* 14

30 Müslim, *imâret* 16.

31 Yûsuf sûresi, 12/55.

32 A'râf sûresi, 7/142.

33 A'râf sûresi, 7/142.

34 A'râf sûresi, 7/150.

35 Âl-i İmrân sûresi, 3/159.

36 Bakara sûresi, 2/54.

ASHAB-I UHDUD VE BİR ÇOCUK

Soru: Kısmen Kur'ân'da,[1] biraz daha genişçe Sünnet'te anlatılan ve Ashab-ı Uhdud diye anılan kıssanın günümüze verdiği mesajlar nelerdir?

Ashab-ı Uhdud'la alâkalı, hemen her tefsir kitabında anlatılan bir vak'a vardır. Müslim, Tirmizî ve Ahmed İbn Hanbel'in Müsnedi gibi bir kısım hadis kitaplarına dayanılarak anlatılan hâdise şudur: Bir kralın bir büyücüsü vardır. Yaşı epeyce ilerleyen büyücü, krala: "Ömrüm sona yaklaştı. Bana bir çocuk ver de ona büyü öğreteyim." der ve kralın kendisine verdiği çocuğa büyü öğretmeye başlar. Fakat çocuğun eviyle büyücü arasında bir rahip vardır ve çocuk bir gün o rahibin yanına uğrar. Rahibin anlattığı şeyler çocuğun daha çok hoşuna gider.

Bir gün halkın gittiği yol üzerine korkunç bir canavar çıkar. Çocuk yerden bir taş alır ve: "Allah'ım, eğer Sen rahibin yaptıklarını büyücünün yaptıklarından daha çok seviyorsan bu hayvanı öldür, insanlar yollarına gitsinler." diyerek taşı atar. Canavar ölür, insanlar da yollarına giderler. Çocuk bu olayı rahibe anlatınca, rahip: "Oğlum, sen şimdi benden üstünsün. Bundan ötürü imtihan edilebilirsin. İmtihan anında beni ele verme." der. Gün geçtikçe çocuk daha bir seviye kazanır ve meşhur olur; öyle ki körü, abrası ve diğer hastaları iyileştirmeye başlar. Derken, bir gün kralın âmâ olan bir nedimi de kendisini iyileştirmesi için çocuktan istekte bulunur; çocuğun ona karşı cevabı: "Ben kimseyi iyi edemem, ancak Allah iyi eder. Eğer Allah'a inanırsan, O sana şifa verir." şeklinde olur. İyi olan nedim, kralın yanına gidince, kral hayret eder ve bunu kimin yaptığını sorar. Nedim de, "Rabbim iyi etti." diye cevap verir. Kralın, "Yani ben mi?" sorusuna ise, "Hayır, benim de Rabbim, senin de Rabbin olan Allah." cevabını verir. Kral, "Senin benden başka Rabbin mi var?" diye nedime çıkışır ve ona eziyet etmeye başlar.

Yapılan işkenceye dayanamayan nedim, sonunda çocuğun ismini söyler. Kral, çocuğu çağırtıp ondan da aynı cevabı alınca, ona da işkence etmeye başlar ve bu fikrin rahipten çıktığını öğrenir. Kral üçünü de çağırarak dinlerinden dönmelerini ister ve onları ölümle tehdit eder. Bunlar inançlarında ısrar edince, rahibi de, nedimini de testereden geçirir; çocuğa gelince, onu da yüksek bir dağdan aşağıya atmaları için adamlarına teslim eder. Ne var ki çocuk, "Allah'ım, beni bunlardan kurtar." diye dua edince, dağ sarsılır ve

kralın adamları aşağı yuvarlanır.

Adamlardan kurtulan çocuk da, tekrar kralın yanına gelir ve adamlarının başına gelenleri anlatır. Kral, bu kez çocuğu başkalarına teslim eder ve eğer dininden dönmezse onu denizin derin bir yerine atmalarını emreder. Çocuk, duasıyla onlardan da kurtulur ve krala gelerek, söylediklerini yapmadığı sürece kendisini öldüremeyeceğini bildirir. Ardından da insanları bir yere toplayıp, kendisini bir dala asmasını, sonra da torbasından bir ok çıkararak, "Çocuğun Rabbi olan Allah'ın adıyla." diyerek atmasını ve ancak bu şekilde kendisini öldürebileceğini ifade eder. Kral, çocuğun söylediklerini yapar; ok çocuğun bağrına saplanır ve çocuk ölür. Olup bitenleri izleyen halk ise, biz çocuğun Rabbine inandık derler. Bunun üzerine kral, hendekler kazdırıp içlerini ateşle doldurtur ve inananları o hendeklere atar...[2]

Bir dönemde yaşanmış böyle bir hâdise, kendine has şartları göz önünde bulundurulmak suretiyle her asır için önemli mesajlar ihtiva etmektedir. Anlaşılan o ki, günümüzde olduğu gibi, o dönemde de bir çocuğa el uzatılmış, onunla meşgul olunmuş, sinelerde olgunlaştırılan ilhamlar onun ruhuna boşaltılarak yeni bir toplum ve yeni bir nesle doğru ilk adım atılmış. Şu kadar var ki, o dönemde, şimdiye nisbeten bir kısım kerametler daha zahir ve daha bâriz olduğu anlaşılıyor. Benzer bir durum Hz. Mesih için de söz konusu idi ki o da kendi ümmetinden âmâ olanların gözlerini açıyor, hasta olanları tedavi ediyor, hatta bir mânâda ölüleri de diriltiyordu. Tabi bütün bunlar birer ikram-ı ilâhî ve birer mucize idi. İnsan bu keramet veya mucizelerle başka birine ait herhangi bir arızayı giderebilir.

Ancak, bunların yanında, ilmî kerameti, irşaddaki sistem kerametini, bu sistemi âlemşümul hale getirip işletme kerametini de hafife almamak gerekir. Bunlara nail olan bir Müslüman yetmiş seksen sene dinsizlik cereyanına maruz kalmış bir yere gittiğinde, bir de bakarsınız ki, kısa zamanda, onun çevresinde halkalar teşekkül etmiş ve o öyle bir ses oluvermiş ki, o seste upuzun bir gelecek yankılanıyor. İlmî keramet açısından bakıyorsunuz birisi çok azıcık bir şey okumuş, ama dağlar cesâmetinde şeyler biliyor. İmam Rabbânî ve Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri gibi zatlar böyle bir keramete mazhar olanlardan sadece iki simadır. Cenâb-ı Hakk'ın lütfuyla bugün bile, o zatların sesi-soluğu hâlâ âfâk-ı âlemde çınlıyor. Buna karşılık dünya kadar insan Arapça'yla birlikte diğer dinî ilimleri hallaç etmiş ama bakıyorsunuz onlar da yerlerinde sayıyor. Üstad Hazretleri, buna bir yerde işaret eder ve bir kısım

harikulâde şeylerin olabileceğine imada bulunduktan sonra, sözü muhataplarının mantığına hitap etmeye getirir. Ancak günümüzde, bir insanın gözünün açılmasından ve onun bir kısım hastalıklardan kurtulmasından ise böyle birinin kalb kapılarının açılması daha önemli olsa gerek. Başka bir ifadeyle Hz. Mesih'in üç beş hastayı tedavi etmesi değil, ruhunun ilhamlarıyla tamamen maddeye kilitlenmiş bir cemaati irşat etmesi daha önemlidir. Evet, O'nun bilinen mucizeleri içinde en büyük mucizesi de işte budur. Keza Efendimiz'in de en büyük mucizesi, parmaklarından suyun akması, her şeyin kendisine selâm vermesi değildir; zira bütün bunlar meydana geleceği ana kadar da, birçok insan fevc fevc İslâm'a dehalet etmiş ve O'nu dinlemişlerdi. O'nun en büyük mucizesi, ses ve soluğunun insanların sinelerinde makes bulması ve ölü kalblerin onun soluklarıyla dirilmesidir.

Böyle olunca, günümüzde keramet-i ilmiyeyle birlikte keramet-i beyaniyeye, keramet-i iknaiyeye, keramet-i irşadiyeye sahip olan çocuklar, o çocuğun yaptığı gibi kendi milletleri ve bütün insanlık adına birçok hayırlı iş yapabilirler. Zannediyorum bu çocuklar, o rahibin yanında yetişen çocuktan daha fazla avantajlara sahip bulunuyorlar. İşte bu zaviyeden, rahibin yanında yetişen çocuğun durumunun bizler için birçok hikmet dersi ihtiva ettiği kanaatindeyim. Ayrıca anlatılan bu vak'a ile, Hz. Musa'nın, Firavun karşısındaki tebliğ ve irşadında takip ettiği metot arasında bir paralellik de söz konusu. Aslında hep dikkatimi çekmiştir; Seyyidinâ Hz. Musa (aleyhisselâm), Firavun'la vaidleşirken, bütün halkın toplanacağı bir meydanı, vakit olarak da kuşluk vaktini seçer. Bu iki intihap da çok önemlidirler. Hz. Musa (aleyhisselâm), Cenâb-ı Hakk'a güvenip dayandığını, O'na mutlak mânâda itimat ettiğini ve elindeki âsâsının O'nun güç ve kuvvetiyle bir yılan haline geldiğini, gelip sihirbazların bütün oyunlarını bozduğunu, bozacağını göstermek için, Firavun ve onunla beraber birkaç insanla yetinmiyor; bütün halkın toplanabileceği ve izhar etmek istediği hakikatleri herkese duyurabileceği bir ortamın hazırlanmasını istiyor. Evet O (aleyhisselâm), Cenâb-ı Hakk'ın kendisine vermiş olduğu önemli bir krediyi niçin sadece Firavun ve üç beş insana karşı kullansındı ki..! O bu önemli işi, öyle bir yerde yapmalıydı ki, bütün sihirbazlar nakavt olup pes etmeliydiler ve aynı zamanda ma'şerî vicdan da buna şahit olmalıydı.. bu çok önemli bir taktikti ve peygamber fetanetinin gereğiydi.

İkinci bir taktik de, Hz. Musa'nın (aleyhisselâm), insanların toplanma zamanı

olarak bayram günü kuşluk vaktini seçmesiydi. Yani etraftan sihirbazların geldiğini ve bir düello yapılacağını duyan herkes oraya, uykusunu almış, dinlenmiş olacak bir şekilde geleceklerdi. Bu mevzuda Hz. Musa'nın taktiği çizgisinde olan Abdullah İbn Hüzafetü's-Sehmi (radıyallâhu anh), esir düştüğünde, bir papazın kendisine mühlet vermesi ve Hristiyanlığa davet etmesi üzerine ona şöyle der: "Aziz peder, bana üç dakika mehil verdiğinden dolayı sana çok teşekkür ederim. Çünkü bu üç dakikalık zaman içinde sana hak din olan İslâm'ı anlatırsam, ölsem bile gam yemem." Evet, işte böyle bir stratejinin gereği olarak, ihtimal Firavun, Hz. Musa'yı dinlemeyecek ve O'na karşı bazı taşkınlıklar yapacaktı, ama bu hâdise, geniş çapta bir fethe sebep olacak ve bir yâd-ı cemil olarak kalacaktı.

Bir üçüncü husus da sihirbazlar, o dönemin entel sınıfını teşkil ediyorlardı. Dolayısıyla Hz. Musa (aleyhisselâm), kendi döneminin elit sınıfını yenmekle işe başlıyordu ki, gerisi gelecekti.. bu tıpkı Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) şairleri yenmesi gibi bir şeydi. Elindeki âsâ, bir mucize ifadesi olarak kocaman bir ejderha halini alıyor ve sihirbazların büyülü ip ve sopalarını bir anda yutuveriyor. Bunun üzerine de bütün sihirbazlar, kendilerini secdeye atıp, اٰمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسٰى *"Biz Harun'un ve Musa'nın Rabbine iman ettik."*[3] diyorlardı. Onlar bu şekilde secde edince oradaki insanlarda da bir intibah hâli hasıl oluyordu. En azından bir tereddüt ve şüphe kapısı aralanıyordu. Hz. Musa da, rahatlıkla o kalbleri eline alıyor, bal mumu gibi yoğuruyor ve şekillendiriyordu. Çünkü artık küfr-ü mutlak kırılmıştı.

Buradaki kıssanın kahramanı o rahibin yanında yetişen çocukta da bir peygamber mantığı seziliyor; ihtimal o da peygamberlik mânâsına ait bir hakikati temsil ediyordu ve Allah da onu eşrara karşı koruyordu. Öyle ki, teslim edildiği adamların kimisi dağdan aşağı düşüp ölüyor, kimisi de denizde boğulup gidiyordu. Tabiî bütün bunlar Cenâb-ı Hakk'ın ona vermiş olduğu bir kuvve-i kudsiye sayesinde oluyordu. Ne yapıp yapıp onu öldürmeyi düşünüyorlardı, ama nafile, Allah (celle celâluhu) fırsat vermiyordu. İhtimal biraz da demokratik davranıyor ve çocuğun toplum içinde uyarmış olduğu teveccüh veya bir mânâda fitneden ötürü hemen tepesine binip öldüremiyorlardı. Belki de onu öldürmenin bir kısım içtimaî komplikasyonlar doğurabileceği endişesi de taşınıyordu. Bu mevzuda açık bir şey olmamakla birlikte, bütün bunları satır aralarından çıkarabilmek mümkündür. Sonra da tıpkı Hz. Musa'nın (aleyhisselâm) yaptığı gibi, "Halkı topladıktan sonra beni

bir dala asacak ve sadağından çektiğin bir oku 'Çocuğun Allah'ının adıyla' deyip atacaksın." diyor. Ve şehit olup gidiyor; şehit olup gidiyor ama değerini bularak gidiyor; geride bıraktığı ses, arkadakilerine yetip artıyor; madde temelinden sarsılıyor ve Allah'ın varlığı bütün vicdanlarda duyuluyor.

Tabiî bu konu, günümüz adına bir şey ifade eder mi, etmez mi, onu bilemeyeceğim, ama ben mümkün mertebe bu türlü ferdî kahramanlıklardan sakınılması gerektiğine inanıyorum. Allah'ın bize vermiş olduğu kredi çok iyi kullanılmalı. Herhangi bir işten bazen iki, bazen üç netice alınıyorsa, onu daha rantabl şekilde değerlendirip daha fazlası alınmalıdır. Meselâ, Allah (celle celâluhu), bizim bir hasenemize bazen on, bazen yetmiş bazen yediyüz sevap vereceğini bildiriyor ve bununla bize aynı zamanda bir hedef gösteriyor. Yani siz de, toprağın bağrına attığınız her şeyi, yerinde yedi yüz olarak nemalandırabilirsiniz demek istiyor. Madem her işte bir hikmet var, o halde meseleyi sadece ukbâ buuduyla ele almamak lâzım; bunun dünyamıza ait yanlarının olabileceğini düşünmek gerek. Kur'ân ve Sünnet'in bu kabil işaret ve remizleri birer tükenmez hazinedir ve mutlaka çok iyi değerlendirilmelidir.

Yine bu mevzuda bir örnek olması açısından "şehit olma" düşüncesi, çok doğru ve önemli bir mülâhazadır ama bence bu dahi birebir bir şeydir. Ferdî olarak cennete gidip firdevslere ulaşmak çok önemlidir, ama bunların ötesinde "vatanımız, milletimiz adına daha neler yapabiliriz?" deyip bunların yollarının araştırılması şehitlikten daha önemlidir. Bu mülâhazayla şehitliğin önüne geçebilmesi, insanın kendi kadrini kıymetini daha iyi bilmeyle alâkalıdır. Şu koskoca kâinat, insan etrafında dantela gibi örülmüş ve sanki yapılan onca masraf bütünüyle insan için yapılmış gibidir. Dolayısıyla insan kendi kadr ü kıymetini bilmeli, ölürken dahi bir insan gibi ölmelidir. Evet o, darağacına götürülürken dahi, arkada kalanlar için, bu gök kubbede hoş bir sadâ olup inlemelidir.

1 Bkz. Bürûc sûresi, 85/4-9.

2 Ashab-ı Uhdûd kıssası için bkz.: Müslim, *zühd* 73; Tirmizî, *tefsîru sûre* (85); Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/17.

3 Tâhâ sûresi, 20/70.

YENİLENME VAR YENİLENMEDEN İÇERU

Soru: Yeniden yapılanmakta olan dünyanın dışında kalmamak ve bir kıyıya itilmemek için insanımıza düşen vazifeler nelerdir?

Dünya şimdiye kadar çok kereler yenilenmiş, içtimâî metamorfozlar yaşamış ve kabuk değiştirmiştir. Ne var ki ben bu tarih boyu gerçekleşen yenilenmelerin, batılıların tasniflerine uygun bir biçimde, İlk Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ vb. dönemler şeklinde gerçekleştiğine inanmıyorum. Batı tarihindeki bu çağ taksimleri tamamen izâfîdir. Bu bana, insanın, âdeta eline bir testere alıp, hiçbir dayanağı olmaksızın rastgele zamanı dilimlere ayırması gibi geliyor. Ne var ki meseleye enbiyâ-i izâmın bi'setleri ile yaklaşacak olursak, tarihî tekerrürler devr-i daimi içinde sürekli bir yenilenmenin yaşandığını kabul etmek yerinde olur.

Seyyidinâ Hz. Âdem'le başlayan bir sistem ve düşünce tarzı, ilk mürselînden olması itibarıyla Hz. Nuh'a kadar devam etmiştir. Her ne kadar Hz. Âdem'e de on sahife verilmiş olduğu Sünnet-i sahîha'da sabit olsa da, Hz. Nuh, insanlığın ikinci babası olması itibarıyla onun ayrı bir hususiyeti vardır. O'nu mürselînin ilki yapan, insanlığa bir yenilik, bir değişiklik sunmuş olmasıdır. Bu değişikliği takip edemeyen küfür yobazları ve ilhad mürtecîleri ise O'na başkaldırmış ve kendi isyanlarıyla yok olup gitmişlerdir. Evet bir tufan hâdisesi gerçekleşmiş; yeryüzü yıkanıp yeniden ter ü taze ve dengeli hale gelmiş.. derken yeni bir dönem yani Nuh dönemi başlamış...

Ardından, Kur'ân-ı Kerim'in وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ *"Şüphesiz İbrahim de Nuh'un milletinden idi."*[1] ifadesiyle belirtilen Hz. İbrahim'in dönemi başlamış. Âyetteki مِنْ شِيعَتِهِ sözcüğünden Hz. İbrahim'in, Hz. Nuh'un duygu, düşünce, sîret açısından bir sürgünü ve devamı olduğu anlaşılıyor. Bununla beraber Hz. İbrahim de ayrı bir yenilikle geliyor. Bu yeniliği, O'nun Hanîflik (tevhid) düşüncesinde, gelmiş-geçmiş peygamberlerin hepsinden daha hassas olması ve bu düşünceyi yüksek debili iki önemli mecrada akıtması şeklinde anlamak mümkündür. Bunu bir ölçüde, Efendimiz'in getireceği mesajın alt yapısını hazırlama olarak da kabul edebiliriz. Zaten Allah Resûlü de Hz. İbrahim için peygamberler içinde kendisine en çok benzeyen bir peygamber olduğunu ifade etmektedir.[2]

Daha sonra ise, Hz. İbrahim'in sunduğu mesajın, bir toplumu harekete

geçirecek ve şekillendirecek kanunlar mecmuası haline gelmesi söz konusudur ki bu da, Hz. Musa'nın eliyle gerçekleşecektir. Böylece Hz. Musa da beşer tarihinde ayrı bir yenilenmenin mimarı olacaktır. Görüldüğü gibi, zamanı değişik çağlara bölmesek de, bu şekilde tarihî tekerrürler devr-i dâimi içinde, onda, inişlere çıkışlara ve yenilenmelere açık daha farklı değişimleri görmek de mümkündür.

Asrımıza doğru gelirken, Birinci Cihan Harbiyle, yine bir yenilenme süreci yaşandığı söylenebilir. Evet o zamanlar, herkesin dilinde pelesenk haline gelen söz, "Dünya süratle yenilenmeye gidiyor." sözcüğü idi. Tabiî ki güçlü devletler bu süreci kendi çıkarları adına çok iyi değerlendirdiler.

İkinci Cihan Harbine gelindiğinde, Hitler'in kafasında ayrı bir yenilenme düşüncesi vardı. O'na göre dünyanın yenilenmesi Nazizme teslim olmasıyla gerçekleşecekti. Çünkü Alman felsefesi ve düşüncesine göre dünya, bir bakıma naturel seleksiyonla gerçekten yaşama hakkına sahip en güçlü, en dinamik, en saf bir ırkla idare edilmeliydi. Tabiî ki bu ırk Alman ırkıydı. Allah onlara o fırsatı vermeyince Amerika ve Rusya'nın fikir halîtası dünyada müessir olmaya başladı. Esasta bu iki kutuplu dünyanın ikisi de materyalist idi. Vâkıa birisi açıktan bazı şeyleri nefyediyor, birisi de sûrî olarak onları kabul ediyor görünüyordu. Bu da dünya adına ayrı bir tâli'siz yenilenme dönemi sayılabilirdi!..

İçinde bulunduğumuz yüzyılın sonlarında Rus İmparatorluğunun çözülmesi önemli bir hâdisedir. Elbette, bunun da beraberinde getirdiği bir yenilenme süreci olacaktı. Ancak, batılıların devamlı ifade ettikleri ve sahiplenmek istedikleri bu yenilenmenin ne türlü bir yenilik olduğunu anlamak oldukça zordur.

Kanaat-i âcizânemce, bundan sonra ırk meselesi içtimâî coğrafyada, eskiden olduğu ölçüde tesirli olamayacak. Bu da, her yenilenmenin arkasında, şöyle böyle felsefî bir cereyanın bulunması esasına binaen, önümüzdeki büyük değişimle de, dinlerin, yeniden içtimâî coğrafyada hâkim hâle gelecekleri kanaatini kuvvetlendirmektedir. Evet, herkesin kendi mabedine doğru koştuğu şimdilerde, peşi peşine yeniden yapılanmalar, yeniden din motifli oluşumları netice verecektir. Haliyle bu da dünyada, şimdiye kadar olandan farklı bir yeniden şekillenmeyi beraberinde getirecektir.

Bütün bu yenilenmelerin yanında, ayrı bir yenilenme daha söz konusudur ki o da, dünyada ilim ve teknolojinin gelişmesine paralel olarak duyguda,

düşüncede yeni bir medeniyet telâkkisinin oluşmasıyla herhalde, bir kısım sürpriz tekevvünler halîtası şeklinde kendisini hissettirecektir. Buna, değişik kültürlerin birikiminden oluşan, zenginleşmiş yeni bir medeniyet telâkkisi de diyebiliriz. Bugüne kadar dünyada değişik yapılanmalar olurken, bu yenilenmeler içinde milletimizin bir katkısı olmadığından biz dünya devletleri arasında hep yabancı kabul edildik; dahası kendimizi de hep yabancı hissettik.

Bu şekilde bir hissediş ve edilişte şüphesiz, Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak yakın tarihimize kadar bir köşeye kıstırılıp pasifize edilişimizin rolü büyük olmuştur.. öyle ki uzun süre bir fanus içine konularak hep bir tecrit hayatı yaşadık.. şu anda da farklı bir durumda olduğumuzu söylemek oldukça zordur.

Eğer önümüzdeki günlerde, duyguda, düşüncede, histe, felsefede, mantıkta, dinî anlayışta, medeniyet telâkkisinde yeni yeni kültürlerin doğuşunda yenilenmeler yaşanacaksa, Türk milleti de kendi ruhunun ilhamlarını dünyanın dört bir yanına götürüp tanıtmalı, onu umumî oluşumun hamuruna katmalıdır ki bu yeni dünyada kendini o dünyaya yabancı hissetmesin.. ve tabiî bu yeni oluşuma da bir katkıda bulunsun, tam yönlendirici olmasa da, belli bir katkısının olması ve "Bazı meseleleri biz de biliyoruz." demesi rüştünü ispat adına çok önemli olsa gerek.

Ayrıca, gidilen yerlerde görülen ve müşâhede edilen bir husus da değişik milletlerin böyle zengin bir kültürü kabullenmeye hazır oldukları vakasıdır.

Türk milletinin, değişik dönemlerde tarihî tekevvünlere (oluşum) katkısı olduğu gibi, telekomünikasyonun baş döndürücü bir hızla geliştiği, küreselleşmenin, tekarüb-ü zaman ve tekarüb-ü mekânın hayatımıza hükmetmeye başladığı bir dönemde bizim, dünyanın yeniden şekillenmesine daha fazla katkıda bulunacağımızda şüphe edilmemelidir. Tulû' eden şafağın emarelerinden anlaşılan da, bu yenilenmenin çok farklı bir yenilenme olacağı merkezindedir. Bu yenilenme, Hz. Musa döneminde olduğu gibi Tih'den Eyle'ye kadar uzanan bir yenilenme olmayacaktır. Bu yenilenme, yeryüzünde insanın olduğu her yerde kendini hissettirecektir. Her ne kadar bu yayılmanın keyfiyeti farklı olsa da! *Evet, bu yenilenme, Yunus'un "Süleyman var Süleyman'dan içeru" dediği gibi, bir yenilenme var yenilenmeden içeru! iphamı çerçevesinde gerçekleşecektir.*

1 Sâffât sûresi, 37/83.

2 Buhârî, *enbiyâ* 24; Müslim, *îmân* 271.

BENLİK DUYGUSU

Soru: İnsanları, hakkı sadece kendi meşrebi içinde görmeye iten sâikler nelerdir? Hakk'a hizmet eden herkesi kucaklamanın yolu nedir?

Cenâb-ı Hak, insanı yaratırken, yerinde "ben" deyip varlığını ortaya koyabilecek bir fıtratta yaratmış ve onun benliğini, irade, şuur, his, gönül; diğer yandan da şehvet, kin, nefret vb. duygularla donatmıştır. Bu duygulardan kötü olanlar fenalıklara sebebiyet veriyor diye, onların insanda bulunmamasını istemek, insanlığın da olmamasını istemek olacaktır. Zira insana, insan olma özelliği kazandıran bu ve benzeri duygulardır. Dolayısıyla her şeyden önce bu duyguların bilinmesi, hem insan benliğinin keşfi hem de onların kaynağının Cenâb-ı Hak olması yönüyle kanaatimce büyük önem arz etmektedir. *"Nefsini bilen, Rabbini bilir.",* bu hususu ifade eden güzel bir özdeyiştir. Sokrates'in, bu düşünceyi ifade eder mahiyette olan "Kendini bil!" sözünü, okulunun girişine astırdığı söylenir.[1] Tasavvufçular bir yandan insan benliğine ilân-ı harp ederken, diğer yandan "fenâfillah" düşüncelerini sağlam bir zemine oturtmak için benliği kazanma sırları üzerinde durmuş ve konuyla alâkalı nice kitaplar yazmışlardır...

Evet insan, kendisinde bulunan bu duygular vasıtasıyla yerinde "Ben" deyip, sadece kendini görebilir; görebilir zira bu duygu, onun tabiatında vardır. Haddizatında bu özellik olmadan onun hak bildiği davada ısrar etmesi ve bağlandığı şeylere sağlam bağlanması da mümkün değildir. Meselâ, insan kendi araştırmaları sonucu ve tesiri altında kaldığı kültürün etkisiyle, aklî/mantıkî yönden Hanefi mezhebinin daha doğru olduğunu kabul edip benimseyebilir. Zaten böyle bir kabulleniş olmadan, ondan istifade etmesi de mümkün değildir. Aynı durum, İslâm'a hizmet için seçilen metodlar için de geçerlidir. Bu açıdan bir insan, Üstad'ın ifadesiyle: *"Benim mezhebim/meşrebim daha iyi, daha güzeldir."* demeli; ama *"Güzel ve iyi sadece benim yolumdur."* dememelidir.[2] Bu meselede insanın dengeyi tam yakalayabilmesi, öncelikle kendi duygularını istikamet üzere temsil etmesine bağlıdır. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şerifte: *"Her insanın bir şeytanı vardır. Benim de bir şeytanım var. Ne var ki, benim şeytanım bana teslim olmuştur."*[3] buyurur. Hadis-i şerifin ifade ettiği mânâdan hareketle, nefis ve ona bağlı duyguların da ıslah edilmesi her zaman mümkün görünmektedir. Aksi halde bu duygular ıslah edilmez ve istikamet üzere olunmazsa, nefse ait bu duygular, şeytanın çok

rahatlıkla işletebileceği birer duygu haline gelebilirler. İşte o zamandır ki, meydana gelecek ifrat ve tefritler, insan hayatında birer boşluk halinde tebârüz eder ve onun yolda takılıp kalmasına vesile olurlar. –Allahu a'lem– Şeytanın, henüz ruh üflenmeden Hz. Âdem'in (aleyhisselâm) cesedinde keşfettiği boşluklar da bunlar olsa gerek!

Meselâ, bu duygulardan şehvet, insanın meşru yollarla tatmini ve neslin çoğalması için verilmiştir. Dolayısıyla onun, bir taraftan bu duyguya tamamen inhimâk etmek gibi bir ifrattan, diğer taraftan da bütün bütün tecerrüt gibi bir tefritten kaçınması ve orta yolu bulması gerekir ki, o da meşru çerçevedeki zevklerle yetinip, gayr-i meşru isteklere karşı tavır almakla olur. Keza ona, inat duygusu hakta sebat için; hırs duygusu da dünyayı imar için verilmiştir. O, bütün duyguları yerli yerinde kullanabildiği takdirde aşırılıklara sürüklenmeden istikamet içinde kalabilecektir. Bu hususta diğer önemli bir âmil de, insanın kendi kültür ve terbiye anlayışıdır. İnsan, duyguları pes şeylerden uzak olduğu ölçüde insandır. Zaten terbiye deyince de, bedene yönelik terbiyeden çok, duygu ve düşüncenin terbiyesi akla gelmektedir. Evet, hepimizde nefis vardır; bu yüzden de iltizam ettiğimiz bir şeye karşı daha fazla alâka duyup, alternatif düşüncelerden rahatsız olabiliriz. İşte bu tür rahatsızlıkların her hissedilişinde insan, اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ *"O takva sahipleri ki, bollukta da, darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler.."*[4] âyetini esas alıp; *"Madem bu insanlar bizim insanımıza hizmet veriyor; ve diğer taraftan Allah'ımız bir, Kitabımız bir, Peygamber imiz bir, Kâbe'miz bir.. binlerce bir'de müşterekiz. Ve madem berzahta, mahşerde, sıratta ve –inşâallah– Cennet'te beraber olacağız; o hâlde onlara karşı kin duymamız doğru değildir."*[5] diyerek bütün olumsuzlukları kendi enginliği içinde eritebilir. Bu mantık ve bu anlayışıyla hareket edip, hissiliğimizi yendiğimiz oranda, bağrımıza basamayacağımız kimse kalmayacaktır.

Hâsılı; dine hizmet eden her insanla iyi geçinme hususunun, en az cihad etme kadar önemli bir mesele olduğunu bildiğimiz an, bütün insanlara sinelerimizi açmamız mümkün olacaktır.

1 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 10/208 ; el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 1/225, 4/399, 5/50.

2 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.189 (Yirminci Lem'a, İkinci Sebep).

3 Müslim, *salâtü'l-münâfikîn* 70; Tirmizî, *radâ* 17; Nesâî, *işretü'n-nisâ* 4.

4 Âl-i İmrân sûresi, 3/134.

5 Bediüzzaman, *Mektubat* s.298 (Yirmi İkinci Mektup, Birinci Mebhas, İkinci Vecih).

IŞIĞA HASRET GÖNÜLLER

Soru: Efendimiz'in istikbale matuf ulaşmamızı istediği maddî ve mânevî hedefler nelerdir?

Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) istekleri, Kur'ân'ın isteklerinden farklı değildir. Kur'ân neyi istemişse O da onu istemiştir. Ancak O, Kur'ân'da mücmel ve öz olarak anlatılan meseleleri, tefsir; tafsil isteyen mevzuları da tafsil ederek fasıl fasıl bizim nazarlarımıza sunmuş ve her şeyi anlayabileceğimiz bir hâle getirmiştir. O, bazen mutlak meseleleri takyid, bazen de mukayyet meseleleri ıtlak ederek, konuya ayrı bir espri ve ayrı bir derinlik kazandırmıştır. Bu itibarla O'nun söz, fiil ve takrirleri Kur'ân-ı Kerim'in ruhunda meknî olan potansiyel buudları ortaya çıkarma ameliyesinden başka bir şey değildir. Onun içindir ki, O'nu tanıyıp anlama, aynı zamanda Kur'ân'ı tanıyıp anlama demektir. Bu noktada Kur'ân'ın ifadesiyle, مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ *"Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur."*[1] Yâni, Resûle itaat eden, kemerbeste-i ubûdiyet içinde el pençe divan durup, "lebbeyk" (buyur, emrine âmâdeyim) diyen, Allah'a "lebbeyk" demiş olur.

Evet, İnsanlığın İftihar Tablosu, topyekûn beşerin, eğri-büğrü yollardan kurtulup, doğru yola ulaşmasına vesile olan *Hidayet Güneşi*'dir ki Kur'ân, وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ *"Sen doğru yola hidayet ediyorsun."*[2] ifadesiyle O'nun bu yönünü anlatmaktadır. Bu itibarla Efendimiz'in bizden istediği maddî-mânevî şeyler, aynı zamanda Kur'ân'ın da istediği şeylerdir.

Hiç şüphesiz bu hayatî isteklerden biri de, dünyanın dört bir yanında *"i'lâ-yı kelimetullah"* hakikatini temsil etmektir. İ'lâ-yı kelimetullah, Allah'ın zaten yüce olan adının, tarafımızdan yüceleştirilerek bayraklaştırılması, minarelerin başında mahyalar haline getirilerek, bütün gören gözlere ve işiten kulaklara duyurulması demektir.

Yer yer benden, yer yer de başkalarından duyduğunuz *Yahya Kemal*'in *"Ezân şiiri"* hem çok derin, hem çok mânâlı, hem de çok zevkli bir ifade esprisine sahiptir:

" Emr-i bülendsin ey Ezân-ı Muhammedî,
Kâfî değil sadâna cihân-ı Muhammedî.
Sultan Selim-i Evveli râm etmeyip ecel,
Fethetmeliydi âlemi şân-ı Muhammedî.

Gök, nûra gark olur, nice yüz bin minareden,
Şehbâl açınca rûh-i revânı Muhammedî.
Ervâh cümleten görür Allahü Ekber'i,
Akseyleyince arşa lisân-ı Muhammedî."

Evet, Kur'ân'ın ve Nebiler Serveri'nin, evvelâ bizden istediği şey, bu şiirde tam ifadesini bulan yüksek ideal ve ulvî mefkûrenin dünyanın dört bir yanına götürülmesi ve bu şekilde ışığa hasret bütün sinelerin Muhammedî bir ruhla aydınlatılmasıdır.

İkinci olarak; bu millet, dışa bağlı değişik dinsizlik ve anarşi hareketleriyle inim inim inlemiştir. Hilkat yerine evolüsyonun her yanda revaç bulduğu, Darvinizm'in bütün mihraklarca bir put haline getirildiği, Nihilizm'in körüklendiği öylesine ifrit ve afetten günler yaşanmıştır ki, bu dönemde çokları bu sarsıntıdan kendini kurtaramamıştır. Çokların başları dönmüş, bakışları bulanmış ve kendi kimliklerini inkâr eder hale gelmişlerdir. İlhâda, inkâra dayalı bu cereyanlar, öylesine iddialı, öylesine çalımlı ve öylesine büyüleyici idiler ki, büyük sayabileceğimiz nice düşünce ve fikir adamları bile ateşe koşan kelebekler gibi o câzibeye kapılıp mahvoluyorlardı.

Efendimiz'e takaddüm eden yıllardaki o ürperten cahiliyeyi, dünyanın o dönemdeki tâli'siz nesilleri bir kere daha yaşıyordu. Çin Seddi'nden Asya steplerine, oradan da Avrupa içlerine kadar koca bir dünyada, küfür ve dalâlet âdeta bir tufan hâlini almış ve önüne kattığı nesilleri meçhul bir noktaya doğru sürükleyip duruyordu. Hatta bu curcunada, inanmış sineler bile küfür radyoaktifiyle öyle nezle olup yataklara düşmüşlerdi ki hadisin ifadesiyle "zükâm" olmuşlardı ve 50-60 sene bellerini doğrultmaları mümkün görünmüyordu.[3] Hâlâ bu dünyada din, peygamber, geçmiş tanımayan ve başkalarının türkülerini söyleyen insanlar varsa, bunlar çok ciddî yaralandığımız o dönemin felaketzedeleridirler.

İşte siz, i'lâ-yı kelimetullah ruhunun, cihanın dört bir yanında yeniden şehbâl açması adına "omuzlarımıza ihsân-ı ilâhî tarafından konulmuş" bir kudsî vazifenin âdeta arılarısınız.[4] Muhammedî ruhu bal petekleri gibi bütün gönüllere işleyecek ve herkese inancın, emniyetin şeker şerbetini sunacaksınız. Hatta öyle sıkıştırılmış şeker kümeleri meydana getireceksiniz ki, okyanusların içine atıldığında onları dahi şeker-şerbete çevirecektir. Küçüklüğünüz içinde bütün dünyaları tatlandıracak ve Yahya Kemal'in ifadesiyle *"mukassî"*

görünecek, fakat hep *"muallâ"* olacaksınız ve İnsanlığın İftihar Tablosu'nun ışıktan mesajlarını, o mesajlara hasret gönüllere ulaştırmada âhesterevlik etmeyeceksiniz...

1 Nisâ sûresi, 4/80.

2 Şûrâ sûresi, 42/52.

3 Bkz.: Buhârî, *istiskâ* 2, 13; Müslim, *salâtü'l-münâfikîn* 39.

4 Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar* s.200 (Yirmi Birinci Lem'a).

YEİS BATAĞI

Soru: Dünyanın ve hâssaten ülkemizin bugünkü hali insanı ümitsizliğe sevk ediyor. Bu konudaki tavsiyelerinizi lütfeder misiniz?

Mevzuyu tahlile geçmeden önce şunu ifade etmeliyim ki, dünya ve Türkiye'nin bugünkü hâli, hiç de ümitsizlik ve yılgınlığa sevk edecek durumda olmadığı gibi, bugünlerde yaşanılan kriz de, günümüze has bir problem değil. Geçmişte de bu kabil durumlar tekrar tekrar yaşanmış ve netice itibarıyla hepsi de bertaraf edilmiştir.. evet hâlihazırdaki durum ne ilktir ne de son olacaktır.

Şimdiye kadar kim, yürekten ve samimî olarak kendi davasına bağlanmışsa, Allah ona zafer ve muvaffakiyet ihsan etmiştir. Tarih, bunun örnekleriyle doludur. Meselâ, havarilerin Hz. Mesih'ten aldıkları mesajla koca Roma İmparatorluğunu sarsmaları buna güzel bir örnektir. Hz. Mesih Eyle'de veya bir kısım Hristiyanların iddia ettiği gibi eğer İzmir civarında neş'et etmişse, bu insanların o günkü şartlarla nasıl çoğalıp Roma İmparatorluğu'nu sarstıklarına ve aslanların ağızlarına atılmalarına rağmen nasıl yılmadıklarına hep hayret etmişimdir. Bir avuç insanın, insanlık tarihinin seyrini değiştirecek şekilde o günün en mütegallip, en mütehakkim, en müstebit hükümdarların hükmettiği ve aşılmaz lejyonları bulunan bir ülkeyi temelinden sarsmaları akıllara durgunluk verecek bir hâdisedir. İşte bu, Allah'ın gücü, Hz. Mesih'in kudsiyeti ve onun mesajının nuraniyetindendir.

İkinci olarak, imanı olan bir insan, hiçbir zaman şu bezdirici ve yıldırıcı durumlardan dolayı ümitsizliğe düşmemelidir. Zira Allah'ın sonsuz kudretini mülâhaza ederken ümitsizliğe düşmeye ne hakkımız vardır ne de haddimizedir. Zira bizi mülkünde istihdam eden O'dur. Mülk O'nundur ve O, mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. İsterse gecede gündüz; kışta da bahar yaratır.. ve isterse gündüzü geceye, yazı da kışa çevirir. Ayrıca âyetin ifadesiyle, إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ *"Allah'ın rahmetinden kâfir bir cemaatten başka kimse ümidini kesmez."*[1] Söz buraya gelmişken, mevzumuzla alâkalı Âkif'in, kendi döneminde değişik hâdiselerle sarsılan insanımıza her zaman tekrar ettiğim bir sözünü hatırlatmak istiyorum:

" Ye's öyle batak(lık)tır ki: Düşersen boğulursun.
Ümmide sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!
Azmiyle, ümidiyle yaşar hep yaşayanlar;
Me'yus olanın ruhunu, vicdanını bağlar."

Hz. Sâhib-i Zaman'ın ifadesiyle, "Yeis, mâni-i herkemâldir."[2] Bu itibarla olgunlaşma yolunda ve yükselme helezonunda bulunan insanlar, "Bu bâdireyi de atlatabilir miyim!" tereddüdüne düşmemelidirler. Himmetler fevkalâde âlî, ruhlar gayet fâtihâne, azimler peygamberâne tutulmalı ve "Allah bizimle beraberse, aşamayacağımız engel yoktur." duygu ve düşüncesi içinde hareket edilmelidir. Yine o Ümit Güneşi, kaldığı Marmara Oteli'nin denize nâzır penceresinden parmağını ufka doğru uzatarak, *"Kardeşlerim, ye'se düşmeyiniz, ilhadın bel kemiği kırılmıştır. O, ölüm heyecanları içinde çırpınmaktadır."* diyerek çevresine hep ümit aşılamıştır. Bu söz, bundan senelerce evvel söylenmiştir ve o zamanın dünyası ile günümüz dünyası arasında kıyaslanamayacak kadar büyük farklar vardır. Bugün dünyanın dört bir tarafında ümit tomurcukları –Allah'ın inayet ve keremiyle– boy atıp yeşermektedir. Öyle ise, ruhlarımızı coşturacak bunca ümitbahş gelişmeler varken neden ümitsiz olalım ki!

Öte yandan, "Cihanın şarkında ve garbında 20. asırda kan seylapları, insanları kütükler gibi önüne katıp sürüklüyor ve 21. asra da yine aynı duygu ve düşünce içinde giriyoruz. Şimdi, böyle bir durumda nasıl ümitli olabiliriz ki?" gibi bir soru akla gelebilir. Zannediyorum soruda kastedilen mânâ da bu olsa gerek. Burada bütün samimiyetimle ifade edebilirim ki, Allah bir gün Kur'ân'ın elmas düsturlarını kendilerine rehber edinenlere, mutlaka dünyaya kendilerini ifade etme fırsat ve imkânını verecektir. Bunda hiç kimsenin zerre kadar şüphesi olmasın. Bugün dünyanın değişik yerlerinde öldürülen o masum ve savunmasız insanlar, inananlar hesabına yeni yeni sürgünlerin meydana gelmesi için, tıpkı baharda ağaçların budanması gibi bir mânâ ifade etmektedirler.. bu sebeple 21. asır inşâallah 20. asır gibi olmayacaktır. Şimdilerde biz, değişik yerlerde çiçeği başka, rengi başka, gülü ve bülbülü başka bahar edalı yamaçlar görüyoruz. İnşâallah her yerde ayrı ayrı baharlar açacak ve on asırlık o müsâmahakâr Müslümanlığımızla, ayrı ayrı yerlerde meydana getirilen bu kanaviçeyi birbirine bağlayıp bütünleştireceğiz. Ne var ki bütün bunlar, durup dururken kendi kendine de olmayacaktır. Bunlar için azami ızdırap, dua, tazarru ve gayret gerekir. Evet, Allah'tan inayet için gayret göstermek şarttır. Şayet âhesterevlik edilmez, gerekli ceht ve gayret de gösterilirse, Cenâb-ı Hak –inşâallah– bu son dünya kışını da bahara tebdil edecektir.

1 Yûsuf sûresi, 12/87.

2 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.54 (İlk Hayatı).

GÜNAHLAR VE SEDD-I ZERÂİ

Soru: Ticaret, eğitim-öğretim.. ve benzeri gayeler için gittiğimiz yurt dışında İslâmî duygu ve düşüncelerimizi muhafaza edebilmemiz adına neler tavsiye edersiniz?

İnsan nerede olursa olsun, gözüne-kulağına, diline-dudağına hâkim olmak zorundadır. Kalbî ve ruhî hayatımız açısından bu çok önemlidir. İslâmî hayatın yaşanmadığı ülkelerde oldukça zor görülen böyle bir titizlik daha bir ehemmiyet arz eder. Zira böyle yerlerde kasıtlı olmasa bile, her zaman günah ve kusurların zincirleme birbirini takip etmesi söz konusudur. Bu durumda yapılması gereken en önemli iş, mümkün mertebe günah zemininden uzak bulunmak olmalıdır.

Bu meseleye İslâm Hukuku'nda bazı ahkâmın istinbatında kullanılan *"sedd-i zerâi'"* prensibi çerçevesinde biraz daha açıklık kazandırabiliriz. Şayet "sedd-i zerâi"i kaba çizgileriyle, *topyekün fenalıklara giden yolları kapatarak, yaşama ortamını emniyet altına almak* şeklinde yorumlayacak olursak, konuyla irtibatı kendi kendine ortaya çıkar. Meselâ, bir âyet-i kerimede Cenâb-ı Hak: قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذٰلِكَ أَزْكٰى لَهُمْ *"Mü'min erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu kendileri için daha temiz bir davranıştır.."*[1] buyurmaktadır ki, maksat, haram sâiklerin içine girmemektir. Aslında, meşru dairedeki bakmalar, duymalar ve ötesi ihtiyaçlar keyfe kâfîdir ve harama girme zarureti söz konusu değildir. Öyle ise insanın, haramları görebileceği, içine düşebileceği yerlerde gözünü kapatıp dikkatli olması gerekmektedir. Çünkü harama bakmak, –bir kudsî hadiste ifade buyurulduğu gibi– şeytanın zehirli oklarından bir oktur.[2] Cenâb-ı Hak, daha baştan insana, *"Harama bakmaktan sakın!"* demek suretiyle onu, baktığı zaman ruhunu delip geçecek ve zihnini alt üst edecek zehirli bir oktan korumaktadır.

Yine, Kur'ân-ı Kerim'de: وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا *"Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o kötü bir iş ve kötü bir yoldur."*[3] buyurulur. İslâm'da asıl yasak olan, zina fiilidir. Âyette ise, zina yapmayın yerine ona yaklaşmayın denmektedir. Cenâb-ı Hak, insanın tabiatını/fıtratını çok iyi bildiğinden, onu, zinaya sürükleyebilecek bir pozisyon içine düşmekten sakındırmaktadır. Zira insanın böylesi bir atmosferde belli bir noktaya kadar

ilerledikten sonra geriye dönmesi çok zor olabilir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden birinin içi şehevî duygularla köpürdüğü an, hemen ailesine dönsün."*[4] hadisiyle, böyle bir konuma işaret buyurur.

Yine yukarıdaki disiplin çizgisinde Cenâb-ı Hak, başka bir âyet-i kerimede ise: وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ *"Yetimin malına yaklaşmayın.."*[5] buyurur. Âyette, yetimin malını yemeyin, ifadesi kullanılacağına, yaklaşmayın denmesi aynı espriye binâendir. Zira yetimin malını yeme başka, ona yaklaşmak daha başkadır. Dolayısıyla bu, onunla aranızda daima bir mesafe olsun ki, hislerinize yenik düşerek hemen ona elinizi uzatamayasınız mânâsına gelmektedir.

Allah (celle celâluhu), bu tür âyet-i kerimelerle, âdeta tehlikeli bölgelere *"tehlike var"* işaretlerini koyma mânâsına, insanı harama sürükleyecek vesilelerden sakındırmak suretiyle, insanların haram işlemelerini engellemek istemektedir. *Sedd-i zerâi*'ye örnek teşkil edecek daha birçok âyet bulmak mümkündür. Ancak ben burada bir şeye dikkatlerinizi istirham edeceğim; ister eğitim ve kültür adına, isterse ticaret vs. adına yurtdışına giden kimselerin, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helâller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da korumuş sayılır. Kim de şüpheli şeylere düşerse o da harama düşmüş olur.."*[6] hadisinin gereğince hareket etmeleri, bir bakıma ayakların kaymaya daha müsait olduğu o yerlerde, haram ve şüpheli şeylerden olabildiğince kaçınmaları gerekmektedir. Zira, insan için neticesi endişe verici bir yolda yürümektense, endişe ve tereddüt duymayacağı yolları araştırması tavsiye edilmektedir.

Bu çerçevede; *birinci esas* olarak niyetlerin çok hâlis tutulması gelmektedir ki, Müslüman olarak gidilen her yerde sağlam bir düşünce, sağlam bir anlayış ve sağlam bir ruh hâletini temsile şiddetle ihtiyaç vardır. Evet, insanın yaratılış gayesi, Allah'ı bilmek, O'na ibadet etmek ve sonra da O'nu başkalarına bildirmektir. Eğer gidilen yerlere, başta bu niyetlerle gidilemedi ve arzu edildiği ölçüde bu düşünce korunamadı ise, tekrar Allah'a teveccüh edilmeli ve: *"Allah'ım! Sana ait meseleleri plânlarken, ferdî mülâhazalarımızın karışmasını şirk sayarız. Bu şirki yeniden kafamızdan çıkarıp atıyor ve 'Kim i'lâ-yı kelimetullah için çalışırsa, o Allah yolundadır.'*[7] *hadisinin müfâdı (ifade ettiği mânâ) olarak, Senin uğrunda mücadele edeceğimize ve bunu sırf*

Senin için yapacağımıza söz veriyoruz. Sadece ve sadece Senin yüce ismini bir bayrak gibi dalgalandırmak için buralardayız; zira, değil diyâr-ı küfre dünyalık bir şey için gelmemiz; insanımıza hizmet söz konusu değilse, kendi ülkemizde bile sıcak yuvalarımızda yaşamamız anlamsızdır. Biz, bunun farkında ve şuurundayız.

Allah'ım! Senin şanı yüce Peygamberinin buyurduğu gibi, biz küfürden kurtulduktan sonra, hangi sâikle olursa olsun, yeniden küfre, dalâlete dönmeyi, hatta en ufak bir günaha girmeyi bile cehenneme sürükleniyor gibi kerih görürüz. Ama buralarda istemeden de olsa yıpranıyor, kalbî hayatımızdan bir şeyler kaybediyoruz. Fakat Sen de biliyorsun ki, bütün bunların hepsini, Senin için, Senin dinini temsil için ve geleceği Senin rızan istikametinde ihyâ etmek için yapıyoruz. Asrın fikir mimarı, 'Gözümde ne cennet sevdası, ne de Cehennem korkusu var; milletimin imanını selâmette görürsem cehennemin alevleri içinde yanmaya razıyım..'[8] *buyurur; biz de bu mülâhazalarla buralarda bulunuyoruz.."* denmeli, niyetler tecdit ve tashih edilmelidir.

İkinci esas; gidilen her yerde, mutlaka birlik ve beraberlik içinde hareket edilmelidir. Zira Müslümanlar birbirleriyle kenetlenmez ve herkes kendi başına hareket ederse, bırakın İslâmî duygu ve düşüncelerini muhafazayı, onların kendi mevcudiyetlerini dahi korumaları çok zordur. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Tek başına kalan şeytandır. İki kişi de şeytandır. Üç kişi ise, cemaattir."*[9] buyurur. Bu, tek başınıza kaldığınızda, ya da farklı bir ifadeyle bir cemaat teşkil edemediğinizde, şeytanlığa ve şeytanî düşünceleri taşımaya açıksınız demektir. Hadisin devamında: *"İki kişi de şeytandır."* buyurulmaktadır ki, iki kişinin her zaman değişik fenalıklarda anlaşması mümkündür. Üç kişi ise, cemaattir ki, ihtimal hesaplarına göre üç kişinin bir kötülükte anlaşması oldukça zordur.

O halde şahsî arzu ve istekler bir kenara bırakılarak kolektif şuurla hareket edilmelidir ki, ilâhî sıyanet gerçekleşebilsin. Gerçi bazen cemaat içindeki insanların bir kısmının diğer bir kısmına karşı tabiatları kaba gelebilir; bundan dolayı da sinirler bozulup hafakanlar kabarabilir. Fakat ferdî hisler, ferdî tavırlar hiçbir zaman ölçü olamaz ve olmamalıdır da. Allah (celle celâluhu): *"Şanıma yemin olsun ki, Ben insanoğlunu kerim yarattım."*[10] buyuruyor. Öyle ise, hem kendimize, hem de his, anlayış ve felsefemize rağmen, yalnız

kalmamalı.. (hangi ırktan ve hangi renkten olursa olsun) aynı duygu ve düşünceye sahip insanlarla beraber yaşama yolları araştırılmalıdır. Bu duygular içinde hareket edildiği ve eller birbiriyle kenetlendiği müddetçe, üçüncü el Allah'ın eli olacaktır; olacaktır zira O'nun eli cemaatin üzerindedir.[11]

Üçüncü esas; birlik ve beraberlik hâlinde hareketin bir buudu olarak zikredilebilecek bir başka husus da, İslâmî duygu, düşünce ve şuurumuzu takviye edici mahiyette yazılmış eserleri, hem de hiç fasıla vermeden okuyup müzakere etmektir. Bu meyanda, günde yarım saat bile olsa, tecdid-i imana vesile olabilecek kitapların okunması da bana çok anlamlı gelmektedir. Zira, çağa ışık tutan devâsâ insanlar tarafından kaleme alınmış bu tür eserler, insan zihninde aks-i sadâ meydana getirir; onu, değişik vadilerde dolaşmaya yöneldiğinde ense kökünden tutar ve kendine gelmesini sağlar.

Evet, kitap okuma çok önemlidir. Tabiî onları okurken de, başkalarına: "Al sana bir ders, gözün gönlün açılsın." şeklinde değil de, kendi yüreğimizi hoplatmak, kendi hislerimize duyurmak için okumak gerekir. Bu şekilde bir okuma, bizim için her türlü don ve kırağılara karşı âdeta bir sera mesabesindedir.

Dördüncü esas; daha önceleri çeşitli yerlere gitmiş, fakat yalnızlığın tüketici pençesinde kaybolmuş insanlarımız vardır. Aynı âkıbete maruz kalmak istemeyen kimselerin, hiç olmazsa senenin belli dönemlerinde bir araya gelmeleri gerekir ki, bu durum, hem onların yalnız kalmamalarını, hem de iman ve Kur'ân hizmeti adına yapacakları şeyleri, daha iyi ve güzel bir şekilde yapmalarını sağlasın. Tabiî bu vesileyle, bir kısım dua, evrâd ü ezkârda bulunma fırsatı da doğacaktır. Zaten yabancı ülkelerde, uzun müddet yalnızlığın pençesinde kıvranmış kimseler, herhalde bu tür şeylere daha çok ihtiyaç duyarlar. Kaldı ki dua, evrâd-ü ezkâr, Rabb'le irtibat adına da önemli şeylerdir. İnancım o ki, Allah (celle celâluhu), bu kadarcık bir adımla dahi olsa kendisine yaklaşanı hiçbir zaman yalnız bırakmayacaktır. Çünkü O *"Erhamü'r-râhimîn/ Merhametlilerin en merhametlisi"*dir. Siz, herhangi birini anlatırken *"Çok rahim; çok merhametli"* diyebilirsiniz; fakat O Kendisini anlatırken *"Erhamü'r-râhimîn"*[12] demektedir. Evet O, kullarına karşı Efendimiz'in ifadesiyle, bir annenin evladına karşı olan şefkatinden daha şefkatli ve daha merhametlidir. Öyle ki biz O'na karşı azıcık samimî ve vefalı olduğumuzda, O

bizi asla bırakmayacaktır. Duha sûresindeki: *"Rabbin seni terk etmedi ve sana darılmadı."*[13] âyeti bu hakikati ifade bakımından ne mânidardır. Şahsen ben bu âyeti her okuduğumda, bu mânâyı duyar ve sanki Rabbim bana hitap ediyor gibi bir hisse kapılırım.

Hâsılı; Allah'ın bizlere karşı gösterdiği vefanın gereği sadece kendi insanlarımızı değil, bütün insanlığı kurtarma adına, en karanlık ülkelere gidip O'nu anlatmak icap eder. Zira özellikle bu insanların Allah'ı, Hz. Muhammed'i, Kur'ân'ı duyup bilmeye çok ihtiyaçları var. Bana göre insanlık adına yapılacak en önemli iş de, işte budur. Bunun ötesindekiler tâli meselelerdir. İnşâallah, inanan gönüller, ışıktan kamalarla bütün karanlıkları yırtar geçerler ve ruhlarının ilhamlarını bütün dünya insanlarının ruhlarına boşaltırlar.

1 Nûr sûresi, 24/30.

2 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 10/173; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/349.

3 İsrâ sûresi, 17/32.

4 Müslim, *nikâh* 9; Tirmizî, *nikâh* 9; Ebû Dâvûd, *nikâh* 44.

5 En'âm sûresi, 6/152.

6 Buhârî, *îmân* 39, *büyû'* 2; Müslim, *müsâkat* 107.

7 Buhârî, *ilim* 45; *cihâd* 15; Müslim, *imâret* 149-151.

8 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).

9 Tirmizî, *cihâd* 4; Ebû Dâvûd, *cihâd* 86.

10 İsrâ sûresi, 17/70.

11 Bkz.: Tirmizî, *fiten* 7; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 10/438.

12 A'râf sûresi, 7/151; Yûsuf sûresi, 12/64, 92; Enbiyâ sûresi, 21/83.

13 Duhâ sûresi, 93/3.

LÜTUF VE İHSANLA İMTİHAN

Soru: Mü'minin, Rabbinden gelen lütuf ve ihsanlar karşısındaki tavrı nasıl olmalıdır?

Mü'min, kendisine gelen bütün lütufları, Cenâb-ı Hakk'ın engin rahmetinin bir ifadesi olarak görür. Bizdeki faziletler, lütuflar, ihsanlar, hep O'nun bağının gülleri ve çiçekleridir. Biraz tefekkür ettiğimizde bunların kat'iyen bizden kaynaklanmadığını hemen anlayıveririz. Evet, bizim yapıyor göründüğümüz her şeyi aslında O yapmaktadır. Zaten bunun aksine inanmayı da şirk kabul ederiz. Akidelerini; *"Sizi de ef'âlinizi de yaratan Allah'tır."*[1], *"Allah dilemezse siz bir şey dileyemezsiniz."*[2] âyet-i kerimeleriyle *"Allah neyi dilemişse o olur, olmamasını dilediği şey de olmaz."*[3] beyan-ı nebevisinin şekillendirdiği insanlar, Allah'ın lütfettiği bunca nimetleri, öyle inanıyorum ki, kendilerinden bilmez ve kendilerine mâl etmezler.

Allah'ın bu lütufları bizi, fahre, gurura, kibre değil; hamde, senaya ve Cenâb-ı Hakk'a itimada sevk etmelidir. Kaldı ki, zannediyorum vicdanlarımızda, Allah'ın bizleri hizmete muvaffak kıldığı gibi muhatapları da muvaffak kılacağı görünmektedir.

Müsaade ederseniz burada size bir hissimi arz etmek istiyorum: Bir vesileyle Avustralya'ya gittiğimde, aynı duygu ve düşüncenin bir araya getirdiği orada yaşayan bir kısım hamiyetli insanımız bir yurt temeli atmayı plânlamışlar, rical-i devleti çağırmışlar ve benim de konuşmamı istemişlerdi. Her ne kadar kaçtı isem de daha sonra bir-iki kelime konuşmak zorunda kalmıştım. Kürsüden indiğimde beni, o anda orada bulunan mübarek bir toplumdan bazı arkadaşlarla tanıştırdılar. Birdenbire başım döndü ve içim burkuldu ve, *"Ya Rabbi, keşke bu topluluk onlara gelmiş olsaydı ve ben onları böyle mahzun görmeseydim. Keşke bunlar, bu yurdun kendilerine ait olmadığı hissini duymasalardı. Keşke ben onların yerinde olsaydım, onlar benim yerimde olsalardı."* hissine kapıldım ve iki büklüm oldum. Ben şahsen bütün mü'minlerin de, insan olmamıza ve bu sebeple bir kısım hırslarımız bulunmasına rağmen böyle bir duygu ve düşünce içinde olmalarını arzu ederim. Evet, değil başkalarını hor-hakir görmek, onları kendilerinden daha iyi görmeli ve daha iyi bilmelidirler.

Kaldı ki zahiren hizmette muvaffak olmak, Allah indinde faziletli olmanın tek

alâmeti ve şiarı da değildir. Bazen bir tek adamın hidayetine vesile olmak, binlerce insanın hidayetine vesile olma, binlerce müessese kurma kadar hayırlı ve bereketli olabilir. Üstad'ın ifadesiyle, *"Bir zerre ihlâslı amel batmanlarla halis olmayana müreccahtır."*[4] Bu itibarla başkaları zahiren muvaffak olmamış gibi görünebilir; ama işin bâtınında onların, fersah fersah daha iyi durumda olmaları da mümkündür. Bu itibarla biz, mutlaka herkesi kendimizden daha iyi görmeli, daha iyi bilmeli ve herkesin hizmetini alkışlamalıyız.

Öte yandan mü'minin hizmet anlayışı, fahirlenmesine müsait değildir. Devâsâ kamet de, bu büyük hakikatleri hiçbir zaman kendisinin temsil ettiğini kabul etmemiş ve *"Hem deme ki, 'Ben mazharım. Güzele mazhar ise güzelleşir.' Zira, temessül etmediğinden, mazhar değil, memerr olursun."*[5] demiştir. Aynen bunun gibi bizim üzerimizde görünen güzellikler de tamamen o Güzeller Güzeli Yüce Yaratıcı'ya aittir. Üstad, başka bir yerde de, *"Sen müzekkâ olmadığından kendini 'Allah bu dini bazen fasık ve fâcirlerle de teyit eder.' hadisinde anlatılan o racül-ü fâcir bilmelisin."*[6] diyerek mevzuya ayrı bir buud kazandırmıştır. Cenâb-ı Hakk'ın çok büyük hizmetler lütfettiği bu büyük insanlar, hizmette kendilerini böyle bilirlerse, bize nasıl düşünmek icap eder, onu sizin takdirlerinize havale ediyorum.

Bize fahr, gururlanma, kibir, ucbun altında kalıp ezilme değil; tevâzu, mahviyet, hacâlet ve

"Değildir bu bana layık, bu bende,
Bana bu lutf ile ihsan nedendir." (M. Lütfi)

demek yaraşır.

Evet bize göre şirkin en hafifi *"nahnu"* (biz), hiç şirke girmeme de *"hüve"*dir (O). Yatarken, kalkarken, otururken, düşünürken, gözlerini açarken-kaparken hâsılı hayatın her safhasında hep "O" deyip durmalı ve her lahza vahdet-i şuhûdcuların ifadesiyle *"Heme ezost = Her şey O'ndan."* duygu ve düşüncesi içinde olmalıyız.

1 Sâffât sûresi, 37/96.

2 İnsan sûresi, 76/30; Tekvîr sûresi, 81/29.

3 Ebû Dâvûd, *edeb* 100, 101; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 6/6.

4 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.165 (On Yedinci Lem'a, On Üçüncü Nota).

5 Bediüzzaman, *Sözler* s.244 (On Sekizinci Söz, Birinci Makam, Birinci Nota).

6 Bediüzzaman, *Sözler* s.515 (Yirmi Altıncı Söz, Hatime).

TEBLİĞDE USÛL VE YÖNTEM

Soru: Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir sahabiye: "Müslüman ol" dediğinde, o sahabinin: "Kendimi isteksiz buluyorum." demesine mukabil; "İsteksiz olsan da Müslüman ol."[1] buyurmasının, Müslümanlara verdiği mesaj nedir?

Aslında başka pek çok insan bu şekilde isteksiz Müslüman olmuş ama sonra da Efendimiz'in sohbetinin vermiş olduğu insibağla derinleştikçe derinleşmişlerdir. Zaten herkesin birdenbire Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) gibi Müslüman olması ve o ölçüde derinleşmesi de beklenemez. Hatta Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Talha, Hz. Zübeyr gibi sahabilerin dahi belli bir müddet direnmesi söz konusu olmuştur. Ne var ki, onların bu durumu hiçbir zaman bir inat ve temerrüt olarak da değerlendirilmemelidir. Çünkü daha sonraki zuhur, ilk programlanmanın neticesidir; onlar kalben ve fikren programlandığı şeye ulaşamadıklarından dolayı belli bir dönem başı açık, yalınayak hayalleri ile dolaşmışlardır ama yürekleri hep Müslüman olarak çarpmıştır. Ve bir gün gelmiş, artık en küçük bir tereddüt dahi yaşamamışlardır.

Aynı şekilde Hz. Hamza da, –Efendimiz'le aralarında bir yaş var veya yoktur– gelip Müslüman olduğu dönemde 45 yaşlarında bir insandır. Bir hadisin ifadesine göre 45 yaşı, hem Müslümanlık adına, hem de küfür ve dalâlet adına ilk damganın vurulduğu dönemdir. Yani belli bir yaştan sonra insan mafsallarının kireçlenip, artık rahat hareket edememesi gibi, bu yaştan sonra da bir insanın duyguda düşüncede ve ruhî yapısında değişmesi çok zordur. Onun için Cenâb-ı Hak, Hamza'ya çok önemli bir kombinezon hazırlamış ve onu kendisinde şok tesiri yapacak bir hâdisenin içine çekmiştir. Hâdise hepimizce malum; bir yerde ashab-ı kirama eziyet edilmiş, Efendimiz'in başına taş, toprak saçılmış ve hakaretin en utandırıcılığı yapılmıştı. İşte o esnada Hz. Hamza aslan avından dönmüş geliyor ve tam bir metafizik gerilim içindeydi. O, bu haliyle Mekke'ye girerken yeğenine yapılan hakaretler kulağına fısıldanıvermişti. Işığa ermeden de onun çok nezih bir ruhu vardı ve tam bir peygamber amcasıydı. Yeğenine yapılan onca hakaret, fevkalâde rikkatine dokunmuş ve hemen oracıkta Efendimiz'e taraf olduğunu ilan edivermişti.[2] Dolayısıyla o, normal bir yerde otururken, "Gel amcacığım, Müslüman ol." sözü ile değil de, kendisinde şok tesiri yapacak böyle bir hâdise ile karşı karşıya kalınca yıldırım süratiyle Müslüman oluvermişti. Demek onun

bu son adımını atabilmesi için, böyle bir hâdiseye ihtiyaç vardı. Siyer felsefesi açısından bence bu mesele oldukça önemlidir.

Siyerciler, Seyyidina Hz. Hamza'nın, Müslüman olduktan sonra yirmi dört saat tereddüt geçirdiğini nakletmektedirler.[3] Her ne kadar bir şok tesiri ile işin içine girmişse de, arkada bıraktığı kırk beş yıllık bir hayatı vardır. Zaten bir insanın birdenbire o koskoca hayatı, hem de Müslümanların kâfirlere karşı koyamadıkları ve Mekke'yi bırakıp başka taraflara hicret etmek zorunda kaldıkları bir dönemde bir kenara atması bir hayli zordur ve Hz. Hamza bu zoru başarmıştır. Diğer taraftan kendisi gibi güçlü kuvvetli yüzlerce insan –ki bunlar arasında Hz. Halid, Hz. Ömer gibi güçlü isimler de vardı– sağda-solda dolaşıyor ve Müslümanlığa iltifat etmiyorlardı. Yani ortada iman adına insanın ruhunu şahlandıracak herhangi bir şey görülmüyordu. Diğer taraftan o, Kur'ân'dan çok fazla âyet dinlememiş ve amca-yeğen ilişkisinden dolayı da belli bir büyüklük psikolojisi içindeydi. Çoğu zaman, bu iki büyüklük çatışmasını içinde duyuyor ve semavî büyüklüğe karşı, "Senden mi nasihat alacağım" duygu ve düşüncesine sevk eden amca büyüklüğü altında eziliyor, presleniyordu. Böyle bir insanın muvakkaten bir tevakkuf geçirmesi gayet normaldir. Hâsılı, o da küçük bir tevakkuf yaşadı, fakat Cenâb-ı Hakk'ın inayeti yetişti ve "Sâbikûn u evvelûn" zirvesine yükseltti. Zannediyorum o zaman bu tür insan pek çoktu. Onlardan bir kısmı kazandı, bir kısmı da kaybetti. Meselâ; A'şâ onlardan biriydi. Yumuşak ve nezih ruhlu bu büyük şair, gelmiş İslâm'ı kabul etmiş, fakat Efendimiz'in yanından ayrıldıktan sonra birisinin, "Biliyor musun bu din içkiyi de yasak ediyor." demesi üzerine, hemen bir düşüneyim demiş ayrılmış, ancak tekrar geri dönmeye ömrü vefa etmemişti.[4] Oysa alışkanlığını Efendimiz'e bildirse idi belki, "Hele sen bir Müslüman ol, sonra içkiyi düşünürüz." diyecekti. Çünkü O biliyordu ki, ertesi günü sohbetle doyacak, huzurun insibağı ile boyanacak, Allah'a kurbiyetle ayrı bir zevk-i ruhanîye ulaşacak ve kısa zamanda alışkanlığını da terk edecekti.. ve kim bilir daha niceleri aynı tâli'sizliğe dûçar oldu!..

Burada konuyla alâkalı olması açısından birkaç misal daha vermek istiyorum: Ebû Süfyan ve Safvan İbn Uyeyne de "Lâ ilâhe illâllah" derken çok içlerine sindirememişlerdi. Bunların kalbleri önce ganimetle telif edilmiş, Müslümanlığa kazanılmış; sonra da Efendimiz'i tanıdıkça, çok hızlı bir değişiklik yaşamışlardı. Meselâ; Hz. Halid büyük bir komutandı. Öyle ki,

herkes savaşa katılacağı zaman onun bulunduğu cepheyi tercih ederdi. Elbette ki böyle bir insanın cephe değiştirmesi de kolay olmayacaktı. Ama yerini bulunca da bir hamlede aradaki mesafeyi kapatıvermişti. Ve yine siyercilerin ifadesiyle bir ok gelip gözüne saplandığında, ona bakıp sonra da, "Neye yararsın ki, yetmiş sene kendi sahibini görmedin!" diyecek kadar yürekli davranan Ebû Süfyan da zor yer değiştirmişti ama tam değiştirmişti.[5] Bir zaman kendisine ganimet mallarından yüz deve birden verilince, "Vallahi bu insanın hiç açlığa, susuzluğa maruz kalırım endişesi yok. Demek bir insanın bu kadar cömert, bu kadar civanmert olabilmesi için sırtını bir Ganiyy-i ale'l-ıtlâk'a dayaması lâzım." demişti. İşte bütün bu örnekler, zannediyorum Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) davranışlarındaki isabeti göstermesi açısından yeterlidir.[6]

Evet, başta sadece hisleriyle bağlanıp Müslüman olanlar, daha sonra Efendimiz'i ve O'nun sadık arkadaşlarını tanıyınca İslâm'a kuvvetli bağlarla bağlanıvermişlerdi. Bu mânâda bir kaynaşma ve gönüllerin fethedilmesine vesile olduğu için Kur'ân-ı Kerim, Hudeybiye anlaşmasına *"Apaçık fetih"*[7] demiştir. Çünkü bu dönemdeki sulh ve beraber bulunma sayesinde gönüller İslâm'a birdenbire ısınıvermişti. Evet Müslümanların yumuşak halleri, gönüllere girmedeki samimiyetleri bütün insanları onlara çekiyordu. Osman İbn Talha, Amr İbn Âs, Halid İbn Velid gibi isimler, bu dönemde kazanılmışlardı. Zaten bir ön yargı ve şartlanmışlık söz konusu değilse, Efendimiz'i ve ashabını gören kimsenin Müslüman olmaması düşünülemezdi. Zannediyorum o şartlanmışlıktan sıyrılarak bakan herkes, Abdullah İbn Selâm gibi –ki o bir Yahudi'dir– "Vallahi bu çehrede yalan yok."[8] diyebiliyor ve hemen yer değiştiriyordu.

Netice olarak insanlarla bir arada bulunup ortak değerleri paylaşma, Allah'ın izniyle nice katı gönülleri yumuşatmış ve fethetmiştir. Bu yüzden Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanları ilk etapta o kudsî dairenin içine çekmeye çalışmış ve isteksiz olsalar da onların Müslüman olmalarını istemişti...

1 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/109, 181; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 6/471.

2 Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/128-129; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 3/213.

3 Bkz.: el-Hâkim, *el-Müstedrek* 3/213.

4 Bkz.: el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* 3/56.

5 Bkz.: İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe* 6/158.

6 Müslim, *zekât* 137; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/152-153.

7 Fetih sûresi, 48/1.

8 Tirmizî, *kıyâmet* 42; İbn Mâce, *ikâmet* 174; Dârimî, *salât* 156.

TARİHTEN GÜNÜMÜZE HİCRET

Soru: Sahabenin yaptığı hicretle, dış ülkelere giden insanımızın gitme keyfiyeti arasında nasıl bir bağ vardır? Bir de oralara değişik maksatlarla gittikten sonra iman ve Kur'ân hizmetine uyanan insanların bu meselede hisseleri nedir?

Lügat mânâsı itibarıyla hicret, değişik vesilelerle, insanların yurtlarını terk ederek başka bir yere göç etmelerine denir. İslâmî terminolojide ise, 622 senesinde Allah Resûlü'nün ashabıyla beraber, İslâm dinini daha rahat bir ortamda yaşamak ve anlatmak maksadıyla Mekke'den Medine'ye gerçekleştirdikleri göçün adıdır. Vâkıa, bundan önce Habeşistan'a iki hicret gerçekleştirilmişti ama, bunları sahabe, Peygamber'siz gerçekleştirmişti; dolayısıyla da hicretle beraber gelen meyveler tam devşirilememişti. O açıdan da, hicret denince akla ilk gelen, "Mutlak zikir kemâline masruftur." kaidesince, Medine'ye göçle gerçekleştirilen hicrettir.

Efendimiz döneminde gerçekleştirilen bu hicrete verilen önem, daha sonraki dönemlerde o ölçüde olmamıştır. Allah Resûlü, Mekke'de iman eden herkese, "Hicret etmeye de biat edeceksin." diyor ve el sıkarken âdeta terazinin bir kefesine imanı, bir kefesine de hicreti koyuyordu.

Evet, Mekke'de davetin artık yapılamaz hâle gelmesi, dışa açılmayı ve Müslümanların kendi ayakları üzerinde durabileceği bir yere gitmelerini de zaruri kılıyordu. Aynı zamanda bu hicret sayesinde Medine'de kurulacak site devletiyle İslâm, kâmil mânâda ve kendi orijini ile temsile kavuşacaktı. İşte bu hicret, bu yeni İslâmî tekevvünün desteklenmesi adına ayrı bir önem arz ediyordu. Efendimiz'in, لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ وَلٰكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ *"Mekke fethinden sonra hicret yoktur, ancak cihad ve niyet söz konusudur."*[1] beyanları da, bu hicretin hususî olduğunu açıkça ifade ediyordu. Dolayısıyla gerçek hicret belli bir zaman diliminde Mekke'den Medine'ye yapılan hicrettir; bundan sonra gerçekleştirilen hicretler ise ancak, çok sağlam bir niyetle kıymet ifade edecektir.

İlk hicret için bu ölçüde bir kararlılık şart değildi. Çünkü herkesin din için hicret ettiği belliydi. Fakat daha sonraki hicretler, o ilk hicret gibi belli bir zaman dilimi içinde o ölçüde muazzam bir iş olmadığından, bazı ibadetlerde olduğu gibi onlarda da niyeti tayin ve tebyin etmek gerekecek.

Meselâ Ramazan-ı şerifte hangi oruca niyet edilirse edilsin Ramazan-ı şerife

niyet edilmiş olur; çünkü o bir aylık zaman zarfı, bu işe tayin ve tahsis edilmiştir. Ama senenin herhangi bir gününde oruç tutarken, bu nafile olabileceği gibi kaza veya başka bir oruç da olabilir. Öyleyse onu geceden tayin etmek lâzımdır. Bu itibarla ilk hicret edenler, hicret etmiş olurlar, ama onların içinde sadece niyetini hâlis tutmayanlar –var mıydı bilmem– onun sevabını tam alamamışlardır. Bundan sonra ise bir ülkeden başka bir ülkeye ister muvakkat, isterse müebbet olsun göç ederken, niyet ciddî önem arz etmektedir.

Meselâ Türkiye'den çıkıp değişik memleketlere giden insanlar, niyetlerini çok geniş dairede Allah rızası için tutabilirler. Meselâ onlar, şu mülâhazalar içinde olabilirler:

Bir; bizim ülkemiz, fakirler, mağdurlar, mazlumlar ülkesidir ve bizim en büyük kaybımız da, dünyayı iyi anlayamamamızda ve muasırlarımız zenginleşirken bizim fakir kalışımızdadır. Üstad da diyor ki: *"Bizim üç düşmanımız var birincisi fakirlik, ikincisi tefrika, üçüncüsü de cehalet."*[2] Ne olursa olsun bu ülke iyi idare edilemediğinden, oldukça fakir kalmıştır.

İkincisi de Türkiye uzun yıllar boyunca cehalet içerisinde kalmıştır. Öyleyse biz de tıpkı Japonlar gibi dünyanın değişik yerlerine "şedd-i rihâl" ederek o ülkelerde olan ilim ve teknoloji adına ne varsa onu kendi ülkemize taşımalı ve ülkemizi bir an evvel mamûr etmeliyiz. Bunu yaparken de sadece Allah'ın rızasını kazanmayı düşünmeliyiz. Çünkü Allah (celle celâluhu), mü'minlerin, başka milletlerin sultası altında yaşamalarına razı değildir. Evet başkalarının hâkimiyetleri altında yaşayanların, her an Allah'ın gazabına uğrama ihtimalleri söz konusudur.

Böyle olunca, mü'min her zaman ciddî bir gayret-i diniye ile; işte ben yurdumu, yuvamı anne-babamı terk ediyor ve başka bir ülkeye gidiyorum. Transfer edilecek şeyi transfer edip onu ülkeme getirmeli ve bir an evvel şu mazlumlar, mağdurlar, mağmumlar ülkesini gadirden, kederden, zulümden, ezilmişlikten kurtarmalıyım –tabiî Allah'ın izni, inayeti ile ve O'nun rızası için– düşüncesiyle hareket etmelidir.

İşte bu mülâhaza ile hareket eden insanlar, daha ilk hareketleri olan pasaport muameleleriyle sevap turnikesine girmiş olurlar. Çünkü böylesine önemli bir meseleye karar verip; o iş için programlanıp, sonra o işin mukaddimatı diyebileceğimiz pasaport, vize, referans vb. gibi işlemler için bir sürü

meşakkati göğüslemek, şüphesiz o şahsa dünya kadar sevap kazandıracaktır. Bunu nereden çıkarıyoruz? *“Sevap yolunda, mutlak sevabı elde etmek için yapılan her şey sevaptır.”* sözü dini bir prensiptir.

Evet hâlis bir niyetle insan kendisini bu işe programlar ve nezrederse, başlangıcından sevap yoluna girmiş olur ve gittiği yerde de bu hâlis niyetini devam ettirirse –inşâallah– hicret sevabına erer.

Meselâ birisi bir üniversitede endüstri üzerine bir araştırma, biri doktora üstü bir çalışma, öbürü başka bir çalışma için lisan öğrenirler. Onların bütün bu gayretleri, netice itibarıyla çok büyük hayırları elde etmeye vesile olacağından dolayı, o vesile oldukları şey ne ise, onun kadar sevap kazanırlar. Bu zâviyeden “İngilizce öğrenme sevap mıdır?” dense, cevabım: “Evet, niyetin hulûsuna göre İngilizce öğrenmek de sevaptır.” olacaktır. Eğer İngilizce bizim şu anda diğer batı ülkeleri ile aramızdaki mesafeyi kapamak için bir merdiven ise ve aynı zamanda İslâm’ı tebliğde güçlü devlet olmanın bir avantajı söz konusu ise, lisan öğrenmek de sevaptır.

Buraya kadar anlattıklarımız, niyetini baştan hicret mülâhazasıyla yapanları ilgilendiriyordu. Bunun yanında, bazıları da oralara halis bir niyetle gidememiş olabilirler. Giderken, Allah için değil de şöhret, para vb. elde etme gayesiyle gidebilirler. Onlar da niyet ettikleri şeyi elde ederler. O’nun için gitmek isteyenler namaza niyet ediyor gibi çok sağlam bir niyet etmelidirler. Daha önce gidenlere gelince, bu türlü ibadetlerde başlangıç itibarıyla niyet şart olmadığından tashih-i niyet edip niyetlerini yenileyebilirler. Yani, ben buralara başka maslahatlar için gelmiştim, hatta burada iyi bir iş bulursam çalışayım diye düşünmüştüm.. buraya gelince gördüm, düşündüm, kendi kendime karar verdim ve dedim ki: Benim altın soyum, başkalarının kapısına ancak ve ancak kendini ifade etmek için gitmişti. Ben de her ne kadar başka niyetlerle gelmiş olsam da, tashih-i niyet ediyor ve birikimimle ülkeme döneceğim âna kadar burada bulunduğum sürece insanlığa yararlı olmayı düşünüyorum.

İşte bizler de belki, ancak bu mülâhazalarla sahabenin yanında yerimizi alabiliriz.

1 Buhârî, *cihâd* 1; Müslim, *imâret* 86.

2 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.61 (İlk Hayatı).

HİZMETTE ÜSLUP

Soru: Rıza ufkunun yakalanabilmesi için inayet-i ilâhiyenin vesileleri nelerdir?

1. Allah'a teveccüh

Allah rızasını kazanmaya doğru yol alan aşk-şevk kahramanlarının Cenâb-ı Hakk'a teveccühleri çok önemlidir. Zira, fertlerin şahsî hayatları adına inkişafları, Allah'a teveccühle gerçekleştiği gibi, hizmetleri adına inkişaf ve inbisatları da tıpkı güne bakan çiçekler gibi, ancak yüzlerinin O'na teveccüh etmesiyle mümkün olacaktır. Şayet insanlar, Cenâb-ı Hakk'a olan teveccühlerini kesecek olurlarsa, kendi düşünce dünyalarında gurûba kapandıklarından, batmaktan münezzeh olan ve bütün mevcudâtın kendisine teveccüh ettiği o Zât hakkında düşünce kaymalarına gireceklerdir. Onun için inayet-i ilâhî adına tevhid, rıza, ihlâs ve araştırma buudlu Allah'a teveccüh çok önemlidir ve canlı kalabilmemizin de vazgeçilmez yollarından biridir. Yüce bir gayeye gönül vermiş kutlular, bu önemli prensibe riayet ettikleri takdirde, yapmış oldukları herhangi bir hizmette, maddî açıdan başarılı olamasalar bile şahsî hayatlarında kazançlı çıkacakları muhakkaktır.

2. Sebeplere riayet

Allah'ın (celle celâluhu) inayeti için gerekli olan bir diğer husus da sebeplere riayettir. Cenâb-ı Hak, bizi sebepler dairesi içinde yaratmıştır. Kudret dairesinin tam inkişafı ise ahirettedir; öyle ki orada her şey, harikulâde nev'inden cereyan etmekte ve sürekli fevkalâdelikler yaşanmaktadır. Bu dünya, bir hikmet âlemi olduğu için, burada her şey esbap paketlidir. Sebepler dairesinde bulunulduğu halde onları görmezlikten gelmek ise cebrîliktir.

Öyle ise, bu dünyada sebeplere riayette o kadar hassas davranılmalı ve kusursuz hareket edilmelidir ki, dışarıdan bakanlar, *"Bunların hepsi birer sebepperest."* demeli; Müsebbibü'l-Esbâb olan Allah'a, sebepleri hiçe sayarcasına öylesine bir teveccüh ve tevekkülde bulunulmalıdır ki, bu defa da *"Bunların hepsi cebrî gibi hiçbir sebebi kabul etmiyor ve her şeyi Allah'a veriyorlar."* demelidirler. Böyle bir tavır, Müsebbibü'l-Esbâb'la, O'nun vaz'ettiği sebepler arasındaki muvazeneyi kavrama açısından çok mühimdir. Nitekim bu tavrı, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatında da müşâhede ederiz. Meselâ, Nebiler Serveri, bir taraftan, bütün savaşlarında

birbirinden farklı fevkalâde tabyalar kurması ve üst üste iki zırh giymesi..[1] vb. misallerde görüldüğü üzere sebeplere âzamî derecede riayet göstermiş; diğer taraftan da sanki hiçbir şey yapmamış gibi ellerini açmış ve *"Bu orduyu bozguna uğratma!"* diyerek Rabbine dua dua yalvarmıştır. Böylece Müsebbibü'l-Esbâbla sebepler, esbâba riayet inceliğiyle Müsebbibü'l-Esbâb'a itikadın iltisak noktası haline gelmiştir; gelmiş ve gerçek bir Tevhid anlayışının ifadesi olarak denge tam korunabilmiştir.

3. Devam ve temâdî

Cenâb-ı Hakk'ın inayeti için riayet edilmesi gereken önemli dinamiklerden biri de, ulaşılmak istenen hedef (Allah rızası) istikametinde sarf edilen ceht ve gayretlerin devam ve temâdîsidir. Zira çok çalımlı başladığı halde temsilcilerinin üç adım sonra ya yorulmalarından, ya bıkmalarından veya ülfete takılıp çalışmayı bırakmalarından dolayı tam semere hasıl olacakken son bulan nice dava ve hizmetler vardır ki, sahiplerinin başına yıkılarak birer tarihî malzeme olmuşlardır.

4. Vifâk ve ittifak

Zikredilen bu hususlar yanında inayet-i ilâhînin çok önemli bir vesilesi de vifâk ve ittifaktır. Çünkü teker teker her ferdin gücü veya beş-on insanın bir araya gelmesiyle meydana gelen topluluğun iktidarı müsellem olsa da Allah'ın bir cemaate, teker teker her ferde düşen hisselerin toplamından çok daha fazlasını lütfettiği de bir gerçektir. Eğer Cenâb-ı Hak, cihanın fethini ve rûh-ı revân-ı Muhammedî'nin dünyanın dört bir yanında şehbâl açmasını, mü'minlerin vifâk ve ittifak halinde mücadele etmesine bağlamışsa, bu husus ihmal edildiğinde, her bir fert tek başına Hasan Şâzelî, Ahmet Bedevî, Şâh-ı Geylânî gibi dev bir şahsiyet bile olsa, yine de başarılı olamayacaktır. Çünkü Allah (celle celâluhu) böyle bir başarıyı Müslümanların birlik ve beraberliğine bağlamıştır. Evet, Allah'ın cemaate olan engin lütfu, ferdî kutbiyeti de, gavsiyeti de aşacak bir keyfiyettedir. Nitekim يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ *"Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir."*[2] âyet-i kerimesi ve *"Allah'ın inayet ve kudreti cemaatle beraberdir."*[3] hadis-i şerifi de bu hakikate parmak basmaktadır. O açıdan yukarıda da zikredildiği gibi, Cenâb-ı Hakk'ın inayetine sunulan en güçlü dilekçelerden biri de vifâk ve ittifaktır.

Hâsılı, Allah'ın inayetine mazhar olmak isteyenler, zikredilen bu hususlara

riayet etmeli ve yapacakları hizmetleri bu doğrultuda yürütmelidirler.

1 Ebû Dâvûd, *cihâd* 75; İbn Mâce, *cihâd* 18.

2 Fetih sûresi, 48/10.

3 Tirmizî, *fiten* 7; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 10/438.

İkinci Bölüm
DÜŞÜNCE BOYUTU

SEVİYELİ TEMSİL

Soru: Müslümanlar, dinleri hak olmasına rağmen niçin başka devletlerden geri kalmıştır?

Evet Müslümanlar bugün pek çok sahada, bilhassa batılı ülkelerin hemen hepsinden geri kalmış durumdadırlar. Bu bir vâkıa olarak doğrudur. Bunun pek çok sebebi vardır; ama zannediyorum en başta Kur'ân'ı doğru anlayıp seviyeli temsil edememeleri gelmektedir. Daha başka sebepler üzerinde de durulabilir ama bana göre tedennî sâiklerinin başında bu gelmektedir. Allah'ın (celle celâluhu) yüce kelamını ruhumuza mâl etmede, yaşamada, hayatımıza hayat kılmada gösterdiğimiz gevşeklik bugünkü durumumuzu netice vermiştir. Bir zamanlar, Kur'ân'ı olduğu gibi anlayıp tam temsil eden insanlar, dünya çapında başarılar elde edip, hemen her alanda zirveleri tutmuşlardı. Başta 4 büyük raşit –doğruyu bulmuş, doğruyla kaynaşmış ve bütünleşmiş, Allah Resûlü'nün hilafet yanının temsilcileri– halifeler, bunların başında gelir. Daha Hz. Osman (radıyallâhu anh) döneminde Hazar Denizi aşılmış, Amuderya'ya varılmış ve Aral gölü çevresi huzurun soluklandığı, ilmin yaygınlaştığı bir ideal bölge haline gelmişti. Bütün bu baş döndürücü gelişme ve ilerlemeler, 10-15 sene gibi kısa bir zaman içinde gerçekleşmiş oluyordu. Çünkü bu dönemde temsil vazifesi bihakkın yerine getiriliyordu. Daha sonraları Emevî-Abbasi, Selçuklu-Osmanlı gibi devletler bu süreci belli ölçüde devam ettirdiler.

Hâsılı, mesele gelip İslâm adına bilinmesi gerekli olan şeylerin bilinmesine, idrak edilmesi ve hayata geçirilmesi zarûrî olan hususların kavranıp yaşanmasına bağlanmaktadır. Zannediyorum Müslümanlar, bunları yapamamanın cezasını çekiyorlar bugün. Tarihin şehadetiyle sabittir ki; bugüne kadar zamanın aşındırıcı dişleri arasında çiğnenmemiş ne bir millet, ne bir toplum, ne bir devlet ve ne de bir medeniyet vardır. Şimdiye kadar ne büyük devletler, ne muhteşem imparatorluklar ve ne medeniyetler o gaddar u devvarın

dişleri arasında öğütülüp gitmişlerdir de bunu kimse durduramamıştır. Evet, herkes, her toplum, her millet bir gün mutlaka mîâdını dolduracak ve yok olacaktır. İkbâlleri idbarlar takip edecek ve bir bir gelenler bir bir gidecektir. Ancak birinin tâli' yıldızı sönerken, bir başkasınınki parlayacak ve bu şekilde ölüm ve doğumlar birbirini takip edip duracaktır. Bu Allah'ın bir kanunudur. İnsanlar ve medeniyetler doğarlar, büyürler ve ölürler. Biz de bir mânâda, eski şartlar çerçevesinde mîâdımızı doldurmuş sayılırız.

Öte yandan; 8-10 asırdan beri, milletimiz bir kısım kâfir ve zalimler tarafından sürekli baskı altında tutulmakta ve gelişip inkişaf etmesine fırsat verilmemektedir. Evet, şu 8-10 asırlık tarihimiz itibarıyla bizler, İslâm'ı temsile çalışırken, korkunç bir taassup ve yobazlıkla gelip gelip bize toslayan bir düşman cephe vardı ki, hiçbir zaman ellerini yakamızdan çekmediler. Tek başına bir milletin bütün bunlara mukavemet etmesi ise çok zordu. Bakın, Haçlı seferleri başladığı günden itibaren, hiç durmadan gelip gelip üzerimize çullandılar. Biz 3-4 asır sürekli bunları göğüsledik. Sonra Devlet-i Âliye ile uğraşmaya başladılar; hatta onun içine sızıp bu koca milleti paramparça ederek birbirine düşürdüler.. yer yer içimize ırkçılık mülâhazaları atarak, Türk'ü Kürd'e, Kürd'ü Boşnak'a, Boşnak'ı Arnavut'a vurdurdu ve herkesi birbirinin kurdu haline getirdiler. Çekip giderken de geride bir sürü virüs bıraktılar. Bütün bu olumsuzlukları da geri kalışımızın sebepleri arasında zikredebiliriz.

Entelijansiyamızın gafleti de, geri kalışımızın önemli sebeplerinden biridir. Buna "münevver körlüğü" de denebilir. Evet bir dönemde, biz de ilim, teknik ve teknoloji açısından aydınlanma mülâhazasıyla dışarıya bir hayli insan göndermişiz. Ancak gidenlerin çoğu gittikleri yerlerde mahiyet değiştirmiş, fıtrat ve karakter dejenerasyonuna uğramış, hatta bunlar arasında milletini, tebaasını değiştirenler bile olmuş.. ve sonra bu çarpık beyin gücü hiç de arzu edilmeyen bir seviyeye ulaşmış ve koskoca bir millet üç-beş maceraperestin gadrine uğramıştır.

Bu konuda Bediüzzaman'ın yaklaşımları da çok dikkat çekicidir. Onun bu konudaki düşüncelerini özetlemede yarar var: O, bizim geri kalışımız ve başkalarının ileriye gitmesini, bize ait bir kısım kusur ve seyyielere bağlar. Bunu biraz daha açalım; her mü'minin her sıfatının mü'min olması şart değildir. Bazı mü'minlerde kâfir sıfatları bulunabilir. Her kâfirin de her sıfatı kâfir olmayabilir. Bazı kâfirlerde mü'min sıfatlarının bulunması mümkündür. Meselâ tembellik bir kâfir sıfatıdır. Kahvehaneleri doldurup sabahtan akşama kadar

oturmak da öyle. Sistem ve yöntem bilmemenin de mü'mine yaraşır yanı yoktur. Bir mü'min namaz kılıyor, oruç tutuyor olabilir; ama eğer o, kahvehanelerde zaman öldürüyor, sistemden, yöntemden de haberi yoksa, mü'min evsafı adına onu olumlu kabul etmemiz mümkün değildir. Allah'ın ilk emri "Oku"[1] iken, okumadan nefret etmek bir kâfir sıfatı olsa gerek...

Şimdi gelin bir kâfir düşünün ki, hayatını disipline etmiş, program altına almış ve öyle metodlu çalışıyor ki, bir dakikasını bile zayi etmiyor. İşte bu kâfir, bir mü'min sıfatını hâiz sayılır. O, bir durakta otobüs beklerken kitap okuyorsa mü'mince bir iş yapıyor demektir. Eğer Allah (celle celâluhu), insanların ihraz ettikleri vasıflara göre hüküm veriyorsa –ki veriyor– kâfirde bir mü'min sıfatı olduğu takdirde onu galip kılması âdet-i sübhâniyesinin gereğidir. Tabiî, kâfir evsafıyla ittisaf etmiş bir mü'min için de bunların aksi söz konusudur.

İkinci olarak, Bediüzzaman yaklaşık şu mütalaayı serdeder: İnsanları hak bir hedefe götüren vesileler de hak olmalıdır. Aksi halde maksadın aksiyle tokat yenilir. Aksine eğer hakka ulaşma adına bâtıl vesileler değerlendiriliyorsa, meselâ, insanlara İslâm adına bir şeyler anlatalım denirken, kitle ruh hâletinden istifade etme gibi bâtıl bir yola tevessül ediliyor, propaganda gücüne dayanılıyor ve insanlar aldatılıyorsa, böyle bir yolda başarıların devamı imkânsızdır. Bu yüzden, Allah'a giderken, attığımız her adımın, O'nun rızası dairesinde olup olmadığına fevkalâde dikkat etme mecburiyetindeyiz.[2]

Biraz daha açabiliriz: Birkaç asırdan beri Müslümanlar, hakka, hakikata giderken, hep bâtıl yolları, bâtıl sistemleri denemişlerdir. Allah da maksatlarının aksiyle onları sürekli tokatlamıştır. Diğer yandan Müslümanlar arasında uzlaşmacı olacağımıza hep uzaklaştırmadan yana olmuşuzdur. Hâlbuki tevfîk-i ilâhînin en büyük teminatı ve bizim Allah katında kabul gören en büyük fiilî duamız, ittifakımızdır. Hakk'ın hatırı âlîdir. Meşrep ve mizaç farklılıkları fıtratın muktezasıdır. Öyleyse hemen şunun bunun aleyhinde olmamak ve onunla uğraşmak yerine yapılan her hizmeti alkışlamak mü'min olmanın gereğidir.

Bu konuda üçüncü husus da Allah'ın kanunlarına riayet meselesidir. Allah'ın (celle celâluhu) iki çeşit kanunu vardır. Bunlardan biri, kâinatta cereyan eden ve fizik, kimya, astronomi, astrofizik, biyoloji ve tıp gibi değişik ilimlerin esaslarını teşkil eden kanunlardır. Buna "kâinat kitabı" da diyebiliriz. Bu kitap bir bakıma sessizdir, fakat dilinde binbir nağmenin tesiri gizlidir.

İkincisi; nebiler vasıtasıyla Allah'ın bize gönderdiği kanunlardır ki, bizde Kur'ân, diğer peygamberlerin elinde de Tevrat, Zebur, İncil gibi kitaplardan ibarettir. İşte bu iki kitabın da bilinmesi ve hükümlerine riayet edilmesi şarttır. Ekseriyet itibarıyla, kâinat kitabını okuyup değerlendirmenin mükâfatı dünyada verilegelmiştir. Kur'ân'a uymanın mükâfatı da ahirette. Binaenaleyh mü'minler, Kur'ân'ın sadece ibadet ü taata müteallik meselelerine uyuyorlarsa, mükâfatsız kalmayacaklar ama bu, ahirette olacaktır. Başkaları kâinat kitabını okuyor ve onun kanunlarına riayet ediyorsa onun mükâfatı da dünyada verilecektir. Hem dünya hem ukbâ muvaffakiyetlerine gelince; bu da her iki kitabı aynı seviyede okuyup anlamaya bağlıdır. Aslında bu iki kitap, bir hakikatın iki yüzünden ibarettir. Her ikisinde de aynı el ve aynı kudret vardır. Kâinatı, çeşitli zenginlikler ve derin muhtevasıyla bir kitap, bir meşher haline getirip önümüze seren Cenâb-ı Hak –tabir-i câizse– aynı zamanda onu bir de Kur'ânıyla seslendirmektedir. Hatta O, kâinat kitabının bir parçası olan bizleri de yine Kur'ân'la bize anlatıyor. Câzibe-dâfia, infilak, nümüvv kanunları çerçevesinde, bütün varlıkla alâkalı bize neler ve neler anlatıyor.! İşte bu iki kitaptan herhangi birindeki bir eksiklik, bize telafisi imkansız nelere ve nelere mâl olagelmiştir...

Şimdi yeniden konuya dönelim: Bugün bazı Müslümanlar, belki Kur'ân'ın ibadet ü taate müteallik meselelerini biliyorlar ama; şeriat-ı fıtriye veya âyât-ı tekviniyeyi, yani kâinattaki câri kanunları bilemiyorlar; bilip uygulamaya koyamıyorlar. Onun için de sürekli mağlubiyet ve hezimet tokatları yiyip duruyorlar. Kâfirlere gelince, onlar Kur'ân'ın dünyaya ait meselelerini, hayata geçirebildiklerinden her zaman mükâfatlarını alabiliyorlar. Öyleyse bizler her iki kitabı da aynı seviyede, mütalaa edip hayatımıza hayat kılmakla, hem dünya hem de ukba saadetine namzet olduğumuzu düşünce ve tavırlarımızla isbat etme mecburiyetindeyiz.

Son bir husus da, 19. asırda üst üste yaşadığımız hezimetlerdir. Evet bu yıllarda biz sürekli, içte ve dışta sırtımızdan hançerlendik ve iki büklüm olduk. Aslında bu bir bakıma Müslümanların uyanmasına vesile olmadı da değil. Müslümanlar inançlarını bütün dünya karşısında en üst seviyede temsil edecek ve dinlerini bütün dünyaya bir kere daha duyuracak kıvama gelmişti. Hâlbuki 18. asra girerken, batıdaki baş döndürücü değişmeler karşısında, insanımız şaşırıp kalmıştı. İhtişam dönemini çoktan unutmuş, millî hisleri sarsılmış ve mâzisiyle bütün bütün kopuk hale gelmişti. Dolayısıyla o günün insanı kendi

çağı ile kat'iyen hesaplaşamazdı. Bize gelince, zannediyorum aynı şeyler bizler için de geçerli. Bakın 21. asrın eşiğinde bulunuyoruz ama teorik seviyede dahi olsa hâlâ kendimize ait, herhangi bir konuyla alâkalı hiçbir sistem geliştiremedik. Sağlam bir iktisadî sistem kuramadık. Pozitif ilimleri bütün bütün ihmal ettik. Bari şimdilerdeki şu kıpırdanışı değerlendirebilseydik. Gece-gündüz çalışarak, okuyarak, düşünerek ve çağı kavramaya çalışarak... Bunu başarabilirsek bir taraftan Rabbimize karşı iştiyakımız, sevgimiz ve inancımızla kanatlanacak, diğer taraftan Allah'ın kâinat kitabı içinde araştırmalar yapıp, elde ettiğimiz neticeleri hayata geçirebileceğiz. Bunları gerçekleştirdiğimiz takdirde 21. asrı yaşadığımızdan söz edilebilir; yoksa kendi kendimizi aldatmış oluruz.

1 Alak sûresi, 96/1.

2 Bediüzzaman, *Sözler* s.792 (Lemeât).

İRŞATTA BİR ÖLÇÜ

Soru: Efendimiz'in tebliğ ve irşat vazifesini yerine getirirken bütün sınıflara yaklaşma tarzı nasıl olmuştur. Misallerle izah eder misiniz?

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) irşat yolu, cemiyetin her kesimine açık bir şehrâh ve her seviyedeki insana bir mektep gibidir. Bu mektebin talebeleri arasında yaş ve sınıf bahis mevzuu değildir. Meselâ bu mektebe ilk intisap eden talebelerden Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) 37, Hz. Ali (radıyallâhu anh) ise 7-8 yaşlarındadır. Yine bu mektebin müdâvimlerinden Hz. Zeyd b. Hârise (radıyallâhu anh) –bu zat Efendimiz tarafından hürriyetine kavuşturulmuş bir köledir– ilklerdendir. Allah Resûlü, Hz. Zeyd'in kendisini herkese ve her şeye tercih etmesine karşılık onu "evladım" deme gibi bir şerefle şereflendirmiştir. Bunun üzerine de herkes ona "Zeyd İbn Muhammed" demeye başlamıştır. Ahzâb sûresindeki, evlatlıkların öz oğul gibi olmadığını ifade eden âyet[1] nâzil olacağı âna kadar da Hz. Zeyd bu şerefli unvanı korumuştur.[2] Daha sonraları bu şanlı Sahabi, Efendimiz tarafından "Mute"ye giden orduya kumandan olarak tayin edilmiş ve burada şehadet mertebesine yükselmiştir. Yine ilklerden biri de kadınlık âleminin sultanı Hz. Haticetü'l-Kübrâ Vâlidemizdir ki, bu mektebin en büyük talebelerinden biri sayılır.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), sema buudlu bu mektebin kapılarını, fark gözetmeksizin toplumun her kesimine ardına kadar açmıştır. Bu mektebe Bilâl-i Habeşî, Selmân-ı Fârisî ve o gün bir demirci çırağı olan –o çırağa ruhumuz feda olsun– Habbab (radıyallahu anhüm) devam etmektedir. Efendimiz, Bilâlleri, Selmânları ve Habbabları hemen her zaman toplumun en saygıdeğer insanlarıyla eşdeğerde tutmuş ve onları yanından hiç ayırmamıştır. Hatta bir kısım zengin ve soylu müşrikler, ihtimal Müslüman olma yoluna girince, "Sen bunları yanından ayır. Biz geldiğimiz zaman Seninle husûsî görüşelim." şeklindeki tekliflerine Nebiler Serveri hiç mi hiç itibar etmemiştir. Her ne kadar bazı yazar ve vak'anüvisler, "Hz. Peygamber bu mevzuda müşriklere biraz temâyül eder gibi göründü." türünden bazı yakıştırmaları olsa da bunun doğru olması mümkün değildir. Zira Efendimiz لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ hakikati[3] ile serfirâzdır. Yani Allah, O'nun *geçmişini bağışladığı gibi geleceğe ait yapacağı şeylere karşı da günah yollarını kapamıştır*. Allah Resûlü, Ebû Cehil ve Ebû Leheb gibi küfürde topluma öncülük yapan kimselerin inanmalarını ve Müslümanlığa omuz vermelerini çok

arzu etmiştir ama, bunlar, bütün istidatlarını köreltiklerinden inanamamışlardır. Zâhirî esbap açısından Ebû Cehil veya Ebû Leheb'in inanması halinde bütün bir Mekke, Urve İbn Mesud'un iman etmesi halinde de bütün bir Taif halkının Müslüman olması muhtemeldi. O, bu mülâhaza ile onların iman etmeleri için farklı şeyler düşünebilirdi. Ama –kanaat-i âcizanemce– Allahu Teâlâ, O'na asla böyle bir şeyi düşünme fırsatını vermemişti. وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ *"Sabah akşam seninle beraber Allah'ın hoşnutluğundan başka bir şeyi düşünmeden O'na ibadet edenleri sakın yanından kovma!"*[4] âyeti böyle bir fırsatın verilmeyişinin en güçlü referansıdır. Bu durum, bütün peygamberler için bahis mevzuu olsa gerek. Meselâ inkârcıların, وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ *"Hem sonra senin peşinden gidenler toplumumuzun en düşük kimseleri, bu da gözler önünde!"*[5] demelerine karşı Hz. Nuh tutum ve davranışlarıyla alâkalı kararlılığını: وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنَّهُمْ مُلَاقُو رَبِّهِمْ وَلٰكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ *"Ben, o iman edenleri kovacak da değilim. Elbette onlar Rabbilerine kavuşacaklar ama ben sizin cehalet içinde yuvarlanan bir toplum olduğunuzu görüyorum."*[6] sözleriyle göstermiştir.

Mekke'de fakir bir çoban olan Abdullah İbn Mesud (radıyallâhu anh), İslâm'la şereflendiği andan itibaren hayatının sonuna kadar Efendimiz'in yanından hiç ayrılmamıştır. O kadar ki bazı kimseler onu, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) aile fertlerinden biri sanırlardı.

Yine bu mektebin talebelerinden birisi de Hz. Selmân'dır. Nebiler Serveri onun için *"Selmân ehl-i beytimdendir."*[7] iltifatında bulunmuştu. Hâlbuki Hz. Selmân'ın Acem veya Türk olduğuna dair rivayetler var..

Evet Efendimiz, o semavî mektebinin çerçevesini olabildiğine geniş tutmuştu. İbtida ile intihâyı cem etmiş bu yüce Nebi, talebeleriyle yaptığı derslerde öylesine bir malzeme kullanırdı ki, en aşağı seviyedeki çırağı ile –o çıraklara ruhumuz feda olsun– Hz. Cibrîl o dersten aynı şekilde istifade ederdi. Evet bu derslerden herkes kendi seviyesine göre yararlanır ve o gül hüzmelerinden peteğine bir şeyler koymasını bilirdi. Dersler o kadar anlaşılır ve derin idi ki, Cibrîl bile bazen o huzurun sadık talebelerinden biri olarak oturup Efendimiz'in sohbetini dinlerdi. Yine Mikâil, bazen sözden çok iyi anlayan Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) ile O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem)

sohbetinde bulunurdu. Hatta bir gün sohbet öylesine derinleşip buudlaşmıştı ki, Hz. Ebû Bekir kendinden geçerek hayret ve hayranlık içinde, bakışlarını Efendimiz'e çevirerek, "Sizi böyle kim edeplendirdi?" demişti. Efendimiz de herhangi bir tekellüfe girmeden bu soruya *"Benim muallimim Allah'tır. Bana öğretilen şeyleri de O öğretti."*[8] cevabını vermiştir.

Sâniyen Efendimiz tebliğ vazifesinde kendisi için gerekli olan vasıflarla tam muttasıf olarak gönderilmiştir. Evet Allah (celle celâluhu) O'nu, bu yüce vazifesinde fetanet, ismet, emanet ve sıdkla serfirâz kılmıştır.

Fetanet, cerbezeye gitmeyen, daima insanlar için çok faydalı muhakemeler ortaya koyan ve sırat-ı mustakîmi temsil eden üstün akıl demektir. Efendimiz'de –hâşâ– cerbeze yoktur ama, her meseleyi çok kıvrak şekilde kavrama vardır. Bernard Shaw'un da, "Problemlerin üst üste yığıldığı asrımızda bütün müşkilleri bir kahve içme rahatlığı içinde çözen Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) beşer ne kadar muhtaçtır!" sözüyle ifade ettiği gibi, Allah Resûlü en muğlak meseleleri her zaman çok rahatlıkla çözmüştür. O bedeviyetten kurtarıp, küfre ait urbayı sırtlarından çıkararak iman, mârifet ve muhabbetle, Muhammedî ruhun içlerine girdiği bu insanlardan bütün ahlâk-ı seyyieyi söküp atmış ve ahlâk-ı âliyeyi ruhlarının her noktasına işleyerek örnek ve medenî bir toplum ortaya çıkarmıştır. Evet Efendimiz işte o büyük dava için böyle bir fetanetle hazırlanıp gönderilmiştir. Evet, sırat-ı mustakimi ifade eden mutedil bir zekânın irşat ve tebliğ adına ifâ edeceği mânâ çok büyüktür.

Bu mevzuda diğer bir husus da, Efendimiz'in *ismet'*idir. O'nun peygamberliğinden önceki iffet ve ismet yörüngeli hayatı, daha sonraki peygamberlik vazifesinin bir basamağını teşkil eder. Allah Resûlü ileriye doğru adım adım giderken, kendisinde bulunan bu güzel huy ve hasletler, basamak basamak O'nu daha sonra edâ edeceği o büyük davanın kahramanı haline getirmiştir. O, o kadar afif bir hayat yaşamıştır ki, kendisine düşmanlık yapanlar ona, "sihirbaz",[9] "şâir"[10] gibi iftiralarda bulunmalarına rağmen, O'nun ismet ve iffetine aykırı hiçbir şey söyleyememişlerdir.

Efendimiz'in irşadının çok güçlü ve tesirli olmasında *emin* oluşunun da büyük tesiri vardır. O, gerek peygamberliğinden önce ve gerekse peygamberliğinden sonra, insanlara hep emniyet telkin etmiştir. Zaten O, peygamber olmadan önce de "el-Emin" namıyla anılmaktaydı. Doğrusu O, herkese öyle bir emniyet telkin etmiştir ki, Ebû Cehil ve Ebû Leheb gibi en

amansız düşmanları bile, O'nun emin oluşunu kabulde tereddüt göstermemişlerdir. Zira Allah Resûlü bütün hayatını engin bir emniyet ruhuyla geçirmiştir.

Şu tablo bu hakikate güzel bir misal teşkil eder: Hz. Yâsir (radıyallâhu anh) henüz Müslüman olmamıştır. Bir gün dışarıya çıkan oğlu Hz. Ammâr'a nereye gittiğini sorar. Hz. Ammâr: "Muhammed'in yanına." cevabını verir. Bunu öğrenen Hz. Yâsir, oğluna şunları söyler: "O, emin bir insandır. Mekkeli O'nu böyle tanır. Eğer O, peygamber olduğunu söylüyorsa doğrudur. Çünkü O'nun yalan söylediğini kimse duymamıştır."

Buna bağlı olarak Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir de *sıdk* sıfatı vardır. O hayatında bir kere olsun yalan söylememiş ve her zaman çevresine güven telkin etmiştir. Evet Nebiler Serveri hep doğru yaşamış ve doğruluğu tavsiye etmiştir. Zaten bir hadis-i şeriflerinde de O şöyle buyurur: *"Doğruluktan ayrılmayınız. Doğruluk sizi birr'e (iyilik, hayır), o da sizi cennete ulaştırır. Kişi doğru olur ve daima doğruyu araştırırsa, Allah katında sıddıklardan yazılır. Yalandan sakının; yalan insanı fücûra (günaha) o da cehenneme götürür. Kişi durmadan yalan söyler ve yalan araştırırsa Allah katında yalancılardan yazılır."*[11]

Hâsılı, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) irşad ve tebliğinde bu yüce vasıflarının çok büyük tesiri olmuştur. Günümüzde de kendini insanlığa adamış sevgi kahramanları, gönül verdikleri davada muvaffak olabilmeleri için, yukarıda zikredilen bu vasıflarla muttasıf olmak zorundadırlar. Bu vasıfları arzu edilen seviyede olmayanların değişik arıza ve problemler yaşamaları kaçınılmazdır. Efendimiz toplumun her kesimine açık olan mektebinde, büyük ölçüde o mümtaz şahsiyetiyle müessir olmuştur. Günümüzün güzîde nesilleri de, Efendimiz'in bu sıfatlarıyla vasıflanmaları ölçüsünde çevrelerine müessir olup çok kolaylıkla insanları aydınlık ufuklara taşıyabileceklerdir.

1 Ahzâb sûresi, 33/4.

2 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 21/119-120; el-Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl* 3/506.

3 Fetih sûresi, 48/2.

4 En'âm sûresi, 6/52.

5 Hûd sûresi, 11/27.

6 Hûd sûresi, 11/29.

7 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 6/212; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 3/691.

8 Bkz.: el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* 18/228; es-Sülemî, *Âdâbü's-sohbet* s.124.

9 Bkz. Sâd sûresi, 38/4.

10 Bkz. Enbiyâ sûresi, 21/5; Sâffât sûresi, 37/36; Tûr sûresi, 52/30.

11 Buhârî, *libâs* 69, *edeb* 69; Müslim, *birr* 103-105.

KİTAP OKUMA

Soru: Kitap okumaya zorlayıcı faktörler nelerdir? Okuma alışkanlığını nasıl kazanabiliriz?

Kitap okumak çok önemlidir; hususiyle de insanı Rabbine ulaştıracak, onu gaye-i hayal saydığı neticeye bağlayacak, kâinatın gerçek mânâda fethine vesile olacak, kendisi için kapalı meseleleri açacak; dahası kara delikleri cennetin birer koridoru haline çevirecek ve en zulmetli noktalarda dahi sürçmeden yürüyebilmesini temin edecek kitapları okumak çok önemlidir.

Yukarıda belirtilen türden kitapları okumakla metafizik gerilim, birbirini destekleyici mâhiyette "salih daire" teşkil ederler. Zira iyi bir kitap, metafizik gerilime; metafizik gerilim de o kabil kitapları okumaya sevk eder. Evet, insan kitap okudukça ondaki gerilim daha da artar ve o, gerilim arttıkça fırsatları kitap okuyarak değerlendirir. Bu sayede inançla gerilmiş aydınlık ruhlar, küfür ve dalâlete karşı hep donanımlı olur, aydınlanır ve başkalarını da aydınlatırlar.

Asrımızda, küfür ve ilhada sürükleyen kitaplar okutulmak suretiyle masum dimağlar baştan çıkarılmış ve büyük ölçüde Allah'tan uzaklaştırılmışlardır. Komünizm, ateizm, nihilizm vb. gibi küfür ve anarşiyi besleyen zararlı cereyanların yedeğinde hep bu menfûr ideolojiler –bunlara da ideoloji denecekse– ve hareketler vardır. Bunlara karşı insanları Allah'a yaklaştırmanın ve ona yönlendirmenin yolu, onlara bizim dünyamıza ait kitapları okutma olmalıdır.

İnanan herkes, şuurlu bir şekilde ve lüzumunu ruhunda derinlemesine hissederek mutlaka kitap okumak mecburiyetindedir. Zira bizi dinsizliğe zorlayan millet ve çevreler, aynı zamanda bizi doğruya götüren vesilelerden de mahrum etmek istemektedirler. Şimdiye kadar bu hasım ruhlar, böylesi hain emellerine ulaşabilmek için değişik yolları denemiş ve belli ölçüde de olsa neticede nesilleri birbirinden koparmayı başarmışlardır(!). Böyle bir tâli'sizliğe maruz kalan günümüzün zavallı insanı tabiî olarak kendi ruh köküyle alâkalı değerleri bilememekte ve bundan dolayı da her geçen gün biraz daha kendisinden uzaklaşmaktadır.

Bu itibarla, millî değerlerimize gönül vermiş muhabbet fedailerinin okuma mevzuunda da, umumî seferberlik ilan edercesine kendilerini okumaya vermeleri gerekmektedir. Devlet başta olmak üzere gönüllü sivil toplum kuruluşları ve vakıflar tarafından bu önemli meselenin gerektiği şekilde ele

alınıp alınmadığı meselesinin her zaman münakaşası yapılabilir; ama, okumak bizim için artık bir zaruret halini almıştır. Vâkıa okullarda insanlara okuyup yazma öğretilmektedir; ancak esas önemli olan husus, öğrencilere kitap okuma şuurunun kazandırılması ve faydalı kitapların okutulmasıdır. Eğer o körpe dimağlara sadece boş, fuzûlî ve onları baştan çıkaran romanlar, hikâyeler okutuluyor, fakat bizi asırlarca yücelten ve büyük insanların yetişmesine vesile olan yayınlar hep ihmal ediliyor ve neslimize iyi bir rehberlik yapılmıyorsa, onların bir şey okumuş oldukları söylenemez. Nihilist ve anarşist nesillerin yetişmesinde kötü yayınların okutulması, faziletli nesillerin yetiştirilmesinde de millî ruh eksenli yayınların okutulmasının tesiri büyüktür. Binâenaleyh her ferdin, evvelâ bu mevzuda, neyi bilmesi gerektiğini çok iyi belirlemesi, daha sonra da, başta kendi aile efradı olmak üzere ulaşabildiği herkese iyiyi, doğruyu ve güzeli öğrenme yollarını göstermesi gerekmektedir.

Bir mü'min, İslâm'a, imana ve Kur'ân'a ait meselelere sahip çıktığını söylediği halde kendi nesline anlatacak kadar bu yüce hakikatleri bilmiyorsa, onun samimî olduğunu söylemek çok zordur. Oysaki içte ve dışta dine karşı olan kimselerden hangisine kulak verilirse verilsin, kendilerine ait meseleleri çok iyi bildikleri görülecektir. Meselâ bir nihilist, bir anarşist, bir din düşmanının.., fikirlerinden istifade ettiği kişilerin eserlerini çok iyi takip ettikleri ve rahat anlatabildikleri açıktır. Aynı zamanda onlar, demagoji ve diyalektiği de fevkalâde iyi bilmekte ve karşılarına aldıkları körpe dimağları ezip yoğurarak balmumuna çevirmektedirler. Evet bâtıl yolun tâli'siz yolcuları, kendi ideolojileriyle alâkalı bilmeleri gereken her şeyi çok iyi bilirler. Bir şahsın hayat serencâmesini bilmek bir ilim ve irfan değildir ama ruhları karbonlaşmış bu tâli'sizler, kendi davalarında bayraktarlık yapmış pek çok dinsizin hayat serencâmesini çok iyi bilirler.

Ne acıdır ki, yüce bir davaya gönül vermiş mü'minlerin pek çoğu Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hulefâ-i Râşidîn'in (radıyallâhu anhüm) hayat-ı seniyyelerine ait bir şey bilmedikleri gibi dinin temel felsefesinden de habersizdirler. Bilmedikleri için de o yüce şahsiyetlerin hayatlarından ve kıymetli sözlerinden habersizdirler. Bunlar bir yana, akıl ve mantık ölçüleri içinde müspet ilimlerden de istifade ederek anlatma imkânı varken Allah'ı, Peygamber'i, Kitab'ı ve ahireti bile tam olarak anlatamamaktadırlar. Onlar, fünûn-u müsbetenin henüz yeni yeni keşfettiği pek çok ilmî hakikatten Kur'ân-ı Kerim sayesinde, belli ölçüde de olsa

haberdarken, bütün bunlardan gerektiği gibi istifade edememektedirler. Nitekim Kaptan Kusto, Cebel-i Târık boğazında Atlas Okyanusu ile Akdeniz'in sularının birbirine karışmadığını tespit edip bunu büyük bir buluş olarak neşrettiğinde onun niyeti ne olursa olsun hepimizde bir hayranlık hissi uyardı. Zira o, bizim kitabımızın bir faslını dile getiriyordu: *"İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmazlar."*[1] Biz bunları yabancıların, çarpıtarak vermelerinden mi öğrenecektik? Kur'ân'da bunun gibi daha pek çok ilmî hakikatler vardı ama, maalesef Müslümanlar bunlardan habersizdi.

İşte bütün bu sebeplerden ötürü kendi değerlerinden habersiz Müslüman nesillere mutlaka kitap okutmak suretiyle, Müslümanlığı anlama ve anlatma kâbiliyeti kazandırılmalıdır. Evet en az, bir ateist ve materyalistin kendisine ait meseleleri anlattığı kadar, bir mü'minin de kendisine ait meseleleri anlatması onun için bir vecîbedir. Biraz olsun onur ve gurur sahibi her mü'min, başkalarının kendi bâtıl ilhad ve küfürlerini anlattıkları kadar, her mevzuu akla ve mantığa dayalı, o tertemiz, dupduru ve gönüllere inşirah veren iman esaslarımızı anlatabilmek için okuyup okutmalıdır. Öyle ki o, "-inşâallah– elime aldığım her insanı, duygu ve düşüncem altında yoğurarak onun kafasına ilim, kalbine iman yerleştirmek suretiyle, hem onun cennete gitmesini; hem de kendimin kurtulmasını sağlayacağım." gibi duygu ve düşüncelerle harekete geçerek, kitapları, cennete yükselten merdivenin birer basamağı olarak kabul edip, bol bol okuyacak ve okuduklarını da başkalarına anlatmaya çalışacaktır.

Okumak bu kadar önemli iken bir mü'min yine de okuyup düşünmüyor ve okuyup düşünenlere destek olmuyorsa, onun dinî değerlere karşı alâkası da işte o kadar demektir. Yani Allah'ın, Kur'ân'ın, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun güzîde ashabının (radıyallahu anhüm) anlatılıp anlatılmaması sanki onun nazarında müsâvîdir. Bir seçim, bir spor müsabakası kadar bu meselelere alâka duymayan bir mü'min, sevip alâka duyduğunu söylediği zevatla işte o kadar alâkalı demektir. Hele bir mü'min, bütün âlemleri ve kendisini hiçten, yoktan yaratan Hz. Allah (celle celâluhu) hakkında bir insanı aklen ikna edecek kadar malumâta sahip değilse ve Rabb-i Kerîm ü Rahîm'ini anlatamıyorsa, –ben diyemem ve dememeliyim de– fakat o kendi kendine *"Yazıklar olsun."* demelidir.

Evet kitap okumama, kanaat-i âcizânemce, bizim neslimizin en büyük eksikliklerinden biridir. Bu eksikliği gidermek için devamlı ve çok okumalı,

her gün bir şeyler öğrenmek için çalışmalı, ev ve iş yerlerinde, hiç olmazsa belli bir süre de okumaya ayırmalıyız. Neslimize bu mevzuda da iyi bir örnek olmalı, değişik vesile ve metotlar geliştirerek onlara okuma yollarını açmalı ve onların, İslâm'ı anlama-anlatma aşk ve şevklerini geliştirmeliyiz.

1 Rahmân sûresi, 55/19, 20.

İLİM VE BİLİM

Soru: İslâm'ın ilme bakış açısıyla, modern ilmin bakış açısı arasındaki farklar nelerdir? Kur'ân'da geçen "ilim"den ne anlamalıyız?

Hakikî ilim; aydınlığa koşan, hakikat soluyan ve kişiyi sırat-ı müstakîme götürebilen bir ışık kaynağıdır. İngilizce'deki karşılığı *"science"* olan bilim ise eski bilgiler üzerine bina edilerek, geliştirilen, tecrübe ile elde edilen ve yanlışları düzeltile düzeltile nizama konacak, pek çok yanlarıyla ilmî faaliyetlerimizin esasını teşkil eden nazariye, hipotez demektir. Bu itibarla bilim, ilim ile aynı şey değildir ve bunların birbirine karıştırılmaması gerekir. Günümüzde bazen ilim, bilim kelimesiyle tercüme edilmektedir ki, kelimelerin ihtiva ettiği mânâlar, nüanslar nazara alınmadan yapılan böyle bir hata, avam için mazur görülse de, uzman kimseler için kat'iyen mazur görülemez. Çünkü ilim ve bilim kendi esprileri içinde efradını câmi, ağyârını mâni sağlam bir tarife tabi tutulduklarında ikisinin birbirinden tamamen farklı oldukları görülecektir.

İlim, bizde doğup büyümüştür ve dölyatağı da kalb ve kafa birleşik noktasıdır. Rasyonalizm üzerine kurulmuş, daha sonra da pozitivizm esaslarına dayanarak gelişmiş bilim ise, tamamen maddî, dünyevî, arzî ve fizik çerçevelidir ki, çıkışı nazariyelere dayalı, devamı şüphelerle iç içe, neticesi de tereddüt ve kuşkudur. O, duyu organları dünyasında rüşeymleşir ve nazarî aklın referansı ile yaşar. Çok defa gözün görmediği, kulağın işitmediği şeyleri inkâr eder. Hâlbuki göz, mânâya karşı kördür. Kulak da onu duyamaz. Evet bugün bilim denilen şey, sadece duyu organlarıyla duyulup, görülüp hissedilen obje ve vak'alara "evet" der.

Bugün bilim adına iddia edilen hususlar tamamen batı felsefesinin ürünüdür. Menşei doğu olan, çarpıtılmış batı felsefesi... Evet, günümüzdeki gelişmelerde İslâm dünyasındaki ilmî gelişmelerin büyük bir payı vardır. Fakat artık Mourice Bucaille'dan Kaptan Kusto'ya, Alexis Carrel'den, Carlayl'a, ondan Garaudy'e kadar Batılı pek çok yazar, "Batı, tamamen bugünkü gelişmelerini doğuya borçludur. Bu mânâda Endülüs, Batı'ya iyi bir örnek teşkil etmiştir." diyerek bu gerçeği açıkça itiraf etmektedirler. Belli bir dönemde temelleri itibarıyla bizim dünyamızdan alınan bu ilimler, onlar tarafından sadece mücerret ilim olarak ele alınmış, onların bize kazandırdıkları ve bunların hangi esas ve kaideler üzerinde geliştiği meselesi nazar-ı itibara alınmamıştır.

Evet, Batı bu ilimleri kendi materyalist düşüncesiyle yoğurarak ele almış ve sübjektif değerlendirmelere tabi tutarak kendi orijinleri açısından başkalaştırmıştır. Bir kere Batı'da din, hiçbir zaman hayatla hemhâl olamamıştır. Bu karanlık dünyada o, daima kilisenin duvarları içinde sıkışıp kalmış ve halk ancak kiliseye gittiği zaman dinini duyabilmiştir. Bu bakımdan da Batı'da din, hiçbir zaman bütün üniteleriyle hayatın içine girme fırsatını bulamamıştır. Zaten tâ başta, Hristiyanlık Kostantin tarafından bir devlet dini olarak kabul edilirken, bu çerçevede kabul edilmiş ve hayatla münasebetleri kontrol altına alınmıştır. Böyle bir anlayış ise Hristiyanlık adına doğrusu bir tâli'sizliktir. Hristiyanlığın tâli' yıldızı ilk üç asırda kapalı tazyik altında fakat parlak geçmiştir ve bu dönemde din, kendi safvetini koruyabilmiştir. Konstantin ve taraftarları, Hristiyanlığı bir din olarak kabul ettikleri andan itibaren bir mânâda Hristiyanlara gün doğmuş ama diğer yandan İncil ve din düşüncesi tamamen kontrol altına alınmıştır. Evet, Hristiyanlık tahrif edilmiş ve "Senin yerin kilisedir. Ara sıra insanlar din adına kiliseye gelebilir, orada kafalarındaki çelişkiye rağmen dini soluklayabilirler; ama belirlenen bu sınırların ötesine kesinlikle geçemezler." denilerek, hayat tamamen dinden tecrit edilmiştir. Evet artık Hristiyanlıkla hayat birbirinden koparılarak, toplum, dinsiz hayat ve hayatsız din gibi bir telâkkîyi kabule zorlanmıştır. Onun için Batı'da tamamen hayata mâl edilen ilim, dinin dışındadır ve din tamamen bir moral müessesesi ve doğum-ölüm merasimlerini organize eden bir kurumdur. Bunca devlet ve değişik sistemlerin baskısına karşılık o kendisini ne kadar ifade edebilmektedir, düşünmeye değer. Bu karşılıklı zıtlaşma din câmiasını da karşılık vermeye teşvik etmiştir. Yer yer kilise, bazı bilim adamlarını yakmaya, bazılarının gözlerini çıkarmaya ve bazılarını giyotine gitmeye mahkûm etmiştir. Tabiî bütün bunlar, çok ciddî bir bilim ve din çatışmasına sebebiyet vermiştir.

Ayrıca din, kilisenin içinde kaldığından dolayı gelişen hayat şartlarına karşılık bir türlü gelişme gösterememiştir. Çok düşünür, Hristiyanlık anlayışının bilimin çok gerisinde kaldığını ve bilime ayak uyduramadığını düşünerek, onu tamamen hayatın dışına çıkarmaya çalışmışlardır. Bu defa da Hristiyanlık, o günkü gücü ile bilime ait gelişmeleri engellemeye kalkmış ve bilim adamlarını mahkum etmiştir. İşte bu yanlış uygulamalar uzun zaman batıda Hristiyanlık ve bilim çatışmasının sürüp gitmesine sebep olmuştur.

Batı, bilimi, Grekler, Lâtinler, Yunanlılar ve İslâm dünyasından değişik şekillerde almıştır. Onlar, almış oldukları bu ilimleri yeni terkiplerle bir hayli

ileriye götürmüşlerdir, ama bütün bu terkiplerin hiçbirinde dine hakk-ı hayat tanımamışlardır. Böylece dinsiz bir anlayış üzerine oturan Batı'nın bilimi, bizdeki ilim anlayışı ve telâkkisine tamamen zıt bir istikamette gelişmiştir. Böyle bir farklılıktan ötürü de, onlarınkine "bilim", bizimkine ise "ilim" demek daha doğru olsa gerek.

Enginliğiyle bizim dünyamızda ilim, olabildiğine gelişmiş ve Câbirler, Ebu'l-Heysemler, Hârizmîler, Zehrâvîler, İbn Sinâlar ve Farabîler... gibi devasa ilim adamları yetişmiştir. İlk defa atom nazariyesini ortaya koyan Yunan bilginleri, maddenin en küçük parçasının "atom" olduğunu söylerlerken, bir İslâm âlimi olan Nazzâm, maddenin sonsuz denecek ölçüde parçalanabileceğini söylemiş ve günümüzün ilim adamlarından biri gibi konuşmuştur. Bugün partikül nazariyesi içinde bu meseleye bakıldığında, Nazzâm'ın 12-13 asır evvel, çok derin şeyler söylemiş olduğu iddia edilebilir. Bütün bunlarla beraber, İslâm dünyasında yetişen o büyük ilim adamlarından hemen hiçbiri, ilimler adına ortaya koyduğu bu kadar keşif ve tesbitlerin yanında –yorum farklılıkları müstesna– dinî düşüncesinden taviz vermemiştir. Aksine ilim, onları din adına iyice takviye etmiş ve onların imanlarını kuvvetlendirmiştir. Gerçi bazı rasyonalistler hadisler konusunda biraz farklı düşünmüş ve bazı meselelerde Ehl-i Sünnet'le tartışmalara girmişler ise de onlardan hiçbirisi, ulûhiyeti inkâr etme, dine tavır alma gibi ciddî farklılıklara girmemişlerdir. Bazı âlimler, akla, olması gerekenden daha fazla önem verip, aklî istidlâller ile sıfât-ı İlâhiye hakkında bir kısım yanlış beyan ve mülâhazalarda bulunmuşlardır ama onların da hiçbiri dinsiz değildir.

Meselâ, iyi bir tabip olan Râzî aynı zamanda mistik denecek kadar bir mânevîyat adamıdır. Hâlbuki bilim sahasında yetişen Batılılar ve onların bizim içimizdeki temsilcileri, tamamen dinden uzaklaşmış, hatta ilhad ve küfre saplanmışlardır. Müslümanlar, kâinatı Cenâb-ı Hak adına fethetme düşüncesiyle araştırmış ve buldukları her yeni âyet, her yeni mucize, onlarda yeni bir aşk, yeni bir heyecan ve hamle ruhu meydana getirmiştir. Onun için onlar, daima *"Hel min mezîd=Daha yok mu?"* ufkunda dolaşmış ve böylece sürekli bir hakikat ve araştırma aşkı yaşamışlardır.

Evet Müslümanlarda ilim hissi, din hissinin fevkalâde gelişmesine vesile olmuş ve onlarda bir metafizik gerilim hâsıl etmiştir. Kur'ân-ı Kerim'deki إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ *"Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca*

gelişinde akıl sahipleri için ibretler vardır."[1] vb. gibi âyetler, her zaman Müslüman ilim adamlarının dikkatini çekmiş ve bu bakımdan onlar, ilmî araştırmalarını bir ibadet neşvesi içinde sürdürmüşlerdir. İşte bizdeki ilim, Müslüman ilim adamlarında bu anlayış ve bu yaklaşımlar üzerinde teşekkül etmiştir. Yukarıda zikredilen âyet-i kerimenin teşvikiyle hareket eden Müslüman ilim adamları tarafından gök ve yerdeki nizam araştırılmış, onlar arasındaki irtibata dikkatler çekilmiş; bir çiçeğin güneşle münasebeti, güneş ışınlarıyla, yeryüzündeki âciz ve zayıf varlıklar arasındaki münasebet.. vb. gibi daha pek çok konu üzerinde durulmuş ve netice itibarıyla da, mukaddes kitapları olan Kur'ân'la kâinat kitabını telif eden bu ilim adamlarının, Allah'a olan itimat ve yakınlıkları artmıştır. Zaten ilim adına ilk mesaj, inanca bağlı olarak Allah'tan gelmiş ve daha sonra, âyât-ı tekviniyedeki her mucize ve hâdise Allah'tan yeni mesaj ve ilhamlar şeklinde onları coşturarak âdeta birer ilim âşığı gibi onları şaha kaldırmıştır.

Bugünkü Batı, mevcut bilim ve teknoloji ile fezalara ulaşıp gökleri keşfetse de, bu durum onu yine de endişe, korku ve ürküten sürprizlerden kurtaramayacaktır.

Mü'min sinelere gelince onlar, ilimle karadeliklerin bağrına bile taht kurabileceklerine inanırlar. Çünkü onlar, varılan her noktada, "Bunun arkasında Allah vardır. Muhtemel ki karadelikler de aydınlıklara çıkmak için birer karanlık koridordan ibarettir. Bunlara girilip çıkıldıktan sonra kabir gibi öbür tarafta aydınlığa erilecekse, bu sevimsiz gayyâları bile cennet köprüsü kabul edebiliriz." derler.

Batı, bilimle keşf ve tesbit edilen meselelerin dar çerçevesi içinde sıkışarak, sadece onunla yetinmek zorunda kalmış ve bu sebeple de eşyanın çehresindeki hikmeti hiçbir zaman görememiştir. Ama İslâm âlimleri, araştırmalar yaparken eşya ve hâdiselerdeki hikmetleri, –Allah'ın tevfikiyle– daha derinden sezerek, her şeyin arkasında O'nun kudretini görmüşlerdir. Şayet bir örnek verecek olursak; insan simasındaki güzelliği, tabiatın karartıcı ve karanlıklaştırıcı eline vermemiş, o güzellerden güzel insan çehresine her bakışlarında, Rahmân ü Rahîm'in isimlerinin tecellî ettiğini görmüş ve sanattan Sâni'e intikal ederek dar olanı genişletmiş, sınırlıyı sınırsızlaştırmış, bir aynayı sonsuz güzellikle süslemişlerdir. Bu sayede onlar, ilimle ikiz yaratılan hikmeti, her zaman ilmin hemen yanı başında görmüş, eşya ve hâdiselerle alâkalı olup biten her şeyi gayet net müşâhede etme imkânını bulmuşlardır. وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ

خَيْرًا كَثِيرًا *“Kime hikmet verilmişse, bununla birlikte ona pek çok hayır da verilmiştir.”*[2] fermanı bu bahtiyarları işaretlemektedir. Kâinattaki icraata hikmet gözlüğü ile bakmayan kimse, abesle iştigal ediyor demektir.

İşte İslâm anlayışındaki ilim, bu esaslar üzerinde neşv ü nema bulmuştur. Zaten İslâm’da, bütün ilimlerin gayesi mârifet-i ilâhî esasına bağlıdır. Mârifet-i ilâhînin neticesi muhabbet-i ilâhî, muhabbet-i ilâhînin neticesi de zevk-i ruhanîdir. Bütün bunlardan anlaşılan odur ki, Müslüman bir araştırmacı için hiçbir zaman ümitsizlik ve karamsarlık söz konusu değildir. Çünkü o, okuyup düşündükçe ve araştırıp yeni yeni şeyler buldukça, kendisini Allah’a daha yakın hissedecek ve daha fazla huzur içinde olacaktır.

Evet böyle bir araştırmacı için ilim yapmak, her zaman beraberinde maddî ve mânevî huzur getirirken, başkaları için o, kâinatın âkıbetini çok karanlık gösterecek ve o kulvarda koşanları hep huzursuz edecektir.

Evet kâinatların, merhametli bir Zât’ın mülk ve idaresinde olduğunu bilmeyen biri için güneş 5 milyar sene sonra bitecektir. İşte böyle bir bilgi, şimdiden onların içine dehşetli bir korku salacaktır. Zira bundan sonra onların akıllarına sürekli “Güneş bitince kızıl kıyamet kopacak ve biz, atom zerratı adedince parçalanarak, yokluğa savrulacağız.” düşüncesi gelecek ve dünya ile alâkadarlıkları ölçüsünde onları bîhuzur edecektir. Hâsılı bütün bunlar, Batı anlayışındaki bilimin kâinata, eşya ve hâdiselere bakışı ve bunun neticesinde etrafa saldığı ümitsizlik, karamsarlık ve sarsıntılardır.

Şimdilerde bu tür ilmin verdiği itminan ile, bilimin verdiği karamsarlık ortadadır. Binâenaleyh bizde ilim denilince, dünya ile beraber aynı zamanda ukbâ bilgisi de söz konusudur. İnsanlık bu beraberlik içinde –Allah’ın tevfik ve inayetiyle– hep aydınlıkta yürüyecek ve Batılıların düştükleri şaşkınlık ve tereddüde düşmeyecektir. Böylece Müslüman ilim adamları, ilmî incelemeler yaparken dikenli tarlaları atlayarak geçecek, kandan irinden deryaların üzerinden süzülerek uçacak, ayaklarını hiçbir zaman mücerret maddenin kirlerine bulaştırmayacak ve hiçbir taraflarına diken batırmayacaklardır.

Evet ilim ile bilimin, zikredilen bu farklılıklar gözetilerek ele alınması çok önemlidir. Onun için günümüzde pek çok düşünür, Batı’da materyalizme bürünen ilmi, Müslümanlaştırma yollarını araştırmaktadırlar. Bazı düşünürler de temel kaideleri itibarıyla, batıda bilim tamamen ilhad üzerine müesses olduğundan, onun Müslümanlaştırılmasının mümkün olmayacağı

kanaatindedirler.

Doğrusu, eğer Batı'daki bilim, Allah'a teslim olmaz ve Allah'ı gösteren bir ayna haline getirilmezse, insanlığın âkıbeti çok karanlık olacaktır. Onun için Müslümanların bu mevzuda Batıyla yarışması, onu geçmesi ve bilimi Müslümanlaştırması veya İslâmîleştirilmesi gerekmektedir. Bilimin Müslümanlaşıp Müslümanlaşmaması, günümüzde, üzerinde düşünülmesi gerekli olan en önemli meselelerinden biridir. Müslüman araştırmacılar, meseleyi Kur'ân'da zikredilen "el-ilm" zâviyesinden ele alıp ilim dünyasında yeni ufuklar açarken, Batı kafasındaki bilimciler de, hayret ve şaşkınlık vadilerinde dolaşıp duracak, hep tıkanıklıklarla karşı karşıya kalacak, aradıklarını bulamayacak ve başı açık, yalın ayak hayallerle değişik kurgu bilimlerine takılıp duracaklardır. Maalesef günümüzde Batı anlayışındaki bilim, âlem-i İslâm'ın başına göz açtırmaz bir belâ şeklinde musallat olmuştur. Bütün bunlara rağmen, dünyayı aydınlatacak ilmin, yine orta kuşağın incisi ülkemiz ve bu mevzuda onunla aynı duygu ve düşünceyi paylaşan ülkelerde gelişip kendini ifade edeceğine inancımız tamdır.

1 Âl-i İmrân sûresi, 3/190.

2 Bakara sûresi, 2/269.

AHİRET İNANCI

Soru: Öldükten sonra diriltilmenin gereği ve bu inancın bize kazandırdıklarını anlatır mısınız?

İnsan bütün varlıklar içinde Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin nokta-yı mihrâkiyesidir. O her ismin âzam derecede tecellîsine mazhar mükemmel bir varlıktır. Gülleri, çiçekleri, bağları-bahçeleriyle bütün yeryüzü; ayları, güneşleri, kehkeşanları ve dev adalarıyla topyekün sema, insan mahiyeti karşısında çok sönük kalır. Âkif'in ifadesiyle bütün cihanlar insanın mahiyetinde matvîdir. Evet bütün âlemler bir fihrist gibi, insanın mahiyetiyle ifade edilmektedir. Demek ki Allah (celle celâluhu), insanın yaratılmasına hususî ehemmiyet vermiş, Hakîm isminin tecellîsi ile, insanı tam bir hikmet âbidesi hâline getirmiştir. Diğer bir ifadeyle kâinatı bir kitap, insanı da onun fihristi olarak tanzim etmiş.

Şimdi eğer bu mahiyetteki bir varlık, öldükten sonra diriltilmeyecek olursa, ihtimamla yaratılanın ihmali gibi bir durum söz konusu olur ki, Cenâb-ı Hak, böyle bir abes fiili işlemekten münezzeh ve müberrâdır. Evet, insan öldükten sonra dirilecek ve gerçek değerini de işte o zaman bulacaktır.

Bu hakikati şöyle de ifade edebiliriz: Cenâb-ı Hak, kâinatta cemal ve kemâlini göstermek için, daima esma ve sıfatlarıyla tecellî etmektedir. Hatta kâinat bu tecellîlerin tecessüm etmesinden ibarettir denebilir. İşte bu tecellîlerin daha dar bir noktada, herkesin görüp anlayabileceği, meleklerin rahatça sezebilecekleri, cin taifesinin, ruhanilerin mütalaa edebilecekleri küçük bir kitap hâlindeki şekillenmesi ise insandır. Bu itibarla da insanın ehemmiyeti çok büyüktür. Kaldı ki Cenâb-ı Hak, her sene pek çok şeyi *"ba'sü ba'del mevt"*e mazhar edip yeniden diriltmektedir. Şimdi hiç mümkün mü her sene en ehemmiyetsiz şeyleri haşr u neşr etsin, yeniden diriltsin, hatta en ehemmiyetsiz çekirdekleri dahi yeni bir hayata mazhar etsin de; insan gibi çok mânâ ifade eden, önemli bir varlığa ehemmiyet vermesin.. burada çok güzel olan o sıfat ve isimlere ayna olan insanı, öbür âlemde de aynı mahiyette, sıfatlarına ve isimlerine ayna yapmasın.. işte bu, her işinde pek çok hikmet bulunan Cenâb-ı Hakk'ın icraatına muhaliftir. Her şeyi hikmetle yaratan ve hiç abes işlemeyen Allah (celle celâluhu), insanı bu kadar hikmetlerle donattıktan sonra, çürümeye terk eder mi?

Rabbimize ait yönüyle haşr ü neşrin lüzumu adına –Haşir Risalesine

bakılabilir– bu çizgide daha çok şeyler söylenebilir. Evet, kâinatta var olan sâir cinsler cins olarak ahirette diriltilecekler; insan ise, tek başına bir cinsmiş gibi, fert fert diriltilecektir ve kendine has karakteri, duyguları, latîfeleriyle uhrevîliğin bütün hususiyetlerini aksettiren bir mucize-i kudret olarak mutlaka yeniden yaratılacaktır.

Konunun bize ait yönlerine gelince; içtimaî hayatın, nizam ve ahenk içinde yürümesinin, ailevî huzurun temin edilmesinin, her yaş ve başta ferdi huzurun sağlanmasının en güçlü ve tutarlı müeyyidesi, öldükten sonra dirilme hakikatine inanmaktadır. Evet haşr ü neşr akîdesinin olmadığı bir yerde fert, kat'iyen huzur içinde olamaz. Buna, "inanmayanlar da huzur içinde olamaz" diyebiliriz. Hatta bu akîde üzerine oturtulamamış bir toplumun da huzurlu olduğu söylenemez.

Evet, haşr ü neşr akîdesi gereği, dirilme, Rabbin huzurunda hesap verme, defterini sağ elinden alıp cennete girme, Rabbimizin cemalini görmeye namzet olma gibi.. hususlar, ümitli ve huzurlu bir yaşama adına çok önemli esaslardır. Bir insan ötelere ait bu mazhariyetlere inanıyorsa, hem Rabbin istediği istikamette yaşayacak hem de hep huzur içinde olacaktır. Şöyle ki, bir ferdin kalbinde öldükten sonra o dirilme inancı ve inanç çizgisinde amelleri varsa, o fert, ahirette ölümsüzlük içinde yeni bir gençlik kazanacak, burada inkişaf ettirdiği duyguları orada kendisine iâde edilecek, Rabbi uğrunda, dünyada gösterdiği bütün cehd ve gayreti değişik değişik cennet nimetleri halinde kendisine sunulacaktır. Bu, وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعٰى *"İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur."*[1] âyetinin tam anlamıyla zuhuru demektir.

Evet, haşre iman, ferdin biricik huzur kaynağıdır. Bu hususu çok iyi kavrayan sahabe-i kiram, yaşarken huzur içinde olmuş, ölüme giderken de sevinçle gitmişlerdir. Meselâ; İslâm adına ciddî bir mücadele ve kavganın verildiği esnada bir sahabi, hurma ağacının dalına dayanmış, hurma yerken birdenbire Efendimiz'in ümitle gürleyen sesi duyulur: *"Bugün kim sevabını sırf Allah'tan bekleyerek ölürse, cennete hangi kapısından dilerse girebilir."* Bunu duyan sahabî elindeki hurmaları etrafa saçar, "Beh beh! Eğer bunların (kâfirlerin) eliyle Cennet'e gireceksem bu canıma minnet." der..[2] evet ölümü bile insana sevdiren, öldükten sonra dirilmeye inanmaktır. Ve işte bu, fert için önemli bir huzur kaynağıdır.

Öte yandan; insanın gençlik zamanında ve hevesatının galeyânı hengâmında arzularını frenleyecek, nefsine gem vurabilecek bir şey varsa o da, öldükten

sonra dirilme duygusudur. Bu duyguyla genç, *"Hesaba çekilmezden evvel nefsinizi hesaba çekin."*[3] fehvâsınca nefsini hesaba çeker ve yanlış adım atmamaya gayret eder. Bu ise hem şahsın, hem ailesinin hem de toplumun rahat ve huzur içinde olması demektir. Bu çizgide Hz. Yusuf'un daha peygamberlik vazifesi ile muvazzaf kılınmadan, Zeliha'nın teklifi karşısında *"Allah'a sığınırım."*[4] demesini hatırlatmak yeter zannediyorum.

Benzeri bir vak'a da Hz. Ömer döneminde cereyan ediyor: Fettân bir kadının entrikalarına maruz kalan bir delikanlı, tam devrileceği sırada dilinde إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ *"Takvaya erenler var ya, onlara şeytan tarafından bir vesvese dokunduğunda (Allah'ın emir ve yasaklarını) hatırlayıp hemen gözlerini dört açarlar."*[5] âyetiyle, kendine gelir ve âyetin ruhunda uyardığı heyecanla da ahirete yürür.

Hz. Üstad'ın konu ile alâkalı mülâhazalarından hareketle; çocukların saadet düşüncelerinin devam etmesi de yine, ancak öldükten sonra dirilme inancına bağlıdır. Aksi halde o zayıf, nahif, minnacık dimağlar, etraflarında ölüp giden kimselerin, onların ruhlarında açacakları yaralarla hep yutkunup duracak ve kat'iyen huzur duyamayacaklardır.[6]

Evet, çocukların ölüm hâdiseleri karşısında tek tesellileri, öldükten sonra dirilme inancıdır. Onlar, çevrelerindeki ölümler karşısında, "Doğru, yakınlarımız, arkadaşlarımız, kardeşlerimiz öldüler ama Cenâb-ı Allah onları daha güzel bir yere aldı, şimdi bizden daha iyi yaşıyorlar, belki Cennetin bağ ve bahçelerinde dolaşıyorlar. Cennetin ırmaklarına girip çıkıyorlar ve kevserlerinden içiyorlar." inancıyla o zayıf ruhlarında, mukavemet kazanacak ve değişik belâlar, musibetler ve ölümlerle yüz yüze geldiklerinde mukavemet edebileceklerdir.

Gençlik için de benzeri şeyler söylenebilir. Şöyle ki; gençlik dönemi, beşerî garîzaların gemi azıya aldığı bir dönemdir. Zira gençler büyük ölçüde serâzât ve çakırkeyftirler. Önlerine gelen ve akıllarına esen her şeyi yapmak isterler. Onların gücü, kuvveti ve serâzât keyifleri karşısında, milletin ırzı, namusu, hatta bütünlüğü daima tehlikededir. Hâlbuki bu hususların korunması hemen her sistemin temel prensibidir. Öldükten sonra dirilme inancı, gönlünce yaşamak isteyen gençler için de frenleyici bir özelliğe sahiptir. Bakın bu akîdenin nesillerimizin dimağlarından ve ruhlarından sökülüp atılmaya başlandığı günden itibaren dinamik güçler, büyük çoğunluğu itibarıyla, dinamik anarşi

unsurları hâline geldiler ve toplum huzurunu tehdit ediyorlar. Bu açıdan eğer yeni bir nesil inşa etme düşünülüyorsa, yapılacak ilk ve en etkili şey, onları haşr ü neşre inandırmak olmalıdır.

Avrupa'da da, Orta Çağı müteakip dönemde Russo, E. Renan gibi kimseler dini inkâr ediyor, Allah, Peygamber ve haşri kabul etmiyorlardı. Ancak, gün gelip de her yanı anarşi ve huzursuzluk alınca, bunlar ve diğer bazı mütefekkirler *"tabiî din"* düşüncesi ortaya atarak gerçeğinden uzaklaştırdıkları nesilleri sahtesiyle rehabilite etmeye çalıştılar. Bu şu demekti: "Eğer insanları mevhûm dahi olsa beşer üstü bir güce ve kuvvete inandırmazsak, bunları zabturabt altına alma imkânı olmayacaktır." Ne var ki, bu temelsiz teşebbüsler hiçbir işe yaramadı.

Öyle ise yeni bir dünya kurmak isteyenler, mutlaka iman kaynağına müracaat etmelidirler. Yoksa gençlerin karınlarını doyurmakla, sırtlarına birer urba giydirmekle, her yerde bir petrol kuyusu kazıp, petrol fışkırtmakla, onları tatmin etmek mümkün olmayacaktır. Çünkü ebed için yaratılan insan, ebedden ve Ebedî Zât'dan başka hiçbir şeyle tatmin edilemez. أَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ *"Dikkat edin kalbler ancak Allah'ı anmakla itminana erer."*[7]

Aile içinde huzurun zembereği, esası, kaidesi, yine öldükten sonra dirilmeye inanmaktır. Erkek ve kadın öldükten sonra dirilmeye inanıyorlarsa, gençliklerini, sıhhatlerini kaybetmeleri, onların mutluluğuna dokunmayacaktır. Evet onlar, "Biz bugüne kadar genç, tatlı, güzel bir hayat yaşadık, bundan sonra –inşâallah– öbür âlemde bu hayatımızı, aynıyla devam ettireceğiz." deyip hep ilk günlerin neşvesini soluklayacaklardır.

Hâsılı insanlara hayatı ve tabiatın güzelliklerini sevdiren, Rabbe giden yolları açan, ruhları şahlandıran, insana insanın ebediyete namzet olduğunu gösteren; Allah'a ve öldükten sonra dirilmeye inançtır ki, bunlar huzurun, rahatın ve emniyetin de kaynağıdırlar. Bakınız maddî imkân ve zenginlik içerisinde bulunuyor olmalarına rağmen bugün yeryüzündeki birçok ülkede ciddî bir huzursuzluk hakim. Bazı ülkelerin nüfusunun % 60-70'i alkolik. Uyuşturucu kullanımı had safhada. Ahlâksızlık ve rezalet diz boyu.. ve daha nice olumsuzluklar. Bu problemlerin kaynağı nesillerin tatmin edilemeyişi ve daima mihrap ve minber değiştirmeleridir. Ayrıca onların çare adına atmış oldukları her adım da yeni bunalımlara kapı aralamakta ve onları yeni yeni buhranlara sürüklemektedir. Zira çıkış noktaları yanlış.

Evet bir milletin huzur ve saadetini düşünenler, en başta o millete ahirete giden yolları açmalı ve gençleri, öldükten sonra dirilmeye inandırmalıdırlar. Bu sayede, anarşist ve dinsiz olan gençler birdenbire karıncayı ezmeyen, haşarata ayağını basmayan, meleknümûn insanlar hâline geleceklerdir. Tarih içinde öyle insanlar olmuştur ki, karıncayı basıp öldürdüklerinden dolayı hep kefâret yolları araştırıp durmuştur. Muhasebe duygusunda bu kadar derinleşen bir insanın, ferdi, aileyi huzursuz etmesine, toplumu sarsacak problemler çıkartmasına imkan yoktur.

1 Necm sûresi, 53/39.

2 Müslim, *imâret* 145; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/136.

3 Bkz.: Tirmizî, *kıyâmet* 25; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/96.

4 Yûsuf sûresi, 12/23.

5 A’râf sûresi, 7/201.

6 Bediüzzaman, *Sözler* s.103 (Onuncu Söz, Zeylin Birinci Parçası, Birinci Nokta).

7 Ra’d sûresi, 13/28.

TEVHİD İNANCI

Soru: Hz. Ömer'in (radıyallâhu anh) Hacerü'l-Esved'e hitaben söylediği, "Ey taş! Biliyorum ki, sen bir taşsın, ne fayda ne de zarar verebilirsin. Eğer Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) seni öptüğünü görmeseydim seni asla öpmezdim." sözünü nasıl anlamalıyız?

Hz. Ömer (radıyallâhu anh), nübüvveti en iyi anlayan ilk iki kişiden biridir. Adaletin temsilcisi olan bu devâsâ kâmet, sünnete olan bağlılığından dolayı Hacerü'l-Esved'i öpmüş ve sonra da *"Ey taş biliyorum ki, sen bir taşsın, ne fayda ne de zarar verebilirsin. Eğer Allah Resûlü'nün seni öptüğünü görmeseydim seni asla öpmezdim."* demiştir. Zayıf sayılan bazı hadis rivayetlerinde, o esnada Hz. Ömer'in arkasında bulunan ve onun bu sözünü işiten Hz. Ali ona: *"Ya Ömer! Onda saklı bulunan sırları bilseydin şimdi böyle seslenmezdin!"* mukabelesinde bulunur. Hatta bazıları bu hâdiseye bir ekleme daha yaparak, Hz. Ali'nin bu sözü üzerine Hz. Ömer'in *"Ali olmasa idi, Ömer helâk olurdu."*[1] dediğini rivayet ederler.

Muhaddisler, Hz. Ömer'in bu tavrına daha ziyade sünnete ittiba zaviyesinden yaklaşmışlardır. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kâbe'nin dört köşesini de öpüp, istilam yapması (selâmlama) konusunda ihtilaf vardır. Muhaddislerin çoğunluğuna göre Efendimiz sadece Kâbe'nin güney kenarındaki iki köşeyi, yani "Rükn-ü Yemânî" ile "Rükn-ü Hacer"i öpmüştür.[2] Hacerü'l-Esved'in bulunduğu köşe (Rükn-ü Hacer), tavafın başladığı köşedir ve onu öpmek sünnettir. Şayet öpmek mümkün değilse bir sopa veya baston ile dokunup onun dokunan kısmını öpmek; bu da mümkün değilse en azından Hacerü'l-Esved'e doğru elleri kaldırarak onu öper gibi işaret yapıp tekbir ve tehlil getirmek, böylece o mânâya delâlet eder bir tavır sergileyerek değişik zâviyeden sünnete saygımızı ortaya koymak gerekmektedir.

Nihayetinde bir taş olan Hacerü'l-Esved'in öpülmesi, bir taşın takdis edilmesi gibi bir anlayışa sebebiyet verebilir; verebilir ve herkes o taşı bu duygu ve bu düşüncelerle öpmeye kalkışır. Daha sonra da bundan bir hayli hurâfe doğar. Ve böylece Kâbe, hak ve hakikate açık olmanın yanında şeytanların da oyun oynadığı bir yer hâline gelir. Çünkü şeytanlar, kalbin etrafında dönüp durmakta ve onun zayıf taraflarını yakalamaya çalışmaktadırlar. Esasen kalb de insan hissiyatına göre bir Kâbe'dir. Kalbin etrafında şeytanların menzilleri ve mazgal delikleri vardır. Kalbde takdis

edilecek şeylere dair öyle küçük menfezler vardır ki, "doğru şeyler" takdis edilirken, takdis edilmemesi gereken başka şeyler de takdis edilerek saygı ve tazimin yanında her zaman kaymalar olabilir.

Meselâ Makam-ı İbrahim'e, Hacerü'l-Esved'e, Kâbe'nin kapısının eşiğine ve zeminine yüz sürülüp, gözyaşı dökülmesi, küçük vesilelerin büyük hedeflere bağlandığı yer ve tavırlardır. Bu, bazı insanların, bir kısım nesnelere karşı, o nesnelerin verasında Allah'ın rızasını hedefleyip saygı duyması demektir. Fakat kişi, böyle bir saygı esnasında dengeyi muhafaza edemeyip takdis ettiği bu şeylerde dengeyi koruyamazsa, başka şeylere de olduğundan fazla saygı göstererek büyük bir inhirafa düşebilir.

Burada bir hâtıramı naklederek mevzuu daha da müşahhaslaştırmak istiyorum. Hacda bulunduğumuz günlerde, bir arkadaşımla birlikte Kâbe'nin mahfilinde bulunuyorduk. Kâbe'nin yanındaki minberin üzerine bir branda örtülmüştü ki, Kâbe'nin etrafa mehâbet gamzettiği böyle bir atmosferde, üstüne brandanın da örtülmesiyle o minber, şeâirden bir nesne gibi dimdik duruyor ve gayet heybetli görünüyordu. O esnada içime doğan duyguları "İster misin bu haliyle minberin şu meçhul, müphem ve muğlak görünümünden dolayı birisi gelsin de, ona elini sürsün ve sonra oraya bir el sürme faslı başlasın." diyerek arkadaşıma bir tahminimi arz ettim. Ben daha sözümü bitirmemiştim veya birkaç saniye geçmemişti ki, oradakilerden birisi gelip brandaya elini sürdü; sonra da onunla yüzünü-gözünü sıvazladı. Onun ardından birdenbire o minber, tavaf edilecek yerlerden birisiymişçesine takdise başlandı; öyle ki, oraya gelen herkes önce onu sıvazlıyor, sonra da elleriyle yüzünü-gözünü.

Oysaki o kudsî mekânlarda Allah'ın emrettiği belli mânâlar ifade eden şeylere karşı yine Allah'tan ötürü saygı duymak gerekir. Hatta bunlar bile, birer imtihan vesilesi olarak değerlendirilebilirler. Hac esnasında mânâsını ruhumda tam duyamadığım şeylerden birisi de "şeytan taşlama" hâdisesidir. Orada herkesin şeytanı temsil eden taşa taş attığını görünce, elimdeki taşları teker teker ben de oraya doğru fırlattım. Fakat kafam, akıl ve mantık çerçevesinde düşündüğünde bu türlü şeylere "evet" demeyeceğinden orada ruhumu saran duygularımı dile getirdim ve *"Rabbim ben tamamen Sana teslimim; bunu da Senin için yapıyorum."* dedim.

İnsan, yukarıda da ifade edildiği gibi, ibadetlerini bu inanç içinde yaparken bile, şeytanın kullanabileceği çok menfezler olabilir ve bu aralıklardan insan onun tuzaklarına düşebilir. İşte o büyük basîret âbidesi Hz. Ömer, avamca

anlayışı, tevhid çizgisine getirmek için –mânâ olarak–, "Böyle taşta, toprakta bir kudsiyet aramayın. Allah Resûlü, onu öpmüştür. Eğer O öpmeseydi ben de öpmezdim. Zira Hacerü'l-Esved'i öpmek, O öptüğünden dolayı sünnettir." diyerek, aklın hür olduğu nokta ile teslim olduğu noktayı birbirinden ayırmıştır. Hz. Ömer'in sözü bu zâviyeden değerlendirildiğinde, onun ne kadar yerinde söylenmiş bir söz olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

1 Buhârî, *hac* 50; Müslim, *hac* 248-251.

2 Buhârî, *hac* 59; Müslim, *hac* 242.

HAKK’IN ÜSTÜNLÜĞÜ

Soru: Günümüzde hak taraftarlarının mağlup ve mazlum durumda olmalarının sebebi nedir?

Peygamber terbiyesi görmemiş düşünce, öteden beri hep kuvveti önde tutmuş ve onu temsil edeni hep haklı görmüştür. İslâm ise, bunun aksine kuvveti değil; hakkı üstün tutmuş, ona değer vermiş; her şeyi ona bağlamış ve hak sahibini, güçsüz dahi olsa, hakkını alıncaya kadar güçlü kabul etmiştir. Günümüzde İslâm’ı temsil edenlerin genel durumuna bakıp: “Şayet hak üstünlük gerektirseydi, onu temsil eden Müslümanların mağlup değil, gâlip durumda olması gerekmez miydi?” başka bir ifadeyle, “Bâtılı temsil eden milletler hâkim ve güçlü durumda iken, Allah’a, Kur’ân’a, Peygamber’e.. sahip çıkan insanların mazlum ve mağdur durumda olmasının hikmeti nedir?” şeklinde şüpheler daima akla gelebilir.

İslâm’a göre yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kuvvet haktadır ve ona hiçbir şey galebe edemez. Bu izâfî değil; mutlak bir hüküm ve esastır. Yalnız bu mutlak hakikatin, kendiliğinden hayata geçmeyeceği de açıktır. O, kendine sahip çıkan, hak cephesinde yer alan insanların güç, gayret, iş bilirliği vb. özellikleri ile hayata hayat olur. Aksi halde, birçok şey heder olduğu gibi, bu mutlak hakikat da heder olur gider.

Burada hakkın üstünlüğünü sağlayacak bazı esasları şöyle sıralayabiliriz:

Bir: Hakk’a ulaştıracak vesilelerin de hak olmasına dikkat edilmelidir. Hak yolunda bâtıl vesilelerin kullanılması, hakkın ve haklının mağlubiyetini netice verebilir. Bu da kitlelerin Hakk’ın hakkaniyeti, doğruluğu, geçerliliği vb. noktalarda şüphelere düşmesine sebep olur. Hâlbuki, kitleleri böylesi bir tereddüde sevk etmeye, hiç kimsenin hakkı yoktur.

Meseleyi bir örnekle izah edecek olursak; meselâ, ahlâk kurallarının toplum çapında yaygınlaşıp kökleşmesi ve buna bağlı olarak kötülüklerin silinip gitmesi, ya suçluların cezalandırılıp zapturapt altına alınması, ya da onların kalb ve gönüllerine yönelik tezkiye ve terbiye ameliyesiyle mümkün olabilir. Başta bulunanlar ya da terbiyeciler, ikinci şıkkı hiç nazar-ı dikkate almaz da, sadece birinci şık üzerinde dururlarsa, –tam anlamıyla denmese de– bâtıl bir yolla hakkı tahsil etmeye çalışmış olurlar ki, bunun da sağlıklı bir netice vermeyeceği açıktır.

Diğer taraftan, teknik ve teknolojik sahada terakkî etmek için, kafa ve

kalblerin ilimle-irfanla donatılması gerekmektedir. Böyle bir terakkî sonucu bütün insanlığı imhâ etme plânı da olsa, zikrettiğimiz hak mülâhazalarla hareket edildiği takdirde, netice (bâtıl da olsa) elde edilecektir. Çünkü Üstad'ın ifadesiyle: "Her bâtılın her vesilesi bâtıl olmadığı gibi; her hakkın her vesilesi de hak değildir."

İşte günümüzde, hak taraftarlarının bâtıl temsilcilerine mağlup olma sebeplerinden birisi budur.. ve bu yanlışlık toplumda oldukça yaygındır.

İki: Müslümanlar, Müslümanca sıfatlara sahip çıkmalı ve onları bir bütün hâlinde temsil etmelidir. Halkımız bu mânâdaki insan için "dört dörtlük Müslüman" tabirini kullanır. Gerçi Üstad'ın ifadesiyle: "Her mü'minin her sıfatı mü'min olmadığı gibi; her kâfirin her sıfatı da kâfir değildir."[1]

Bu demektir ki, bazı mü'minlerde kâfir sıfatı bulunabileceği gibi, bazı kâfirlerde de mü'min sıfatı olabilecektir. Ne var ki, hakkı üstünlüğe taşıma, ancak kâmil mü'minlerin yapabileceği bir iştir. Kâmil mü'min de yukarıda belirttiğimiz gibi, Müslümana ait sıfatları bütünüyle temsil eden insan demektir.

Üç: Tenâsüb-ü illiyet prensibine uygun hareket edilmelidir. Cenâb-ı Hakk'ın kâinatta cârî iki çeşit kanunu vardır. Bunlardan biri, "İrade" sıfatından kaynaklanan kanunudur ki, *"O bir şey dilediği zaman sadece 'ol' der, o da oluverir."*[2] âyeti, ona işaret eder. Diğeri ise, "Kelâm" sıfatından kaynaklanan Kur'ân-ı Kerim ve onun ihtiva ettiği esaslardır. O'nun emir ve iradesinden kaynaklanan kanunlar, kâinatta hükümferma olan "Sünnetullah"tır. Atomlardan galaksilere kadar bütün kâinat, bu kanunlarla işler ve hareket eder. Meselâ, yere atılan bir tohum hava, su ve güneşin etkisiyle büyüyüp dâne verir; bir çocuğun dünyaya gelmesi, anne-baba çiftinin birleşmesi sonucu olur vs...

Cenâb-ı Hak, bütün bu kanunlarla insanlara bir ders verir ve onların bu kanunları nazar-ı itibara alarak iş yapmalarını ister. Zira o kanunlar nazar-ı itibara alınmadan yapılacak iş ve hareketler, adem-i muvaffakiyetle sonuçlanacaktır. Bunun cezası da, ekseriyet itibarıyla dünyada verilecektir. İşte Müslümanlar, günümüzde bir bakıma bu kanunlara uymamanın cezasını çekiyorlar. İslâm'ın dışında olanlar ise, onlara riayet etmenin safasını sürüyorlar.

Burada arz edeceğimiz husus, dördüncü bir esas olarak kabul edilebilir. Nasıl ki Cenâb-ı Hak, atmacayı serçeye, kartalı küçük civcivlere.. musallat

etmek suretiyle onların kabiliyetlerinin gelişmesini sağlamaktadır; aynen öyle de, kâfiri dünyada mü'mine musallat etmek suretiyle, onun kendisine gelmesini istemekte ve onu yeni arayışlara yöneltmektedir.

Evet, yıllar var ki Müslüman ilim ve fikir adamları, sadece belli meseleler etrafında dönüp durmuş ve bir türlü Kur'ân-ı Kerim'i asrımızın idrakine sunamamışlardır. Ancak O'nun ihtiva ettiği eşsiz düsturların başkaları tarafından anlaşılıp hayata hayat kılınmasıyla, onlar kendilerine gelmiş ve bunlar Kur'ân'da da var deyip Kur'ân'a sahip çıkmışlardır. Bu bakımdan şahsen ben, inanmayanların Müslüman üzerindeki hakimiyetini, şerr şeklinde değerlendirmiyor, aksine onu bu tür arayışlara sevk ettiğinden dolayı izâfî "hayır" olarak görüyorum.

Hâsılı; her ne kadar bugün, bâtıl galip görünse de, *"Akıbet müttakîlerindir."*[3] sırrınca, bu galibiyet dâimî olmayacak, hak taraftarları arz ettiğimiz ve arz etmediğimiz ölçüler içerisinde hareket edebildiği takdirde اَلْحَقُّ يَعْلُو وَلَا يُعْلَى عَلَيْهِ *"Kuvvet haktadır ve ona hiçbir şey galebe edemez."*[4] sırrının zuhur ettiğini müşâhede edeceklerdir.

1 Bediüzzaman, *Sözler* s.792 (Lemeât).

2 Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmrân sûresi, 3/47; Meryem sûresi, 19/35;...

3 A'râf sûresi, 7/128.

4 Bkz.: Buhârî, *cenâiz* 79; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/128.

İSLÂM’DA ŞEKİLCİLİK YOKTUR

Soru: Hz. Katâde (radıyallâhu anh) Müslüman olduğu zaman Efendimiz’in: “Ey Katâde! Saçlarını kestir.” buyurmasının hikmeti nedir?

En başta İslâm’ın genel disiplinlerine aykırı olan böyle bir sözü Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) söylemiş olacağına ihtimal vermiyorum. Zaten mevsuk hadis kaynaklarında böyle bir rivayet de yok. Kaldı ki, bir kısım siyer kitaplarında da bildirildiği üzere, çoğu sahabinin uzunca ve örgülü saçları vardı. Bazıları onu toplar, başlarının üzerinde yumak yaparlardı. Bunu teyit eden bir vak’a vardır ki, şöyle cereyan eder: Efendimiz, saçlarını o şekilde yumak yapmış bir insan görür ve ona saçlarını çözmesini ve onların da secdeden nasiplerini almalarını tavsiye eder.[1] Ne var ki Efendimiz’in, ne Ebû Bekir’e, ne Ömer’e, ne de Hz. Osman’a –ki bunların hepsinin saçları uzundu– “Saçlarınızı kesiniz.” şeklinde bir emri olmamıştır. Bilindiği üzere Mekke fethinden sonra çoğu sahabi, gönülleri ganimetle telif edilerek yumuşatılmış ve Müslümanlığa kazandırılmıştı. Onların sırtlarında kâfir urbası, başlarında küfür sarığı vardı. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), onları bile çıkarmalarını istememişti. Zaten Allah Resûlü’nün bu türlü bir işe kalkışması, şekilcilik olurdu. O ise, bütünüyle şekilcilikten münezzeh ve müberrâ idi.

Vâkıa, Efendimiz’in tarz-ı telebbüsü (giyim tarzı), yiyip içmesi, yatıp kalkması, tamim edilip, kimse o işe zorlanmadan, hâlisane bir niyetle O’na uyma düşüncesi ile yapılması makbuldür; ancak Efendimiz’in, bu tür şekilcilikle alâkalı hiçbir emri de olmamıştır.

İşin enteresan tarafı ise, günümüzde çokça üzerinde durulan ve dinin bir aslı gibi insanlara sunulan sarık mevzuunda bile Efendimiz’in, Buhârî, Müslim gibi mevsuk hadis kitaplarında rivayet edilen bir işareti dahi olmamıştır. Bu mevzuda sadece, Efendimiz’in Mekke’ye girerken başında siyah bir sarığın olduğu ve hafifçe arkaya sarkıttığına dair bir rivayet vardır.[2] Sarıkla namaz kılmanın yirmi beş veya yirmi yedi derece,[3] hatta yetmiş yedi derece[4] daha faziletli olduğuna dair rivayetlerin hepsi Ümmühât’ta (temel hadis kaynakları) değil, Zevâid’de (tâlî kaynaklar) geçmektedir. Haddizatında bütün bunlar teferruata ait meselelerdir ve işi zorlaştırıcı şeylerdir. Ancak sakala dair bir hayli rivayet vardır ve bu yüzden Hanefi fukahası o mevzu üzerinde oldukça hassasiyetle durmaktadırlar; durmakta ve sakalın olduğu gibi bırakılması

gerektiğini ifade etmektedirler. Ne var ki, Hanefi fukahâsının bunca hassasiyetine rağmen, bu mezhebe müntesip dünya kadar insan da sakal bırakmamıştır. Muhammed Ebu'z-Zehra, sakalı Efendimiz'in âdet-i seniyyelerinden biri olarak değerlendirir. Dolayısıyla *"Bir insan bu âdete uyma düşüncesiyle sakal bırakırsa sevap kazanır."*[5] der. Bu yüzden, sakal bırakmayana, sarık sarmayana, şalvar giymeyene günah işliyor demek sertçe bir yaklaşım olsa gerek. Zaten, bir insanın arkasından, ona günah işliyor demek, gıybettir. Gıybetin haram olduğu ise kat'îdir.

Bu sözlerime bakarak, benim bunların aleyhinde olduğum zannedilmemeli; hiç kimse için de düşünülmemeli; ne var ki dinin vaz'ettiği kriterlere saygıda da kusur edilmemelidir. Evet bunlar, her ne kadar Efendimiz'e ait birer âdet-i seniyye olarak değerlendirilse ve O'nunla irtibatımızın, O'na bağlılığımızın bir ifadesi sayılsa da, meselenin yerinin dinî kriterler açısından çok iyi bilinmesi de zarûrîdir.

Evet şekil, İslâm'da bir esas değil, tâlî bir meseledir ve bunlara takılıp kalmamak gerekir. Mevzuyla alâkalı zikredilen hadis, hasen ya da zayıfsa –ki zayıfına bile ben Ebû Hanife gibi çok saygılıyım. O büyük imam, zayıf bir hadis bulduğu yerde içtihada başvurmaz, hadisle amel edermiş– zaten amel etme mecburiyeti getirmez. Kaldı ki, meseleyi şu şekilde izah etmek de mümkündür; ihtimal bu sahabi, günümüz gençleri arasında bir kısım kimselerin, saçlarının bir yanını kestirip diğer taraflarını bırakmaları gibi saçlarını, insan tabiatını çirkinleştirecek şekilde kestiriyordu da, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kâfirleri takip ve taklit etmeme mevzuundaki hassasiyetinin gereği onu ikaz buyurmuşlardı. Meselâ; özellikle *"Şemâil"* kitaplarında olmak üzere, bir kısım hadis kaynaklarında zikredildiği gibi, Efendimiz, Mekke'de saçlarını teâmüle uygun olarak taramasına rağmen, daha sonra müşriklere muhalefet olsun diye önünü ön tarafa, sağını sağ tarafa, solunu sola ve arka kısmını da arka tarafa doğru taramıştı. Medine-i Münevvere'ye hicret ettiğinde de, Hristiyan ve Yahudiler'in –Roma tarihine dair resim ve filmlerde görüldüğü gibi– saçlarını alınlarına kadar uzatarak öyle şekillendirdiklerini görünce, yine tavrını değiştirdi; bu sefer de saçlarını sağa ve sola tarayarak ortadan ayırıverdi, ihtimal o gün yapılan tıraşlarda bazıları saçlarının sağ ve solunu kesip, sadece tepede saç bırakıyorlardı. Bu ise, birilerine benzemede zorlamalı bir haldi.[6] Bu yüzden Efendimiz: *"Kim özenerek bir kavme benzerse, o*

onlardandır.”[7] esprisine göre davranmıştı.

Aynı zamanda insan yapısına bakıldığında görülür ki o, tecemmül esas alınarak harika bir plânlamadan geçirilmiş.. evet onun vücut yapısı, öyle hendesî, öyle riyazî inceliklere göre inşa edilmiştir ki, bakıp da onu takdir etmemek mümkün değildir. Bir zamanlar bu hendeseye olan hayranlığımı şu sözlerle ifade etmiştim; Allah Resûlü, *“Şayet Allah'tan başkasına secde caiz olsaydı..”*[8] buyururlar. Ben de: “Eğer Mâbud-u bi'l-Hak'tan başkasına secde câiz olsaydı, ahsen-i takvim menşûrundan geçirilmiş insan âbidesi karşısında aynı şeyleri söylerdim.” dediğimi hatırlıyorum. Nitekim Allah (celle celâluhu), tahiyye mânâsına ona ilk secdeyi meleklere emretmiş ve Hz. Âdem'in şahsında ona secde ettirmişti. Şimdi Allah'ın böylesine mükemmel yarattığı insan urbasını değiştirmek, herhalde hiçbir şekilde tecviz edilemese gerek. Allah Resûlü, bir sahih hadisinde: *“Allah, nimetinin eserini kulunun üzerinde görmek ister.”*[9] buyurur. İhtimal Hz. Katâde'nin esas tabiatına ters bir saç kesimi vardı. Bundan dolayı da Efendimiz ona, “saçlarını kes” demişti.

Ama günümüzde herhangi bir insan gelip Müslüman olsa, bizim kalkıp ona böyle bir şey söylememiz kat'iyen doğru olamaz. Çünkü söylediğimiz şeyler, onun dem ve damarına dokunup, inanacakken kaçmasına sebep olabilir. Hatta bu tür yersiz müdahaleler, bazen çok ileri derecede inanmış insanlarda bile sarsıntı hâsıl edebilir. Meselâ Kur'ân'ın yedi kıraat üzerine nâzil olması vesilesiyle, kıraat farklılıklarından dolayı sahabe arasında dahi yer yer tartışmalar çıkmıştır. Yine bir sahabinin imamlık yaparken, Kur'ân'ı kendisine öğretilen kıraatle okuması, başka bir sahabi tarafından yanlış okuyorsun gerekçesiyle itâp edilmesine ve yaka-paça edilerek Efendimiz'in huzuruna götürülmesine sebep olmuştur ki, bu durum o zatı ciddî şekilde rencide etmiş; hatta sarsıntı geçirmesine vesile olmuştur. Daha sonra da Efendimiz'in elini göğsüne vurup teskin etmesiyle üzerindeki olumsuzluğu atmış ve rahatlamıştır.[10] Kaldı ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir peygamberdir, O bu gibi yerlerde peygamberlik kuvve-i kudsiyesini kullanıyordu. Dolayısıyla O'nun ağzından çıkan ses, yaklaşım keyfiyeti vs. insanlar üzerinde ayrı bir tesir icra ediyordu. Bu yüzden O'nu dinleyip dinlememe bile, bir yerde din veya dinsizlik gibi addediliyordu. Bu açıdan, kimse kendini O'nun yerine koymamalı ve İslâm'a gönlü henüz ısınmış birine, “saçını kes, elbiseni düzelt vs.” dememeli. Bunlar söylenmesi şart sözler

değildir. Söylerseniz, o insan gider, bir daha da geri gelmeyebilir. Bu safhada söylenecek bir şey varsa, o da takdir, tebcil, tebriktir ve “Kardeşim sana ne mutlu! Çünkü Efendimiz: *‘Müslümanlık, cahiliyeye ait şeyleri siler götürür.’*[11] buyuruyor. Dolayısıyla sen şu anda anadan doğmuş gibi tertemiz ve günahsızsın.” demek türünden ifadelerdir.

Evet, günümüzde de bir nevi fetret yaşanıyor; bu insanlar kendilerini levsiyat içinde buldular. Onlara dini anlatacak kimse olmadı. Belki camide imam anlatıyordu ama, onu da çağın kulağı ile dinlemek zordu. Bir insanın bu kadar handikaplar ve dezavantajlarla dolu bir toplum içinden sıyrılıp dine yönelmesi, Âkif’in “Hakikî Müslümanlık en büyük kahramanlıktır.” dediği gibi, gerçekten en büyük bir kahramanlıktır. Dolayısıyla bir gladyatör gibi şeytanını yenmiş bu kahramanın sırtını sıvazlayarak, kâkül-ü gülberinden öperek ve “Seni tebrik ederim kardeşim.” diyerek alkışlamak icap eder. İhtimal o da, çevreyi tanıyıp, insan tabiatına zıt bir emâre görmeyince intibaha gelecektir.

1 Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/8, 391; Abdurrezzak, *el-Musannef* 2/183.

2 Müslim, *hac* 453; Ebû Dâvûd, *libâs* 21.

3 Bkz.: İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 37/355; el-Münâvî, *Feyzu’l-kadîr* 4/225.

4 Bkz.: ed-Deylemî, *el-Müsned* 2/265; es-Sehâvî, *el-Makâsıdü’l-hasene* s.423.

5 Bkz.: Müslim, *tahâret* 56; Tirmizî, *edeb* 14.

6 Bkz.: Buhârî, *libâs* 70; Müslim, *fezâil* 90.

7 Ebû Dâvûd, *libâs* 4; el-Bezzâr, *el-Müsned* 7/368.

8 Tirmizî, *radâ* 10; Ebû Dâvûd, *nikâh* 41; Dârimî, *salât* 159.

9 Tirmizî, *edeb* 54; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/311, 4/438.

10 Bkz.: Müslim, *salâtü’l-müsâfirîn* 273; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/127.

11 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/199.

Üçüncü Bölüm
DİN EKSENİ ETRAFINDA

EFENDİMİZ'İN TARİFLERİ İÇİNDE KUR'ÂN

Hâris el-A'ver anlatıyor:

"Mescide uğradığımda gördüm ki halk, zikri terk edip malâyâni konularla meşgul oluyor. Çıkıp durumdan Hz. Ali'yi (radıyallâhu anh) haberdâr ettim. Bana:

– 'Doğru mu söylüyorsun, öyle mi yapıyorlar?' dedi.

Ben de

– 'Evet' deyince, O:

– 'Ben, Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle ferman ettiğini işitmiştim.' dedi:

– *'Haberiniz olsun, bir fitne zuhur edecek!'*

Ben hemen sordum: 'Ondan kurtuluş yolu nedir Ey Allah'ın Resûlü?'

Buyurdular ki:

كِتَابُ اللّٰهِ فِيهِ نَبَأُ مَا كَانَ قَبْلَكُمْ وَخَبَرُ مَا بَعْدَكُمْ وَحُكْمُ مَا بَيْنَكُمْ وَهُوَ الْفَصْلُ لَيْسَ بِالْهَزْلِ مَنْ تَرَكَهُ مِنْ جَبَّارٍ قَصَمَهُ اللّٰهُ وَمَنِ ابْتَغَى الْهُدَى فِي غَيْرِهِ أَضَلَّهُ اللّٰهُ وَهُوَ حَبْلُ اللّٰهِ الْمَتِينُ وَهُوَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ وَهُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ هُوَ الَّذِي لَا تَزِيغُ بِهِ الْأَهْوَاءُ وَلَا تَلْتَبِسُ بِهِ الْأَلْسِنَةُ وَلَا يَشْبَعُ مِنْهُ الْعُلَمَاءُ وَلَا يَخْلَقُ عَلَى كَثْرَةِ الرَّدِ وَلَا تَنْقَضِي عَجَائِبُهُ هُوَ الَّذِي لَمْ تَنْتَهِ الْجِنُّ إِذْ سَمِعَتْهُ حَتَّى قَالُوا (إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ) مَنْ قَالَ بِهِ صَدَقَ وَمَنْ عَمِلَ بِهِ أُجِرَ وَمَنْ حَكَمَ بِهِ عَدَلَ وَمَنْ دَعَا إِلَيْهِ هَدَى (هُدِيَ) إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

– 'Allah'ın Kitabı(na uymak)tır. (O öyle bir kitap ki) onda, sizden önceki (milletlerin ahvâliyle ilgili) haber, sizden sonra (kıyamete kadar) gelecek fitneler ve kıyamet ahvâli ile ilgili haberler.. ayrıca sizin aranızda, (iman-küfür, taat-isyan, haram-helâl vs. nev'inden) cereyan edecek ahvâlle alâkalı

da hükümler var. O, hak ile bâtılı ayırt eden tek ölçüdür ve onda her şey ciddîdir. Kim bir zalimden korkarak, ondan kopar ve onunla amel etmezse, işte o zaman Allah da onu helâk eder. Kim onun dışında bir hidayet ararsa Allah o kimseyi saptırır. Zira o, Allah'ın en sağlam ipi(hablü'l-metin)dir. O, hikmet edâlı hatırlatan bir beyan.. ve Hakk'a ulaştıran bir yoldur. O, kendisine uyanları (değişik arzulara takılıp) kaymaktan, kendisini (kıraat eden) dilleri de iltibastan korur. Âlimler hiçbir zaman ona doyamaz.. O, kendisini çokça, tekrar tekrar okuyana usanç vermez ve bu, onun tadını eksiltmez. Onun insanlarda hayret uyaran yanlarının sonu gelmez. O öyle bir kitaptır ki, cinler işittikleri zaman, şöyle demekten kendilerini alamamışlardır: إِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا ۝ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِهِ *'Biz, doğru yolu gösteren harika ve hiç duyulmadık bir Kur'ân dinledik. Biz onun (Allah kelamı olduğuna) inandık.'*[1] *Onun üslûbuyla konuşan doğruyu konuşmuş olur. Onunla amel eden mutlaka mükafat görür. Kim onunla hüküm verirse adaletle hükmeder. Kim ona çağırırsa, doğru yola çağırmış (ermiş) olur.'* Ey A'ver, sen de bu güzel kelimeleri iyi belle."[2]

Kur'ân'ın faziletine dair olan bu hadis-i şerifi, hadis imamlarından Tirmizî, Dârimî ve bir kısmı itibarıyla da Ahmed İbn Hanbel nakleder. Bu hadis, Kur'ân-ı Kerim'in ruhunu, mâhiyetini, muhteva ve hususiyetlerini ve onun nasıl bir hazine ve cevherler definesi olduğunu bu ölçüde derin ve özlü ifade edebilen en câmi hadistir. Ne var ki, senedindeki zayıf raviler ve inkıta'dan ötürü bu câmi hadis mualleldir. Hâris el-A'ver için, Yahyâ bin Maîn ve Ahmet bin Salih "sika" deseler de, Şa'bî onun bir yalancı olduğunu söylemiş; hatta Râfizîlikle suçlanmıştır. Ali İbn el-Medînî, Ebû Zür'a ve Ebû Hatim er-Râzi de onu yalancılıkla itham etmiş ve rivayet ettiği hadisin alınamayacağını söylemişlerdir.[3]

Tirmizî, hadisin ancak bu senetle gelen şeklini bildiğini, isnadının meçhul, seneddeki Hâris el-A'ver hakkında da tenkitlerin olduğunu söyler. Ahmed Muhammed Şâkir de Müsned'deki rivayeti tahkik ederken, senedinin çok zayıf olduğunu söyledikten sonra Tirmizî'nin rivayeti için de İbn Kesir'in "Hamza bin Habîb ez-Zeyyât'ın, rivayetinde teferrüd etmediği..."[4] şeklindeki değerlendirmesini naklederek konuyu kapatır.

Her şeye rağmen, yukarıda ismini verdiğimiz hadis kitapları da, onu rivayet etmede beis görmemişlerdir. Daha sonraları ise, senedindeki zaafiyeti

belirttikten sonra birçok müellif bu hadisi kitaplarına almışlardır. Hadis, Hilye, el-Fakîh ve'l-Mütefakkıh, İthâfu's-Sâde gibi kitaplarda nakledildiği gibi, Kurtubî'nin tefsirinde, Begavî'nin Şerhu's-Sünne'sinde de zikredilmektedir. Bu itibarla da onun ümmetin kabulüne mazhar olduğu söylenebilir. Hatta hadis ilminin büyük otoritelerinden İmam Nevevî gibi zatlar, Kur'ân'ı anlatırken bu hadise mutlaka müracaat etmişlerdir.[5]

Bu hadisi, öteden beri bazı hocalarımızdan duymuş olmamız ve konusunda tek hadis olması bizim de ilgimizi çekmiştir. Böyle bir cevher hazinesini taşıyan insanlardan bir tanesinin, bazı hadis imamlarınca mecrûh olmasına ve senedindeki zâfiyete rağmen biz, metnin parlaklığı ve muhkemâta uygunluğuna bakarak, ona itibar edenlerin yanında olmayı düşündük. Hadis, Kur'ân'ı tarif etmedeki câmiiyyeti yönüyle en mühim rivayetler arasındadır. Bu hadisin, 19 madde ihtiva etmesi de ayrı bir hususiyet arz etmektedir.

1. Madde: فِيْهِ نَبَأُ مَا كَانَ قَبْلَكُمْ *"O'nda sizden evvelkilerin haberleri vardır."*

Bilindiği gibi biz tarih öncesi dönemler hakkında pek fazla şey bilmeyiz. Tarih ve arkeoloji bilimlerinin verilerine rağmen antik dönem hâlâ bizim meçhulümüzdür. Bugün yapılan çok yönlü çalışmalarla bir hayli medeniyet su yüzüne çıkarılmış olsa da yakın tarihe kadar, Kur'ân-ı Kerim'de yer yer kendilerinden bahis açılan, Hz. Hûd'un gönderildiği Âd kavminden, Hz. Salih'in cemaati Semûd kavminden bahsedilince, Batılılar dudak büküyor ve konuyu ciddiye almıyorlardı. Oysaki kazılarda Âd da, Tamud adıyla bilinen Semûd da, hatta bütün detayları ile Hz. Lut'un kavmi Sodom ve Gomore de ortaya çıkarıldı.

Keza Kur'ân, Firavun'un başına gelen "gark" hâdisesinden (Kızıldeniz'de boğulması), onun cesedinin dışarıya çıkarılacağından bahseder ki, hem mülhidler, hem de kütüb-ü sâbıka ve sâlife ricâli (Tevrat ve İncil ehli) bu haberi hiç de ciddîye almamışlardı. Oysaki Kur'ân, فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً *"Bugün biz senin cesedini kurtaracağız ta ki sonrakilere ibret olsun."*[6] demek suretiyle bu meseleyi asırlar öncesinden haber vermişti. Kur'ân-ı Kerim Firavun'un gark olmasını naklederken, öyle mücerret bir tarihsel vâkıayı haber vermekle kalmayıp, onun cesedinin, sonraki nesillere ibret olmak üzere denizden çıkarılacağı şeklinde vak'ayı resmediyor. Kur'ân'ın bu ilânı karşısında hem o günün müşrik ve mülhidleri, hem de kütüb-ü sâbıka

ricâli (Ehl-i Kitap) istihzâî bir tavır takınıyorlardı ama, Kur'ân, kendinden emin bir üslupla meseleyi vaz' ediyordu. Sırf bir ihtimal çerçevesinde de olsa, şimdi o ceset İngiltere'de teşhir ediliyor; hem de o ceset diye teşhir ediliyor.

Bu misalleri çoğaltabiliriz. Hatta sadece günümüzde yazılan modern tefsirlere bile bakacak olsak, Kur'ân'ın çağlar öncesinden haber verdiği tarihsel kavim ve medeniyetlerin, ister arkeolojik kazılar, ister daha başka yollarla ortaya çıktıklarını görecek ve ürpereceğiz.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmî bir insandı ve hiç okumamıştı. –O ümmiyet başlarımızın tacı olsun. Aslında onun ümmî olması, peygamberliğinin çok önemli esaslarındandır.– Ne Ehl-i Kitap'tan ne de cahiliye döneminde herhangi bir ilim adamıyla görüşmesi söz konusu değildir. Bu, herkesçe müsellem olan bir hakikattir. Yalnız o değil, kendi devrinde başkaları ile görüşenler de O'nun Allah'tan getirdiklerini bilemezlerdi ve O, bunları söylerken herkes hayret ve dehşet içinde O'nu dinlerdi. Bu arada bazıları, bunları birer üstûre kabul edip konuya öyle yaklaşırlardı ki, Nadr b. Hâris de bunlardan biriydi. O, İsfendiyar ve Rüstem'in hikâyelerini bildiğinden, Efendimiz'in anlattığı bu tarihî gerçekler karşısında, bir alternatif olarak hep onlara ait üstûrelerle O'nun karşısına çıkar ve zihinleri bulandırmaya çalışırdı. Gün geldi, onun üstûreleri bir bir unutulup gitti; ama Efendimiz'in Kur'ân vasıtasıyla anlattığı şeyler parlaklığını daha da artırarak çağımıza kadar geldi ulaştı; gelip ulaşmakla da kalmadı, araştırmacılar için birer ilham kaynağı hâline geldi ki, onun başka bir mucizesi olmasaydı, peygamberliğine delil olarak bunlar yeter ve artardı.

2. Madde: وَخَبَرُ مَا بَعْدَكُمْ *"O'nda sizden sonrakilerin de haberi vardır."*

Kur'ân-ı Kerim, nüzûlünden itibaren kıyamete kadar cereyan edecek olan pek çok hâdiseye de işaret eder. Şimdi onun bu konuyla alâkalı birkaç işaretini arz etmeye çalışalım: Tarihî devr-i dâimler hakkında Kur'ân-ı Kerim, Mâide sûresi, 54. âyetinde mefhum olarak şöyle ferman eder: *"Eğer dinden ellerinizi gevşetir, geriye durursanız Allah yepyeni bir kavim getirir, (onlar birinci saftaki insanlar safvetindedirler.) Onlar, Allah'ı severler, Allah da onları sever, Allah yolunda cihat eder, kınayanın kınamasına aldırış etmezler."*

Hâdiseler, Asr-ı Saadetten başlayarak Kur'ân-ı Kerim'in ifade ettiği şekilde cereyan etmiş ve bugüne kadar âdeta bir devr-i daim yaşanmıştır. Sahabe-i kiram, tâbiîn-i izâm, Emevîler, Abbasiler ve onlardan sonra İlhanlılar, Karahanlılar, Selçuklular ve Osmanlılar gelmiş.. ve biri giderken de, lisan-ı

hâliyle elini kulağına koymuş ve bir müezzin gibi: إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ *"Eğer O dilerse sizi ortadan kaldırır ve yepyeni bir halk, bir millet getirir."*[7] demiş öyle gitmiştir. Bu devr-i daimlerin ifade ettiği mânâ şudur: Bir bir gelenler bir bir gidecek ve her zaman sadece ve sadece o önü-sonu olmayan Bâki kalacaktır. Şart-ı âdî plânında, iman, istikamet, hakikat aşkı, araştırma iştiyakı gelip kalmanızın, kalıp ömrünüzü uzatmanızın vesilesi olabilir ama gitmeniz mukadderdir.

Geleceklerin gelme emaresi, gideceklerin de gitme emaresinin söz konusu olmadığı bir dönemde bu kabil ihbarların vukûu, Kur'ân'ın açık bir mucizesidir. Mekke'de nâzil olan Rûm sûresinin, غُلِبَتِ الرُّومُ ۝ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ۝ فِي بِضْعِ سِنِينَ *"Rumlar, (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Hâlbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç (3-9) yıl içinde gâlip geleceklerdir."*[8] gibi âyetleri buna açık birer örnek teşkil ederler. Muhakkikîn-i siyere göre bu âyet, Mekke'de nâzil olduktan dokuz sene sonra Bedir Harbi (624) oluyor. Demek ki, âyet Hicret'ten tam yedi sene evvel nâzil olmuş. Hâlbuki bu yıllar, Müslümanların baskı altında kıvrandığı yıllardır. İhtimal Hz. Ömer'in bile henüz cephesini tam belirleyemediği günler.. daha açık ifadesiyle, inananların sayısı henüz 40'a bâliğ olmuş veya olmamış.. Müslümanların bin türlü eziyete maruz bırakıldığı, hatta yok edilmeye çalışıldığı, hiçbir şafak emaresinin bulunmadığı bir dönemde, Allah (celle celâluhu), Rûm sûre-i celîlesi ile gönüllere su serpiyor, ruhları şahlandırıyor ve diyor ki, "Yanı başınızda Sâsânîler, Rumlar'ı mağlup ettiler. Sizin içinizdeki putperestler bunu serrişte edip sizinle alaya kalkışarak, "İşte putperest olan ateşgedeler (ateşe tapanlar), Hristiyan olan Rumları mağlup ettikleri gibi, biz de sizi ezeceğiz" diyerek ortalığı velveleye veriyorlar. İşte, bu iç içe tersliklerin yaşandığı bir sırada Kur'ân: بِضْعِ سِنِينَ yani üç ilâ dokuz sene zarfında Romalılar ateşgedeleri mağlup edecekler. O mağlubiyet gününde siz de sevineceksiniz." demektedir ki, bu tam Bedir gününe rastlamaktadır.. evet وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ *"O gün mü'minler de sevinçler yaşayacaklardır."*[9]

Hz. Ebû Bekir Sıddîk, Kur'ân'a öyle inanmıştır ki, bu âyeti duyar duymaz gidip, Âs İbn Vâil ile belli sayıda deve üzerine bahse girer. O gün için böyle bir bahse girme ayrı bir konu; mevzumuz, Kur'ân'ın mucizevî haberlerine inanma mevzuu. Hz. Ebû Bekir, بضْع سِنِينَ kelimesini üç yıl olarak

anladığından üç senesine bahse girer ve gelip bu hususu Efendimiz'e haber verir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), بِضْعِ سِنِينَ'in üçten dokuza kadar bir rakama baktığını, dolayısıyla da seneyi dokuza çıkarıp develeri artırmasını söyler. Hz. Ebû Bekir gidip bahsi, Efendimiz'in dediği şekilde değiştirir. Ve derken بِضْعِ سِنِينَ gelir geçer. Bedir harbi ve zaferi yaşanır. Bir süre sonra da, Heraklius'un içkiyi bıraktığı, yeniden derlenip toparlandığı, Sâsâniler'e karşı savaş başlattığı ve zaferyâb olup onları haraca bağladığı haberi gelir.

Evet Kur'ân'da, o nazil olduğu günden sonraki devirlerde meydana gelecek hâdiselerle alâkalı pek çok sarâhat ve işaret vardır ki, Rûm sûresinin başı sadece bunlardan biridir. Ayrıca burada, "غَلَبَتِ الرُّومُ... وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيُغْلَبُونَ" şeklinde bir kıraat da söz konusudur ki, o zaman mânâ şöyle olacaktır: *"Rum galebe çaldı; onlar da bu galibiyetlerinden sonra yenilgiye uğratılacaklardır."* Birkaç sene sonra İslâm orduları Rûmları yenerek bu müjdeyi de gerçekleştirmişlerdir.

Hudeybiye'yi müteakip Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), melûl mahzûn Medine-i Münevvere'ye dönerken, Allah'ın (celle celâluhu), hem bir bişâret (müjde) hem de Hudeybiye'deki sulhun vaadettiklerini ifade eden:

لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا *"And olsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde başlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan önce size yakın bir fetih verdi."*[10] âyetini de zikredebiliriz. Evet Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkarmıştı. Eğer sulh yapmayıp da Mekke'ye girseydiler harp ederek gireceklerdi. Allah orada kan dökülmesini istemediği için buna izin vermiyordu. Böylece onlar, Kâbe'yi tavaf ederken, başkalarının kalbinde "oğlum öldü, çocuğum öldü, kızım öldü" ukdesi de olmayacaktı. Bir gün gelip orayı tavaf edeceklerdi, hem de olumsuz hiçbir şeyle karşılaşmadan. Sanki bu âyet, onlara şöyle diyor: "Şimdi geriye dönün. Belki içinizde bir burkuntu olacak ama, bu burkuntuya bedel geleceğin inşirâhı daha fazla olacaktır." Ve öyle de oluyor; gün geliyor, Müslümanlar, hem gelip o umreyi kaza ediyorlar, hem de aynı zamanda emniyet içinde –İkrime'nin sadece bir kapıda mini bir karşı koyması istisna edilecek olursa– Mekke'ye

giriyorlar. Mekke bağrını öz evladına açan şefkatli bir ana gibi; *“Yerin göbeği bendim, sen de evladımdın, bir dönemde atmışlardı gel yavrum.”* diyordu. Ve Kur’ân’ın verdiği haber aynen tahakkuk ediyordu. Bu misaller çoğaltılabilir; biz deryadan bir katre ile iktifa ediyoruz.

3. Madde: وَحُكْمُ مَا بَيْنَكُمْ *“O, aranızda bir hakem ve hüküm kaynağıdır.”*

Kur’ân-ı Kerim, öncelikle Müslümanlar, sonra da bütün insanlık için hem bir hüküm kaynağı, hem de bir hakemdir. Evveliyatla Müslümanlar sonra da bütün insanlık onun temel disiplinleriyle bütün problemlerini çözebilir.

İnsanlar arasında sulh ü sükûnu temin edebilecek, fert ve aile plânında pek çok problemi halledebilecek, toplumla alâkalı pürüzleri giderebilecek bir kitap varsa, o da Kur’ân-ı mucizü’l-beyan’dır. Evet o, bütün bu konularda biricik, tertemiz ve kimsenin itiraz etmeyeceği, edemeyeceği yegâne kaynaktır. Aslında hadiste de onun, itiraz edilemez bir kaynak olduğu ihtar edilmektedir.

Kur’ân dışındaki değişik sistem ve hareketlerde, O’nun getirdiklerine yakınlık arz eden düşünceler olabilir. Aslında her düşüncede güzel şeyler bulunabilir. Nitekim bir zamanlar İslâm dünyasında bir ezilmişlik içinde, değişik sistemler arasında sosyalizmi iyi görenler vardı. Hatta ille de bu sistemlerden birini Kur’ân’a yakın görmek, göstermek gerekiyorsa, içtimâiyata ve iktisada ait vaz’ettiği meseleleriyle sosyalizmin Kur’ân’a daha yakın denebileceği seslendiriliyordu. Bu sistem, fert hukuku ve hürriyeti mevzuunda daha hassas daha mütekâmil görülüyordu. Bu mülâhazaların hepsinin münakaşası yapılabilir ama sosyalizmin revâçta olduğu o günlerde bu tez çok işleniyordu. Hatta bu anlayış, merhûm Dr. Mustafa Sibâi’ye *İslâm İştirâkiyesi*’ni yazdırmıştı. Seyyid Kutub’un *Sosyal Adalet*’inde, hatta tefsirinde de bu türlü yaklaşımlara rastlamak mümkündür.

O dönemde kapitalizmin baskı ve tazyiki insanları çok ürkütmüş, hatta buna reaksiyon ve tepki olarak ortaya çıkan, kapitalizmin “neseb-i gayr-i sahih” evladı sosyalizm ve komünizm hep kapitalizmin cürmü olarak görülmüş ve bir ölçüde bu biraz daha hafif gösterilmek istenmişti. Nitekim bizde de –bu tabiri sevmesem de öyle diyorlar– radikal İslâmcılar ta 12 Eylül’den günümüze kadar sosyalizmi kapitalizmden daha ehven görmüşlerdir; görmüş de, kapitalizme, liberalizme ateş püskürürken sosyalizm ve komünizmi sükut geçmişlerdir. Oysaki, Kur’ân kaynaklı olmayan düşünceler ne kadar da Kur’ân-ı Kerim’e yakın olursa olsun –Üstad’ın da işaret ettiği gibi– eğer tam Kur’ânî değil ve ondan nebeân etmemişse onun müşâbihi olamaz. Bu konuda, hüküm ve bu

hükmün hakemi diyebileceğimiz bir şey varsa, o da Kur'ân'ın kendisidir. Kur'ân herkes için huzur ve istikbâl bahşeden böyle bir hakemlik vazifesini derpiş etmiştir.

Onun hakemliği ile –inşâallah– bir gün dünyada bütün ahlâkî ve sosyal problemlerin aşılacağına inanıyorum. Elverir ki, Kur'ân'ı hazmetmiş olanlar, ona sahip çıksın ve ruhuna sadık kalarak asrın idrakine göre onu bir kere daha seslendirsinler. Aslında gelecek adına bunun yapılması zarûrîdir. İnşâallah, büyük ilim adamları ve düşünürleri, ulülazmâne bir gayretle, Kur'ân bu mevzudaki muhtevasını bir kere daha gün yüzüne çıkarır ve onun geçmiş gelecek haberlerinin doğruluğu yanında, hakemliğinin ne kadar isabetli olduğu hususunu bir kere daha ispat ederler. Biz muhteşem bir geçmiş yaşadık. Ütopyalara sığmayan günler gördük ama, bugün Müslüman pratiğinde İslâm'ın büyüklüğünü temsil edebilecek seviyede Müslüman yok ve bu, Kur'ân'ın ufkunu karartıyor. Onu kendi tamamiyetiyle –inşâallah– bahtiyar temsilciler, Rabbânîler ortaya koyacak, Kur'ân'ın, eskiden defaatle zuhur etmiş parlak günleri yeniden bir kere daha zuhur edecek ve biz de "Evet sözü sen söylüyorsun, söz sana derler, hak olup Hak'dan gelip hak diyen yalnız sensin." diyeceğiz.

4. Madde: وَهُوَ الْفَصْلُ لَيْسَ بِالْهَزْلِ *"O, hak ile bâtılı ayırt eden ölçüdür. Onda her şey ciddîdir."*

Burada da birkaç mülâhazadan söz etmek mümkündür. En başta bu kaziye, وَحُكْمُ مَا بَيْنَكُمْ *"O, aranızda bir hakem ve hüküm kaynağıdır."* sözünün tamamlayıcısı gibi düşünülebilir. Tabiî Kur'ân'ın, bir "kavl-i fasl" olduğunu da ifade ediyor olabilir ki bu da iki şekilde düşünülebilir:

Birincisi, Kur'ân, konuşmaya duracağı âna kadar söz ve düşünce şirâzesiz demektir.

İkincisi; kesip atan, söz kesen demektir. Bu, kitaplarda geçen "kavl-i fasl" mânâsınadır ki, bir anlamda أَمَّا بَعْدُ cümlesi yerinde kullanılmıştır. Hadis-i şeriflerde, bu sözü kendi dilinde İbrânice olarak ilk defa kullananın, Hz. Davud olduğu ifade edilir. Bu ise hutbenin (hamdele, salvele gibi) dîbâcesinden sonra أَمَّا بَعْدُ فَيَا عِبَادُ اللّٰهِ demektir ki; Allah'a karşı vazifemizi, sorumluluğumuzu, ubudiyetimizi ifade eden sözleri, cemaate arz edeceğimiz şu beyanlardan ayırır. İşte bu "kavl-i fasl"dır. Bu mânâda Kur'ân'ın kavl-i fasl olması, onun asıl söylenmesi gereken meseleleri söylemesi, yararlı şeyler üzerinde durması ve

gereksiz sözlere de fırsat vermemesi mânâsına gelir.

Bunun yanında bir de Kur'ân'ın, hakkı bâtıldan ayırırken her şeyi ciddiyete bağlaması söz konusudur ki bu, onda şaka, latîfe, gayr-i ciddîlik ifade eden hiçbir şeyin olmaması demektir. O, hükümlerinde ciddîdir ve onda "hezl" yoktur. "Hezl" olmamasını da değişik zâviyelerden ele alabiliriz. Muselâ, bir şiiri, bir nesiri ele aldığınızda, çok defa bunların içinde hezeliyatla karşı karşıya kalırız. Bunlar genellikle eğlendirmeye, şakaya matuf şeylerdir. İçinde bazen doğru şeylerin de bulunması hezeliyatın yıktığını tamire yetmez. Hususiyle de hukuka ait konularda ifadelerin "kavl-i fasl" gibi ciddî ve muhkem olmasında zaruret vardır. Bu meseleyi, (Kur'ân'ın hükm-ü fasl ve ciddî olmasıyla) mukayese ederek ele aldığımızda, çok muhkem ve ciddî olması gereken sözlerin, çok su götürebilir, esnek ve eksantriğinin de fevkalâde geniş olduğunu görürüz.

İşte Kur'ân-ı Kerim, en ciddî meseleleri sunarken bile, meselelerin gerçekliğini, hukukun muhkemliği içinde ifade eder. Fakat o muhkem ifadeyi bile size bir edebî zevk içinde sunar. Öyle ki, hukukun katılığı, hukukî meselelerin sertliği, kesinliği ve ayırıcılığına rağmen meselenin zevk ve insanî buudunu da asla ihmal etmez. İşte bu yönüyle Kur'ân, hakikaten insanı doyurur. Öyle ki ahkama ait en ağır meseleleri anlatırken bile, insana bir ifade zemzemesi sunar.

Aslında eğer insan, üstün edebî bir nazım veya bir nesir dinlemek istiyorsa Kur'ân-ı Kerim'i dinlemelidir. Bir mûsıkî dinlemek istiyorsa Kur'ân-ı Kerim'i dinlemelidir. Kelimeleri, söz mûsıkîsine göre seçilmiş bir beyan abidesi tanımak istiyorsa yine Kur'ân-ı Kerim'i dinlemelidir. Eğer insan, vicdanını dinleyebiliyor, insanî değerlerini unutmamış, kalbinin kapıları da açıksa, Kur'ân'ı çok iyi anlayacaktır. Evet Kur'ân, bütün güzelliklerin halîtasından meydana getirilmiş eşi-menendi olmayan bir şaheserdir.

Neticede Kur'ân, "hükmü mâ beyneküm"dür, yani aranızda her mevzuda sözü kesip atan, hüküm veren bir beyan sultanıdır. Muhkemdir, ciddîdir. Aynı zamanda sinelere inşirah veren bir mânâ çağlayanıdır.

5. Madde: مَنْ تَرَكَهُ مِنْ جَبَّارٍ قَصَمَهُ اللّٰهُ *"Kimin, baskıdan ve zalimden korkarak, ona karşı güveni ve inancı sarsılırsa Allah da onu helâk eder."*

Burada, ağır şartlar altında ondan kopma üzerinde duruluyor ve "Eğer bir insan, herhangi bir zorba ve cebbârın baskısı karşısında Kur'ân'a sırtını döner,

ondan uzaklaşırsa, Allah da onu helâk eder." diyor. Biraz daha açalım; Kur'ân'ı şöyle böyle vicdanında duymuş, kitaplarda görmüş, misalleriyle yaşamış, hüşyâr vicdanı ile bu meseleye uyanmış bir insan, ona karşı bunca yakınlık duyduktan sonra kalkıp da bir baskı ve bir terör karşısında Kur'ân'ı terk ederse Cenâb-ı Hak da onu derdest eder ve baş aşağı getirir.

Burada vurgulanmak istenen şudur: Eğer siz, size zarar verecek kimselerden çekinip de Kur'ân'dan uzaklaştığınızda, Allah (celle celâluhu) sizi helâk edecekse, bu kabil tehlikelerin hiçbirinin söz konusu olmadığı bir yerde elinizi ondan gevşetirseniz derdest edileceğiniz kat'î demektir. Bu ifade tarzı Kur'ân-ı Kerim'deki şu ifade tarzına çok benzer: فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ *"Anne ve babanıza 'öf' bile demeyin!"*[11] Evet, eğer O, anne ve babaya "öf" bile demeyeceksiniz diyorsa, bundan anlaşılıyor ki "haydi be" şeklinde bir ifadeyi hiç diyemezsiniz.. elinizi kaldıramaz.. kaşlarınızı çatamazsınız.. ona vuramazsınız.. kapıyı yüzüne çarpamazsınız... Eğer en basit bir söz ve hareket yasak edilmiş ya da haram sayılmışsa, onun üstünde yapılacak her şey yasak demektir. Kur'ân-ı Kerim en ehveni ile problemin önünü kesiyor, tahşidât yapıyor, *"Aman sakın, zinhar bunun daha büyüğüne girmeyesin!"*, diyor. Evet, hadiste ifade edilen de işte budur.

"Ölülerinizin kötü yanlarını yâd etmeyin."[12] İslâmî disiplinine göre ben geçmişimizi fenâ yanlarıyla yâd etmemeye çalışırım ama, birkaç asır var ki –maalesef– çevremizdeki kâfirlerden korkarak, milletçe, kedinin elindeki fare gibi tir tir titremiş ve onların dedikleri her şeyi yapmışızdır. Gün gelmiş bir nizamnâme ile, bize ters pek çok şeyi kabullenmiş ve bize ait değerleri görmezlikten gelmişizdir. Bir başka dönemde Kur'ân'ı mensûh kitaplara mukayese ederek, onunla alâkalı türlü türlü şüpheler ortaya atıp halkı aheste aheste uzaklaştırmışızdır. Bir yönüyle, zayıf da olsa, Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) isnat edilen, *"Öyle bir gün gelecek ki, o zaman Kur'ân bir vadide, insanlar bir vadide olacak."*[13] hadisinin mânâsını doğru çıkarmışızdır.

Evet, bu hadisin de ifade ettiği gibi öyle devirler olmuştur ki, insanlarla Kur'ân arasında uçurumlar meydana getirilmiş ve onlar bir vadide, Kur'ân başka bir vadide kalıvermiştir; kalıvermiştir de hicranların en acısını yaşamıştır. Denebilir ki bir ölçüde biz, bu dönemde Kur'ân'ı terk etmişizdir ve Cenâb-ı Hak da bizi derdest edip baş aşağı getirmiştir. Aynı meseleye, Ebû

Dâvûd'un Sünen'indeki, cihadı terk ile alâkalı bir hadis açısından da bakabiliriz: *"Cihadı (gönülleri Allah'a uyarma) terk ettiğiniz zaman Allah size bir mezellet, bir aşağılık musallat eder; dine döneceğiniz âna kadar da o aşağılığı almaz üzerinizden."*[14] Biz, bu ifadenin neresinde bulunduğumuzu düşünüp ürpermeliyiz.

Kur'ân-ı Kerim, geçmişiyle, geleceğiyle, aramızdaki hakemliğiyle muhtevâ bakımından her yanımızla bizi kucaklamasıyla vicdanlarımıza şunu ihtar ediyor: Bütün bunlara rağmen kim, zalim, cebbâr, baskıcı, müstebit bir adamın baskısı altında elini Kur'ân'dan gevşetir ve onu terk ederse Allah da o kimseyi derdest eder baş aşağı getirir.

Burada iki tavır söz konusu: Birincisi, Kur'ân'dan elini çekerek uzaklaşma. İkincisi de, uzaklaşmayla beraber ona bağlı yitirdiği şeyleri başka yerlerde arama. Bazen sadece bunlardan birine, bazen de ikisine birden maruz kalındı ki gelecek fıkra, bu ikincisinin üzerinde duruyor.

6. Madde: وَمَنِ ابْتَغَى الْهُدَى فِي غَيْرِهِ اَضَلَّهُ اللّٰهُ *"Kim onun dışında hidayet ararsa Allah onu saptırır."*

Allah'ın insanı sapıklığa itmesi farklı farklı olur ve sapıklık sezilemedik bir çizgide gelişir ve gerçekleşir. Hidayette olduğu gibi dalâlette de başlangıçta açı gayet dardır ama hevâ, heves, fantezi, taklit, şöhret, kendini ifade hissi, aklın ifratkârlığı, hatta bazen cerbeze duygusu ile beslenen inhiraf, küfre varacak bir açıya ulaşabilir. Evet, her bir sapıklık ve küfrün mebdeindeki dar zâviyeli bir inhiraf, sonuçta kocaman bir sapıklık şeklinde karşımıza çıkar. Mezhep imamlarını hafife alarak yola çıkanların bugün Kur'ân'ı sorguluyor olmaları buna iyi bir örnek teşkil eder zannediyorum. İşte, –hafizanallah– eğer bizler böyle bir sapmaya düşersek zamanla Allah da bizi saptırır. Ve ondan sonra مَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ *"Allah bir insanı saptırdı mı artık onu doğru yola getirecek yoktur."*[15] fehvâsınca sapıklıktan sapıklığa sürüklenir dururuz. Belki de bir gün Kur'ân'ın yerine başka kaynaklar aramaya kalkarız. Tıpkı Asr-ı Saadet'te, bazılarının Allah Resûlü'nü bırakıp münafık hakemliğine müracaat etmeleri gibi: فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا *"Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam mânâsıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar."*[16]

Evet bütün bu hususlar bizim için de geçerlidir. Yemin olsun ki, gönlünüzde en ufak bir rahatsızlık duymadan ve bir burukluk hissetmeden Kur'ân'ın hakemliğine razı olmazsanız Müslüman sayılmazsınız.

Hadiste, bundan sonra ayrı bir maddeye geçiliyor. Eğer sahabi ifadedeki silsileyi korumuşsa maddeler arasında bir telâzum de görülüyor. Meselâ, niye bunu aranızda hakem tayin etmiyorsunuz ki? Evet bu bir kavl-i fasıldır. İsterseniz bunu bir netice olarak görebilirsiniz. Kur'ân'ın dile getirdiği şeyler öyle şaka filan değil, ciddî konulardır. Burada aynı zamanda, Kur'ân'dan ellerin gevşetilmesi durumunda açık bir tehdidin söz konusu olduğu görülmekte. Tabiî, buna karşılık ona yönelmenin, onun hakemliğine müracaat etmenin de takdir edilmesi bahis mevzuu. Bu böyledir zira o;

7. Madde: وَهُوَ حَبْلُ اللّٰهِ الْمَتِينُ *"O, Allah'ın en sağlam ipidir."*

Bakara sûre-i celîlesinde Âyetelkürsî'yi müteâkip şöyle buyurulur: لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ *"Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğûtu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir."*[17] Doğru, kim Kur'ân'a sımsıkı sarılırsa o, hiç kopmayan, sarılanları kopup gitmeden sıyanet eden en sağlam bir ipe sarılmış demektir. "Metin" aynı zamanda Cenâb-ı Hakk'ın isimlerindendir. Bu zâviyeden de, izâfetin konuya ayrı bir derinlik kazandırdığı muhakkak. Efendimiz, o ipin metin olmasını lafz-ı celâleye bağlayarak ifade ediyor, "Hablü'l-metîn" veya "Hablühü'l-metîn" demiyor, "Hablullahi'l-metîn" diyor...

İşte böyle, habl-i metin, bütün Esmâ-i Hüsnâ'yı tazammun eden Allah ismine izâfe edilince, bu söz, bütün gökte ve yerde isimleri tecellî eden Allah'ın ipi mânâsını kazanıyor. O ip, semadan size sarkıtılmış. –Rüyalarda da o ip semadan sarkıtılmış bir halat şeklinde görülür ve dine bağlılık şeklinde yorumlanır ki, Abdullah İbn Selâm, rüyasında böyle bir ip görmüş, ona tutunmuş ve yukarıya doğru yükselmiş olduğunu nakleder.– Sizi Allah'a (celle celâluhu) yükseltmeye ve vuslata ulaştıran, aldatmayan bir vesile demektir.

Evet o, semadan yere doğru uzanmış, bir ucu insanların elinde, bir ucu da dest-i kudrette olan, insanları kurtuluşa erdirecek kopmaz bir ip ve bir kulptur. Evvelâ, bütün esmâ-i ilâhiye, bütün sıfât-ı sübhâniyeyi hatırlatacak bir isimle Allah'ın ipidir. Rahmân'ın, Rahîm'in, Cemîl'in, Celîl'in değil, bütün bu

isimleri hâvî olan, kalbinizin meyillerini bilen, hissiyatınızı sizden daha iyi anlayan, cenneti, Rahmân ve Rahîm isimleriyle sizin cismanî arzularınız için hazırlayan ve sizi ebede namzet kılan Allah'ın ipidir. O Allah ki metindir, O'nun ipi de çok metindir; o kopacak gibi bir ip değildir. Öyle ise çerik çürük insanların ipine tutunmanın hiçbir anlamı, hiçbir mânâsı yoktur. Eğer tutunup dayandığınız şeyle aldanmak istemiyorsanız, Allah'a dayanın ve güvenin; O'nun ipi olan Kur'ân'a da sımsıkı sarılın..!

8. Madde: وَهُوَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ *"O hikmetli olan zikirdir."*

Zikir; anmak, Allah'ın (celle celâluhu) ismini tekrarlamak demek olduğu gibi hatırlatma mânâsına da gelmektedir. Bir de arkasından "hakîm" geliyor ki, aynı zamanda Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden olan bu sıfat, dikkatleri eşyanın perde arkasına çekmesi, varlığın melekût yanını nazara vermesi açısından, her şeyi hikmete bağlayıp ve akıbetiyle irtibatlandırarak hatırlatan Kur'ân'ın hususî isimlerinden sayılmıştır. Efendimiz'e de Sâhib-i Sünnet olması itibarıyla hakîm denir. Yani tabiat ve mâvera-i tabiatın lisanı demektir. Kur'ân-ı Kerim'de geçen hikmet sözünü muhaddisler, daha ziyade Efendimiz'in sözü şeklinde yorumlamışlardır.

Öyle ise burada geçen "zikr-i hakîm", "hikmet yüklü bir hatırlatma" yani eşyanın perde önüyle olduğu gibi perde arkasıyla da irtibatlandırılmış bir hatırlatma demektir. Kur'ân-ı Kerim, bir hikmetler mecmuasıdır. Evet insan, Kur'ân-ı Kerim'de, aklıyla, mantığıyla, muhakemesiyle, felsefî anlayışıyla, ilmî düşüncesiyle yadırgayacağı hiçbir şeyle karşılaşmaz. Onun her meselesi, akılla müeyyed ve her mevzuunun arkasında bir hikmet ve bir maslahat nümâyândır. İnsan, fikren, zihnen, ilmen, ruhen ne kadar terakkî ederse etsin, ulaştığı her noktada onun hikmetle dalgalanan bayrağıyla karşılaşır. Hatta bir gökkuşağı gibi, onu geçecek gibi zannettiği noktalarda da hep onun berisinde kalır.

Evet, Kur'ân-ı Kerim bir zikir muhtevâsı olduğu gibi aynı zamanda hikmetle nümâyân, dünya-ukbâ esrarını şerh eden bir hikmetler mecmuasıdır.

9. Madde: وَهُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ *"O, dosdoğru yolun ta kendisidir."*

İnsanlık, Kur'ân'la tanışacağı âna kadar ifrattan, tefritten kurtulamamış ve faydasız arayışlar arkasında tükenip gitmiştir. Allah'ın (celle celâluhu) rubûbiyetini itiraf, vahdâniyetini tasdik ve Peygamber'in teşrîî ve temsilî rehberliğini kabulün bir başka unvanı sayılan sırat-ı müstakîm, bu hususları aydınlatmadaki misyonu itibarıyla Kur'ân'ın ayrı bir nâmı olagelmiştir.

Aslında o, sadece itikat ve ibadete müteallik konularda değil, bütün içtimâi, iktisadî, siyasî, idarî konularda da insanları ifrat ve tefrite düşmekten sıyanet eden bir rehberdir. Bir yönüyle kapitalizm bir ifrat sistemi, komünizm bir tefrit sistemi; diğer bir yönüyle de komünizm bir ifrat sistemi, kapitalizm bir tefrit sistemidir ki, yerinde sadece mala ve sermayeye önem vermek suretiyle, yerinde de sırf emeğe önem vererek ifratlara, tefritlere düşülmüş ve sırat-ı müstakîm korunamamıştır.

Bu arada, sırat-ı müstakîmin Risalelerdeki tariflerini de hatırlatmakta yarar var: Evet, insanda had altına alınamayan kuvve-i gadabiye, kuvve-i şeheviye, kuvve-i akliye, kin, nefret, inat ve mantık gibi kuvveler, Kur'ân-ı Kerim'le tadil edilmediği takdirde dengesizlikler olacaktır. Hâlbuki insandaki kuvvelerin her birinde hem ifrat hem tefrit hem de denge söz konusudur.

Meselâ şehvet hissinin tefriti, ne helâle ne de harama alâka duymama gibi bir humûdettir; ifratı, helâl haram tefrik etmeden fısk u fücur yaşamaktır. Ortası ve dengeli olanı ise meşru olanına açık, gayr-i meşru bulunanından da uzak durmaktır. Yeme, içme, uyuma, konuşma gibi konularda da bu üç durum söz konusudur.

Bunun gibi, öfke, şiddet, hiddet (kuvve-i gadabiye) konularında da aynı durumlar vârittir: Kuvve-i gadabiyenin tefrit hali, korkaklıktır ki, hiç olmayacak şeylerden bile korku duyulur. İfratı, tehevvür ve saldırganlık şeklinde kendini gösterir ki, tedbiri, temkini ihmale bâdi olabilir. Ortası ise şecaattir ki, dinî ve dünyevî hakları konusunda canını feda eder ama gayri meşru ise bir sineğe bile ilişmez.

Aynı mülâhazalarla akla baktığımızda da bu hususları görebiliriz: Kuvve-i akliyenin tefrit hali gabâvet ve idraksizliktir ki, en basit şeyleri bile doğru dürüst kavrayıp değerlendiremez; hatta hakkı bâtıl, bâtılı da hak görebilir. İfratı, herkesi aldatacak ölçüde cerbeze ve diyalektik yapma hâlidir ki, bu, her zaman hakkı bâtıl, bâtılı da hak gösterebilir. Ortası ise hakkı hak bilip imtisal etme, bâtılı da bâtıl bilip içtinap etme halidir.

Sırat-ı müstakîm o kadar önemli ki, biz Allah'tan günde kırk defa bu yola girmeyi isteriz. Bu mevzu, bütün yönleriyle İbn Miskeveyh'ten Gazzâlî'ye ondan Bediüzzaman'a kadar pek çok kişi tarafından işlenmiş ve hakkında çok söz söylenmiştir.

10. Madde: وَهُوَ الَّذِي لَا تَزِيغُ بِهِ الْأَهْوَاءُ *"O, kendine uyanları hevalarına*

uymaktan korur."

Kur'ân-ı Kerim, her zaman kendisine gönül verenlere –bir rehber, bir pusula gibi– hedeflerini gösterir ve onları sapmaktan korur. Bir kere bu Kur'ân, habl-i metindir; insan o ipe tutunmuşsa artık sapıtmaz. O, bizi çekip göğe yükseltecek bir ip olarak görülebileceği gibi, inananları hayat bâdirelerinden, berzâh gâilelerinden, öbür taraftaki bütün dâhiyelerden kurtaran bir köprü olarak da görülebilir. Öyle ki eğer bu ipe tutunur ve bu köprüye ulaşırsak kurtuluruz. Aksine hevâ ve heveslerimizin seliyle şuraya-buraya sürüklenir dururuz.

Bu itibarla, eğer insanlar bu kitaba sımsıkı sarılırlarsa, istikamete, itidale ulaşır, sırat-ı müstakîmi bulur, ifrat ve tefritin dengesizliklerinden kurtulur; fert ve aile plânında kendileri olur; devletler muvazenesinde yerlerini alır ve cihan çapında bir muvazene unsuru haline gelirler. Tıpkı seleflerimizde olduğu gibi. Onlar bu coğrafyada dengeyi temsil ediyorlardı, onlardan sonra bölgede ne denge kaldı ne de huzur. İşte sırat-ı müstakîmi yaşayan ve temsil eden bir devlet, devletlerarası dengede ne ise böyle bir duygunun kahramanı fert de kendi toplumu içinde aynı şeydir.

Kur'ân'da yine aynı kelimelerin kullanıldığı, رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا *"Rabbimiz, kalblerimizi kaydırma."*[18] şeklinde bir dua vardır.

Şimdi ister Kur'ân-ı Kerim serası, ister atmosferi diyelim; onunla Allah'a teveccüh edenler bir koruyucu kalkan altına girmiş olurlar. Onun koruyucu sistemleri her yönüyle bir kısım dalâlet cereyanlarına karşı sığınılacak en sağlam sığınaklardır. Biz ona sımsıkı sarıldığımız sürece, kaymalardan, sapmalardan aşırılıklara girmeden, ifrata-tefrite düşmeden kurtulmuş olur ve selâmetle yolumuza devam ederiz. Ne korku ne telâş, huzur ve itminan içinde yaşar ve gider, O'na ulaşırız.

Ayrıca burada bir de Allah bize sika (güven) ve ondan biraz beri, istikamette tefvîz (her şeyi Allah'a havale etme), daha beride bazılarımıza teslim, bir kadem daha aşağıdakilere de tevekkül telkin ediyor; ediyor ve "Allah'a itimat edin." diyor. Acaba ne kadar itimat edeceğiz?

Bana göre asgarî, nasıl ki, tehlikeli bir yerde çocuğunu kucağına alan anne ve baba, onu yalnız bıraktıkları zaman bile çocuk gayet emindir; çünkü onların kendisini uçuruma atmayacaklarına inanır. Onu havaya atıp eğlendirirken bile sürekli güler. Hatta aşağıya doğru düşerken dahi kahkaha atar; çünkü emindir annesinin, babasının onu yere bırakmayacaklarından.. evet işte burada böyle bir

sika telkin edilmekte, böyle bir tefvîz vurgulanmakta ve böyle bir teslim ve tevekkül hatırlatılmaktadır.

11. Madde: وَلَا تَلْتَبِسُ بِهِ الْأَلْسِنَةُ *"Lisanlar ve beyanlar onun sayesinde herhangi bir iltibasa maruz kalmazlar."*

Bu cümleyle de pek çok şey hatırlatılmakta; biz şununla başlayalım: Kur'ân-ı Kerim'e sımsıkı sarılırsanız, dininiz gibi dilinizi de korumuş olursunuz. Değişik âyetlerde ifade edildiği gibi Kur'ân aynı zamanda Arapları yâd-ı cemil haline getiren ve onları milletler arası en önemli konuma yükselten bir kitaptır. Kur'ân olmasaydı ne onların dilinden ne de dinlerinden söz edilebilirdi. Hepimiz ona çok şey borçluyuz; onlar herkesten daha çok borçlular. Evet, Kur'ân olmasaydı, gelip bugünlere ulaşmış bir Arap dilinden söz edilemezdi.

Ayrıca, zannediyorum burada, günümüzde çokça yaşanan mefhûm kargaşasına da işaret edilmekte. Her şeyden önce Kur'ân-ı Kerim'de Müslümanlığın tarifleri yapılmış, Müslümanlar nasıl isimlendirileceklerse öyle isimlendirilmişlerdir. Kapitalizm, komünizm, liberalizm, pazar ekonomisi, piyasa ekonomisi vs. sistemler Müslümanlığın yerine konamayacakları gibi, Müslümanın bunlardan birine nispet çerçevesinde adlandırılması da doğru değildir. Kur'ân'da, هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ *"Allah, sizi Müslüman olarak adlandırdı."*[19] denir ve mefhûm kargaşasına, isimlerde iltibasa girmeye meydan vermez.

الٓرٰ كِتَابٌ أُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ *"Elif-Lâm-Râ. Bu Kur'ân öyle bir kitaptır ki, her fermanı gayet muhkem (yanlış tevile, yanlış tefsire meydan vermeyecek şekilde) kendi içinden delillerle desteklenmiş; sonra da güzelce açıklanmış (ve iltibaslara, yanlış anlamalara fırsat verilmemiş) tam hüküm ve hikmet sahibi, her şeyden haberdâr bir Hakîm ve Habîr tarafından gönderilmiştir."*[20]

12. Madde: وَلَا يَشْبَعُ مِنْهُ الْعُلَمَاءُ *"Âlimler, ona asla doyamazlar."*

Düşman ona buğzetse, cahil onu anlamasa da o, ulemânın, ışıkları gönüllerde baş ucu kitabıdır. Bir Ebû Hanife, İmam Gazzâlî, bir üstad Bediüzzaman Kur'ân'ı hiç ellerinden bırakmamışlardır. Meselâ, Üstad, hâfız olmadığı halde, Kur'ân'la o engin meşguliyeti sayesinde kafası âdeta bir fihrist gibidir. Eserlerine baktığınızda, falan yerde şu kelime, filan yerde şu kelime vardır.. o kelime sağındaki, solundaki kelimelerle münasebeti açısından şöyle, altındaki üstündeki kelimelerle münasebeti açısından böyledir.. diyerek hep Kur'ân

içinde dönüp durduğunu vurgular.

Üstad Hazretleri, İmam Rabbânî, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, Abdullah Dehlevî, İmam Gazzâlî gibi insanların, sahabe-i kiram, tâbiîn-i izâm, tebe-i tâbiin-i fihâm, evliyâ-i kiram, asfiyâ-i fihâm efendilerimizin ona doyması şöyle dursun, onunla iştigalleri ölçüsünde ona karşı daha bir aç, daha bir susuz hale gelmişlerdir.

Evet bazı zamanlar insan Kur'ân okurken, doğrudan doğruya onun orijinal sesini duyar gibi olur.. sadece peygamberlikle alâkalı bazı âyetler istisna edilecek olursa, anlatılan devirleri, dönemleri bile aşarak bütünüyle Kur'ân'ın âdeta kendisine seslendiğini hisseder.

Eğer gerçekten bir insanın ilimden nasibi varsa, onun dimağ, ruh ve vicdanının hakikate uyanmış olmasının ölçüsü şudur: Böyle biri ilmî derinliği nisbetinde asla Kur'ân'a doymaz. Kur'ân'dan zevk almayanlar ya cehalet ya da ön yargı içindedirler. Cahillerin onu anlamaları, mebâdi-i malumatla, yani sadece kendilerine ilk mektepte yapılan ilk telkinlerin tesiri ölçüsündedir. Herhangi bir ön yargı ve şartlanmışlık içinde ona karşı kapalı olan ruhlara gelince, bunlar evvel-âhir ondan hiçbir şey anlamazlar. Bu arada ilimlere açık bazı kimseler de onu anlamıyorlarsa bunlar da ilmin ruhunu anlamamışlar ve taklitçilik içindeler demektir. Gerçek ulemâdır ki, bunlar asla Kur'ân-ı Kerim'e doymazlar.

Eğer Kur'ân-ı Kerim'i okuyan bir insan, bütünüyle kendisini ona verir ve sağlam bir konsantrasyona girebilirse, o enbiyâ-i izâmla sohbet ediyor; hatta mâverâ-ı tabiatın sesini dinliyor gibi olur. Ben bazılarının bazı ahvâlde zaman üstü bir hâl aldıklarına inananlardanım. Onların Kur'ân sayesinde, enbiyâ-i izâmla sohbet ettiklerini, sahabe-i kiramın meclisine girip oturduklarını, his ve şuur dünyalarında on dört asır önceye gittiklerini düşünür ve hallerine imrenirim. Buna farklı bir zâviyeden Üstad da işâret eder. Evet bazen insan, Cibrîl-i Emîn'in soluklarını kulağının dibinde duyabilir. Bazen de "kemmiyetsiz-keyfiyetsiz" Mütekellim-i Ezelî'yi dinliyor gibi olabilir. Binâenaleyh Allah'tan dinleyen, Cibrîl'den dinleyen, Resûlullah'tan dinleyen veya aradaki mükâlemeye aynı zamanda şahit olan bir insan nasıl ona doyar ki?

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de, tarihî vak'alar, karakteristik olarak öyle büyülü anlatılır ki, insan kendini çağlar ötesi âlemlerde dolaşıyor gibi hisseder. İşte bu yönüyle de Kur'ân, doyulamayacak bir zenginlik sergiler. Ben şahsen, Kur'ân-ı Kerim'in bu yönüyle tam tahlil edildiği kanaatinde değilim. Benim

görebildiğim kadarıyla, Kur'ân'da değişik vak'alar anlatılırken, anlatış tarzı ve verdiği koordinatlarla o vak'a kahramanlarını aynıyla hayallerinizde resmedebilirsiniz. Meselâ o, Hz. Nuh'un kavmi ile alâkalı konularda konuşurken,[21] o kavmin sesini, soluğunu duyuyor gibi olur ve onu diğer toplumların üslup ve edâsından ayırt edebilirsiniz. Hz. Nuh' un kavmi ile konuşma tarzı, Hz. İbrahim'in kavmi ile konuşma[22] tarzından çok farklıdır. İkincisi size biraz daha mütemeddin, biraz daha tarih berisinde yaşayan insanlar gibi gelir. Hz. Musa'nın kavmi ile aralarındaki muhâverelerinde,[23] onlara inen âyetlerde ve kavminin beyanlarında, ya da Firavun'un konuşmalarının dile getirilmesinde,[24] sımsıcak veya sopsoğuk o hissiyat farklılıklarını duyabiliriz; duyabilir ve bunların Hz. İbrahim ile Allah arasında geçen konuşmalara[25] hiç de benzemediklerini hemen anlarız.

Edebiyat tarihinde Şekspir belli ölçüde bu hususa kapı aralamış sayılabilir. Onu Hamlet'inde, Romeo-Julyet'inde takip ettiğiniz zaman âdeta mazinin hortlaklarının konuştuğunu duyar gibi olursunuz. O sizi üslûbunun sihriyle çeker tâ o dönemlere götürür ve hem konuşma tarzı, hem de üslûbuyla sizi bilmediğiniz esrarlı âlemlerde gezdirir.

Vicdanın zaman üstü ufkuyla Kur'ân-ı Kerim'in bu derinliği her zaman sezilebilir. Ancak, onun bir de bu zâviyeden tahlile tabi tutulmasında zaruret vardır. Merhum Seyyid Kutub o kapıyı yer yer aralıyor gibi olsa da net bir şey yaptığı söylenemez. Tefsirine bakıldığında yer yer bu tür tahlillere girdiği görülür, ancak ciddî olarak bu husus üzerinde durmadığı da bir gerçektir. Biraz edebiyat ufku olanlar, az da kelimelerin karakteristik yanlarıyla yerinde kullanılmasına vâkıf iseler, hem vakaî tarihine, hem kavimler tarihine, hem de peygamberler tarihine baktıklarında, zannediyorum geçmişe ait o sesi-soluğu, kendi karakteristik derinlikleriyle ve renkleriyle hissedebilir ve hiçbir edibin eserinde bulunmayan bir zevki duyabilirler.

Kemâl-i samimiyetle arz etmeliyim ki, Kur'ân'ın Türkçesinden bu hazzı almamız mümkün değildir. Şekspir, Goethe ve Tolstoy'un Türkçe çevirilerinde orijinal metinlerdeki ruh, mânâ ve zevki duymak mümkün olmayınca, Allah'ın kitabını Türkçe çeviriden duyup anlamanız nasıl mümkün olacaktı!? Cemil Meriç merhûm, Cevdet Paşa'nın eserinin sadeleştirilmesiyle alâkalı, "Cevdet Paşa bir dil üstadı idi, onu sadeleştirmek suretiyle derisini yüzdü berbat

ettiler.” demektedir.

Kur’ân-ı Kerim’in lafızları, Üstad’ın tabirine göre, bir urba değildir. O lafızlar cilttir, deridir. Onu soyduğunuzda, muvakkaten bir tazelik hissetseniz de, bu uzun sürmeyecek; sevimsiz bir hâl alacak, sizi ürkütecek, kaçıracak ve nazarınızda fevkalâde sevimsiz görünecektir. Hattâ denebilir ki tercüme meraklılarının gizli niyetlerinde, Kur’ân-ı Kerim’in o sihirli derinliklerini sığ göstermek ve bu kabîl tercümelerle onu avamîleştirip milleti ondan soğutmak için bir kasıt, bir gayenin var olduğu her zaman söylenebilir.[26] Kur’ân, mealle ifade edilmesi şöyle dursun, Allâme Hamdi Yazır’ın tefsiri gibi en müdakkikâne eserlerde bile –hiç mübalağa yapmadan söyleyeceğim– Kur’ân’ın semavîliğinin yarısından çoğu gitmiştir. Bana göre bu yine de iyimser bir yaklaşımdır. Onun, doğrudan doğruya Allah kelimeleri ile ifade edilişinde, tarifleri aşan ve zevk edilip ama söylenemeyen öyle füsûnlu bir buudu vardır ki, ne zaman o kendi diliyle ifade edilse insan büyülenir.

İşte bu enginlikteki Kur’ân’a elbette ki âlimler doyamayacaktır. Hangi âlimler? Kur’ân’ın ulûm-u diniye ve fünûn-u müsbeteye taallukunu, zâhirini, bâtınını, şücûnunu, gusûnunu, kalbin, vicdanın, sırrın, hafînin, ahfânın esrarını, eşyanın perde önünü perde arkasını, mülkü, melekûtu bilecek ve nazarını şehadet âlemi ile gayb âlemi arasında gezdirebilecek âlimler.

Evet Kur’ân-ı Kerim’i sürekli tahlil eden, her zaman onun engin ufuklarında dolaşıp duran kalb ve kafa insanları kat’iyen ona doymazlar.

Bir de bu arada, eğer gerçekten tam bir konsantrasyon söz konusu ise –ki o da biz Kur’ân’ı, kendisine inmiş gibi okumak şeklinde anlıyoruz– peygamberlik meselesine müteallık hususları müstesna kabul edip, o asliyete tebaiyet mülâhazası ve o muayyeniyete tecrit tavrıyla, يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُۙ قُمْ فَأَنْذِرْ *“Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve (insanları) uyar!”*[27] âyetini, herkes kendine göre aynen duyabilir; duyabilir de, inancının, onun içinde renklendirdiği sözler karşısında: “Acaba bu ses tavandan mı duvardan mı yoksa, zeminden mi geldi, ya da vicdanımdan mı yükseldi, yoksa Kur’ân’ın derûnundaki kendi sesi midir bu?” der ve hayretler yaşar.

Evet insan, tam bir konsantrasyonla kendini Kur’ân’a verdiği zaman bunu apaçık duyabilir. Aksine almacı iyi olmayan bir insan, gönderme ne kadar güçlü de olsa bir şey alamaz. Tabiî almacı olup da frekansı bulamayan da alamaz. Frekansı bulup da tam kalibrasyon yapamayan kimse de alamaz. Bir de

havada şerâreler varsa ve bu almaç o şerârelerin altında ise yine onu alamaz. İnsan, sürekli bir bekleyişle, sürekli frekans ayarlayarak onu yakalamaya çalışmalı ve hep ona yönelik bulunmalıdır. Unutmamak lâzım ki ancak teveccühe teveccüh olur.. bakarsanız bakarlar size. Yani insan da tıpkı günebakanlar gibidir. Yüzü ona doğru müteveccih olduğu sürece ondan istifade eder; eğer ondan gelen şualar kesilirse o da kapanır. Ve kapanınca da hiçbir şey alamaz. Rabbim hepimize o Kur'ân'ın ruhuna mahsus derinliği, neşveyi duyursun, ibadetler üstü ibadetler sayılan onu okumaya karşı içlerimizi aşk u şevkle coştursun!

13. Madde: وَلَا يَخْلَقُ عَلَى كَثْرَةِ الرَّدِّ *"Kur'ân, çok tekrar etmekle eskimez ve usanç vermez."*

Bu maddeyi okuyunca aklımıza hemen, *"Zaman eskidikçe Kur'ân gençleşiyor."*[28] sözü geliyor.

Kur'ân-ı Kerim'i, ona doymayan ulemânın yaklaşımı ile okuyan insanların, her okudukça yeni yeni şeyler keşfedecekleri, erbabınca müteâref bir konu. Tabiî, bunu biraz da Kur'ân'la fazla içli-dışlı olanlar anlar. Necip Fazıl, şiirlerinde hep derinlik takip eder. Öyle ki, onun nazımları, şiirden daha çok noktalama, nükteleme türündendir. O, çok defa derin şeyleri bir beyte, bir mısraya sıkıştırıp ifade eder ki, bunlara "manzum vecize" de denebilir. Bazıları, şiir deyince biraz da dış yüzü itibarıyla plastize bir şey arzu eder; ifadelerin süslü olmasını ister. Ama Necip Fazıl'da bunun yerine ürperten bir derinlik vardır. Hele onun bazı mısraları, bazı beyitleri vardır ki, on defa okumadan gerçek gayesini yakalayamazsınız. Hiçbir zaman yakalayamayacağımızın sayısı da az değildir.

Burada kastettiğim, Haşim gibi veya günümüzde bazı serbest şiir yazanların ya da ığlâkta keramet arayan bazı sembolistlerin anlaşılamaması şeklindeki fantastik ipham da değildir. Anlaşılabilir malzeme kullanılmış, anlaşılabilsin diye yazılmıştır ama onun tefekkür ufku çok derin olduğundan zor anlaşılmaktadır. Bu zor anlaşılır şeyleri, bazen bir okuyuşta, bazen iki okuyuşta, bazen de birkaç defada ancak anlayabilirsiniz. Necip Fazıl'da, Mehmet Âkif'te hattâ Muallim Nâci'de, –ki onu o seviyede şair saymazlar– Yahya Kemal'de başımızı döndüren mısralar vardır. Ama zannediyorum bu altın mısraları dahi size birkaç defa okusam bıkkınlık izhar edecek ve artık dinlemek istemediğiniz imasında bulunacaksınızdır. Evet, her şey eskir, dinlenmez hale gelir ama

gördüğünüz gibi Kur'ân devamlı okunmasına rağmen yepyeni ve taptaze kalabilmiş biricik söz sultanıdır.

Evet o hiç eskimemiştir ve canlı gönüllerin ona doyması da söz konusu değildir. Sahabe efendilerimiz Kur'ân'a doymadan gitmişlerdi. Onlar derin bir zevk ve şevk içinde Kur'ân-ı Kerim'i Efendimiz'den duyar duymaz ona karşı duydukları derin hâhişle onu hemen hafızalarına alır, sonra da bitmeyen bir heyecanla tekrar eder dururlardı. Ruhları bu işe o kadar açık ve öylesine aç bir bekleyiş içinde idiler ki kelime kelime Kur'ân inerken, Ramazan'da oruçlu bir insanın kevser yudumlaması gibi, gırtlaklarından aşağıya inen her şeyi, bünyelerinin derinliklerine kadar takip eder, duyar ve onunla âdeta büyülü gibi yaşarlardı. Bu itibarla da onlar, o mâide-i semavîyeyi her gün orijinal bir kılıf içinde duymuş, yaşamış ve Kur'ân'a doyamadan gitmişlerdi...

Onlardan sonra da en esaslı Kur'ân okuma, tâbiîn-i izâm döneminde olmuştur ki, bazı uzun gecelerde Kur'ân'ı iki defa hatmeden insanlardan bile bahsedilir. Ebû Hanife'nin Ramazan-ı şerifte bir gündüz bir de gece hatmettiğini menkıbe kitapları söylüyor. Şimdi hangi şey vardır ki, bu kadar çok okunduğu halde ülfet olmasın!? Oysa ki onlar ömürlerinin son anına kadar Kur'ân okumuşlardı ama zerre kadar bir usanma, bir bıkkınlık ve bir ülfet olmamıştı.

"Ben şiirin peygamberiyim." diyen Mütenebbî'den Maarrî'ye bütün iddialı söz üstadları; Mustafa Sâdık er-Rafiî'den Şevkî'ye, ondan da Seyyid Kutub'a kadar bütün Kur'ân hayranı devler, Kur'ân karşısında aczlerini itiraf etmiş ve âvâz âvâz Kur'ân'ın hep taze kaldığını haykırmışlardır.

Ben şahsen hafızım ve hayatında iki defa hafızlık yapanlardanım. Bir, on küsur yaşlarındayken babam yaptırmıştı. Bazı sebeplerden ötürü üzerinde duramadığımdan tamamen unutmuştum. Daha sonra 1980'lerde tekrar dört ayda hafız oldum. Fakat kemâl-i samimiyetle söylemeliyim ki, onu her okuyuşta yeni yeni ufuklar, yeni yeni kıtalar keşfediyor gibi oldum. Ona gönlünü veren herkesin de aynı şekilde düşündüğünü zannediyorum. Elverir ki, mânâya âşina olarak ondaki ilâhî maksatlar takip edilebilsin ve biraz da –daha önce de bahsettiğim gibi– konsantrasyon içinde ciddî bir biçimde okunsun.

Evet işte bu çerçevede onunla iştigal edenler, ilmî ve fikrî ufuklarının derinliği ölçüsünde büyülenir de: "Dolaştım vadi vadi, sonra anladım ki her şey kuru bir hayal imiş. Meğer her şey sendeymiş; sendeymiş ama ben, sağda-solda beyhude dolaşmışım." der ve onun karşısında tazimle eğilirler.

Dünyada yüzlerce insan tefsir yazıyor.. onu şerh ve izah ediyor.. onun

etrafında dolaşıp duruyor; ne var ki hiçbiri ona doymuyor; doymayacak da. Bundan sonra da fünûn-u müsbete ve ulûm-u diniyeye dair, daha mahir üstadlar, onunla alâkalı yeni yeni şeyler yazacaklar, insanlığa ibrişimden dantelalar gibi yorumlar sunacaklar; ama gün gelecek en yeni yorumlar bile eskiyecek fakat Kur'ân hep yeni, hep taze kalacaktır.. evet o ezelden geldiği gibi ebede gidecek; Allah kelamı olduğu, mahlukat kelamı olmadığı için de mahlukat gibi eskimeyecektir. Bu da إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ *"Şüphesiz o Kur'ân'ı Biz indirdik; onu koruyacak olan da yine Biziz."*[29] âyetiyle anlatılan ilâhî taahhüdün bir vesilesi demektir.

Bir mütefekkir, Ra'd sûresini tefsir ederken bir yerde şöyle der: "Şimdiye kadar onu çok okumama rağmen, sanki ilk defa okuyorum gibi geldi bana. Onu her tekrar edişimde bana yeni bir kısım şeyleri ilham ettiğini, farklı şeyler anlattığını hisseder gibi oldum. Ne var ki onu, yeniden ele alıp, kaleme döktüğüm zaman, duyduğum şeylerin şimdiye kadar duyduklarımdan çok farklı olduğunu gördüm." Evet bizim düşüncelerimiz belki eskiyebilir ama o, herkesi büyüleyen sihriyle hep tazedir.

14. Madde: وَلَا تَنْقَضِي عَجَائِبُهُ *"İnsanı şaşırtan, hayrete sevk eden güzellikleri bitmez tükenmez."*

Kur'ân-ı Kerim'de baş döndüren güzellikler sıra sıradır. Onunla meşgul olurken her an ayrı ayrı sürprizlerle karşılaşır ve başınızın döndüğünü hissedersiniz. Ehl-i ilim ve ehl-i kalbin duyup görüp hissettikleri bizi aşar. Yeri gelince onlara da temas edilebilir. Bizim gibi avamdan insanlar bile her an onun bir büyü ve tesiriyle ürpermektedirler. Sübjektif de olsa onun nuranî tecellîsinin karanlık atmosferimdeki bir tesirini arz etmek istiyorum:

Geçen gün bir âyet dilime dolandı. Onu o kadar çok tekrar etmişim ki, kendime geldiğimde hâlâ dilimdeydi: **وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ.** Efendimizi muhatap alan bu âyetin meali, *"Ya onlara vaadettiğimiz şeylerin bazılarını Sana gösteririz veya Seni vefat ettiririz (de Senden sonrakilere gösteririz)."*[30] şeklindedir; yani sen, umduğun, beklediğin, hayal ettiğin, gönlünü onlara bağladığın şeyleri görmeyebilirsin.

Bu kabîl âyetleri, normal tefsirlerde, meallerde okumuşsunuzdur. Ancak siz, her okuduğunuz meal ve tefsirde daha önce size ifade ettiği şeylerden çok daha farklı şeyler duyarsınız. Bir bakarsınız zihninizde çok orijinal bir şey belirivermiş. Hatta bazen Kur'ân okurken, yine Kur'ân'ın feyzi ve bereketiyle

âyetlerle alâkalı öyle mülâhazalar aklınıza gelir ki, bu mülâhazaları en müdakkik âlimlerin eserlerinde bile bulmak mümkün değildir.

Kur'ân öyle tükenmez bir cevher hazinesidir ki, herkes kabiliyetine göre bundan istifade eder. Bu husus, İmam Rabbânî'nin eserlerinde ve Bediüzzaman'ın külliyatında çok zikredilen ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ *"Bu Allah'ın bir lütfudur, onu dilediğine ihsan eder."*[31] âyetine bağlanarak anlatılır.

Evet oturup, sâfiyâne sinelerle Kur'ân'a ait bazı meseleleri müzakere ederken, allâmelerin aklına gelmeyen şeyler en âmî insanların kalbine doğabilir ve bunu O'nun kelimeleri ile, o kelimelerin nüanslarıyla telif ederek, Arapça sarfın, nahvin kâide ve prensiplerine göre, siyakla sibakla, sûre ile sûrenin diğer sûrelerle münasebeti içinde öyle yorumlar ve yerine oturtursunuz ki, zannediyorum tefsirden anlayan allâmeler dahi hayrete düşerler. Haddizatında bunlar sizin dimağınızdaki cevvâliyetin, anlayışın, idrakin ve ufkun neticesi değildir. Bunu, Allah'ın (celle celâluhu) lütfunun, Kur'ân'da tecessüm etmesi, Kur'ân'ın bir acayipler hazinesi olmasında aramak lazımdır. O acayipler o kadar çoktur ki, her köşe başında hayrete düşebileceğiniz bir sürprizle sizi karşı karşıya getirir ve bu hiçbir zaman da bitmez. وَلَا تَنْقَضِي عَجَائِبُهُ cümlesi biraz da istikbale matuftur. Demek ki bu söz, istikbalde Kur'ân-ı Kerim'in değişik acayiplikleri ortaya çıkacağına işaret etmektedir. İçtimaiyat, iktisadiyat, idare, hukuk adına tahsil edilen şeylere baktığımızda bir hayli gayrete şahit oluruz. Fünûn-u müsbete, psikoloji, pedagoji adına da bazı şeylerin karalandığını söyleyebiliriz.

Öyle zannediyorum ki yakın bir gelecekte, bu ilimler geliştikçe, Kur'ân yeniden ele alınacak, tahlile tâbi tutulacak ve yeniden o muhtevasındaki cevherleri insanlığın önüne serecek, serpecek ve her yerde zuhur edecek olan uzmanlar onu, çağın idrakine göre yeniden konuşturacak ve onun ne bitmez bir hazine olduğunu bir kere de onlar vurgulayacak ama, وَلَا تَنْقَضِي عَجَائِبُهُ fehvâsınca istikbale matuf onun inkişafı hiçbir noktada durmayacak, hep salkım salkım açılmaya devam edecektir. İnsanlar hiçbir zaman ondaki söz ve düşünce ufkuna ulaşamayacak, aşamayacak; her zaman onun berisinde kalmanın inkisarı veya inşirahı ile yutkunacak ve قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا *"De ki: Rabbim'in kelimelerini yazmak için denizler mürekkep olsaydı; hatta ona bir misli takviye dahi*

gönderseydik bunlar biter, tükenirdi de Rabbim'in kelimeleri bitmezdi."[32] âyeti dillerine dolanacaktır. Bu varlık âlemi O'nun kitabı, tekvînî emirler çerçevesinde O'nun beyanı; bu âlemin büyük küçük parçaları, parçacıkları da O'nun sözleri ve kelimeleridir. Kâinatın içindeki canlı-cansız varlıklar, kanunlar-nizamlar, küllî kaideler, cüz'î disiplinler Kur'ân'da birer söz, birer beyan şeklinde yerini alır; imana dönüşür içimize akar, hayrete inkılâp eder, dimağlarımızda kaynamaya durur. Hem öyle bir akar ve kaynar ki, insan başka şeylere başvurma ihtiyacını duymayacak hale gelir. Çünkü Kur'ân'ın gözlere ve gönüllere sunduğu mânâ ve muhteva bitecek gibi değildildir.

15. Madde: هُوَ الَّذِي لَـمْ تَنْتَهِ الْجِنُّ إِذْ سَـمِعَتْهُ حَتَّى قَالُوا (إِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا ۝ يَهْـدِي إِلَى الرُّشْـدِ فَـاٰمَنَّا بِهِ) *"Bu öyle bir kitaptır ki, cinler onu dinlemeye kendilerini saldıkları zaman şöyle demek mecburiyetinde kaldılar: 'Biz acayip bir kitap dinledik. Bu Kitap doğruluğa götürüyor. Biz de hemen ona inandık.'"*[33]

Buradaki عَجَبًا kelimesi üstteki cümle ile de irtibatlı olduğunu gösteriyor. Demek ki cinler bile onu çok acayip bulmuşlar ve ona büyülenmişler. Bu acayip ve harika şeyler, insan, eşya ve Yaratıcı arasındaki münasebetten varlığın esrarı ve Kur'ân'ın büyüsüne kadar pek çok şeyi ihtiva ediyordu. Buradaki acayiplikler eşyanın tabiatı, insan zihni ve insan mantığı ile telif edilebilecek cinsten acayipliklerdi. Herkes onun içinde kendi mantığı ile münasebeti ölçüsünde bir şeyler buluyordu ki, bir yönüyle ondaki bu acayiplik insan mantığına da acayipler adına bir nâmütenâhilik kazandırıyor. Yani aynı zamanda insan mantığı öyle derinleşiyordu ki, onun mantığı bu kadar acayip olmasaydı, o harikulâdelikleri duyamazdı. O acayiplikleri insanın önüne seriyor ve insan mantığı da değişik acayipliklere uyanıyor ve onları seziyordu. Öyle ki bir ölçüde eşyanın perde arkasına muttali olan cinler ona ulaştıkları zaman "Biz acayip bir Kur'ân işittik." dediler. Ya da "Okunan bir şey veya hakkı bâtıldan ayıran tilavet işittik." dediler ve kendilerini ona salıverdiler. فَاٰمَنَّا بِهِ öyle büyüleyici bir şey ki bu acayip, sadece ilk duydukları anda, bu acayibi duymak onlara kâfi geldi de "âmennâ" dediler ve *"Biz vicdanlarımızda Kur'ân-ı Kerim'i kabul ettik."* itirafında bulundular.

Tefsirciler, bu meseleyi şu şekilde naklederler: Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahiy geleceği âna kadar cinler gök kapılarını dinlerlerdi. Bir gün taşlanıp kovulduklarını görünce, yerde değişik bir şeyler olduğu

düşüncesiyle meseleyi araştırmaya koyuldular. O esnada, Efendimiz de Mekke halkının tazyiklerinden sıkılarak Taif'e uğramıştı ve dönüşte de Nahil vadisinde ikamet buyurup, sabah namazı vaktinde Kur'ân okuyordu. Derken, yeryüzündeki esrarı araştıran Nasîbîn cinlerinin büyükleri oraya uğramışlardı. Kur'ân'ı dinlediklerinde, yerde ve gökteki değişikliğin sırrını anladılar ve belledikleri Kur'ân âyetleriyle kavimlerine döndüler. Bu konuda diğer bir görüş de şudur: Peygamberimiz insanlara olduğu gibi cinlere de gönderilmiş bir Nebi'dir. Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) onlara da Kur'ân okumasını istemişti. O da onlara Kur'ân'dan bazı âyetler okumuştu. O, Kur'ân okurken de cinler, birbirlerine "Susun!" demiş saygıyla dinlemişlerdi[34] ve kavimlerine dönünce de: يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلٰى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ۝يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ *"Ey kavmimiz! Doğrusu biz Musa'dan sonra indirilen ve kendisinden önceki kitapları tasdik eden bir Kur'ân dinledik. O, gerçeği ve doğruyu gösteriyor. Ey kavmimiz! Allah yoluna davet eden bu elçinin çağrısına icabetle iman ediniz ki, Allah da sizin günahlarınızı affetsin ve sizi acı bir azaptan kurtarsın..."*[35] demişlerdi.

Hâsılı, cinler Kur'ân'ın bazı sûrelerini dinlemiş, büyülenmiş ve kendilerini bu ilâhî mesajı başkalarına da duyurmaya adayarak hemen harekete geçmişlerdi.

16. Madde: مَنْ قَالَ بِهِ صَدَقَ *"Onu konuşmasına esas alan doğru konuşmuş olur."*

Evet, onu konuşturan ve o eksende konuşan doğru konuşmuş olur. İfadelerinde ona bağlı kalan, düşüncelerini onunla irtibatlı götüren, söylediği her söz ona dayanan ve sözlerinin malzemesini ondan alan doğruyu konuşmuş olur. Ferdî hayatı adına onu konuşturan doğru konuşmuş; millet hayatı adına söz hakkını ona veren doğru davranmış olur. Beyanında ondan güç alan onu konuşturmuş, ulûm-u diniye, fünûn-u medeniye adına onu konuşturan da doğru konuşmuş ve böylece her haliyle o, yalandan yanlıştan uzak kalmış sayılır.

Değişik dönemlerde ve günümüzde bir hayli beyan insanı ve söz sultanı yetişmiş ve bu kimseler farklı sistemler, ekoller, cereyanlar meydana getirmişlerdir. Ama, bütün bu yollar ve sistemler arasında Kur'ân'ın tesiri bir başka olmuş ve onun ortaya koyduğu düşünceler ve bunları vaz'etmekteki üslûp hep bir fâikıyet ifade etmiştir.

Doğrusu, Kur'ân'ın ortaya koyduğu konularda ve bunları vaz'etme üslûbunda öyle bir üstünlük vardır ki, ondan bir-iki âyetin bile bizim sözlerimiz içinde yer alması onları değiştirir, güzelleştirir, güçlendirir ve işitenler üzerinde derûnî bir tesir icra eder. Zira وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ۝نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ۝ عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ۝بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ *"Bu Kur'ân Rabbu'l-Âlemîn'in indirdiği bir kitaptır. İnzar eden nebilerden biri olman için onu, Ruhü'l-Emin senin kalbine apaçık bir Arapça ile indirmiştir."*[36]

17. Madde: وَمَنْ عَمِلَ بِهِ أُجِرَ *"O'nunla amel eden mutlaka mükâfat görür."*

Kur'ân'la amel etmeye terettüp eden mükâfatların başında, sapıklıktan kurtulup, delillerin, burhanların ve hususî ilâhî inayetin diğer bir unvanı sayılan hidayet gelir. Kur'ân evvel ve âhir müttakî gönüllere bir hidayet kaynağıdır. Gerçi o, potansiyel olarak bütün insanlara bir hidayet vesilesidir ama onun bu vesileliği, insanların ön yargısız ona yönelmelerine ve onu hayat düsturu edinmelerine bağlıdır.

Kur'ân çizgisinde amele, amel-i salih denir ve bu bir insan için ikinci derecede önemli bir mazhariyettir. Dosdoğru inanmadan, namazı tastamam eda etmeye, ondan zekât ve değişik yardımları kusursuz yerine getirmeye uzanan çizgide Hakk'ın hoşnutluğu hedeflenerek yapılan bütün güzel amellerdir.

Bütün bunların sonunda hidayette sabitkadem olarak kalma, kurtuluşa erme, Cennet ve cemâlullahla şereflendirilme ecri gelir ki, Allah, وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ *"İman edip amel-i salih işleyenleri, içinden ırmaklar akan, kendilerine has cennetlerle müjdele."*[37] diyerek mebde'den müntehâya geniş bir ecr ü mükâfat muştusuyla Kur'ân hademelerini veya o kapının sadık bendelerini ödüllendireceğini vaadeder.

18. Madde: وَمَنْ حَكَمَ بِهِ عَدَلَ *"Kim onunla hüküm verirse adaletle hükmeder."*

Kim, onu hükümlerine esas, kıstas, mihenk kabul ederse adaletle hükmetmiş olur. Allah (celle celâluhu), Kur'ân-ı Kerim'inde Peygamberimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem): وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ إِلَيْكَ *"Biz şu emri indirdik ki, onların arasında Allah'ın inzal buyurduğu ile hükmedesin. Öyle ise sakın onların keyiflerine uyma ve Cenâb-ı Hakk'ın indirdiği hükümlerin bir kısmından bile olsa Seni caydırmalarından hazer et."*[38] diyerek bize her meselede değişmeyen kaynağı

salıklamaktadır ki, böylece bize insanlar arasında adil olmanın, adaletle hükmetmenin yolu gösterilmiş olmaktadır. Allah (celle celâluhu), Efendimiz'e (sallâllahu aleyhi vesellem): وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ *"Hükmedeceksen (Kur'ân'ın tarif ettiği) adaletle hükmet; zira Allah, adaletle hükmedenleri sever."*[39] buyurmuştur.

Kur'ân, ihkak-ı hak etmek için inmiş, hakkı konuşmuş ve hep hak üzerinde durmuştur. Ömrünü ona bağlı götürenler haktan şaşmaz. Ondan kopup gidenlerse kat'iyen hakka ulaşamazlar. Kur'ân'ı insafla dinleyen geçmiş peygamberlerin ümmetlerinin tavrı şöyle nakledilir: وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرٰى أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ *"Onu işittiklerinde, onda aşina oldukları (ve gönüllerinde aradıkları) hakikatlere ulaşınca gözlerinin yaşlarla dolup taştığını görür ve şöyle dediklerine şahit olursun: İman ettik Rabbimiz!. Bizi de hakkın şahitleri (defterine) yaz!"*[40]

19. Madde: وَمَنْ دَعَا إِلَيْهِ هَدَى (هُدِيَ) إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ *"Kim ona çağırırsa, doğru yola çağırmış (ermiş) olur."*

Bir kimse işim, davam der, herkesi ona davet ederse kendisi sırat-ı müstakîme ulaşmış olur ki, sırat-ı müstakîmin kendisi de odur.

Sırat-ı müstakîm, Allah yolu, O'na ulaştıran doğru yol, Allah kitabının muhtevası, iman ve İslâm esasları, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun ashabının yürüdüğü şehrah veya doğru yol ve İslâm milleti gibi hususların çoğu ya da mecmuundan ibaret görülmüştür. Bu çerçevede verilen "sırat-ı müstakîm" bizde, insanları yanıltmadan, sağa-sola saptırmadan, ifrata-tefrite düşürmeden dosdoğru hakka ve selâmete ulaştıran herkese açık ve kapsamlı bir mânevî yol hissi uyarır. Böyle bir yol hissi, bir tasarı ve bir hayalden ibaret değildir. O defaatle hayata geçirilmiş, uygulanmış ve o yolda yürüyenleri dünyevî-uhrevî saadetlere erdirmiş işlek bir yoldur.

Başımızı kaldırıp geçmişe baktığımızda, hemen birkaç adım önümüzde Nebiler, sıddîkler, şehitler ve salihlerin izleri ile karşılaşırız; karşılaşır ve kendimizi âdeta onların güzel bir refîki gibi görürüz.

Bu biricik necat yolu Kur'ân'ın tekeffülündedir. Kur'ân'a çağrı bu yola çağrıdır. Kur'ân beraberliğini duyma, sırat-ı müstakîm erbabının maiyyetini duyma demektir. Bu yolda yalnızlık yoktur, bu yolda gurbet söz konusu değildir. Zira bu yol, her zaman insanlığın en namdârlarının gelip geçtiği, gidip

peygamber refâkatine erdiği, kanatlanıp Allah'a (celle celâluhu) ulaştığı bir tarîk-i mücerreb ve muabbeddir (işlek yol). Onda yürüyen maksuduna erer; sapıtıp gitmekten ve Allah'ın gazabına uğramaktan kurtulur.

Allahım! Hidayet eyle bizi Kur'ân'a ve onun gösterdiği doğru yola; o kendilerine nimet verip mutlu kıldıklarının yoluna.. ve yerler, gökler dolusu salât u selâmda bulun o Zât'a ki, insanlığa bu nurlu yolda rehber oldu.. ve O'nun âline ve ashabına ki, bu yolda adım adım O'nu takip ederek bize hüsn-ü misal teşkil ettiler.

1 Cin sûresi, 72/1-2.

2 Tirmizî, *fezâilü'l-Kur'ân* 14; Dârimî, *fezâilü'l-Kur'ân* 1.

3 Bkz.: İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 6/168.

4 Bkz.: Ahmed Muhammed Şâkir, *Şerhu Müsnedi Ahmed İbn Hanbel* 1/473.

5 Bkz.: el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* 1/5.

6 Yûnus sûresi, 10/92.

7 İbrahim sûresi, 14/19.

8 Rûm sûresi, 30/2-4.

9 Rûm sûresi, 30/4.

10 Fetih sûresi, 48/27.

11 İsrâ sûresi, 17/23.

12 Tirmizî, *cenâiz* 34; Ebû Dâvûd, *edeb* 42.

13 el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl* 4/98.

14 Ebû Dâvûd, *büyû'* 54; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 5/316.

15 A'râf sûresi, 7/186.

16 Nisâ sûresi, 4/65.

17 Bakara sûresi, 2/256.

18 Âl-i İmrân sûresi, 3/8.

19 Hac sûresi, 22/78.

20 Hûd sûresi, 11/1.

21 Bkz. Hûd sûresi, 11/25-49; Mü'minûn sûresi, 23/23-30; Şuarâ sûresi, 26/105-121; Nûh sûresi, 71/1-28.

22 Bkz. Bakara sûresi, 2/258; En'âm sûresi, 6/74-83.

23 Bkz. Bakara sûresi, 2/54-71.

24 Bkz. A'râf sûresi, 7/103-141.

25 Bkz. Bakara sûresi, 2/260.

26 Bediüzzaman, *Mektubat* s.384 (Yirmi Altıncı Mektup, Dördüncü Mebhas).

27 Müddessir sûresi, 74/1, 2.

28 Bediüzzaman, *Sözler* s.802 (Lemeât); *Mektubat* s.535 (Hakikat Çekirdekleri).

29 Hicr sûresi, 15/9.

30 Yûnus sûresi, 10/46.

31 Hadîd sûresi, 57/21.

32 Kehf sûresi, 18/109.

33 Cin sûresi, 72/1-2.

34 el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve* 2/228; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* 16/216.

35 Ahkaf sûresi, 46/30-31.

36 Şuarâ sûresi, 26/192-195.

37 Bakara sûresi, 2/25.

38 Mâide sûresi, 5/49.

39 Mâide sûresi, 5/42.

40 Mâide sûresi, 5/83.

NAMAZ.. NAMAZ.. NAMAZ

Soru: Namazı kendi kıymetine uygun bir şekilde her zaman takdir edemiyoruz. Namazın dindeki yeri ve önemini biraz açar mısınız?

İslâm dininde namazın yeri çok büyüktür. Kur'ân'da, inanmaya ait meselelerin hemen ardından namazdan bahsedilir. Biz, başkaları için öyle düşünmesek de, sahabe kendi aralarında namaz kılmayana neredeyse "kâfir" derlerdi. Bu konuda, *"Kul ile şirk arasında sadece namazın terki vardır."*[1] hadisi sahabenin bu yaklaşımını destekleyen önemli bir mesnettir. Namazın huşû içerisinde kılınması ise aşağıda arz edeceğimiz üzere namaz ile gelen vâridatlar adına ayrı büyük bir önem arz etmektedir.

Namaz, İslâm dini içinde ibadetlerin en câmiidir. Bu açıdan denebilir ki, namaz, kâmil insanın en kâmil ibadetidir. Evet namaz Allah'a ulaşmaya, varlığı yorumlamaya, değişik ilimlerle kâinatı hallaç etmeye müsait yaratılan bu mükemmel insanın tabiatına en uygun bir ibadettir. O, mahiyetindeki mükemmelliğini, ancak namaz gibi bir ibadetle ifade edebilir ve Allah'ın istediği insan olma özelliğini ortaya koyar.

Evet, insanın maddî-mânevî mükemmelliği tartışma götürmez bir gerçektir. Meselâ onun boyu, posu, endamı ve uzuvları arasındaki tenasüp ve hendese, herkeste hayranlık uyandıracak kadar güzeldir, mükemmeldir. Bunu, Romalıların sanat dehâları çok iyi kavramıştır ama, tevhide yönelemediklerinden dolayı, bu duygularını müşahhasın daraltan hendesesine hapsetmişlerdir. Fakir, insana olan bu hayranlığımı değişik zaman ve zeminlerde, "Eğer Allah'ın kendinden başka birine secde etme müsaadesi olsaydı, insana secde edilmelidir." şeklindeki sözlerimle ifade edegelmişimdir. Bu espriyi, bir yönüyle, meleklerin, Hz. Âdem'e secde etmekle emrolunması da destekliyor gibidir.. tabiî meselenin taabbudî buudu daha ağır.

İnsanla çok yakından irtibatlı böyle bir ibadetin kâmil mânâda edâ edilmesi, yukarıda ifade ettiğimiz vâridat adına çok önemlidir. Mü'minûn sûresinde *"Şüphesiz, namazı huşû içinde edâ edenler kurtuldu."*[2] buyurulmaktadır ki, –her şeyden mefhûm-u muhalif çıkarmak doğru olmasa da zira onun kendine göre bir kısım şartları ve kaideleri var– bu âyetin mefhûm-u muhalifi alınacak olursa, bundan, "namazı huşû ile edâ etmeyenler kurtulamazlar" mânâsı çıkarılabilir.

Biz bu yoruma temâyül etmesek de, ihtimal dahilinde bulundurmamak

suretiyle ihtiyat kaydı altına almamayı da temkinsizlik sayıyoruz. Bu açıdan, namazın, aç bir insanın yemek yemeyi duyması, susuz birisinin su içerken onu zevk etmesi, havasızlıktan sıkışmış bir insanın ferahfezâ bir atmosferde havayı ciğerlerine çekerken onu hissetmesi gibi, duyarak edâ edilmesi gerektiğine inanıyoruz.

Evet namaz halk tabiriyle verip veriştirilip, geçiştirilecek bir şey değildir. O, kendisine hususî bir vaktin ayrılması ve başlamadan önce de mutlaka konsantre olunması gereken bir ibadettir. Aslında namaz ve namaz öncesi hazırlıklar, bu konsantreyi sağlayabilecek güçtedir ve sıralanmaları itibarıyla namaz vetiresinin enstrümanları gibidirler.

Meselâ def-i hacetle vücuttaki fazlalıkların atılmasıyla bir rahatlama meydana gelir. Ardından, modern yorumcuların ifade ettikleri gibi abdestle vücudumuzdaki kinetik enerji dengelenir; bununla da ayrı bir rahatlama ve kendimizi bulma gerçekleşir. Bunu takiben camilerin minarelerinde şehbâl açan ezan-ı Muhammedî bizi ayrı bir teveccühe ve derinliğe çeker. Sonra camiye, âdeta Allah'a vâsıl oluyor gibi huşû, içinde yürüyüş, müezzinin tatlı nağmeleriyle ayrı bir âleme açılış ve nihayet sünnetlerin edâsı.. müezzinin kâmeti, konsantrasyonun ayrı birer unsuru gibidirler. Evet bütün bunlar, farzı dolu dolu kılmak için iç derinliğine, Allah'ı duymaya ve O'nu sürekli mülâhazaya hazırlayan çağrılardır.

Namazın bu ölçüde derince duyularak kılınması "gaye-i hayal" olması açısından, namaz öncesi yapılan bu şeyler, o duyuşu gerçekleştirecek stratejiler olarak da değerlendirilebilir. Kaba bir tabirle, belli gayeleri gerçekleştirme adına ortaya konan politikalar gibi bunlar da, o kâmil namazı tahakkuk ettirmek için kullanılan politikalardır denebilir. Ezan, kâmet, abdest, nafile namazlar ve diğer amellerin hiçbirisi "maksûdun bizzat" değillerdir. Bütün bunlar, fıkhî ifadesiyle *cebren li'n-noksan/eksikliği giderme gayesiyle,* varlığın en kâmili, ahsen-i takvîme mazhar insanın, ibadetinin de kendine yakışır olması için ortaya konmuş vesilelerden ibarettir.

Şüphesiz iç ve dış yapısı itibarıyla böyle mükemmel bir varlığın Allah'a yaklaştıracak ve gerçekten insan olmasının ifadesi sayılan namaz mutlaka ciddî bir iç derinlikle edâ edilmelidir. Bunu tam edâ edememe endişesi veya gerçekten edâ edememenin ızdırabının yaşanması, kul adına önemli bir seviye farkıdır. Burada, gaye-i hayal olan böyle bir namazın *"çok az"* insana müyesser olduğunu da ifade etmeliyim. Burada kullandığım *"çok az"* kelimesi

izâfîdir. Meselâ birisi başını secdeye koyduğunda kaldırmayı düşünmüyor.. bir başkası namaza durunca, kendisini gül bahçesine salmış gibi hissediyor.. bir başkası namazda kendini cennet yamaçlarında sanıyor.. bir diğeri kendini ruhânîlerin önünde görüyor olabilir vb. Bu herkesin istidadına göre yakalayabileceği bir ufuktur. Ne var ki biz, niyetlerimizle mükemmelin peşinde olduğumuz müddetçe, hedefe ulaşamasak da niyetlerimizle hedeflediğimiz şeyi her zaman yakalayabiliriz. Unutmayalım ki, *"Mü'minin niyeti, amelinden hayırlıdır."*[3]

Bazen insanlar namaz adına her şeyi tam tekmil yerine getirdikleri halde, değişik sebeplerden dolayı namazı doya doya kılamayabilirler. Meselâ bulunduğu ortamda namaza durulduğu anda çocuklar gelir sırtına binerler ki, bu çok defa Allah Resûlü'nün de başına geliyordu. Veya namaz esnasında büyük bir gürültü duyulur da, bütün dikkatler o noktaya kayar. Dolayısıyla da namazda zirveye ulaşılamaz.

Namazda bize ârız olan hâllerin bazıları vardır ki, onlar her zaman bizi aşar; bazıları da vardır ki bunlar da bizim beşeriyetimizden kaynaklanır. Meselâ; insanın kendi iç dünyasında kurguladığı hayaller gelir namazda insanın içine akar ve namazın önüne geçerek, ona perde olurlar. Bu durumda insan sürekli bir sisin-dumanın berisinde kendini hisseder. Hz. Ömer gibi semalarla irtibatlı bir insan bile, namaz kılarken şaşırır ve üç rekât kılar. Etrafındakiler, yanıldınız deyince de; "Namazda Irak'a asker gönderiyordum." cevabını verir. Bu konunun ayrı bir yönü de, namaz kılınan atmosferle alâkalıdır. Hiçbir sıkıntının ve meşakkatin olmadığı bir atmosferde kılınan namaz ile, bin bir ızdırap, sıkıntı ve değişik düşüncelerin sıkıştırmaları altında kılınan namaz arasında çok büyük farkların olacağı açıktır. İkinci türden namazlar, namazdaki derinliğin ayrı birer buudu gibidirler. Gerçi her ne kadar huzur, sağdan soldan gelen değişik şeylerle bin bir defa deliniyor ise de, bu streslerin ve sıkıntıların arasında namazı farklı bir zâviyeden tıpkı nefes alma gibi duyma ve hissetme, namaza bizim anlayamadığımız farklı bir renk kazandırmaktadır. Bence önemli olan da işte budur.

O sebeptendir ki savaş esnasında kılınan namazlar normal zamanlarda kılınanlardan kat kat daha fazla sevaplıdırlar. Bu namazın kılınış şekline baktığımızda, çok garipsediğimiz tablolar çıkar karşımıza. Nisâ sûresinde bu namaz şöyle anlatılır:

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً *"Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silahlarını (yanlarına) alsınlar, böylece (namazı kılıp) secde edince (diğer kısım) arkanızda olsunlar. Sonra hemen namazını kılmamış olan diğer kısım gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyât tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyalarınızdan gafil olsanız da üstünüze birden baskın yapsalar..."*[4]

İşte bu şekilde, acaba ne zaman bir kurşuna hedef oluruz veya bir bombardımana maruz kalırız gibi mülâhazalar altında kılınan namaz, bu namazın kılınış keyfiyeti bize garip gelse de, sâir namazlara göre çok daha büyük ve çok daha önemlidir.

Netice itibarıyla, sırtında bir yük hissederek, zaman içindeki boşlukları kollayıp, ne pahasına olursa olsun mutlaka onu edâ etmeliyim mülâhazasıyla kılınan namazda da öyle bir enginlik var lidir. dır ki, bu noktayı, tekyelerde, zâviyelerde, hatta Kâbe'de namaz kılanların bile yakalayabileceğine ihtimal veremiyorum.

1 Müslim, *îmân* 134; Tirmizî, *îmân* 9.

2 Mü'minûn sûresi, 23/1-2.

3 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 6/185-186; el-Beyhakî, *es-Sünenü's-suğrâ* s.20.

4 Nisâ sûresi, 4/102.

RÂBITA

Soru: Râbıta nedir? Râbıtada hangi esaslara dikkat edilmelidir?

Râbıta; bağ ve irtibatlandıran mânâlarına gelir. Sofiler onu, dervişin mürşidine özel teveccühü yerinde kullanırlar ki, bunu şu şekilde açabiliriz: Sâlikin, doğrudan doğruya envâr-ı tecelliyâttan tam istifâze edemediği sürede –bu kendini liyakatsiz görmeden de kaynaklanabilir– mürşidinin atmosferinde fâni olarak, onun teveccühünün gölgesinde ilâhî tecellîleri duymaya çalışmasıdır ki, gölgeden çıkıp vesâyetten sıyrılınca Hak'la muamelesini bizzat da sürdürebilir. Bidayette mürşid böyle bir istifadeye vesile olduğundan, bir üstad ve rehber olarak ona saygıda da kusur edilmez. Aslında belli bir çerçevede, Kur'ân da, diğer kitaplar da, enbiyâ-i izâm da –asliyet-zılliyet, metbûiyet-tâbiiyet hususları mahfuz– birer vesiledirler. Ve vesileliğin vüs'ati ölçüsünde, *"İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmemiş demektir."*[1] fehvâsınca onların şahsında Allah'a teşekkürde bulunmuş oluruz.

Diğer bir yaklaşımla râbıta, maddî-mânevî, muhtemel ya da muhakkak saldırı ve ızrarlara karşı, din ve dince mukaddes sayılan şeylerin muhafazasına kendini adama demektir. Daha geniş bir çerçevede ise, bölünmez, parçalanmaz, kopmaz bir bütünün bünyân-ı mersûs hâline gelip sonra da bu yek vücut heyetin, İslâm'ın harîm-i ismetine uzanacak ellere karşı fevkalâde bir hassasiyet ve titizlikle mukabelede bulunması da diyebiliriz. Bunun değişik konulardaki tezahürü farklı farklıdır; meselâ askerlerin, hudut toprağımıza göz diken kimselere karşı, nöbet tutmaları bir râbıtadır. İşte böyle bir râbıtanın, –bu esasları bize anlatan Sâhib-i Şeriatin beyanlarına göre– bir saati bir sene ibadet yapmaya eş değerdir.[2]

Bir ülke insanının, sahip olduğu değerleri, mübarek ve mukaddes düşüncelerini koruma altına almak için beraberlikler tesis etmeleri, dinî, millî kimliklerini koruma mücadelesi vermeleri veya iç ve dış tehditlere karşı kitleleri uyarmaya çalışmaları irşat platformunda bir râbıtadır.

Sofilerin üzerinde durduğu râbıta –yeri Kalbin Zümrüt Tepeleri– dar, ferdî ve özel bir râbıtadır. Bu şekildeki râbıtayı kabul etmede bir beis yoktur. Nasslara göre izahı kabil ve vesilelik mânâsındaki râbıtayı inkâr ise bir bağnazlık ve bir taassuptur. Tabiî onu, sadece şeyhi, mürşidi veya Allah Resûlü'nü tezekkür ve tahattur etme şekline irca etmek de râbıtanın engin mânâsını daraltma demektir.

Tarikatlar râbıtayı şu şekilde uygular: Mürid, mürşit bildiği zatı kendi iki kaşının ortasında, kendisini de onun iki kaşı ortasında gibi mülâhaza eder. Onun şemâilini, hayat tarzını, sîretini, iç âlemini tezekkür ve tahattur ederek, onun gibi olmaya çalışır ve kendini öyle olmaya zorlar.

Burada bir bakıma Allah (celle celâluhu) ile kul arasına başka birisi konmuş gibi oluyor. Ancak bunun öyle olmadığı da açıktır. *Bize göre bu anlamda râbıta, emekleyen bir insanın, tavus kuşu gibi göklerde pervaz eden birinin arkasına takılması ve hedefine ulaşmak için hızını artırması demektir.* Bu meseleyi biraz açacak olursak; kişi ister vadinin dibinde, ister dağın zirvesinde olsun, her zaman ellerini Allah'a kaldırıp O'na maksatlarını açar, içini şerheder, rahatlıkla "Senin abd-i kemterin olan bu fakirin Senden istedikleri şunlardır." diyebilir. Fakat meseleyi murâkabe platformu içinde ele aldığı, günahlarını hatırladığı, Rab karşısında acz ve fakrını mütalaa ettiğinde, zaman zaman ümitleri kırılabilir, inkisara düşebilir ve "Ben kim, şu büyük şeyleri isteme kim..?" –bu mülâhaza yanlış olabilir– diyebilir. İşte bu noktada kul murâkabeden râbıtaya çekilip "Allah'ım! Benim dilbeste olduğum mürşid-i kâmil şudur, onun el kaldırmalarının gölgesinde ellerimi Sana kaldırıyorum. Onun teveccühünün arkasında Sana teveccüh ediyorum. Onun bülbül gibi söyleyen dilinin arkasında ben de âcizâne bu hissiyatımı ifade etmeye çalışıyorum. Beni bu duruma iten, aczim, fakrım ve onun hakkında hüsn-ü zannım, benim makbul olmayışım onun da makbuliyetidir. Onun yüzü suyu hürmetine dualarımı kabul eyle.." diyebilir ki işte râbıtanın gerçek mânâsı da budur.

Görüldüğü gibi burada mürşit veya mürşidin mürşidi, Allah ile kul arasına girmiyor, belki kul acz ve fakrını itiraf içinde, haddince bir duruma giriyor ki, bu mânâdaki *râbıta, seyr u sülûkun bir zatın gölgesi veya vesâyeti altında tamamlanmasının, acz ve fakrı idrakle o zata bağlılık ve merbûtiyet içinde yapılan ibadet ü taatın unvanı oluyor.* Böyle olunca da Allah'la (celle celâluhu) kulları arasına kimse girmiş olmuyor. Allah'a kulluk için böyle bir vesile şart değildir ve onun, Allah'la kul arasında vesâteti esas kabul eden sapık mesleklere benzetilmesi de doğru değildir –ki ben böyle râbıta yapan hiçbir tasavvuf ehli veya ekolu tanımıyorum.– Değil herhangi bir şeyhi, Hz. Mesih'i bile Allah ile kendi aralarına koyma anlamında bir râbıta hatadır, hatta –neûzü billah– şirktir.

Râbıta kavramı bu temeller üzerine oturtulduktan sonra, ona konu olan

zatın kimliği çok önemli değildir. Meselâ benim hayatımda kullukları ile çok ciddî izler bırakmış derin, engin insanlar vardır. Bunlardan birinin –ki sizin çok değer atfetmeyeceğiniz bir insandı ama benim nazarımda çok büyüktü– dua ederken yüzüne bakardım. O duasında boynunu bir tarafa büker, bazen dudaklarını kıpırdatamaz, bir müddet sonra elleri de dudakları da titremeye başlardı. Şahsen ben o zat hayatta iken, onunla beraber namaz kıldığım her anda, onun duasını, dudaklarındaki o kıpırdanışı, yüzündeki o ciddî teessür ve tahassürü, yakalamaya çalışırdım. O zatın vefatından sonra da çok defa ellerimi kaldırdığımda, onu, o titreyen elleriyle, kıpırdayan dudaklarıyla, buruk boynuyla tezekkür ettim ve ondan ders almaya çalıştım. Eğer bu râbıtaysa böyle bir râbıtada hiçbir mahzur yoktur ve bu kat'iyen Tevhide gölge düşürmemektedir.

Evet, katı, bağnaz bir kısım kimselerin düşündüğü gibi meseleyi ele alarak, Ebû Yezid el-Bistâmî, Cüneyd el-Bağdâdî ve İmam Şiblî'lerden başlayıp günümüze kadar gelen selef-i salihîn'i, hususiyle Hz. Şâh-ı Nakşibend gibi, âlem-i İslâm'ın önemli bir güneşi olan bir zatı ve onun açtığı çığırda bu işi yapanları hatalı ve kusurlu görme büyük bir günahtır. Hata edenler, işi çığırından çıkaranlar varsa, elimizde Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin düsturları vardır, biz her şeyi onlara tevfikan –Allah'ın inayetiyle– doğruyu bulabiliriz.

1 Tirmizî, *birr* 35; Ebû Dâvûd, *edeb* 11.

2 Bkz.: el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 4/423; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* 4/314.

MİRAÇ

Soru: Efendimiz miraçtan döndüğünde yatağının soğumadığı[1] rivayet ediliyor. İzah eder misiniz?

Her şeyden önce, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) miraçtan döndüğünde yatağının soğumadığını bildiren rivayetler çok mevsuk değillerdir. Bazı rivayetlerde bu haberi veren kişinin Hz. Âişe Validemiz (radıyallahu anhâ) olduğu bildirilmektedir ki,[2] kaynaklarda miraç hâdisesinin, hicretten üç veya beş sene evvel vukû bulduğu rivayet edildiğine göre[3] Âişe Validemizin bu teferruatı bizzat bilmesi mümkün değildir; zira o, Mirac-ı Nebevî esnasında babasının evinde, henüz küçük bir çocuktur.[4]

Ne var ki Hz. Âişe Validemiz bu hâdiseyi, Allah Resûlü'nün bir başka yaşlı hanımından, meselâ Hz. Hatice Validemizden dinlemiş ve ondan nakletmiş de olabilir. Ancak miraç hâdisesi, Hz. Hatice ve Ebû Talib'in vefatını müteakip vukû bulduğundan[5] bu yaklaşım da sıhhatli görünmemektedir. Başka bir rivayete göre de Nebiler Serveri, Hz. Ali'nin ablası Ümmühâni Validemizin evinde iken miraçla şereflendirilmiştir.[6] Hz. Ümmühâni, Efendimiz'in amcasının kızı olması itibarıyla nikah düştüğünden, o günün yüksek terbiye anlayışıyla, Hz. Ümmühâni'nin, Efendimiz'in yatağına elini sürüp sıcaklığını bildirmesini de ben inandırıcı bulamıyorum.

Yukarıdaki yaklaşımların keyfiyeti mahfuz, miraçtan döndüğünde Allah Resûlü'nün yatağının soğumamış olduğu haberinin, gerçek kabul edilmesinde de bir beis yoktur. Esasen Efendimiz, mübarek cismi ile miraç yapmıştır. Ancak biz, Kur'ân-ı Kerim'in yaptığı gibi sadece meseleye temas edip üzerinde fazla durmadan geçeceğiz.

Kur'ân'ı Kerim, mevzuyla alâkalı şöyle buyurur: سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرٰى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ *"Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir."*[7]

Evvelâ şunu belirtelim ki, Kur'ân-ı Kerim'de geçen her tesbih sözü, esbâp yolu ile şirke girmeye karşı bir tavrın ifadesidir. Burada da sûre, tesbih

lafızlarıyla başlamakta ve ilk plânda açık-kapalı şirke karşı bir tavır belirlenerek sebeplerin birer perde olduğu vurgulanmaktadır. Evet, Efendimiz'in miracı, hatta Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya seyahati (isrâ) dahi tamamen sebepler üstüdür. Dolayısıyla onun hızı, hayalin, ışığın ve ruhun süratiyle kıyas edilmeyecek ölçüdedir.. evet o hızın keyfiyeti, ancak Allah'ın bilebileceği bir husustur. Dolayısıyla o gece Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem),

" Sebepleri esvâb gibi sırtından attı
Müsebbibü'l-Esbâbla miraç yaptı."

mısralarıyla ifade edildiği gibi tamamen sebepler üstü bir yolculuk yapmıştır. Ayrıca Cenâb-ı Hak, İsra sûresine [8] سُبْحَانَ الَّذِي beyanıyla başlamak suretiyle kullarına bir tembihte de bulunmakta ve âdeta "Her şeyden önce şirki kafanızdan atın ve iyi bilin ki, bunu şu âlemlerin nizam ve intizamını her an elinde tutan Allah (celle celâluhu), sebepleri, tabiatı ve eşyayı aşan bir güçle gerçekleştirmiştir." demektedir.

İkinci husus, Allah Resûlü, böylesine gökler ötesi, aşkın bir yolculuğa çıktığında, O'nun bütün iç buud ve derinlikleri harekete geçirilmiş ve O'na zaman ve mekân üstü bir yolculuk yaptırılmıştır. Kadı Iyaz, Efendimiz'in mekânsızlıkla alâkalı hayretlerinden bir tanesini ifade ederken, O'nun *"Ayağımı nereye koyayım?"* sorusuna, *"Bir ayağını diğer ayağının üzerine koy."* denildiğini nakleder ki, bu da Kur'ân-ı Kerim'deki [9] قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنٰى hakikatiyle alâkalı tevcihlerden biri sayılan imkânla vücup arası mertebe demektir. Bunun mânâsı şudur: Hz. Muhammed Mustafa'nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilâh olması mümkün değildir. Zira O, Allah'ın yüce bir kulu ve şerefli bir peygamberi olmakla beraber netice itibarıyla yiyen, içen, uyuyan, yürüyen bir insandır. Ne var ki bu Ufuk İnsan, Bûsayrî'nin de ifadeleriyle *"Bir beşerdir, ama herhangi bir beşer gibi değildir; O, taşlar arasında tıpkı yakut gibidir."*

Evet, sıradan bir insan olmayıp, insanlık değerlerini aşan Efendimiz, şayet yüz binlerce buudu ile açılmışsa, yani beyninin bütün fakülteleri ile her yere ulaşıp her konuşmayı bir anda dinleyebilecek bir mertebeye ulaşmış ya da nûrâniyetiyle bin makamda birden bulunmuşsa, O'nun miraca çıkıp geriye dönmesi için bir lâhza bile yetecektir. İşte bu açıdan bakıldığında O'nun miraçtan dönüp yatağını sıcak bulması da gayet normaldir.

1 Bkz.: el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* 15/12.

2 Bkz.: İbn İshak, *es-Sîre* 5/275; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 15/16

3 Bkz.: İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh* 1/578; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 7/203.

4 Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/92.

5 Bkz.: İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh* 1/578; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 7/203; el-Aynî, *Umdetü'l-kârî* 17/20

6 Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/248; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 24/432.

7 İsrâ sûresi, 17/1.

8 Bkz.: İsrâ sûresi, 17/1.

9 Necm sûresi, 53/9.

SEKÎNE

Soru: Sekîne ve çeşitleri hakkında bilgi verir misiniz?

Sekîne; sükûn kökünden, vakar, ciddiyet, mehâbet, ünsiyet; ruhta dalgaların dinmesi ve sakinleşme mânalarına gelir ki, hafiflik, huzursuzluk, kararsızlık ve telâşın zıddıdır. Sekîne, tasavvuf erbâbınca; gaybî vâridatla kalbin oturaklaşması ve onun sürekli bir dikkat ve temkin içinde öteleri kollaması ve üns esintileri soluklaması hâlidir.

Sekînenin nazil oluş keyfiyeti farklı farklıdır. Şimdi, biraz da icmalî olarak sekînenin değişik keyfiyetleri üzerinde durmaya çalışalım:

1– Her şeyden önce sekîne, eşref-i mahluk olan insan için, ukbâ buudlu bir mevhibe ve vâridat olarak, onun kalbine kût, kuvvet ve iradesine fer veren öyle ilâhî bir teyittir ki, hemen her devirde ona sık sık müracaat edilmiş, bilhassa sıkıntılı anlarda iştiyakla istenmiş ve Cenâb-ı Hak tarafından da bu isteğe çok defa cevap verilmiştir. Meselâ, sahabe-i kiram, Hendek Savaşı'nda, Kur'ân-ı Kerim'in, مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتّٰى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ *"... Onlara öyle yoksulluk ve sıkıntı dokunmuştu da öyle sarsılmışlardı ki, nihayet Peygamber ve O'nunla beraber bulunan mü'minler: 'Allah'ın yardımı ne zaman?' diyecek olmuşlardı..."*[1] ifadeleriyle anlattığı ciddî bir sarsıntı geçirmişlerdi. Sekîneye çokça ihtiyaç duydukları böyle sıkıntılı bir atmosferde hep beraber manzum olarak فَأَنْزِلْ سَكِينَةً عَلَيْنَا *"Bizim üzerimize sekîne indir."* duasında bulunmuşlardı. Kur'ân-ı Kerim, şiddetini ifade için bu sarsıntıyı زُلْزِلُوا tabiriyle anlatmaktadır. Çünkü Müslümanlar, Hendek Savaş'ında, zelzelenin merkez üssü durumunda olan Medine'de, günlerce, hatta aylarca sürekli tazyikâta maruz kalmış ve sarsılmışlardı; sarsılmışlardı ama, tazarru' ve niyazları üzerinde nâzil olan sekîne ile de hiçbirinde korku namına bir şey kalmamış ve sıkıntıdan kurtularak gönülleri itminanla doldurulmuştu.

Başka bir imtihan meydanı olan Huneyn'de de benzer bir tabloyu görmek mümkündür. Şöyle ki, Müslümanlar düşman karşısında hezimet denilebilecek kadar bozguna uğradıkları bir hengâmede, etrafındaki birkaç yakın ashabıyla yapayalnız kalan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Ben peygamberim, yalan yok. Ben Abdulmuttalib'in oğluyum. Allah'ım bize yardım gönder."*[2] diyerek dua etmiş ve Allah'tan nusret dilemişti ki bunu

müteakip üzerlerine semadan melekler inip Resûlullah ve ashabını teskin etmişlerdi. Şu âyet-i kerime de Huneyn Savaşı'nda Cenâb-ı Hakk'ın Müslümanlar üzerine indirdiği sekîne ile onları nasıl rahatlatıp sinelerini inşiraha kavuşturduğunu anlatmaktadır:

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ۝ ثُمَّ أَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا

"Andolsun Allah size birçok yerde, Huneyn gününde de yardım etmişti. Hani (o gün) çokluğunuz sizi böbürlendirmişti; ama o, hiçbir yarar sağlamamıştı. Derken bütün genişliğine rağmen yeryüzü size dar gelivermişti.. nihayet bozularak arkanızı dönmüş (kaçmaya başlamış)tınız. Sonra Allah, Resûlünün ve mü'minlerin üzerine sekînesini (güven veren rahmetini) indirmiş ve sizin görmediğiniz askerler gönderip kâfirleri azaba çarptırmıştı (bozguna uğratmıştı)..."[3]

Sekîne metafizik bir hâdise olduğundan dolayı onu fiziğin kâide ve prensipleriyle izâh etmek mümkün değildir. O; Bedir, Hendek ve Huneyn'dekilere nâzil olduğu gibi, Uhud Savaşı'na katılan insanlara da inmiştir. Zira ashab-ı kiram, Uhud'da küçük bir sarsıntı ve akabinde gelen mini bir hezimet sonrasında, âdeta hiçbir şey olmamış gibi, bir kısmı diğerlerini sırtlamış ve düşmanı Mekke önlerine kadar kovalamışlardı. Düşman ise, sözde Uhud'da üstlerinden vurup altlarından çıktıklarını sandıkları, bu sekîne ile gerilmiş, korku ve endişeyi unutup ölüme seve seve giden insanların karşısına bir daha çıkmaktan korkarak Mekke'ye kadar kaçmışlardı.

2– Sekîne, bazen de herhangi bir tazarru' ve niyaza icabet olmaksızın, Cenâb-ı Hak tarafından kullarının sıkışıp bunaldıkları anlarda meccanen lütfedilir.. sekînenin bu çeşidi bazıları tarafından *"melâike",* bazıları tarafından da *"ruhanîler"* olarak da isimlendirilegelmiştir. Ama ister melâike, isterse ruhânîler olsun, inişleriyle insanlarda itminân hasıl ettikleri ve onların maruz kaldıkları sarsıntıyı onların üzerlerinden kaldırdıkları için, sekîne ile aynı mânâya gelmektedir.

3– Sekîne, bazı zamanlarda Üseyd b. Hudayr'ı (radıyallâhu anh) Kur'ân okuduğu esnada ve daha başkalarını farklı durumlarda bir kısım buğumsu şeylerin bürümesi gibi iner[4] ki; bu da, هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ *"İmanlarına iman katmak için*

mü'minlerin kalblerine sekîne ve emniyet indiren O'dur."[5] âyetiyle anlatılan, aczini-fakrını müdrik ve ihtiyaçlarının şuurunda olan mü'minlere medâr-ı şükran ve medâr-ı şevk olmak üzere ilâhî bir teyittir. Bu teyide mazhar olmuş bir mü'min, artık dünyevî korku, tasa ve endişelerle sarsılmayacağı gibi, aynı zamanda sekîneyle iç ve dış ahenge ulaşır; ulaşır ve o bir huzur insanı hâline gelir.

Burada müsaadenizle misal olması kabilinden mevzuyla alâkalı birinin bir hâtırasını arz etmek istiyorum: Bu zat, ikamet ettiği bir binada, ciddî şekilde tazyike maruz kaldığı ve bir şakî gibi arandığı sırada, onu arayanların, bir gün onun bulunduğu binaya geldiklerini ve Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hicret esnasında sığındığı mağaradaki durumu gibi[6] onunla öbürleri arasında az bir mesafe kaldığı, biraz ilerleseler yanına girecek kadar ona yakın oldukları, hatta çevresinde dolaştıkları, her dakika ona ulaşacak gibi oldukları halde bir türlü ona ulaşamadıklarını; dahası, bu ilk mevhibelerden sonra tam o esnada birdenbire ruhunu bir itminanın sardığını ve âdetâ cennetin koridorlarında geziniyormuşçasına inşirâha erdiğini tekrar tekrar anlatmıştı.

4– Sekîne, her kavimde değişik şekillerde tecellî edebilir. Bu, biraz da Cenâb-ı Hakk'ın lütfunun bir buudu olarak, tecellîgâhın liyakat ve istidadına göre zuhur eder. Meselâ, Bedir'de nâzil olan sekîne, meleklerin, savaş meydanında, mücehhez askerler şeklinde görünmeleriyle tecellî etmiş;[7] zira o makam öyle olmasını gerektiriyordu. Sanki Allah (celle celâluhu), meleklerin *"Bize de vazife yok mu?"* demelerine karşılık, İki Cihan Güneşi'ne sekîneyi, meleklerin çevik çavak temsil ve temessülleriyle, Üseyd b. Hudayr'a (radıyallâhu anh) ise, Kur'ân'ı hâlisâne okuduğu için bir duman şeklinde gösteriyordu. Yani o biraz da ortamın ve umûmî ahvalin rengi ve deseniyle zuhûr ediyordu.

Yahudilerin sekînesi ise, –Kur'ân-ı Kerim'de işaret edildiği üzere– hep, *"Tâbut"* (sandık) içinde götürülüyordu.[8] Ancak, sekîneye vesile bu tabutun içinde ne olduğu da tam bilinmemektedir. Bazıları onun içinde, Hz. Yusuf'tan kalma hatıralar, başka peygamberlerden kalma değerli eşyalar, peygamberlerin resimleri veya Tevrat parçalarının bulunduğunu söylemekte ise de, anladığımız kadarıyla, tabut içinde bulunan objeler birer perde idi; asıl o mahfaza derûnunda İsrailoğulları'na moral kaynağı olacak *"sekîne"* vardı. Kanaat-i âcizânemce bu da, bazı hârika şeylerin zuhûru için esbabın perdedarlığı gibi bir

şeydi. Yani nasıl ki, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek parmaklarına dökülen bir miktar su, koca bir deryaya kaynak olabilecek mahiyete dönüşüyordu; öyle de, tabutun içindeki nesneler, Cenâb-ı Hakk'ın harikalar yaratması için perde türünden birer malzemeydi. Ama konu İsrailoğulları olunca bu, fizikî dünyada bir tabut ve içindekiler de, esrar ifade eden bir kısım metafizik buudu olan aksesuar şeklinde tezahür etmişti. Bunun da, o cemaatin karakteristik yapısıyla derin bir alâkası vardı. Evet, insanlar bazen bir kısım inhiraflarla Allah'ı bile fizik dünya içinde, tıpkı herhangi bir nesne gibi tasavvura kalkıştıklarından, Hz. Musa'ya (aleyhisselâm) لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً *"Allah'ı bize göster, eğer O'nu bize göstermezsen sana inanmayız."*[9] diyebiliyorlardı.. يَسْـَٔلُـكَ أَهْـلُ الْكِتَـابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِـمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَٓاءِ فَقَـدْ سَـأَلُوا مُوسٰى أَكْبَرَ مِنْ ذٰلِـكَ فَقَـالُوا أَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً *"Kitap ehli, senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. Musa'dan, bundan daha büyüğünü istemişler, "Allah'ı bize açıkça göster!" demişlerdi..."*[10] âyeti de bunun bir başka versiyonunun ifadesidir. Bu âyet, böylelerinin, bütünüyle bedene, maddeye ve fizikî dünyaya kilitlenmiş olduklarını ne güzel gösterir!.. Elbette ki, bu anlayışta olan kimselere inecek sekîne Üseyd b. Hudayr'a (radıyallâhu anh) gelen veya Bedir'dekilere inen ya da İnsanlığın İftihar Tablosu'na nâzil olan sekîne gibi olmayacaktır; zira bu her şeyden önce onların karakterlerine uygun değildir. Böylesine maddeci bir topluma peygamber olarak gönderilen Hz. Mesih (aleyhisselâm), onların maddeye endeksli düşüncelerini belli ölçüde tadil edip bir ölçüde onları Müslümanlığa hazırlamış; Nebiler Serveri ise, madde ile mânâ arasındaki dengeyi tam tesis eden düşünceleriyle insanlığı daha ileri ufuklara yönlendirmiştir. Bu meseleyi peygamberlerle alâkalı yönüyle ele alacak olursak, –Allahu a'lem– Hz. Mesih, mânâ ağırlıklı mesajlarıyla kendi döneminin; Hz. Musa da risaletinin hususî televvünü ile kendi devrinin peygamberi idi.. evet her peygamberin, genel durum ve kavminin özel durumu itibarıyla kendi üslûbunu kullanması gerekir. Aksi takdirde, meselâ İsrailoğulları, kendi anlayışlarından uzak, mânâ eksenli mesajları yadırgar ve Hz. Mesih gibi birini dinlemezlerdi. Kaldı ki, belli bir dönemde, Hz. Musa'nın terbiyesi ile bir hayli mesafe almış insanlar bile; *"Benim size söyleyecek daha çok şeyim var, ama onları, Faraklit (Nebiler Serveri) geldiğinde haber verecek."* diyecek kadar, söyleyeceği her şeye dikkat eden ve fevkalâde bir temkin ve tedbir insanı olan Hz. Mesih'in

mesajları karşısında onu öldürmeye teşebbüs etmişlerdi.[11]

Bu açıdan Hz. Musa (aleyhisselâm), İsrailoğulları'nın anlayış ve idraklerine göre bir üslûp kullanıyordu. Dolayısıyla onlara gelen sekînenin de, onların düşünce dünyaları ile telif edilebilir, fizikî buudlu olması gerekirdi. Ayrıca tabut, onların bazılarına, duygu ve düşüncelerinin ölü olduğunu gösteren bir *'remiz'* de olabilir. İşte o tabutun içindeki sekînenin, geçmiş peygamberlere ait bir kısım bakiye ile remizlendirilmesi ve ecsâmla temsil edilmesi de yine onların belli ölçüdeki maddeci düşünceleri ile irtibatlandırılabilir.

Hâsılı sekînenin, İsrailoğullarına tabut, Hz. Musa'ya yağmur, İnsanlığın İftihar Tablosu'na meleklerin velvelesi, Üseyd b. Hudayr'a duman şeklinde ve daha başkalarına da başka şekilde tecellîsi, herkesin ruh dünyasına göre değişik tecellî dalga boyunda zuhûr edegelmiştir. Ve her insanın, görmediği halde ruhun mevcudiyetine inandığı gibi, Rabbisiyle arasındaki irtibatı ölçüsünde de hiç görmediği halde alâmetleriyle mevcudiyetine inanacağı bir sekîne tecellîsi yaşaması her zaman mümkün görünmektedir.

1 Bakara sûresi, 2/214.

2 Buhârî, *meğâzî* 54, *cihâd* 52; Müslim, *cihâd* 76-78.

3 Tevbe sûresi, 9/25-26.

4 Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 15; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 242.

5 Fetih sûresi, 48/4.

6 Bkz. Tevbe sûresi, 9/40.

7 Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 3/182; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/274.

8 Bkz. Bakara sûresi, 2/248.

9 Bakara sûresi, 2/55.

10 Nisâ sûresi, 4/153.

11 Bkz.: İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hidayetü'l-hıyârâ* 1/55, 85, 157, 5/284; *Kitab-ı Mukaddes* (Türkçe terceme), Yeni Ahit, Yuhanna, bâb: 16, cümle: 7-8.

KÂBE HAKİKATI

Soru: Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de: "Allah, Kâbe'yi, o saygıya lâyık evi, haram ayı, hac kurbanını ve (kurbanın boynuna asılan) gerdanlıkları insanların (maddî ve mânevî yönlerden) belini doğrultmaya sebep kıldı.."[1] buyuruyor. Kâbe, bütün insanlara kıyam olma özelliğini nereden alıyor?

Kur'ân-ı Kerim'de mastarlar, bazen sıfat gibi anlatılır. Meselâ; "Âdil" değil de, "Adl" denir. Yani o kadar âdil ki, sanki adaletin ta kendisi. Yukarıdaki âyet-i kerimede de Kâbe ve diğer esaslar için "kıyam" tabiri kullanılmıştır ki, bu kelime burada bir hususiyet arz eder. "Kıyâm" kelimesi, "kâme"den mastardır ve ayakta durmak veya bir şeyi ayakta tutmak demektir. Buna göre Kâbe, küre-i arzı ayakta tutan bir "amûd-i nûranî" ve onu bir peyk gibi güneş etrafinda çeviren mânâ ve ruh gücü demek olur. Zira yeryüzünde henüz Hz. Âdem yokken o vardı. İbn Kesir'in, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* adlı eserinde naklettiğine göre, melekler bir defasında Hz. Âdem'le muhavere ederken, "Sen henüz yaratılmadan biz burada çok tavaf ettik."[2] demişlerdi...

Evet, Kâbe hakikati, sadece etrafı taş duvarlarla çevrili mekân değildir; o, aynı zamanda yerle göğü birbiriyle irtibatlandıran nurlu bir bağdır. Miraç'ta, Efendimiz'in gözünü, hiçbir şey değil, arzın merkezinden semaların üstüne kadar yükselen ve Sidretü'l-Müntehâ ile noktalanan bu amûd-i nûranî kamaştırmıştı. O, bu iltisak noktasında bütün güzellikleri farklı bir televvün içinde görmüş ve âdeta bir yeşillikler banyosu yapmıştı. Zaten, her zaman melekler, bu renkler cümbüşünü durmadan tavaf eder dururlar da, bir kere dönene bir daha sıra gelmez. İşte bu mânâda Kâbe, tâ arzın merkezine kadar, yeryüzünde Sidretü'l-Müntehâ'nın bir izdüşümüdür. Bu yönüyle mânâ âleminde Sidretü'l-Müntehâ ne ise, yeryüzünde veya madde âleminde de Kâbe odur ve âdeta o, varlığın temel taşı gibidir. Eğer âlemler yeniden bir kere daha terekküp ve teşekkül edecekse, bu mübarek "buk'a" (mekân) zerrât-ı asliye mesabesinde varlığın yeniden teşekkül ve tekevvünü için nüve olacak ve her şey onun üzerine örgülenecektir.

Ayrıca, evrensel bir dinin evrensel mesajları, ilk defa orada nâzil olmaya başlamıştır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir vesileyle, *"Ne diye kıskanıyorsunuz, Âişe'nin evinde bana vahiy geliyor?"*[3] buyurur. Demek ki vahiy sağanağı da bazı yerleri daha fazla tutuyor. Öyle ise, Kâbe'nin de ayrı bir

hususiyeti var demektir ki, bu da ‘göklerin ve hatta gökler ötesinin yerle irtibatı O’nunla sağlanıyor’ şeklinde anlaşılabilir. Cenâb-ı Hak, insanlık cemaatine, peygamberlikle insanın peygamberliği temsil keyfiyetine bakarken sanki, Sidretü’l-Müntehâ-semalar-Kâbe (avamca ifadesiyle bu gez-göz-arpacık) zâviyesinden bakar. Bu açıdan denebilir ki, nasıl Kur’ân bir mânâda yeryüzünün kıyamı veya kayyimidir; her şey zahiren onunla ayakta durmaktadır; öyle de, şayet yeryüzünde her şey ayakta ise, bu Kâbe’den dolayıdır. Belki bu yüzden Efendimiz, Kâbe’nin yıkılmasını kıyametin en önemli alâmetlerinden biri olarak görmektedir. Çünkü Kâbe’nin yıkılması, yeryüzünde dinin, imanın kalmadığı anlamına gelmektedir ki ondan sonra küre-i arzın ayakta kalmasının da bir mânâsı yoktur.

Yine bu açıdan, Kâbe’nin yeri ve şekli de çok önemlidir. Onun bu öneminden dolayıdır ki, bugüne kadar Kâbe üzerinde en küçük değişikliğe izin verilmemiştir. Meselâ Efendimiz döneminde Kâbe’den olduğu söylenen fakat imkan olmadığı için onun sınırları içine alınmayan Hatîm, Abdullah İbn Zübeyr döneminde Kâbe içine alınınca, “Herkes kendine göre bir şekil verirse, Kâbe hiç durmadan şekil değiştirir” gerekçesiyle Emevi döneminde tekrar yıkılarak eski haline irca edilmiştir.

Diğer taraftan Kâbe, yeryüzünde gerçek cemaat mânâsına esas teşkil eden çok mübarek bir mekândır. Müslümanlıkta her insan, ferdî Müslümanlığı ile kendi dinini yaşar ve belli ölçüde Allah’ın rızasını kazanabilir. Ancak ferdî olarak elde edilebilecek bütün kazançlar hep kayıt ve şartla ifade edilir. Yani bir mü’min, ferdî olarak Cenâb-ı Hakk’ın lütuflarına mazhar olabilir ve cennete girebilir. Fakat kâmil mânâda Cenâb-ı Hakk’ın lütuflarına mazhariyet, ancak cemaatle mümkün olabilmektedir. يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ *“Allah’ın eli onların ellerinin üzerindedir.”;*[4] *“Allah’ın eli cemaatle birliktedir.”* sözleri, ilâhî inayetin, hıfzın, kelâetin cemaatle birlikte olduğunu ifade eden çok önemli iki esastır. Dünyanın dört bir yanından bütün insanlar, Kâbe’ye doğru yönelirken, hep birlikte aynı noktaya yönelmiş olmanın kazandırdığı bir cemaatleşme şuurunu yaşarlar. Bu ise, çok önemlidir; Üstad bir yerde, şüphe ve tereddütlere karşı o yöne yönelmenin insanda nasıl bir duygu hâsıl ettiğini ifade sadedinde: “Nasıl ben şu anda Kâbe’ye yöneliyorum; benimle birlikte dünyanın dört bir yanından o ebedî mihraba yönelen milyonlarca insan var ve bunların içinde yüzlerce veli, asfiyâ, ebrar da var.”[5] der ve bu düşüncelerin insandaki bir

kısım vehimleri izale edeceğini söyler. Bunu, hakka'l-yakîn olarak bizzat yaşadığımı söyleyebilirim; şöyle ki, bir kısım vesveselerin dimağıma hücum ettiği bir anda, kendi kendime: "Senin bulunduğun şu saf, Kâbe'nin etrafında bir halka teşkil ediyor. Onun arkasında ayrı bir halka, onun arkasında ayrı bir halka.. ve bu halkalar küre-i arzın son noktasına kadar devam ediyor. Kim bilir bu safların arasında ilâhî esrara açık nice insanlar var ki sen onların eline su bile dökemezsin." dedim ve üzerimdeki bütün o vehimlerden sıyrıldım. Evet, esas bu yönüyle de Kâbe, âdeta mânevî iplerle insanları birbirine bağlayan bir kuvvettir ve Cenâb-ı Hak onu insanlar için bir kıyam noktası kılmıştır denebilir.

Burada arz etmeyi düşündüğüm diğer bir nokta, esas şer'î tarifi içinde Kâbe'nin, bir kısım menâsikin (ibadetlerin) yerine getirilmesi için, şeâire esas teşkil etsin diye vaz'edilmiş bir yer olduğu hususudur. Hac menâsikinin, –imamlar arasında ihtilaflı olsa da– üç esası vardır; bunlardan biri de Kâbe'yi tavaftır. Bu açıdan hem Müzdelife'de durmak, hem Mina'da şeytan taşlamak, hem de Arafat'ta bulunmak sanki Kâbe'nin etrafında bir dantela gibi örülmüş tâlî nakışlar gibidirler. Biz, âdeta her şeyi o amûd-i nûranîye iliştirerek, kulluğumuzu bir dantela gibi örgüleriz. Bu açıdan da hac farizası, Kâbe etrafında örgülenen bir ibadet nakşı gibidir.

Bilindiği gibi hac ibadeti, Müslümanlar arasında yapılan yıllık bir kongre ve bir kurultay niteliğini taşır. Bu kongrede, eda edilmesi gerekli ibadetlerin yanında, gözetilmesi gerekli olan meseleler gözetilemediğinden, yeryüzünde tam bir İslâmî heyetin oluştuğu söylenemez; söylenemez çünkü hac farîzası için dünyanın değişik yerlerinden gelen insanlar, Arafat'ta, Müzdelife'de, Mina'da bir araya gelip vazifelerini yaptıkları gibi, âlem-i İslâm'ın kaderini düşünerek evrensel bir kongre akdediyor şuurunda bulunsalar bu kıyamın çok önemli esaslarından birini daha yerine getirmiş olacaklar. Bir yerde Üstad'ın da ifade ettiği gibi, namazın, orucun, zekâtın belli bir dönemde aksatılmasından dolayı, beş-altı yıl cephelerde açlığın, susuzluğun, yoksulluğun sefaletini yaşamanın[6] yanında, birliğimizin çok önemli bir vesilesi sayılan haccı gerektiği gibi değerlendiremediğimizden dolayı da, dağınıklığa düşmüş ve devletler arası muvazenede bulunmamız gerekli olan konumda bulunamamışızdır. Oysa Cenâb-ı Hak, bu kudsî mekânı âdeta bütün insanlığın kıyamı için çok önemli bir esas olarak vaz'etmiştir. İmam Rabbânî'ye mensup önemli bir kutbun bu mevzudaki hususî bir tespiti vardır. Şöyle ki o zat, Kâbe'yi tavaf ederken, dünyada olan

isyanlardan ötürü Kâbe'nin temessül edip yükseldiğini görür. O, kendi kendine: "Bu insanlar artık Allah'a lâyıkı ile kulluk yapmıyorlar; bu yüzden ben de mebdeime yükseliyorum." der ve yükselmeye durur. Bu büyük zat, Kâbe'nin eteklerine yapışır ve etme eyleme diye ağlamaya başlar.. derken ilâhî atâ, kazâ'nın önüne geçer ve her şey olduğu gibi kalır. Evet, Kâbe tavafla, yani kendi hilkati ile alâkalı mânâyı bulamayınca, كُلُّ شَيْءٍ يَرْجِعُ إِلَى أَصْلِهِ *"Her şey aslına döner."* fehvâsınca, kendi aslına avdet edecektir. Bu yüzden de eğer âlem-i İslâm için bir kıyam söz konusu ise, evvela Kâbe'nin kendi değer ve kendi kriterleri ile yeniden duyulmasına, hissedilmesine ve değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

Hâsılı; İslâm evrensel ve âlemşümul bir dindir. Herkes daha doğarken mahiyeti ile İslâm'a yönelmeye, O'nu anlayıp yaşamaya ve temsil etmeye müsait olarak yaratılmıştır. Dolayısıyla bu davet, herkese açık bir davettir. Bu yüzden Cenâb-ı Hak, Hz. İbrahim'e: وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ *"İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun argın develer üzerinde sana (Kâbe'ye) gelsinler."*[7] buyurmaktadır. Görüldüğü gibi bu davet, İslâm'ın âlemşümul derinliğine uygun olarak, sadece inananlara değil, "nâs" tabiriyle bütün insanlığa yapılmıştır. Şayet insanlar şartlanmışlıktan başlarını kaldırıp bu rehbere kulak verselerdi, bu sesi duyacak ve dünyanın dört bir yanından koşarak oraya geleceklerdi. Buna siz vicdandaki "nokta-i istinad" ve "nokta-i istimdad" nazarı ile bakıp, meseleyi Bergson'un sezgisi şeklinde anlayabilirsiniz. Çünkü vicdan yalan söylemez. Ya da acz ve zaafınızın dili ile bir Kudreti Sonsuz'a ihtiyacınız açısından bunu duyabilirsiniz. Siz, böyle bir ihtiyaç tezkeresi ile müracaata hazırlandığınızda, kulaklarınızda birdenbire bu sesin tınladığını duyacaksınız. Milyonlarca insanın bu davete icabet etmesinde bu sesin tesirinin çok büyük olduğu kanaatindeyim. Kâbe'nin bütün insanlığın kıyamı olma özelliğini de işte burada aramak gerekir.

1 Mâide sûresi, 5/97.

2 Bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 1/163.

3 Buhârî, *fezâilü ashâb* 30; Tirmizî, *menâkıb* 38.

4 Fetih sûresi, 48/10.

5 Bediüzzaman, *Şualar* s.601 (On Beşinci Şua, Birinci Makam, İkinci Kısım).

6 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.127 (İlk Hayat).

7 Hac sûresi, 22/27.

HZ. MESİH VE NÜZÛL KEYFİYETİ

Soru: Birçok hadis-i şerifte Hz. Mesih'in âhir zamanda tekrar dünyaya geleceği bildiriliyor. Bu geliş keyfiyeti hakkında neler söylersiniz?

Hz. Mesih'in âhir zamanda tekrar dünyaya döneceğini ve bu nüzûl keyfiyetini bildiren yaklaşık yüz kadar hadis-i şerif var. Bu hadislerden en az kırk kadarı, hadis kriterleri açısından sahih sayılır.

Biz, bu hadislerden şimdi sadece bir-iki örnek verelim: Meselâ, Buhârî, Tirmizî ve Müsned'de rivayet edilen bir hadiste Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, adaletli bir hükümdar olarak Meryem oğlu İsa'nın aranıza inmesi yakındır. Haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak ve bolca mal dağıtacak. Mal o kadar çoğalacak ki, artık kimse onu kabul etmeyecek."*[1] buyurmaktadır.

Yine Müslim ve Müsned'de rivayet edilen bir başka hadiste de: *"Ümmetimden hak üzere cihat eden bir taife kıyamete kadar devam edecektir. İsa b. Meryem nâzil olunca Müslümanların emiri: "Buyurun bize namaz kıldırın." diyecek, Hz. İsa da: "Hayır, siz birbirinizin emirisiniz. Bu Allah'ın İslâm ümmetine bir ikramıdır." diyecektir."*[2] buyurur.

Bunlar gibi daha başka hadisleri de kitabında toplayan Allâme Keşmirî, bir kısım âlimlerin, Hz. İsa'nın nüzûlüne işaret ettiğini kabul ettikleri dört âyet-i kerimeyi de almıştır.

Bunlar:

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ *"Beşikte ve yetişkinlikte insanlarla konuşacak ve iyilerden olacaktır."*[3] Âlimler, bu âyetten hareketle Hz. İsa'nın yetişkinlikte insanlarla konuşmasının nüzûl vaktinde olacağını söylemişlerdir.

وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ *"Kitap ehlinden her biri ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir."*[4] İbn Abbas ve Ebû Hüreyre gibi sahabiler, bu âyet-i kerime hakkında Hz. İsa'nın nüzûlüne işaret ediyor şeklinde yorumda bulunmuşlardır.

وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ *"O, kıyamete bir alâmettir."*[5] Yine âlimler, bu âyette geçen "هُوَ – O" zamirinin Hz. İsa'ya işaret ettiğini söylemiş ve onun nüzûlünü

kıyamet alâmetlerinden saymışlardır. Bu hususta diğer bir âyet ise:

وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا *"Doğduğum gün, öleceğim ve diri olarak gönderileceğim gün bana selâm olsun."*[6] âyetidir. Burada da âlimler, âyetin genel bir haşrin yanında Hz. İsa'nın hususî gönderilişiyle alâkalı olduğunu söylemişlerdir.

Yukarıdaki âyet ve hadisler hakkında farklı yorumlarda bulunan âlimler de olmuştur. Onlardan bazıları, Hz. İsa'nın şahsen nüzûlünü, Cenâb-ı Hakk'ın hikmetine aykırı bularak, bu nüzûle "şahs-ı mânevî" nüzûlü olarak bakmışlardır. Bazıları da âyet ve hadisleri daha değişik şekilde tevil etmişlerdir. Günümüz âlimlerinden Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri ise, daha farklı bir yorumda bulunarak Hz. Mesih'in nüzûlünün şahsen olacağını nefyetmemekle beraber, daha çok şahs-ı mânevî üzerinde durmuş ve Hz. Mesih'in nüzûlünü, Hristiyanlık âleminin İslâm'a iktida etmesi şeklinde anlamıştır.[7]

Üstad, temelde meseleye böyle yaklaşırken, nüzûl keyfiyetiyle alâkalı hadislerde zikredilen Şam'da Ak Minare'ye inmesi, bir atın üzerine binmesi.. vb. hususlarda da kat'iyen tafsilata girmemiştir. Bu konuda zannediyorum sadece o değil; daha başka muhakkikler de, sûiistimale yol açar ve ileride büyük bir yalan olarak yüzümüze çarpılır düşüncesiyle, her zaman dikkatli davranmış ve bu türlü konularda gereksiz yorumlara girmemişlerdir; girmemişlerdir zira bilinen bir gerçektir ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), gaybdan verdiği haberlerde, açık ve herkesin anlayabileceği bir dil kullanmamış; aksine olay ve hâdiseleri bir temsil ya da müteşabih bir ifadeyle anlatmıştır. Hem Üstad, hem de diğer muhakkikîn,[8] Hz. Mesih'in nüzûlüyle alâkalı bir kısım müteşabih ya da muğlak ifadelerin, bazı ravilerin tevili olduğu ve yine birtakım isimlerin de onlar tarafından hadise sokulduğu görüşündedirler. Dolayısıyla da, hadiste geçen Şam, minare, at... vb. isimler, bu çerçevede değerlendirilebilir.[9]

Nitekim sadece muhakkikinin anlayacağı bu tür eklemeler, başta (kasdî olmaksızın) sahabe efendilerimiz tarafından yapılmıştır. Burada, Ebû Hüreyre ile alâkalı şu hususu misal olarak zikredebiliriz. Efendimiz: *"Ben ümmetimi ahirette abdest azalarından tanırım."* buyurur. Hadiste abdest azalarının parlaklığını ifade için kullandığı tabir, غُرًّا مُحَجَّلِينَ *"Alınları, elleri-ayakları bembeyaz."* ifadesidir. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), burada hadise bir

ekleme yaparak, *"Abdest uzuvlarının daha genişçe beyazlaması için siz onları daha geniş yıkayın."* der ve kendisinin kollarını/ayaklarını dirseklerinin üstüne ve dizlerine kadar yıkadığını bildirir.[10] Bundan dolayı diyebiliriz ki Hz. Mesih'in ahir zamanda iniş keyfiyetiyle ilgili birtakım kelimeler, daha sonra hadise katılmış ilâvelerdir ve bunlar, Efendimiz tarafından söylenmiş gibi gözükse de, O'na ait değildir.

Bu hususta bir hâtıramı aktarmak istiyorum: Bir gün, duasını alayım düşüncesiyle, sevip-saydığım büyük bir zatın ziyaretine gitmiştim. Mesele dönüp dolaşıp Hz. Mesih'in nüzûlüne gelince; ahir zamanda Hz. Mesih nüzûl edecek, eline kılıcını alacak, insanları haklaya haklaya İstanbul'a kadar gelecek, sonra da kılıcını Sultanahmet'in minaresine asacak dedi. Ben böyle birisinin bu şekildeki açıklamalarına şaşıp kalmıştım. Haddizâtında çok zeki ve aynı zamanda Arapça'ya hakim olan bu zat, zannediyorum hakkında hüsnüzan ettiği ya da keşfine-kerametine inandığı insanlardan duyduğu bu tür şeylere, i'mâl-i fikir etmeden ve bu kabil konuları muhkemata ircâı düşünmeden inanıyordu. Hâlbuki birazcık düşünmüş olsaydı, Efendimiz döneminde ne minare denen nesnenin, ne de Sultanahmet Camiinin olmadığını düşünerek böyle bir ifadeden vazgeçecekti. Bu türlü şeyler zaman zaman belki hepimizde olabilir; hakkında hüsnüzan ettiğimiz kimselerden duyduğumuz şeylerle alâkalı ne Kur'ân'da, ne Sünnet'te, ne de büyüklerin yorumlarında hiçbir şey olmamasına rağmen, onları hemen kabul eder ve çevremize de anlatırız.

Bir de, Üstad'ın çokça üzerinde durduğu bir zılliyet ve asliyet mevzuu var ki, bununla ilgili kısa açıklamada bulunmanın da yerinde olacağı kanaatindeyim. Şöyle ki enbiyâ-i izâm Cenâb-ı Hakk'ın Zâtî tecellîlerini temsil ederler. Bunun aklen bütün insanlar için düşünülmesi de söz konusu olabilir. Zira hemen her insan üzerinde, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden biri daha hâkimdir. Dolayısıyla aynı mazhariyeti paylaşan insanlar, bazen birbiriyle karıştırılabilir.[11] Diyelim, Hz. Mesih bir reşhadır. Bir başkası ise, vilâyet-i kübrâya mazhar olduğundan, seyr-i ruhânîsinde onunla aynı yörüngeyi paylaşır ve seyrini o zatın izinde, onun ekseninde sürdürebilir. Dolayısıyla o zata bakılınca, bazen "asl"a iltibas da söz konusu olabilir. Yani bazen gölge, asıl zannedilir. Hâlbuki bu bir yanılmadır. Bu mânâda "cüz"ün "küll" görülmesi, daha doğrusu vehmedilmesi çokları için her zaman bir iptilâ vesilesi olagelmiştir...

Bu açıklamalardan hareketle, aslında Hz. Mesih'in nüzûlü, Mesihiyet

şeklinde değil; Mehdîlik ve Muhammedîlik şeklinde olacaktır, denebilir. Böyle bir gerçeğin tahakkuk keyfiyeti ne şekilde olursa olsun, bence mühim olan, her Müslümanın, Kur'ân'ın ruh ve mânâsını ârızasız temsil edip, her zaman bu "menhelü'l-azbi'l-mevrûd"un (tatlı su kaynağı) başında durup o temiz, o pak, o nezih kaynaktan yararlanıp başkalarını da yararlandırmasıdır. Bir diğer önemli husus da, bütün bunları belli şahıslara bağlama yerine, konuyu bir şahs-ı mânevî konusu olarak değerlendirmektir. Yine de bu mesele, çok münakaşası yapılacak bir meseledir. Zira bu konuda öteden beri sevâd-ı âzam'ın kabul ettiği esaslar var. Bu esaslar çiğnendiğinde, ciddî iftiraklar doğabilir. Zaten Üstad da, belki elli yerde bu nüzûl ve temsili anlatmış ve ancak onu nûr-u firâsetle bakanlar sezebilir demiştir. O halde, bütün bunları nazar-ı itibara alarak, ahir zamanda Hz. Mesih'in gökten inmesini intizar etmenin bizim vazifemiz olmadığını ifade edebiliriz.[12]

Hristiyan âleminin İslâm'a iktidâ etmesi meselesine gelince; Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) âhir zamanda yeryüzünü işgal edecek insanların fizyonomilerini çizip resmederken, daha ziyade bazı Uzak Doğu insanlarını âdeta resm ve tarif etmektedir. Bu tariflerde daha çok ablak suratlı, kalkık çeneli, elmacık kemikleri dışarıya çıkık, burunları basık, gözleri çukur insanlar nazara çarpmaktadır. Ayrıca yine bu hadislerde Hz. Mesih ve Mehdi'nin ortaya çıkması ve Hristiyanlarla Müslümanların bir bütün olarak hareket etmesinin de, yeryüzünün bu insanlar tarafından işgal edildiği zamana rastlayacağı vurgulanmaktadır.

Bu hadisle ilgili yorumlara göre, Hristiyanlığın iktidâsı, tamamen İslâmiyet'e dehalet şeklinde olabileceği gibi, içinde bulundukları karışık, bulanık ve kaoslu bir ortamdan sıyrılıp, ıstıfâ (saflaşıp) edip tekrar Hz. Mesih çizgisine gelmeleri şeklinde de olabileceği akıldan uzak değildir. O halde onlar, ihtimal tam mânâsıyla Şeriat-ı İslâmiye'yi benimsemeyecekler ama, başları sıkıştığı an Müslümanların vesâyetini kabul edecek ya da günümüzde bazı bölgelerde olduğu gibi, gelip toplu halde Müslümanlığa gireceklerdir. Dolayısıyla, bu birlik ve beraberliği sadece ahir zamanda dünyanın işgal edildiği âna has kılmak yanlış olur. Zira günümüzde de, aynı tür vifak ve ittifak, cüz'î ölçüde de olsa var sayılabilir. Nitekim biz bunu, komünizmin yıkılacağı âna kadar belli ölçüde yaşadık; Hristiyanlıkta sabit kalanlarla bir araya gelerek, inkâr-ı Ulûhiyet'e, ateizme karşı bir pakt kurduk. Gelecekte daha değişik tehlikelere karşı, başka birleşmeler de söz konusu olabilir.

1 Buhârî, *büyû'* 102, *mezâlim* 31, *enbiyâ* 49; Müslim, *îmân* 242-243.

2 Müslim, *îmân* 247; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/345, 384.

3 Âl-i İmrân sûresi, 3/46.

4 Nisâ sûresi, 4/159.

5 Zuhruf sûresi, 43/61.

6 Meryem sûresi, 19/33.

7 Bediüzzaman, *Mektubat* s.58 (On Beşinci Mektup, Dördüncü Sual).

8 Bkz.: İbn Kesîr, *el-Fiten ve'l-melâhim* 1/162; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 1/74, 252, 2/46, 13/401.

9 Bediüzzaman, *Mektubat* s.103 (On Dokuzuncu Mektup, Dördüncü Nükteli İşaret); *Sözler* s.364 (Yirmi Dördüncü Söz, Üçüncü Dal, Dördüncü Asıl); *Şualar* s.567 (Beşinci Şua).

10 Buhârî, *vudû'* 3; Müslim, *tahâret* 34-37.

11 Bediüzzaman, *Sözler* s.357 (Yirmi Dördüncü Söz, İkinci Dal).

12 Bediüzzaman, *Mektubat* s.59 (On Beşinci Mektup).

AHİR ZAMAN FİTNELERİ

Soru: Bir hadis-i şerifte: "Âhir zamanda yaşları küçük, akılca kıt birtakım gençler zuhûr edecek. Yaratılmışın en hayırlısının sözünü söylerler, Kur'ân'ı okurlar. İmanları, gırtlaklarından öteye geçmez. Onlar, okun avı delip geçtiği gibi, dinden çıkarlar. Onları nerede görürseniz öldürünüz. Zira onları öldürene kıyamet günü Allah'ın vereceği bir ücret vardır."[1] buyuruluyor. Bu hadisi izah eder misiniz?

Hadisin ifade ettiği mânânın tahliline geçmeden önce, üzerinde durup hatırlatmakta fayda mülâhaza ettiğim bir hususu arz etmek istiyorum: Sahabe-i kiram efendilerimizin hemen hepsi, değerler üstü değere sahiptirler ve bizim kriterlerimizle değerlendirmeye tâbi tutulmayacak kadar muallâdırlar. Günümüzde, onları kritiğe tâbi tutan bir kısım kendini bilmezler, onların büyük bir titizlikle üzerinde durup, kelimesi kelimesine bize o altın çağdan naklettiklerini kritiğe tâbi tutmakta ve kendi vehimlerinde oluşturdukları sisle, dumanla onları karalamaya çalışmaktadırlar. Gariptir bunlar, İmrü'ü'l-Kays, Ferezdak, Tarafe ya da Mütenebbî gibi kimselerin sözlerini nahiv ve belâğatta esas aldıkları halde, hadis rivayetinde sahabeye o ölçüde güvenmemektedirler. Oysaki sahabe-i kiram, hadis rivayetinde insan üstü bir hassasiyet göstermiş ve fevkalâde titiz davranmışlardır; zira onlar bilmektedirler ki hadis, gayr-i metlüv vahiydir, ahzi ve muhafazası hususî ihtimam ister. Hadislerin her kelimesi tıpkı bir kuyumcu titizliğiyle seçilerek kullanılmış ve her birinin bir i'câz yönü söz konusudur.

Bir örnek olarak aynı i'câzı, Allah Resûlü'nün yukarıda zikredilen hadis-i şerifinde de görmek mümkündür. Kur'ân-ı Kerim, bir hakikat-ı külliyenin küçük bir kenarını göstererek, daha sonra zuhur edecek aynı tür hâdiseleri haber verdiği gibi; Allah Resûlü de, gaybbîn gözüyle gördüğü gelecekle alâkalı olayları bu ve benzeri hadislerle haber vermiştir.

Bu hadis-i şerifte Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), âhir zamanda, dine girmeleriyle çıkmaları bir olan bazı kimseleri, avın bir tarafından girip öbür tarafından çıkan oka benzetmesi dikkat çekicidir. Bilindiği gibi ok, avın bir tarafından nasıl girmişse, kendisine bir şey takılmadan, bulaşmadan öbür tarafından da öyle çıkar. İşte "İslâm'ı kabul ettik" deyip onunla müşerref göründüğü halde, onun ruh ve mânâsından hiç mi hiç istifade edemeyen kimselerin, böyle bir oka benzetilmeleri, teemmülsüz,

tetkiksiz, hissiz, şuursuz câmidâne, süratle ve hiçbir şey duymadan İslâm'a girmesiyle çıkması bir bazı kimselerin hallerini ifade bakımından fevkalâde mânidârdır.

Yine Allah Resûlü, âhir zaman fitneleriyle alâkalı başka bir hadislerinde: *"Ümmetimden bir kısım gruplar çıkacak, bunları bid'alar istila edecek, tıpkı kuduz, kuduza yakalanan kimsede hiçbir damar, hiçbir mafsal bırakmayıp her tarafını sardığı gibi, bu bid'a da onların her hâllerine sirâyet edecektir."*[2] buyurarak, o dönemde meydana gelen bid'atları, vücudun her organına sirâyet edip orada tesirini gösteren kuduz hastalığına benzetir. Bu misâl, Sünnet-i Seniyye'nin terkinin yanında bid'atların, insan hayatını dört bir yandan kuşatmasını ifade bakımından fevkalâde mânidardır. Zira bid'atlar, kişinin ruh dünyasına tıpkı bir virüs gibi girer, sonra da kılık-kıyafetten oturup-kalkmaya kadar onun her halinde kendisini gösterir.

Bu hadiste dikkat çeken bir başka husus da, Allah Resûlü'nün; *"Yaratılmışın en hayırlısının sözünü söyler ve Kur'ân okurlar.."* ifadesidir. Aynı mânâda başka bir hadis-i şerifte de: *"Siz, kendi amellerinizi onların amellerinin yanında küçük görür ve hafife alırsınız."* buyurmaktadır ki, irtihal hâdisesinden kısa bir süre sonra, karmakarışık hâdiselerin sevimsiz lisanıyla sahabeye bir kere daha *"Muhammedün Resulullah"* dedirtecek keşmekeşi ifade açısından ne ürpertici bir üslûptur![3]

Bu hususta ilk dikkatimizi çeken hiç şüphesiz, Asr-ı Saadet'e yakın, o dönemde zuhur eden Hâricilîk olayıdır. Onlar, dinde, günaha giren bir insanın kâfir olacağına inanacak kadar hassas düşünmüş ve ibadet ü taatlerinde olabildiğine dikkatli davranmışlardır. Hatta bu çerçevede yalan söylemeyi küfür saydıklarından, onca taşkınlıklarına rağmen hadisçiler, onların rivayet ettikleri hadisleri kabul etmişlerdir. Yine onlar, Kur'ân varken yapılacak başka içtihatları kabul etmemiş; etmemiş ve bundan dolayı, Ebû Musa el-Eş'arî ile Amr İbn Âs'ın hakemlik için bir araya gelmelerini, Hz. Ali ile Hz. Muaviye'nin küfrüne vesile saymışlardır.. evet, "Hz. Ali de, Muaviye de kâfir oldu!" demişlerdir.

Onlar, Müslümanlığı kendi hesaplarına bu kadar derince yaşamalarına rağmen, davranışlarında aşırı, saldırgan ve dengesizdirler. Evet onlar, Hz. Ali ve Hz. Muaviye gibi şerefli sahabilere kâfir dedikleri gibi, *"Lâ ilâhe illallâh"* diyen pek çok kimseyi de kâfir saymaktadırlar. İşte bütün bunlar göstermektedir

ki Hâricîler, Allah Resûlü'nün ifadeleri içinde, İslâmiyet'in içine bir ok gibi girmişler; girdikleri gibi de hiçbir şey elde etmeden ve duymadan çıkıvermişlerdir. Hz. Ali (radıyallâhu anh), Sıffîn Savaşı'nda kolunda "ben" veya "ur" olan birini görünce, İbn Abbas'ın (radıyallâhu anh), Efendimiz'in: *"İşte bunlar sana karşı savaşacak ey Ali!"* sözünü hatırlatması üzerine, onların öldürülmesini kendi hakkaniyetine delil saymış ve Peygamberimizi her zaman doğru çıkaran Allah'a hamdetmişti...

Benzeri örneklerin, günümüzde de yaşandığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Şöyle ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Deccal'le ilgili bir hadislerinde, âhir zamanda Deccal'in ortaya çıktığı dönemde, Horasan civarında yetmiş bin taylasanlı (sarıklı) insanın ona iltihak edeceğini haber vermiştir.[4] Bir dönemde komünist düşünce yaygınlaşmaya başladığında, kendisini Müslüman sayan nice insan, namaz kılıp hacca gittiği ve İslâm'ın diğer rükünlerini yerine getirdiği halde; İslâm'ın emirlerine karşı, "14 asır önce inmiş köhne düşünceler.." –hâşâ– deyip komünizm ideolojisine temennâ durmuşlardı.. durmuş, küfr ü küfrânın her tarafa yayılması karşısında yer yer hıçkıra hıçkıra ağladığı ve Rabbin huzurunda edeple durup ibadet ü taatte bulunduğu halde, bir vahşi sisteme karşı ses çıkarmamış, hatta "ale'r-re'si ve'l-ayn" diyerek hüsnükabul göstermişlerdi.

Aynı şekilde, günümüzde, ibadetlerinde bir hayli hassas davrandıkları halde, İslâm'ın gurbetini kendine dert bile edinmeyen ve böylece amelî münafıklık içine düşen nice insan vardır.. hele bazılarının Müslümanlık adına bir kısım folklorik hareketlerle mütesellî olduklarını gördükçe, "Acaba Allah Resûlü'nün haber verdiği insanlar bunlar mı?" diye endişe duymamak elden gelmiyor.

Hâsılı; Allah Resûlü, kıyamete yakın zamanda cereyan edecek çeşitli hâdiseleri, bu ve benzeri hadislerle haber vermiştir ki, O'nun gaybbîn gözüyle görüp haber verdiği bu tür olayların bir bir cereyan etmesi, O'nun Sadık u Masdûk olduğunun apaçık delilidir.

1 Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 36; *menâkıb* 25; *istitâbe* 6; Müslim, *zekât* 154.

2 Ebû Dâvûd, *sünnet* 1; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/102.

3 Buhârî, *menâkıb* 25, *edeb* 95; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/356, 3/33, 65, 224.

4 Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/216; Ma'mer İbn Râşid, *el-Câmi'* s.393.

KÂBE’YLE MÜNASEBETİ AÇISINDAN MİRAÇ

Soru: Efendimiz’in miracını Kâbe’ye bakan yönüyle izah eder misiniz?

Cenâb-ı Hakk’ın isimlerinin, sıfatlarının veyahut Zâtî tecellîlerinin varlıklarla irtibatı düşünüldüğünde, her varlığın belli tecellîlerle meydana geldiği anlaşılacaktır. İnsan, yaratılmışlar arasında en şerefli varlıktır. İnsanlar arasından seçilen bilhassa büyük peygamberler ise, bütün yaratılmışlar içinde husûsî tecellîlere mazhar olmuş kullardır. Efendimiz de, bu peygamberler arasında kaymak gibidir. Bu sebeple O’na “kaymak”, “öz” ve “hulâsa” mânâsına “Mustafa” denmesi boşuna değildir. Hatta meleklerin Hz. Âdem’e “safiyyullah” demelerinin sebebinin, Hz. Âdem’in ruhunda meknî ve zamanı geldiğinde zuhur edecek olan böyle bir safvet olduğu da söylenebilir. Yani, Hz. Âdem Safiyyullah’dır; ama onu Safiyyullah yapan öz, daha sonra meydana gelecek olan Hz. Muhammed Mustafa’dır (sallallâhu aleyhi ve sellem). O, hadis diye meşhur olmuş bir sözde şöyle anlatılır: لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ *“Eğer sen olmasaydın varlığı yaratmayacaktım.”* Sanki varlığın yaratılış silsilesi ve bütün yaratıkların vasıflarının hulâsası, süzüle süzüle, özleşe özleşe Efendimiz’de toplanmıştır.

Yine Nebiler Serveri, makam itibarıyla makam-ı cem’in sahibi olduğundan, bütün enbiyâ-i izâmın vâris-i hâssıdır. O, vazifeleri itibarıyla bütün enbiyâ-i izâma ait hususiyetleri şahsında toplamış olup, kâinattaki onlara ait mânânın bir fihristidir. Bu itibarla İnsanlığın İftihar Tablosu, “özün özü”dür. Bu hakikatten hareketle, “O olmasa idi, kâinat da olmazdı.” denebilir.

Bir diğer açıdan, hakîkî mânâda kâinat ve onun gerçek yorumu Efendimiz’le anlaşılmış ve O’nun tarafından anlatılmıştır. Eğer Allah Resûlü, kâinatın mânâsını ve kâinat gerçeğini anlatmasa, mânâlandırmasa ve yorumlamasaydı, kâinat mânâsız ve karışık bir kaostan ibaret kalacaktı. Oysa kâinat, mebde’den müntehâya (başlangıçtan sona) kadar, belli bir gayenin takip edildiği bir silsileden ibarettir ve insanlık, bu hakikati de Efendimiz’in mübarek beyanlarından öğrenmektedir. O’nun yorumuyla kâinat mânâsızlıktan kurtulmaktadır. O olmasaydı, kâinatın yorumlanması da tam bir kaosa dönecekti.

Tasavvuf ehli, Yunan felsefesinde “akl-ı evvel=ilk akıl” olarak isimlendirilen akılla Efendimiz arasında, yani varlığa ille-i gaye, yani nihaî yaratılış gayesi olan insan arasında şöyle bir münasebet kurmuşlardır: Allah

Resûlü, mübarek bir beyanında *"Allah'ın ilk yarattığı şey benim nurumdur."*[1] buyurmuştur. Yaratılış silsilesinde on akıl tevehhüm edenlere göre ise ilk yaratılan şey, akl-ı evveldir. Zira akıl, kâinattaki nizama esas teşkil edebilecek bir şeydir. Elbette kâinatı hallaç edip, onun mânâsını ve derinliklerindeki hakikatleri ortaya çıkarıp değerlendirecek olan, akıldır. Akıl olmayınca, diğer hususlar gibi kulluk mükellefiyetinin anlaşılması da mümkün değildir. Öyle ise, aklın önemi inkâr edilemez. Ancak kâinatın sahih yorumu adına, insanlar içinde yaratılıp seçilmiş olan insan, akıldan daha da önemlidir. Çünkü bu insan, Cenâb-ı Hakk'ın icraatına esas teşkil edebilecek arşa, yani hükümlerini icra ettiği yere mukabil olarak yaratılmış ve hususî tecellîlerden meydana gelmiş önemli bir varlıktır. Dolayısıyla O'nun durumu, hiçbir zaman tartışılmaz bir konumdadır.

Bu, tecellînin bir yanıdır. Tecellînin bir diğer yanı da, Kâbe'yle ilgili olanıdır. Zira Kâbe, insanların kalblerinin vahdetini sağlayacak bir binadır ve insanların yanlış yere yönelmemeleri için yapılmıştır. Fakat haddizatında Kâbe, arzın merkezinden Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar, arz yaratıldığından beri etrafında meleklerin tavaf ettiği muallâ bir yerdir. Orası bir tecellîgâh-ı ilâhî ve bir metâf-ı kudsiyândır. Bu, Kâbe'nin mülk yönüdür.

Mekke ise, Kâbe'nin zarfı gibidir. Mekke, böyle yüce bir mânâya zarf olması itibarıyla büyük bir kıymet kazanmış ve mübarek bir yer olmuştur. Kâbe'yi sinesinde barındıran Mekke'ye gelişigüzel "ana" denmemiştir. Kur'ân, onu doğrudan doğruya *"* أُمُّ الْقُرٰى *– Bütün beldelerin anası"* olarak isimlendirmiştir.[2] Çünkü, bütün beldelerin Kâbe ile bir göbek bağı vardır. Ve bütün beldelere hükmedebilecek evrensel bir peygamber ancak Kâbe'de doğabilir. Dolayısıyla Kâbe gibi, Mekke de metâf-ı kudsiyân olmuş, Hz. Âdem'den bu yana bütün kudsîler hep oraya koşmuş ve onun hariminde ölmek istemişlerdir. Ehl-i tahkikin keşif ve ifadelerine göre, insanların tavaf ettiği o yerde yüzlerce peygamberin medfeni (kabri) vardır.

Bütün bunları şunun için arz ediyorum: Peygamber Efendimiz'in dünyaya teşriflerine mekân olarak başka herhangi bir yerin rahm-i mâder olabilmesi mümkün değildir. Eğer Allah (celle celâluhu) varlık arasında en kudsî yer olarak Kâbe'yi görmüşse ve Beytullah binası da buna bir işaret ise, ayrıca "Allah'ın baktığı yer orasıdır, Cenâb-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarının halîtası buradadır." denmişse, şüphesiz Peygamber Efendimiz'in dünyayı

şereflendireceği yer de, en mübarek “Buk’a” sayılan Kâbe olacaktır.

Evet, Nebiler Serveri’nin başka bir yerde doğması düşünülemez. O, ancak Kâbe’nin rahm-i mâderinde neş’et edebilir. Annesi bir başka yerde olsaydı bile, gelip O’nu Kâbe’de dünyaya getirmeliydi. Çünkü, insanlar arasında bütün ilâhî isim ve sıfatların hareket ve odak noktası olan Hz. Muhammed Mustafa’yı (sallallâhu aleyhi ve sellem), bütün bu isim ve sıfatların bir nokta-i mihrâkiyesi olan Kâbe’den başka bir yer besleyemezdi. Allah Resûlü, Kâbe’den 53 yaşında iken ayrılmıştır. Kâbe, Nebiler Serveri’ni, her şeye rağmen bağrında besleyen bir ana gibidir. Ama o, mehîb ve mehâfetli bir anadır. İhtimal onun böyle olması da, Efendimiz’in, maruz kaldığı değişik musibet ve belâlar karşısında metafizik gerilimini yitirmeden dayanması ve daha pek çok kabiliyet ve istidatlarını inkişaf ettirmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Allah Resûlü, Kâbe’yi görmüş, ondaki esrarı, âlem-i şehâdetteki bir insanın kabiliyet, istidat ve zâhir-bâtın bütün hisleri ve tecessüsleri ile alabildiği kadar almıştır. Oysaki Kâbe’nin hakikati, göklerin ötesinde, Sidretü’l-Müntehâ’dadır. Efendimiz’in miracı da Sidretü’l-Müntehâ ile noktalanmıştır. Bir taraftan Nebiler Serveri Miraç’ta semaların eteklerini cevherlerle doldurmuş, onlar da O’nunla şeref kazanmışlardır. Çünkü onlara, o güne kadar bekledikleri O Dürr-i Yektâ’nın solukları ulaşmış ve onlara bir visal yaşatmıştır. Diğer taraftan Efendimiz, miraç esnasında değişik yerlere uğrayıp geçmiş, her yerde kendisine “Top senin, çevkân senin.” denmiş ve O, bu muhteşem istikballe gidip tâ Sidretü’l-Müntehâ’ya kadar yükselmiştir. Sidretü’l-Müntehâ, O’nun için bile aşılmaz bir yerdir. Zira orası, insan ufkunu aşan bir hazîredir. Efendimiz de nihayetinde diğer varlıklar gibi yaratılmış biridir.

Evet, Sidretü’l-Müntehâ’ya kadar Efendimiz’in geçtiği yerler, O’nunla şereflendirilmişlerdir. Çünkü şimdiye kadar böylesine uzun bir yolculuk yapacak, Sidretü’l-Müntehâ’ya ulaşacak ve bizzat Mütekkellim-i Ezelî’den kelâm ahzedecek dereceye hiç kimse yükselememiştir. Bu meseleyi bir teşbih ile ifade edecek olursak, bir yönüyle Efendimiz, kendisine analık yapan Kâbe’den ayrılırken hüzünle ayrılmış, fakat diğer bir yönüyle de, Kâbe’ye “Sen ayrı ben ayrı.” diyerek, aralarındaki özdeşliğe karşı bir tavır koymuştur. Efendimiz Medine’deki o muhteşem karşılanma merasimiyle de, Kâbe’den ayrılığın vermiş olduğu hüznüne teselli bulmuştur. Medine, İnsanlığın İftihar Tablosu’na bağrını açmış, O da Kâbe için yaptığı gibi, Medine için de dua etmiş ve orası da üns esintileri ile dolmuştur.

Ayrıca Efendimiz, peygamberliğini sema ehline göstermek için bütün gökleri dolaşmış, başta diğer peygamberler olmak üzere bütün gök halkı, Medinelilerin hicret esnasında Allah Resûlü'nü "Üzerimize ay doğdu…" diyerek karşıladıkları gibi, O'nu büyük bir coşku ile istikbal etmişlerdir. Efendimiz, pek çok kapıdan geçmiş, kendisini karşılayanları, hatta kendisine refakat eden Cibrîl'i bile belli bir noktadan sonra geride bırakmış ve her şeye perdesiz, engelsiz ulaştığı bir noktada Kâbe'nin Sidretü'l-Müntehâ'daki hakikati ile yüz yüze gelmiştir.

Allah Resûlü, miracı anlatırken, *"Öyle bir noktaya ulaştım ki, kader kalemlerinin cızırtılarını duydum."*[3] buyurmuştur. Efendimiz'in Sidretü'l-Müntehâ'da Cenâb-ı Hakk'ın cemalini kemmiyetsiz, keyfiyetsiz, hâilsiz ve perdesiz bir şekilde müşâhede etmesi de söz konusudur. Ayrıca O (sallallâhu aleyhi ve sellem), enbiyâ-i izâmı da ayniyet içinde müşâhede etmiş, onlarla zaman üstü görüşüp konuşmuştur. İşte İnsanlığın İftihar Tablosu, böyle bir buudda seyahatini yaparken, Kâbe'nin hakikati ile de buluşmuş ve böylece kendisini besleyen anayı tanımış, onun elini öpmüş ve onunla denk hale gelmiş veya onu aşmıştır. Bu, O'nun için hem anasına karşı bir hasret giderme, hem de o terbiye ve edep insanına, terbiyesini ortaya koyma fırsatı, gök ehline de bu büyük vuslatı gösterme merasimi idi. Bu şehrayinde belki de, bizim bilemediğimiz âlemlerde binlerce, yüz binlerce şahaplar sağa sola saçılmıştır. Çünkü, yeryüzü yaratıldığı günden itibaren gökteki yıldızlar böyle bir şehrâyine asla şahit olmamışlardır. Öyle ki o gece âdeta yıldızlar, kaldırım taşları gibi o Dürr-ü Yektâ'nın ayaklarının altına serilmiştir. Evet, O'nun ruhunun vüs'ati ile mesele ele alınınca, zaten bunu başka bir şekilde ifade etmek de mümkün değildir.

Allah (celle celâluhu), Nebiler Serveri'ni değişik âyât u beyyinâtı ile arzdakilere anlatarak O'nun kim olduğunu tespit ve tescil ettikten sonra, miraç mucizesi ile de gökler ehline tanıtmıştır. Miracın başlangıcı, Allah Resûlü'nün kulluğuna terettüp eden bir ihsan ve ikramdır. Binâenaleyh, başlangıç yönüyle miraca "keramet" demek daha uygun olur. Öte yandan, Efendimiz, miracının nihayetinde, yeniden ümmetinin arasına dönmesi yönüyle, peygamberlik mucizesinin yanı sıra peygamberliği içinde bir vilâyet yaşamış ve miraç bir yönüyle o vilâyetin bir buudu olmuştur. Ayrıca Nebiler Serveri, miraçtan, iman hakikatlerini görme, tatma ve başkalarına da tattırma gibi peygamberliğini tasdik edici bir kısım semerelerle dönmüştür.

1 Bkz.: es-Suyûtî, *el-Hâvî* 1/325; el-Halebî, *es-Sîratü'l-Halebiyye* 1/240.

2 Bkz. En'âm sûresi, 6/92; Şuarâ sûresi, 42/7.

3 Buhârî, *salât* 1, *enbiyâ* 5; Müslim, *îmân* 263.

ÜSLUP FARKLILIĞI

Soru: Efendimiz'in Mekke'nin fethini müteakip Hz. Vahşî'ye yazıp gönderdiği rivayet edilen âyetleri izah eder misiniz?

Her şeyden önce şunu ifade etmeliyim ki, bu kabîl rivayetler her ne kadar hadis kitaplarında zikredilse de; itikat ve ibadetlerle alâkalı hadisler kadar sıhhatli sayılmazlar. Bu açıdan, bu ve buna benzer rivayetlerde, kısmen dahi olsa üslûbun farklılaşmaya uğradığını kabul etmekte yarar var.[1] Bu mülâhazayı ifade ettikten sonra şimdi de, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), Mekke fethedildikten sonra Taif'e kaçan Hz. Vahşî'ye (radıyallâhu anh) yazıp gönderdiği rivayet edilen âyet-i kerimeler üzerinde durmaya çalışalım.

Bunlardan ilki; وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا *"Onlar, Allah ile beraber başka bir tanrıya ibadet edip yalvarmazlar. Allah'ın muhterem kıldığı bir canı haksız yere öldürmezler ve zina etmezler onlar. (Aksine) kim de bunları yaparsa, o günahının cezasını bulur."*[2]

İkincisi: إِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰى إِثْمًا عَظِيمًا *"Şu muhakkak ki; Allah, Kendisine şirk koşulmasını affetmez, ama bunun altındaki diğer günahları dilediği kimse hakkında affeder. Kim Allah'a ortak icad ederse müthiş bir iftira etmiş, çok büyük bir günah işlemiş olur."*[3]

Üçüncüsü ise: قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلٰى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ *"De ki: 'Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder. Şüphesiz O, Gafûr ve Rahîm'dir. Çok affedicidir, merhamet ve ihsanı fazladır."*[4] âyet-i kerimesidir.

Bu çerçeve içinde mü'minlerin, Allah hakkındaki ümitleriyle alâkalı olarak onlara anlatılmak istenen daha bir kısım hakikatler var. Şöyle ki, bütün mü'minler, إِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا *"Ancak şu var ki tevbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar bundan müstesnadır; Allah onların kötülüklerini iyiliklere, günahlarını sevaplara çevirir. Çünkü Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir,*

sınırsız mağfiret ve ihsan sahibidir."[5] âyetiyle vaadedilen teveccühten belli bir ölçüde nasiplerini alabilirler. Meselâ bir insanın aklına "Ben adam öldürdüm, zina ettim, nefsime ve başkalarına karşı haksızlıkta bulundum.." vb. gibi düşünceler gelebilir. Ancak bu âyet-i kerimede de bildirildiği üzere, Allah (celle celâluhu), tevbe ve iman edip iyi davranışlarda bulunan kimselerin nâmütenâhi kötülük yapma istidatlarını nâmütenâhi hayır ve hasenât yapma kabiliyetine çevireceğini vaadetmektedir. Hatta işârî tefsirlerdeki bir tevcihe göre, Cenâb-ı Hak, iyilik yapmaya başlayan bir kimsenin, geçmiş günlere ait amel sahifelerinin boş kalmaması için, onun daha önce yaptığı kötülükleri bile iyiliğe çevirecektir. Yani artık o kişi, tamamen Hakk'a yönelince, sadaka vermek, anne-babaya saygılı olmak, komşu haklarına riayet etmek vb. gibi bir kısım güzel işler yaparak ve kötü işlerden de sakınarak, kaçarak hep iyilik peşinde koştuğundan dolayı onun geçmişte yaptığı kötülüklerin hiçbiri amel defterine yazılmayabilir. Evet bir insan, tevbe edip Müslüman olarak kendisini yenileyince, geçmişte güzellik adına yaptığı ne kadar şey varsa, bütün bunlar sanki yeniden hayatlanmış gibi, o insan, amel cihetiyle bir umumi diriliş yaşayacaktır.

Mü'minlerden, Cenâb-ı Hakk'a karşı recâ yanları zayıflayıp havf yanları daha çok öne geçmiş olanlar, إِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰى إِثْمًا عَظِيمًا *"Şu muhakkak ki; Allah, Kendisine şirk koşulmasını affetmez, ama bunun altındaki diğer günahları dilediği kimse hakkında affeder. Kim Allah'a ortak icad ederse müthiş bir iftira etmiş, çok büyük bir günah işlemiş olur."*[6] âyetine sarılırlar ve sarılmalıdır da; zira bu âyet-i kerimede Cenâb-ı Hak, bir orada bir burada yüzüp gezen, kendini bildiği halde hiç hatalardan utanmayan, her gün tevbe ettiği halde yeniden aynı hataları tekrar eden günahkâr insanlara hitap etmekte ve dilediği kimselerin –kendisine şirk koşmanın dışında– bütün günahlarını affedeceğini vaadetmektedir. Bu vaad, Allah'ın kullarına engin bir lütfu ve rahmetinin gereğidir ama yine de O'nu hiçbir zaman bağlamaz. Zira O (celle celâluhu), böyle bir lütfu, insandaki bir liyakat ve onun göstereceği bir kahramanlık veya en azından dişini sıkıp fenalıklara karşı koyması mukabilinde vaadetmiş olabilir. Ancak burada bir "dileme" (meşîet) şartı vardır. Dolayısıyla her insan, daima ruhunda ilâhî meşîete takılacağı korku ve endişesini taşımalıdır. Bu da hiç şüphesiz her ferdin kendi ruh hâletine göre bir

seviyede gerçekleşecektir.

Bunlardan başka bir de, inandığı halde hayatını, duygu ve düşüncelerini, zaman ve imkânlarını, hâsılı sahip olduğu her şeyini israf eden, nefis ve şeytana uyup pek çok günah işleyen ve neredeyse Allah'ın rahmetine karşı bütün ümidini yitirecek gibi olan insanlar vardır ki, işte bu âyetle böylelerine, doğru yola girebilmesi için, değişik zamanlarda, değişik fırsatlar verilmiştir. Artık onun da, kendisine verilen bu fırsatlardan hiç olmazsa birisini değerlendirip doğru yola girmesi gerekir. Eğer o insan, kendi ihmalinden dolayı bu fırsatların bütününü kaçırmışsa, işte böyle bir insan, bazen günahını hacâlet halinde, o hacâletini de ümitlerini sarsıcı mahiyette vicdanında duyarak, işinin bitik olduğunu düşünebilir.. düşünebilir ve böyle bir düşünce ile öyle bir sürece girer ki, artık o kendi kendine, "Nasıl olsa cehennemdeyim!" diyerek ya kendisini dalâlet ve küfre salar ya da Allah'ın (celle celâluhu) engin rahmetini hafife alır hâle gelir. Oysaki O'nun rahmeti her zaman gazabının önündedir ve her şeyi kuşatmıştır.

Demek ki bu âyet aynı zamanda, bir taraftan böylesine sarsıntılarla baş aşağı gidecek kimseler, diğer taraftan da o mevzuda Allah'ın rahmetini hafife alacak duruma düşmüş insanlar için, tıpkı kurtarıcı bir reçete gibi, قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلٰى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ *"De ki: 'Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Allah dilerse bütün günahları mağfiret eder. Çünkü O, Gafûr ve Rahîm'dir. Çok affedicidir, merhamet ve ihsanı fazladır."*[7] diyerek dertlerini onulmaz görenlere bile umulmadık şekilde ümit bahşediyor. Evet bu denli recâya karşı sarsılmış, havfla ırgalanmış, kurtuluş ümidini yitirme noktasına gelmiş ve sonunda bu âyete sığınmış bir insana bu beyanla yeniden bir diriliş kapısı aralanmakta ve onun ümidini beslemek için hemen bir sonraki âyet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır: وَأَنِيبُوا إِلٰى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ *"Size azap gelip çatmadan önce, Rabbinize dönün ve O'na teslim olun, O'na itaat edin. Yoksa yardım göremezsiniz."*[8] Buradaki dönüş, normal ve sıradan insanların dönüşü değildir. Zira âyet-i kerimede "inâbe yapın", yani âdeta 'Rabbinize büyük ve kâmil insanlar topluluğu olan ebrâr ve mukarrebînin yönelişi veya bir mürîdin mürşidine intisabı gibi yönelin, O'na dönün ve O'nun engin rahmetinden kat'iyen ümidinizi kesmeyin.'

denilmektedir. Bu ifadeler, onları vicdanında derinlemesine duyabilen insanın ümidini şahlandırıcı ve Rabbe yönelmeyi kolaylaştırır mahiyettedir. Esasen bu ufku yakalamış olan insanın, Rabbine dönüşü de normalin üstünde bir tevbedir. Âyet-i kerimede âdeta "Siz tevbe edenler değil inâbede bulunanlarsınız." denilerek, insanın ruhuna tesellîbahş neler neler duyurulmaktadır! Böylece bu üç âyet-i kerime ile, farklı farklı anlayışlara sahip olan insanlara, herkesin kendi mizacına uygun olanını alabileceği üç ayrı reçete sunulmuştur.

Burada dikkat etmemiz gereken diğer bir husus da şudur: Hz. Vahşî (radıyallâhu anh), zeki bir insandır. Bir dönemde Hind'in menfur emellerine alet olmuş, onun, tesir altına alıcı mantığına yenik düşerek kendi çıkarları uğruna Hz. Hamza'ya (radıyallâhu anh) kıymış ve Mekke fethine kadar da bu hâlini sürdürmüştür.

Hz. Vahşî, hayatının sonuna kadar sadakat ve samimiyetle yaşamıştır. Hep yaptığı büyük hatanın şuurunda olmuştur. Evet, Bedir'de, Uhud'da, Hendek'te kâfir safları içinde bulunmuş ve Uhud'da yaptığı cinayetin büyüklüğü altında her zaman ezilmiştir. Evet bu cinayet çok büyüktü, zira Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hz. Hamza'ya karşı ayrı bir teveccühü vardı. Hz. Hamza, Nebiler Serveri'nin amcası ve süt kardeşi olmasının yanında, temsil ettiği mânâ ve misyon itibarıyla da Efendimiz ile aralarında bizim idrak ve tasavvurlarımızı aşkın bir irtibat ve alâka söz konusuydu. Hatta denebilir ki, Hz. Hamza'nın bizim kriterlerimizle değerlendirilmesi imkânsız daha başka yanları da vardı. Bu farklılığından dolayıdır ki, Zeyd b. Hârise (radıyallâhu anh), Cafer b. Ebî Talib ve Hz. Ali, o şehit edildikten sonra, hemen hepsi de onun çocuklarına sahip çıkmak istemişti.. ve Efendimiz de, onun ve çocuklarının hüzünlü hallerini görünce çok duygulanarak hıçkıra hıçkıra ağlamış ve gözyaşı dökmüştür.

Evet, Hz. Hamza'nın, Efendimiz'in yanında öyle farklı bir yeri vardı ki, ne onu, ne de onun katilini unutması mümkün değildi. O, en kritik dönemlerde bir kılıç gibi küfrün başına inmiş, bir ok gibi küfrün bağrına saplanmış, Nebiler Serveri'ne ulaşıp zarar vermek isteyenlere karşı kollarını germiş ve âdeta etten kemikten bir kalkan olmuştu. Yine, kükrediğinde aslanların ödünü koparan bu devâsâ kâmet, hayatı boyunca Müslümanlar için apayrı bir ümit kaynağı şeklinde algılanmıştı ki, Allah Resûlü'nün böyle bir insanı unutması mümkün değildi.

Ayrıca Hz. Hamza'nın Müslümanlığı seçmesi de oldukça zordu. Zira o, yaş

itibarıyla Efendimiz'den büyük olduğu gibi aynı zamanda O'nun amcasıydı. Bu durum da farklı boyutlarda iki büyüklüğü karşı karşıya getiriyordu. Dahası o, aslanların boynunu koparan dev bir aslan avcısıydı. Bu ve buna benzer meselelerden ötürü onun Mekke'de büyük bir namı, şöhreti vardı ve "Hamza!" denildiğinde herkesin ödü kopardı. Dolayısıyla o, Müslüman olmadan önce kendisini Nebiler Serveri'nden hep üstün görmüş de olabilir. İşte bütün bunlardan ötürü, Hz. Hamza'nın Müslümanlığı seçmesi bir hayli zordu ama o, bütün bu engelleri aşarak Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) madde plânında hırpalandığı, önü kesilmek istendiği bir dönemde Müslümanlığı kabul edebilmişti. Evet onun Müslüman olması çok önemliydi; zira henüz Müslüman olmamış kişiler ona bakarken sadece "Hamza Müslüman olmuş." demeyeceklerdi; Müslüman olması çok zor olan bir kişinin bütün engelleri nasıl aşıp Müslüman olduğunu konuşacak ve şok yaşayacaklardı; öyle de oldu…

Makam ve mevki itibarıyla belirli yerlere gelmiş, ilim yönünden de oldukça seviyeli insanların çizgi değiştirmeleri oldukça zordur. Meselâ ben, babamın Nur hakikatlerine teslim olmasını her zaman takdirle yad etmişimdir. Zira babam, benim hem hafızlık, hem Arapça hocam olduğu gibi, aynı zamanda benim evliyâ ve asfiyâ ile tanışmamı da sağlayan kişidir. Gerçi ben de ona karşı büyük bir saygı göstermiş; meselâ hayatı boyunca hiç onun gölgesine ayağımı basmamış ve –cami kürsüsünde konuştuklarım hariç– onun yanında sarfettiğim sözler yüz cümleyi geçmemiştir. Ama iman ve Kur'ân hakikatleri mevzuunda ben yarım adım önde tanıma şerefine ermiştim. O, yarım adımı aştığı gibi beş adım da öne geçti. Ben, Nurların aydınlık dünyasıyla tanışınca, babama okuması için "İktisat Risalesi"ni vermiştim. Çok kuvvetli bir hafızası vardı. Birkaç gün sonra görüştüğümüzde İktisat Risalesi'ni âdeta ezbere okuyor ve "Eyvâh! Biz şimdiye kadar şu yol-bu yol derken boşuna gezmişiz, meğer yol bu imiş." diyerek büyüklüğünü ortaya koyup hem çocuğu hem de talebesi konumunda olan biri vasıtasıyla tanıdığı Nurlara talebeliği kabul ediyordu. Bu kabullenme oldukça zor bir hâdiseydi. İşte bunun için ben babamı hep takdirle yâd ederim. Kırkıncı Hoca, onun bu yanlarını bildiğinden ve belki de daha başka şeylerden ötürü bir keresinde "Onun eşi yoktur. O, Enderun terbiyesi görmüş bir adam gibiydi." dediğini hatırlarım.

Evet, işte Hz. Hamza'ya da bu zâviyeden bakıldığında, onun Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) amcası olması; aslan avcısı olması;

Müslümanların sayılarının henüz kırka bile varmadığı bir dönemde, gelip o zayıf cemaatin içine girerek kendini tehlikeye atması; Müslümanlar nerede tazyik görüyorsa Hızır gibi onların imdatlarına yetişip makam-ı Hızıriyeti temsil etmesi gibi hususiyetleriyle onun derinliğinde insan sayısı çok azdır.

Şimdi işte böyle bir Hamza'yı öldüren Vahşî'nin mantığını anlamaya çalışalım. O, saf ve aptal bir insan değil, aksine zencilerin en akıllılarından biri... Onun için Allah Resûlü ona, İslâm'a dehalet etmesi için, إِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا *"Ancak şu var ki tevbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar bundan müstesnadır; Allah onların kötülüklerini iyiliklere, günahlarını da sevaplara çevirir. Çünkü Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir, sınırsız mağfiret ve ihsan sahibidir."*[9] meâlindeki âyeti yazıp gönderdiğinde, "Ya Resûlallah! Ben neredeyse küfre denk bir iş işledim. Allah benim de kötülüklerimi hasenâta çevirir mi?" diyerek, kendisine teminat verecek bir beyan arıyordu. Onun bu tavrı karşısında Nebiler Serveri ona, إِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰى إِثْمًا عَظِيمًا *"Şu kesin ki; Allah, Kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; ama dilediği kimse hakkında bunun altındaki diğer günahları affeder. Her kim Allah'a ortak koşarsa, haktan çok uzağa sapmış olur."*[10] meâlindeki âyeti yazıp gönderir. Ancak, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Hz. Vahşî çok zekidir ve o, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurduktan sonra aradığı garantiyi başkasından alamayacağını bilmektedir. Kendi hevâ ve hevesine göre konuşmayan, söylediği sözler vahiyden ibaret olan Allah Resûlü henüz hayatta iken o garantiyi yakalama peşindedir. Onun için Hz. Vahşî, "Yâ Resûlallah! Allah burada bağışlamayı dilemeye bağlamış. Ya ben bu dilemeye takılırsam." mânâsında sözler söyleyerek son endişesini dile getirince, bu defa da Efendimiz ona şu âyeti yazıp göndermiştir: قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلٰى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ *"De ki: 'Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder. Şüphesiz O, Gafûr ve Rahîm'dir. Çok affedicidir, merhamet ve ihsanı fazladır."*[11] Bu âyet, Hz. Vahşî'ye âdeta şöyle demektedir: Ey hayatını israf içinde geçiren ve kendi hesabına Bedir'i, Uhud'u, Hendek'i berbat eden ve Mekke fethinde bile Müslümanlara karşı koyan adam!

Sen bile Allah'ın engin rahmetinden ümidini kesmemelisin! Ne kadar büyük olursa olsun, günahkârların günahları Allah'ın engin rahmeti yanında, okyanuslara nispeten denizin yüzündeki minik köpüklerden daha ehemmiyetsiz kalır.

Hz. Vahşî, bağışlanma garantisini aldıktan sonra Allah Resûlü'nün huzuruna gelerek Müslüman olur. Resûl-i Ekrem ise, Hz. Vahşî'ye, kendisini gördüğünde canı gibi sevdiği amcasını hatırlayıp içinde menfi bir duygu belirmesi ihtimaline karşı daha temkinli davranmasını söyler.

Doğrusu Hz. Vahşî, Müslüman olduktan sonra, hep Hz. Hamza'yı öldürmekle işlediği günaha kefaret arayışı içinde olmuş ve nihayet beklediği bu fırsat Yemâme'de karşısına çıkmıştır; hem de Hz. Hamza'nın bağrına sapladığı mızrağı elinde olarak.. evet işte bu mızrağı yalancı peygamber Müseyleme'nin sinesine saplamış ve şöyle demiştir: "Hz. Hamza'yı şehit etmekle insanların en hayırlısının kanına girdim. Resûlullah'ın vefatından sonra Müseyleme'yi öldürmekle ise insanların en kötüsünü öldürdüm." Kaynaklarda nakledildiğine göre, Vahşî, mızrağını Hz. Hamza'ya önden vurunca Hz. Hamza, mızrağın üzerine kapanıp kalmıştır ki[12] ben, onun bu halini Arapça'daki "lâ"ya benzetmişimdir. Gerçi Yemâme'de Hz. Hamza'ya saplanan aynı mızrakla vurulunca Müseyleme de "lâ" hâline gelmişti[13] ama Hz. Hamza burada "lâ" ötede "neam", yani burada cismen yok olsa bile ahiret itibarıyla ebedî varlığa mazhar olmuştu. Müseylemetü'l-Kezzâb ise her iki tarafta da "lâ" olmuş, yani ademe mahkum bir zavallı haline gelmiştir.

Hz. Vahşî, Müseyleme'yi öldürdükten sonra ihtimal Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) mânevî huzuruna gelerek "Artık sana görünebilir miyim Yâ Resûlallah?" demişti ki, bu da onun hayatı boyunca devam ettireceği inâbesiydi. Buradan da anlaşılmaktadır ki, Hz. Vahşî, bir kere Hakk'a dönmekle kalmamış, "Acaba tam olarak döndüm mü?" endişesiyle sürekli O'na yönelmiş ve hayatı boyunca dönüş (inâbe) ameliyesini sürdürüp durmuştu.

Allah (celle celâluhu), Hz. Vahşî'ye Müseyleme'yi öldürmeyi nasip etmekle onu vicdanî huzura erdirmek için bir fırsat hâsıl etmiş olabileceği gibi, Hz. Vahşî'nin hicranını mükâfatlandırmış da olabilir. Çünkü Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyururlar: *"Ben bir gün rüyamda, elimde iki altın bilezik gördüm. Yine rüyamda onlara fazla bir ilgi göstermiştim. Allah Teâla hazretleri: 'Onlara üfle!' diye vahyetti, ben de üfledim, derken uçup gittiler.*

Ben bunları, benden sonra çıkacak iki yalancı ile yorumladım.” Râvi Ubeydullah, bu iki yalancıdan birisinin San’a’nın sahibi el-Ansî, diğerinin ise Yemâme’nin sahibi Müseyleme olduğunu söylemiştir.[14] Allah Resûlü, Hz. Hamza’ya üzülmesinden daha fazla, dinin bir yalancı peygamber tarafından sarsılmasına karşı üzülmüştür. O açıdan Hz. Hamza’nın tasasını izâle eden el ile Müseyleme tasasını silen elin aynı olması çok önemliydi.

Zannım odur ki, âlemlere rahmet olarak gönderilen Efendimiz, diğer peygamberler gibi öbür âlemde hayatta olduğuna ve davasının seyrini temâşâ ettiğine göre, Müseyleme’den duyduğu tasayı onu öldürmek suretiyle Hz. Vahşî’nin izale ettiğini görmüş ve belki de vicdanen “Ey Vahşi! Hem amcamın tasasını, hem de dinim adına duyduğum tasayı unuttum. Artık bana görünebilirsin.” demiştir.

1 Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* 11/197; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 62/413.

2 Furkan sûresi, 25/68.

3 Nisâ sûresi, 4/48.

4 Zümer sûresi, 39/53.

5 Furkan sûresi, 25/70.

6 Nisâ sûresi, 4/48.

7 Zümer sûresi, 39/53.

8 Zümer sûresi, 39/54.

9 Furkan sûresi, 25/70.

10 Nisâ sûresi, 4/48.

11 Zümer sûresi, 39/53.

12 Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* 3/142; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/130, 3/218-219.

13 Bkz.: İbn Abdilberr, *el-İstîâb* 4/1563-1564; ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ* 1/178.

14 Buhârî, *menâkıb* 25, *meğâzî* 70, 71, *tevhid* 29; Müslim, *rüya* 21.

EFENDİMİZ'İN ŞECAAT VE ŞEFKAT UFKU

Soru: Zıtları bünyesinde toplayan Peygamberimiz'in şecaat ve şefkat ufkunu biraz açar mısınız?

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) zahirde birbirine zıt gibi görünen sıfatları olduğu gibi, birbirini takviye edip destekleyen vasıfları da vardır.

Birbirine zıt gibi görünen bu sıfatları, Din-i Mübin-i İslâm'da mühim bir esas olan *"sırat-ı müstakîm"* yorumu çerçevesinde ele almak ve öyle değerlendirmek mümkündür. Meselâ Efendimiz, her şeyden evvel bir şecaat ve cesaret âbidesi idi. Öyle ki, muharebe meydanlarının Haydar-ı Kerrâr'ı Hz. Ali (radıyallâhu anh), O'nun bu yanını ifade ederken; *"Biz, muharebelerde başımız sıkıştığı zaman Resûl-i Ekrem'e sığınırdık."*[1] der. Nitekim Huneyn'de öyle olduğu gibi Uhud'da da, bir yönüyle kırılıp dökülmüş ve âdeta felç olmuş cemaatini, düşmanın içine korku salacak şekilde yeniden harekete geçirmiş; geçirmiş ve âdeta وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ *"Ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarırsın."*[2] hakikatinin mazharı olarak, o sarsılmış, kırılmış ve dökülmüş cemaatten, dipdiri ve taptaze bir ordu çıkararak yeniden düşmanı yakın takibe almış ve Mekke'ye kadar kovalamıştır. İşte bu, O'nun şecaat-i kudsiyesinin ifadesidir ve sahasında nazîrsizdir.

Bir örnek olarak Efendimiz'le *Gavres* ismindeki bir kâfir arasında geçen hâdise, O'nun korkusuzluk, şecaat ve cesaretinin azametini resmetme bakımından yeter zannediyorum: Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir ağacın altında istirahat buyururlarken, Gavres, O'nun uykuda olmasından istifade ederek, ağaca asılı bulunan kılıcını alır ve müstehzî bir edâ ile: *"Şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?"* der. Onun bu sorusuna karşılık Allah Resûlü, hiçbir panik emaresi göstermeden ve kendisinden gayet emin olarak öyle bir *"Allah"* der ki, O'nun orada sergilediği bu teslimiyet, yakîn ve Allah'a itimat, elindeki kılıçla karşısında duran Gavres'i sarsar ve kılıç elinden yere düşer. Bu defa düşen bu kılıcı, İnsanlığın İftihar Tablosu eline alır ve sorar: *"Ya şimdi seni kim kurtaracak?"* Adam korkusundan sıtmalı hasta gibi titremeye başlamıştır ki, o esnada, Allah Resûlü'nün sesini duyanlar oraya koşarlar; koşar ve gördükleri manzara karşısında hayrette kalırlar. Onların Allah'a karşı iman ve itimatları bir kat daha artar; Gavres de orada görüp duyduğu şeylerle "el-Emin"e güven sözü verir ve Allah Resûlü'nün şecaat ve

cesaretine hayranlık hisleri içinde oradan ayrılır.[3]

Meşhur mütefekkir Bernard Shaw, Allah Resûlü'nün Allah'a olan bu teslimiyetini ve korkusuzluğunu anlatırken hislerini şu takdirkâr ifadelerle dile getirir: *"Hz. Muhammed, çeşitli yönleriyle insanın başını döndürecek üstünlükleri olan bir insandır. Bu sır insanı tam mânâsıyla anlamak mümkün değildir. Bilhassa O'nun anlaşılamayacak üstünlükte bir yanı vardır ki, o da Allah'a olan güven ve itimadıdır."*[4]

Allah Resûlü, eşsiz cesaret örneklerinden birini de, hicret-i seniyyeleri esnasında, Sevr mağarasında sergilerler. Sevr, gençlerin bile zor çıkabilecekleri zirvede bir mağaradır. Ancak O, elli üç yaşında olmasına rağmen bu zirveye tırmanıyor ve bu mağarayı kıymetler üstü bir değerle şereflendiriyordu. Mekke müşrikleri, mağaranın ağzında dolaşırken, Seyyidinâ Hz. Ebû Bekir, sırf O'nun adına duyduğu endişeden ötürü telâş içindedir.. ve ihtimal endişeden yüzü sapsarı kesilmiştir. Hâlbuki onunla aynı atmosferi paylaşan Nebiler Serveri'nin dudaklarındaki tebessümde en ufak bir değişiklik olmamıştır; olmamıştır ve endişe içindeki dostu Hz. Ebû Bekir'i (radıyallâhu anh) *"Korkma! Allah bizimle beraberdir.",*[5] *"O iki kişiyi ne sanıyorsun ki, onların üçüncüsü Allah'tır."*[6] sözleriyle teselli ve teskin etmiştir.

Evet buraya kadar arz ettiklerimiz birer şecaat, cesaret ve teslimiyet örneğidir; ne var ki bu Zât, aynı zamanda rahmet, şefkat ve merhametin de zirvedeki temsilcilerindendir. Öyle ki o, eğer ağlayan bir çocuk görse, oturur, onunla birlikte ağlar ve inleyen bir ananın acı ve ızdırabını tâ vicdanında duyar. İşte Hz. Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği bir hadis ve O'nun engin şefkati: *"Ben namaza duruyor ve onu uzun kılmak istiyorum. Sonra bir çocuk ağlaması duyuyorum. Annesinin ona duyacağı heyecanı bildiğim için hemen namazı çarçabuk kılıp bitiriyorum."*[7]

Bir başka sefer, Mâriye Validemiz'den oğlu İbrahim'in ölümü karşısında, dünya kadar hâdiseyi göğüslemiş ve her şeyi aşmış bu büyük şefkat kahramanının gözleri dolu dolu olmuş, onu kucağına almış, derin bir sevgiyle bağrına basmış ve hüznünü gözyaşlarıyla süslemişti. O'nun bu durumunu istiğrap edip de hayretle bakanlara: *"Gönül mahzun olur, gözler ağlar; ancak Allah'ın dediğinden, Allah'ın hoşnut olduğundan başkasını söyleyemeyiz."* buyurmuştu.. evet O, insanların en merhametlisi ve en şefkatlisiydi.[8]

Allah Resûlü'nden başkasında, böylesine birbirinden farklı sıfatların, hem bir denge ifadesi hem de kemal emaresi olarak içtimaını görmek mümkün değildir. Meselâ, sahabe-i kiramdan, Nebiler Serveri'ne amca olmakla müşerref ve Allah'ın kılıçlarından bir kılıç olan Seyyidinâ Hz. Hamza'yı düşünelim; bu yüce kâmet aslanlarla güreşir ve düşman saflarına daldığında ortalığı velveleye verir; gözü de fevkalâde pektir ama, oturup bir yerde ağladığı görülmez. Çünkü o, bir şecaat kahramanıdır ve bu vasfın eşsiz kahramanıdır.

Hz. Hamza (radıyallâhu anh) böyle olmasına rağmen o hidayet yıldızlarından Hassan b. Sabit (radıyallâhu anh), incelerden ince ve zarif bir insandır.. ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) nezdinde dili kılıç kadar keskin bir şairdir. Ne var ki bu büyük insan, savaş meydanlarında Hz. Hamza ve Hz. Halid'e sadece kılıç taşır. Evet o, rakîkü'l-kalb bir gönül ve his insanıdır. Zaten bu hasletinden dolayı Allah Resûlü onun için: *"Allah'ım (bunu) Ruhü'l-Kudüs'le teyit eyle."*[9] buyurarak dua etmiştir. Bu zatların belli hususiyetlerde zirveleşmesine karşılık Allah Resûlü, birbirine zıt gibi görünen iyi vasıfları nefsinde toplamış farklı bir insandır; şecaat-i kudsiyesini arz ederken aslanların ödünü koparır; bir mazlum iniltisi duyduğu zaman onun ruh hâletini paylaşır, onunla oturur inler.. evet bir yönüyle kalbi, hep rikkat ve şefkate bağlı incelerden ince; diğer yönüyle de kıyametler kopsa –ihtimal– Cenâb-ı Hakk'ın engin icraatını seyrediyor gibi derin bir zevk ve engin bir hayret içinde, *"Allah'ım göster bana icraatını müşâhede edeyim, müşâhede edebildiğim kadar."* diyecek derecede sağlam ve sarsılmaz bir iradeye sahip...

İnsanlığın İftihar Tablosu, misallerini zikrettiğimiz birbirinden farklı sıfatlara sahip olduğu gibi, aynı zamanda *"hilim"* ve *"kerem"*.. gibi birbirini takviye eden vasıflarında da eşsizdi. Bu vasıflar, bir yönüyle birbirinden farklı mânâları ifade etseler de, esasen iç içe bir dairenin değişik yüzlerinden ibarettirler. *Hilim,* malum olduğu üzere yumuşak davranma, yumuşak huylu olma, af ve müsâmahaya mütemayil bulunma, karar verirken de acele etmeme gibi mânâları ifade eder. Görüldüğü gibi bu vasıf tamamen yumuşaklığa delâlet etmektedir ki, kusurları görmeme, insanları bağışlama, diyalog adına herkese açık olma.. gibi tavırların hemen hepsi bu temel vasıftan kaynaklanır.

Kerem kelimesine gelince; o da, az farklılığı bulunmakla birlikte *"ikram"* kelimesi ile aynı kökten gelir ve iyilikseverlik ve ikram etme hasletinden ibarettir. Bunu, Farsça bir terkiple *"civânmertlik"* veya Türkçe *"cömertlik"*

kelimesiyle de ifade edebiliriz. İnsanın ruhundaki bu civanmertlik ya da cömertlik ve iyilikseverlik hasleti, başkalarına râci bir menfaat ve ihsan şeklinde tecellî edince *"ikram"* halini alır. Bize Allah'ın ikramı olduğu gibi, Resûlullah'ın da ikramı vardır. Ama O'ndaki bu ikram, engin bir kaynaktan gelir. Bu kaynak da, O'nun yaratıcısı tarafından mahiyetine derc edilen *"kerem"* huyudur.

Buradan da açıkça görüleceği üzere *"hilim"* ile *"kerem"* arasında herhangi bir zıtlık yoktur ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Alvar İmamı'nın,

" Kerem kıl, kesme sultanım keremin bînevâlardan,
Keremkâne yakışır mı kerem kesmek gedâlardan."

mısralarında ifade ettiği gibi "keremkân" bir sultandır. Bu mısralar, hem o Keremkân Sultan; hem de Zât-ı Ecell-i A'lâ hakkında kullanılabilir ve iki ihtimal de câizdir. Zira birinden dolaylı yoldan çok istifade etmiş, çok ikrama mazhar olmuşuzdur. Eğer asla göre ikinci sayılan ve o aslı da bize tanıtmada üzerimizde çok hakkı bulunan İnsanlığın İftihar Tablosu olmasaydı, bizim, ne mahiyetimizi, ne kâinatı, ne cennete giden yolu ve hatta ne de cennetin içindekileri bilmemiz mümkündü. O Muallim-i Ekmel ve Ekber'dir ki, varlığın çehresine çaldığı ışıkla kâinatı, okunan bir kitap; hayatı da, cennete doğru uzanan bir köprü haline getirdi. Böylece bizleri karanlıklar içinde ümitsiz dolaşmaktan kurtararak, Allah'a imanla itminana ulaştırmış ve rıza yoluna hidayete vesile olmuştur. Ama o, öyle büyük bir vesiledir ki, biz o vesileyi çok defa gayenin yanında zikreder ve O'nun, bizim için *"gaye ölçüsünde bir vesile"* olduğunu ikrarda bulunuruz.

Evet, biz şirkten uzağız; şirk de bizden uzaktır. O (sallallâhu aleyhi ve sellem), bizi Allah'a ulaştırmak için sadece bir vesiledir; fakat gaye ölçüsünde bir vesile! Zaten bizzat Cenâb-ı Hak da tevhid ifadesi olan *"Lâ ilâhe illâllah, Muhammedün resûlullah"* ifadesinde O'nun adını kendi adıyla yan yana zikredip ve bunu imanın esası sayarak böyle demeyenin kurtulamayacağını beyan buyurmuyor mu? Evet, Sa'dî'nin de dediği gibi; *"Muhammedun Resûlullah demeden râh-ı selâmet muhaldir."*[10] Yani Allah Resûlü'ne uğramayan yollar tıkanık yollardır. Bir başka yoldan giden insanın saadete ulaşması mümkün değildir.

Hilim, Allah Resûlü'ne Cenâb-ı Hak tarafından verilmiş sırlı bir anahtar

durumundadır. O, bu anahtarla nice gönülleri açmış ve o sinelere taht kurmuştur. O'nu tanıyanlar başta kendi huşûnetlerini tamim ederek, herkesi öyle haşin kabul ettiler ve kendileri nasıl davranıyorlarsa O'nun da öyle davranacağını zannettiler. Vaktâ ki, Hudeybiye Musalahası'yla diyaloğa giden yollar açıldı ve Müslümanlarla kâfirler iç içe yaşama fırsatını buldu ve yine bu anlaşma ile, Kur'ân'la beslenen Müslümanın civânmertliğine, hilmine, silmine şahit oldular; oldu ve *"Bize hâkim olurlarsa kellelerimizi alırlar, bizi öldürürler ve dünya saadetinden bizi mahrum ederler."* mülâhazasıyla kovdukları ve haklarında kötü vehimler besledikleri bu insanlarla teşrîk-i mesâi kurunca Müslümanların âdeta yeryüzünde gezen melekler olduğunu gördüler. Böylece hem Allah Resûlü'nü, hem de Müslümanları daha iyi tanıma imkânı buldular.

Hudeybiye, Müslümanlar için daha sonraki günler adına sürprizlere gebe bir fetihti. Mekke fethi ise, Hudeybiye fethinin sadece bir buuduydu. Zaten Sahabiye göre de إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا *"Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.."*[11] âyetindeki fetih, Hudeybiye fethidir. Bu açıdan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), küfre, ilhada, cehalete ilk darbesini Hudeybiye ile indirmiştir denilebilir. Hudeybiye'den evvel cereyan eden Bedir, Uhud ve Hendek muharebeleri, İslâm tarihi bakımından çok önemli hâdiselerdir. Ancak Hudeybiye bunlardan farklıdır. Nitekim Allah Resûlü, Hendek'i müteakip âdeta Hudeybiye'ye giden yolu görüyor gibi konuşmuş ve *"Bundan sonra onlar kaçacak biz takip edeceğiz."* demiştir.

Evet Hudeybiye ve sonrasında takip edilen hareket tarzı, önceki dönemlere nispetle tamamen farklı bir çizgi takip etmiştir. Bunu Müslümanların, kâfirleri avuçlarının içine alıp, balmumu gibi yoğurma ve onların gönüllerine kendi ruhlarının ilhamlarını boşaltması şeklinde özetleyebiliriz. Nebiler Serveri'nin bu stratejisi, kısa zamanda meyvesini vermiş ve onlardan çokları Müslümanlığı kabul etmişti. Hatta Ebû Süfyan gibi sertliğe, kötülüğe ve gurura kilitlenmiş bir insanın bile, Allah Resûlü'nün, fethin öncesi *"Bugün, Ebû Süfyan'ın evine giren de emindir."*[12] demesiyle, hem Resûlullah'a hem de Müslümanlara karşı taşıdığı kötü duygular, buzun güneş karşısında eriyip gitmesi misüllü eriyip gitmiş ve daha sonra da geç uyandığı İslâmî hakâik çerçevesinde çok hızlı hareket ederek geçmişi telafi etme yoluna girmişti.

Meselâ o, Hz. Ömer'in, Yermuk harbine katılanlara; at, eğer, kılıç gibi harp

malzemeleri tedarik etmeleri için verdiği parayı reddetmiş, *"Ey Allah'ın Peygamberi'nin halifesi! Benim geniş imkanlarım var. Ben ondan kullanırım. Allah yolunda savaşırken hazineden alacağım şeyi kullanmak istemem."* diyerek istiğna göstermiş ve hissesini beytü'l-mâle bırakmıştı. Evet, böyle davranmış ve çok hızlı, âmûdî bir şekilde, âdeta füze hızıyla hak ve hakikate ulaşma yoluna girmişti ki, temelinde de yine Allah Resûlü'nün o engin hilmi, af ve müsamahası yatmaktadır.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hep halîmdi ama belli bir süre düşmanları O'na hilmini ifade etme fırsatını vermemişlerdi. Hasımları, onunla aralarındaki atmosferi sürekli sertleştirmiş ve O'nu hep o sert atmosferde mukabeleye zorlamışlardı; ancak hep yanılmışlardı; çünkü o, sertleşme niyetinde değildi.

Netice itibarıyla diyebiliriz ki, Hudeybiye, Allah Resûlü'nün küfre hilmiyle indirdiği büyük bir darbedir. Daha sonra da O, hep bir hilim kahramanı olarak davranmış ve istidatlı gönülleri teshir etmişti. Evet Allah Resûlü, Mekke'nin fethini müteakip şehre girerken, bir kere daha o mahviyet ve tevâzuunu sergilemiş ve bindiği merkûbun üzerindeki eğerin kaşına, mübarek alnı değecek şekilde iki büklüm bir halde bu mübarek beldeye girmişti. Bir Batılı, buradan hareketle onun hakkında şöyle der: *"Hz. Muhammed, öyle bir söz bestelemiş ve seslendirmiştir ki, başladığı zaman hangi perdede başlatmışsa, bitirirken onu iki perde daha yukarıda bitirmiştir. Evet, Hz. Muhammed, bu mevzuda da beklenenin ötesinde çok önemli bir performans ortaya koyarak yine kendi rekorunu kıran bir insandır."*

Allah Resûlü, Hudeybiye'den sonra Allah tanımazlara ikinci darbeyi de Mekke fethinde vurmuştur. Bu kâfirler; *"Şimdi bize ne muamele yapacaksın?"* diye sorduklarında O: *"Size ne yapmamı beklersiniz?"* diyerek sorularına soruyla cevap vermiştir. Onlar da; Hz. Ali'den (radıyallâhu anh) öğrendikleri bir sözle onu cevaplamış ve *"Sen kerim oğlu kerimsin."* demişlerdi. Bunun üzerine de o Şefkat Peygamberi *"Öyleyse gidin, hür ve serbestsiniz. Size bugün kınama yoktur."*[13] buyurmuştu. Bu söz, Hz. Yusuf'un, o kadar kendisine gadreden kardeşlerine karşı asırlarca evvel söylediği ve arkadan gelenlere bıraktığı bir mirastır; Peygamber mirası.. düşünce mirası.. hikmet mirası.. hilim mirası... ve Allah Resûlü'nün hilminin bir buudu olarak onlara ikramıydı. İnat, bu civânmertliği görünce ikinci bir darbe daha yemişti. O darbe öyle müthiş bir darbeydi ki, –zannediyorum– İkrime değil de, Ebû Cehil bile hayatta olsaydı, o

da oğlu gibi dize gelerek Allah Resûlü'ne teslim olacaktı.

1 Buhârî, *meğâzî* 54, *cihâd* 52, 61, 97, 167; Müslim, *cihâd* 79.

2 Âl-i İmrân sûresi, 3/27.

3 Buhârî, *meğâzî* 31, *cihâd* 84; Müslim, *fezâil* 13.

4 Bkz.: Bediüzzaman, *Mektubat* s.244 (On Dokuzuncu Mektup, Zeylin Bir Parçası).

5 Tevbe sûresi, 9/40.

6 Buhârî, *tefsîru sûre* (9) 9; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 1.

7 Buhârî, *ezân* 65; Müslim, *salât* 189, 196.

8 Buhârî, *cenâiz* 44; Müslim, *fezâil* 62.

9 Buhârî, *salât* 68, *bed'ü'l-halk* 6, *edeb* 91; Müslim, *fezâilü's-sahabe* 151-152.

10 Bediüzzaman, *Mektubat* s.378 (Yirmi Altıncı Mektup, Dördüncü Mebhas, Beşinci Mesele).

11 Fetih sûresi, 48/1.

12 Müslim, *cihâd* 86; Ebû Dâvûd, *harac* 25.

13 Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/74; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 9/118.

EFENDİMİZ'İ ZİYARET

Soru: Peygamber Efendimiz'i kalben ve mânen ziyaret ne demektir? Bunun gereği ve riayet edilecek esaslar adına neler söyleyebilirsiniz?

Allah Resûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalben ve manen ziyaret edebilme, dinî duygu ve düşüncelerin canlı kalmasıyla mümkündür; aynı zamanda duygu ve düşüncelerin canlı kalması adına da çok önemli bir esastır. Öyle inanıyorum ki, Nebiler Sultanı, O'nu Hakk'ı mülâhaza adına bir kıblenümâ gibi tezekkür ve tefekkür eden her şahsın iç dünyasında, sezildik-sezilmedik insiyâklara vesile olmaktadır. Evet, O âdeta bir güneştir; bizim büyük bilip, büyük tanıyıp huzurlarında ışık aradığımız abdâllar, üçler, yediler, kırklar, kutuplar, gavslar hep O'nun gölgesi altında varlıklarını sürdürmektedirler.. ve onlar, O'nunla irtibatları sayesinde bu makamlara ulaşabilmişlerdir. Hâsılı, o Nebiler Sultanı'nı tefekkür, tezekkür bizlere –hissetsek de, hissetmesek de– çok şeyler çağrıştırır ve o konudaki her tedâi de bizlere yeni ufuklar açar.

Ashab-ı kiram efendilerimiz, O'nun huzur-u seniyyelerinde bulunabilmek için her türlü zorluk, sıkıntı ve meşakkate göğüs gerer ve bu huzuru maddî-mânevî her şeye tercih ederlerdi. Öyle ki, O'nun huzurunda iken, evlâd ü iyal, çoluk-çocuk, mal-mülk hiçbir şey düşünmezlerdi ve O'na öylesine bir bağlılık gösterirlerdi ki, farz-ı muhal, Allah Resûlü "Gidin dünyanın dört bir yanına dağılın." deseydi, hiç tereddüt etmeden bu emri yerine getirmeye çalışırlardı. İşte o huzur ve huzurdaki insibağ, sahabe dediğimiz o toplumu böyle aşkın hâle getiriyordu. Hatta zaman zaman bu düşünceyi ve bu huzuru ihlal eden duygular içlerini buğulandırınca onlar buna münafıklık diyorlardı. İşte Hanzala b. Rebî', o Müslümanlığı derince duyan sahabilerden biriydi. Huzur-u risaletpenâhiden ayrıldıktan sonra, oradaki duygu ve düşüncelerini muhafaza edememesi veya dünya işleri ile meşgul olurken uhrevilîği derince duyamama onu tedirgin ediyordu. İşte bu büyük sahabi bu tedirginliğinden ya da düşünce ve duygulardaki bazı farklılaşmalardan ötürü, "acaba ben bir münafık mıyım?" endişesiyle soluğu Hz. Ebû Bekir'in yanında alıyor ve Hz. Ebû Bekir'e dert yanıyor. Dostunun derdini dinleyen Hz. Sıddık, kendi durumunun da buna benzediğini ifade ediyor.. ve iki Sahabi birlikte, hallerini beyan etmek üzere Allah Resûlü'ne gidiyorlar. Nebiler Serveri, Hanzala'nın: " نَافَقَ حَنْظَلَةُ – Hanzala münafik oldu." beyanıyla başlayan halini dinledikten sonra şöyle

buyuruyor: “Eğer benim huzurumda bulunduğunuz zamanki ruh hâletini dışarıda da muhafaza edebilseydiniz, melekler sokaklarda sizinle musâfaha ederdi.” ve ardından *“Bazen öyle, bazen böyle Ey Hanzala!”*[1] diyerek duruma açıklık getiriyor. Bu ifadelerden, Hanzala’nın halinde yadırganacak bir tarafın olmadığı anlaşılıyor. Beşer, beşerî özelliklerinin gereği, hep aynı çizgide olamayacak; bazen lâhut âleminin derinliklerine yelken açacak, bazen de nâsut âleminin dikenli yollarında dolaşıp duracaktır.

Onlar öyleydi; şimdilere gelince, Allah Resûlü ile aynı zaman ve mekân dilimi içinde bulunmayan bizler, bu büyük açığı, kalben ve mânen, tedâiler, tasavvurlar belki de, basiretle müşâhedeler vasıtasıyla Nebiler Sultanı’nı ziyaret ederek kapamaya çalışmalıyız. Ne var ki, öncelikle böyle bir açığın açık olarak hissedilmesi ve kabullenilmesi gerekir. Bunu, kendi ruhunda bir eksik olarak hissetmeyen kişilere diyeceğimiz olamaz. Onlar namaz kılmalarına, oruç tutmalarına rağmen, hayatlarını tekdüze sürdürürler, hep sığdırlar. Hissedenlere gelince, onlar da şöyle derler: “Gül devrini bilseydim O’nun bülbülü olurdum. Yâ Rab beni evvel getireydin ne olurdu?” (M. Âkif)

Evet, Hz. Enes b. Malik, Câbir b. Abdullah gibi Risalet Güneşi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile aynı dönemi paylaşmış insanlar, O’nun ahirete irtihalinden sonra, Allah Resûlü’nü daima tezekkür ve tahattur ediyor; zaman zaman rüyalarında O’nu görerek bu açığı kapıyor, zaman zaman da hatıraların tül pembe ikliminde hep O’nunla oluyorlardı. Öyle zannediyorum ki günümüzde de böyle davranan, O’nun aşk ve iştiyakıyla yanan nice gönüller vardır ki, hiç olmazsa rüyalarında risalet âleminin kamer-i müniriyle hep oturup kalkıyorlardır...

Şahsî kanaatime göre, O’nu tahattur ve tezekkürümüzde –ki buna başta kalben ve mânen ziyaret dedik– “Allah Resûlü insanlık gemisinin kaptanıdır... Sa’dî’nin bir beytinde ifade ettiği gibi, ‘Hz. Muhammed gibi bir kaptana sahip olan gemi yolcuları için gam da, keder de yoktur.’ İsterse dalgalar o gemiyi yutacak kadar azgın olsun... Evet bizim kaptanımız O’dur... O’na bağlılıktan öte bir sermayemiz yoktur... Ahiretteki kurtuluşumuz da O’nun şefaat-i uzmâsı sayesinde olacaktır...” gibi esaslar düşünülebilir. Bunlar insana onun Sünnet-i Seniyyesini ve siyer-i sâmiyelerini hatırlatır; hatırlatır ve insanı vicdanî muhasebe ve murakabeye sevk eder. “Biz neredeyiz, O ve O’nun emirleri nerede?” sualini sormaya vesile olur. Hâsılı, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) risalet güneşidir. O’nsuz bir hayata, hayat demek mümkün değildir.

Sahabe-i kiram'ın vicâhî münasebetle kazandığı şeyleri, bizler kalbî ve ruhî irtibatla kazanmak konumundayız. Bu irtibat da, O'na olan bağlılık ufkunun neresinde olduğumuz düşünülmek ve –tabir câizse– kendimizi O'nun huzurunda hissetmekle mümkün olacaktır.

1 Müslim, *tevbe* 12; Tirmizî, *kıyâmet* 60.

BİR İNSANDA İKİ KALB OLMAZ

Soru: Ahzâb sûresinde bahsedilen, bir insanda iki kalb olmaması ne demektir, nasıl anlamalıyız?

Kur'ân, Ahzâb sûresinde, مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ *"Allah, bir adamın içinde iki kalb yaratmadı."*[1] buyurur. Öteden beri müfessirler, bu âyete farklı yorumlar getirmişlerdir. Bazıları, cahiliye döneminde yaygın bulunan; çok kimselerin akıl erdiremediği, çözüm bulamadığı meselelere aklı eren, çözüm getiren kişilerin "Benim iki kalbim var." iddialarına karşı Kur'ân bu âyeti ile, bahsi edilen yaygın kanaati zihinlerden silmek istemiştir. Bazıları, Nadr b. Hâris'in iddialarıyla alâkalı olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da Zeyd b. Hârise ile irtibatlandırmak istemişlerdir. Kur'ân'ın bu âyeti ile ilgili bunun gibi başka mülâhazalar da söz konusu olabilir... Ancak ben bu âyete, sûrenin genelini nazara alarak daha geniş bir perspektiften bakılması gerektiği kanaatindeyim.

Şöyle ki; Ahzâb sûresi, ele aldığı konular itibarıyla hep Tevhid hakikatini vurgulamaktadır. Gerek bu mesele, gerek peygamberlerden alınan söz, gerek Hendek Savaşının safahatı, gerek tesettür meselesi, gerek kadın-erkek bütün Müslümanlara, Allah ve Resûlü'nün hüküm verdiği şeylerde ihtiyar hakkının tanınmaması, gerek Hz. Peygamber ile münasebette bulunmanın âdâbı ve gerekse ahirete ait ahvâl.. evet bütün bu mevzuların hepsi Allah'ın birliği etrafında örgülenmektedir. Bu bize Mekkî sûrelerin genel karakterini hatırlatmaktadır. Ne var ki, Ahzâb sûresi Medenîdir. Medine'de nâzil olan sûrelerde, bu türlü şeyler istıtrâdîdir. Ahzâb sûresinde ise, bu hususiyetler sûrenin mihverini oluşturmaktadır. Öyleyse bahsi geçen âyeti "Tevhid" zâviyesinden ele almakta zaruret var. Evet tevhid, her ne kadar "Lâ ilâhe illâllah" deyip, Allah'ı birleme olsa da, bu, işin nazarî olanını ifade etmektedir. Bunun amelî plâna çıkması ya da mârifet olarak "ilme'l-yakîn", "ayne'l-yakîn" mertebelerine, onu da aşıp "hakka'l-yakîn"e ulaşması da, meselenin diğer yönünü teşkîl etmektedir.

Bazı insanlar vardır, "Allah birdir." der, ama, sebeplere tesîr-i hakikî vermeden de geri durmaz. Hatta Allah'ın icraatından tam hoşnut olmayabilir; hayatını dizaynda beşerî mülâhazaları tercih edebilir. Bunların hepsi, aslında tevhidin muhtevâ ve mânâsına ters şeylerdir. Evet böyle bir insan "Allah birdir." dese de, tevhid hakikatine tam ulaşamamış, "fenâ fittevhid=tevhidde

fâni” olamamıştır. Onun tevhidde fâni olabilmesi, önce, ibadet, ubûdiyet ve ubûdet şuuruna ulaşması ve onu hayatına hâkim kılması ile mümkün olur. Sonra da o bunu, vicdanı ile hisseder. Hatta zaman gelir öyle bir yakîne ulaşır ki, tevhide götüren delilleri bile zâid bulur. Ve nihayet bu yolda ilerleye ilerleye “keşf” derecesine ulaşarak, tevhid hakikatini, hissin ve vicdanın ötesinde keşfederek yaşar. Fakat hemen ifade edeyim ki, bu seviyeye gelinceye kadar kişi, çarpıklıklara girmekten, düal yaşamaktan, düal düşünmekten kurtulamayabilir.

Evet, gerçek mânâda لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ “Allah’tan başka Mâbud-u bi’l-hak, Maksud-u bi’l-istihkak yok.” demektir. Bu, Arapça ifadesiyle لَا جَمِيلَ، لَا خَالِقَ، لَا مُشَرِّعَ، لَا مُنْشِئَ... إِلَّا اللّٰهُ mânâsına da gelebilir. Ehlullahın, namaz tesbihatlarında okudukları; *“Ya Cemil Ya Allah...”* bu hakikatin yani isimleriyle malum, sıfatlarıyla muhat, zâtıyla mevcud u meçhul Zât’ın ilânından ibarettir. Bunu şuurluca söyleyen kişi, Allah ile karşılıklı bir mukaveleye imza atmış sayılır. Bu mukavelede icmalen şunlar vardır: “Allah’ım! Duygu ve düşüncelerim içine Senden başkası girmeyecek. Tasavvur, davranış ve tavırlarım, hep Senin razı olduğun istikamette olacak. Aileme, çocuklarıma ve dünyama bakışımda Senin hoşnutluğun esas alınacak. Senin düşünülmediğin yerde düşünceler zihinlerde kir sayılacak...” Bu, bir bakıma Üstad’ın, “Allah için işleme, Allah için başlama, Allah için görüşme ve Allah için konuşma.”[2] ölçüsü ile tam uyum arz eder.

Şimdi, “Bir insanın içinde iki kalb olmaması” gerçeğine bu zâviyeden bakacak olursak; bu âyet, herhangi bir kimse, Tevhid hakikatine inandığı halde, düşünce, tasavvur, tavır ve davranışlarında o çizgiyi koruyamıyorsa ona bu önemli hususu hatırlatmaktadır. Bir insanın hem tevhid deyip hem de ona ters davranması, iki kalblilik demektir ki, böyle bir şey bir tenâkuzdur ve bir mü’minde olmamalıdır.

Evet her insan, inanmalı ve inandığını da yaşamalıdır. Yani hayatını da o birlik etrafında örgülemelidir. Zaten gerçek inanmışı tarif eden ehl-i tahkik, “davranışları ile Allah’ı hatırlatan insan” demekte ve bu konuda bize önemli bir ölçü vermektedirler. Buna göre mü’min, yemesinden içmesine, konuşmasından oturmasına varıncaya kadar her şeyde, hep başkalarında “inanan insan imajı”nı uyarmalıdır. Namaz kılıp faiz yeme, oruç tutup karaborsacılık yapma, insanın iki şahsiyet, iki kalb taşımasıdır ki bu, tevhide

aykırıdır. İki yüzlülüğün, bozuk şahsiyet ve karakterin göstergesidir. Bu kişiler herhalde ahirette iki yüzlü olarak haşr ü neşr olacaklardır.

Burada çok acı, acı olduğu kadar da gerçek bir hâtıramdan bahsetmek istiyorum. Eski yıllarda –zannediyorum 25 yıl kadar önce– borcunu bilerek ödemeyen birine, alacaklının şikayeti üzerine hatırlatma mahiyette iki satırlık bir mektup yazmıştım. Ondan uzun bir mektup aldım. Mektupta kendinin ileri gelen biri olduğunu vb. anlattıktan sonra: "Ben o borçları falan-filan olarak değil, tüccar sıfatım/kimliğim ile yaptım." diyordu. Hâlbuki bir insanın böyle "iki şahsiyetli" olması, âyetin ifadesiyle "iki kalb" taşıması imkânsızdır. Sen ya "o"sun, ya da "bu". Bana göre helâl-haram mevzuunda bu denli yalpası olan birine bırakın Müslüman demeyi, insan deme bile oldukça zordur. Keşke bu insan, "Fıtratımı zorluyorum, hile yapmaktan, başkalarını kandırmaktan, zimmetime hak geçirmekten kendimi kurtaramıyorum." dese.. belki bu kişiyi Allah o sonsuz rahmetiyle affederdi... Ama O, yanlışlıklarına mahmil bulmaya çalışan ve "onu falan-filan olarak değil, tüccar kimliğimle yaptım." diyeni ciddî hesaba çeker. Misalleri çoğaltmak mümkündür.

Hâsılı, bu âyete, sûrenin genel karakterini esas alarak yorumlar yapmak, lafzî yorumlardan ve parça parça yaklaşımlardan daha iyidir ve bizi daha sağlıklı sonuçlara ulaştırır.

1 Ahzâb sûresi, 33/4.

2 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.21 (Üçüncü Lem'a, Üçüncü Nükte).

DENGE

Soru: Dinî-dünyevî hayatımızda dengenin önemini izah eder misiniz?

Hayatın her alanında denge çok önemlidir. İnsan, itikadî meselelerden ibadet ü taata, ondan yiyip içmesine, ondan da uzak-yakın çevresiyle münasebetlerine kadar her konuda dengeli davranma mecburiyetindedir. “Rabbinin senin üzerinde hakkı var, nefsinin hakkı var, ehlinin hakkı var. Her hak sahibine hakkını ver!”[1] mülâhazasıyla her ferdin ciddî bir denge ve temkin üzere olması gerekmektedir. En başta, kulluk anlayışının çok iyi yorumlanması gelir. Bilindiği gibi Allah’ı zikretmede asıl gaye, rıza-yı ilâhîyi elde etmektir. Onun dışında keşf ü keramete nâil olma, fevkalâde hallere ulaşma gibi şeylerin hiçbiri asıl gaye değildir ve “ehlullah” onlara hayız kanı nazarıyla bakmış ve hiç mi hiç itibar etmemişlerdir. Bu türden şeyler, talepsiz olarak insanın samimî sa’y ve gayretine terettüp edebilir. O zaman kul “Rabbim bu Senden gelen bir armağandır.” der ve sevinç-endişe karışımı mülâhazalarla kabul eder. Ama bu mevzuda ona yakışan, daima bir vefa eri tavrıyla “Rabbim! Bende bir vefasızlık mı gördün ki şekerleme veriyorsun?” diyerek sadakat duygusunu bir kere daha kontrol etmesidir.

Yine bir insanın, Rabbisiyle olan münasebetini tanzim etmesi için, illâ da bir inzivâhâneye çekilmesi şart değildir. O, bazen hem varlığın hem de kendi hayatının yorumunu sürekli yenilemek, taze tutmak ve muhasebe, murakabe, aşk u şevkle de aynı şeyleri elde edebilir. Bu çizgideki bir insanın gâfilâne geçen bir zamanı olamayacağı için o, kullukta derinleştikçe derinleşir ve kendini huzurda hisseder. Bir örnek vermek gerekirse; meselâ bir tabibin, insan anatomisi ve insan fizyolojisiyle ilgili araştırmaları, sürekli onun bu konularla alâkalı düşünce ufkunu biler ve keskinleştirir. Belki bu yüzden İmam Gazzâlî Hazretleri, *“İhyâu Ulûmi’d-Din”* adlı eserinde, tıp ve din ilmine aynı ölçüde önem verir ve bunlardan birinin ihmalini millet-i İslâmiye adına çok büyük ihmal sayar. Nasıl ihmal sayılmaz ki! Çok basit bir misal vermek gerekirse; siz, ayağınıza batan en küçük bir tırnaktan ızdırap duyuyor, yok mu bunu dindirecek birisi? diyorsunuz. O anda birisi gelip o acıyı dindiriyor. İşte bu insan, sizin nazarınızda âdeta bir Hızır gibi olur. Büyük küçük bütün hastalıkların tedavisinde inanmış her hekimin durumu aynıdır. Eğer insanlara yararlı olması açısından bir insanın sevap kazanması bahis mevzuu ise, bir toplum insanı olarak, halka dönük hizmetleriyle inançlı hekimler evliya sayılır ve hiç kimse

velilikte onlara ulaşamaz. Öyle zannediyorum inancı olan bir hekim, sadece icra-i tabâbetle bile kurtulabilir. İşte bu bir dengedir ve bunun böyle kabul edilmesi çok önemlidir. Dinî ilimlerde de durum aynıdır; siz, Rabbim deyip inzivâya çekilirseniz, beri tarafta dünya kadar insan küfür ve ilhad ızdırabı içinde kalır. Çünkü din adına onlara bir şeyler anlatılması gerekirken anlatılmamış olur.

Bu mevzuyla alâkalı Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde yaşanmış bir hâdiseyi örnek olarak arz etmek istiyorum. Efendimiz'in evde olmadığı bir zamanda, zevce-i pâklerinin hâne-i saâdetlerine bir grup erkek gelir ve Resûlullah'ın ibadetlerini sorarlar. Sordukları husus kendilerine açıklanınca, onu az bulur ve "Biz kim, Efendimiz kim? O, Allah'ın (celle celâluhu) geçmiş ve gelecek bütün günahlarını affettiği bir insan." derler. Sonra da içlerinden biri: "Ben artık hayatım boyunca her gece sabaha kadar namaz kılacağım", ikincisi: "Ben de hayatım boyunca hep oruç tutacağım, hiçbir gün terk etmeyeceğim.", üçüncüsü de: "Kadınları terk edip, onlara hiç temas etmeyeceğim." der ve ayrılırlar. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), olaydan haberdar olunca onları bulur ve: *"Sizler böyle böyle söylemişsiniz. Hâlbuki Allah'a yemin ederim, Allah'tan en çok korkanınız ve yasaklarından en ziyade kaçınanınız benim. Ama ben, bazen oruç tutar, bazen yerim; bazen namaz kılarım, bazen de uyurum; kadınlarla beraber de olurum. (Benim yolum, sünnetim budur), kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."*[2] buyurur.

Görüldüğü gibi Allah Resûlü, amelde yapılan herhangi bir ifrata, bir ma'siyete öfkelendiği gibi öfkeleniyor. Ma'siyet, İslâmî hayatta dengeyi bozan, insanı kendi yörüngesinden çıkaran bir şey ise, amelde ifrat da aynı mânâda bir dengesizliktir. Dolayısıyla ona karşı da çok dikkatli olmak gerekir.

Hayatta, hemen belki hepimizin bir kısım dengesizlikleri olmuştur. Meselâ; ben Trakya'da görev yaparken, beşerî garîzelerim yükselmesin, dolayısıyla gençliğin vermiş olduğu arzulara takılıp kalmayayım düşüncesiyle, günün bir öğününde sadece kalorisi olmayan bir şey yerdim. Oysaki Allah Resûlü, bu tür duyguları kontrol için oruç tutmayı tavsiye etmiştir. Belki az yiyip az uyuyup, iman hizmeti adına daha çok koştursa idim, aynı neticeyi elde edebilirdim. Yine o zamanlar, "Allah'ım, bana hastalık ver, ağrımla sızımla meşgul olayım da, kendi nefsimi unutayım." diye dua ettiğim olmuştur. Hatta, nefsimi kahretmek için daha ağır isteklerde bulunduğum da olmuştur. Ama bütün bunlar, yanlış

şeylerdi ve bu mevzuda dengeyi bilememekten kaynaklanıyordu. Çünkü Efendimiz, *"Allah'tan af ve âfiyet isteyin"*[3] buyuruyor. Dolayısıyla bize de, Efendimiz'in bu mevzuda bizden istediği ölçüyü korumak düşerdi.

Zannediyorum günümüzde dengenin korunamadığı diğer bir husus da, anne-baba hakkı ve akraba ziyaretleridir. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de bu husus üzerinde ısrarla durur ve onlara saygıyı kendisine ibadetle birlikte zikreder. Öyle ise bu mevzuda bize düşen şey, iman ve Kur'ân'a hizmet düşüncesiyle en önlerde koşarken dahi, her fırsatta gidip onların ellerini öpmek ve gönüllerini almaktır. Haddizatında çok işimiz olabilir ve onlar bizimle aynı çizgi üzerinde bulunmayabilirler. Ne var ki, dünyaya gelmemize vesile teşkil etmeleri yönüyle, onları razı etme adına, –Allah'a isyanın dışında– ne yapılsa değer.

Netice olarak; insanın bir şeyi baştan plânlarken gecesini gündüzünü, hastalığını, yaşlılığını hesap ederek, sonuna kadar işi götürebilecek şekilde plânlaması, başladığı işi tamamlama esaslarına bağlaması ve taşıyamayacağı yükün altına girmemesi önem arz eder.

1 Buhârî, *edeb* 86, *savm* 51, *teheccüd* 15; Tirmizî, *zühd* 64.

2 Buhârî, *nikâh* 1; Müslim, *nikâh* 5.

3 Tirmizî, *salât* 46, *daavât* 138; Ebû Dâvûd, *salât* 35.

İÇTİMAÎ ADALET

Soru: İslâm'ın getirmiş olduğu sosyal/içtimaî adaletin bağlı olduğu esaslar nelerdir?

İslâm; inanç, ibadet, muamelât, ahlâk ve âdâba dair hükümler itibarıyla bir bütündür. Bunlardan bir tanesinin eksik olması, bütünü ve bütünlüğü bozar ve bütünden hedeflenen gayenin tahakkukuna mâni olur. Kur'ân'ın, اَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ *"Dininizi bugün tamamladım."*[1] âyeti, İslâm'ın bir sistem olarak bütünlüğünü bildiren en büyük delildir.

İşte sosyal adalet denilen şey, bu bütünün toplum hayatına yansıtılması suretiyle kendiliğinden ortaya çıkacak olan bir neticedir. İlk dönem Müslümanlarında, İslâm bir bütün halinde yaşandığı için sosyal adalet bir kavram olarak belki de kimse tarafından bilinmiyordu.. bilinmiyordu zira o bir hakikat olarak zaten bizzat yürürlükteydi. Hayat, itikad, iktisat, muamelat vs. her yönüyle kol kola, omuz omuza bir âhenk içinde yürüyordu.

Komünizm, kapitalizm gibi beşerî sistemler, kendi düsturlarındaki çarpıklıkların meydana getirmiş olduğu dengesizlikleri önleme çabası içine girdiklerinde, beşer, sosyal adalet kavramı ile tanıştı. Bu safhadan sonra, Müslüman bilim adamları "sosyal adalet" kavramı üzerinde düşünmeye ve araştırmalar yapmaya başlayarak, ona ait esasları İslâmî nasslardan çıkarma faaliyetlerine giriştiler. Seyyid Kutub merhum, bu isim altında müstakil bir eser bile yazdı. Aslında yapılan bu çalışmalar, sadece vak'anın raporundan ibarettir. Zira yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız gibi, bizim dünyada sosyal adalet, İslâm'ın bir bütün halinde uygulanması sonucu kendiliğinden ortaya çıkan neticedir. Sebep değil, sonuçtur.

Sosyal adalet, toplum katmanları arasında çeşitli alanlarda ahengin tesis edilmesi demektir. Meselâ; toplum fertlerinin gelir seviyeleri eşit olmasa da, aralarında korkunç uçurumun olmaması, iktisadî sahadaki; herkesin hür iradesi ile sistem içinde seçme ve seçilme hakkına sahip olması, idarî alandaki; amir-memur, esnaf-işçi vb. vasıflara bakılmadan kanun karşısında herkesin eşit olması, adlî sahadaki sosyal adaletin göstergeleridir. Örneklerini verdiğimiz ya da vermediğimiz alanlardaki dengesizlikler, elbette toplumda anarşi ve kargaşalara yol açacak, zengin-fakir, ezen-ezilen, aristokrat-sefil gibi kamplaşmaları beraberinde getirecektir. Bugünkü Batı dünyasının manzarası, zikrettiğimiz bu çerçevenin dışında değildir. Hatta onların sistemleri ile idare

edilen İslâm ülkeleri de bu kategoriye maalesef dahil bulunmaktadır.

Bu kısa girişten sonra, soruda bahsedilen İslâm'ın sosyal adalet adına getirmiş olduğu esasları bütünüyle ele almak, takdir edersiniz ki bir sohbetin çerçevesini çok çok aşan bir husustur. Bu konuda öteden bu yana müstakil eserlerin yazıldığını –ki yukarıda temas etmiştik– nazara alacak olursanız, beni mazur görürsünüz umarım. Onun için, sosyal yapı adına bazı nirengi noktalara Asr-ı Saadet örnekleri ile temas ederek, bahsini ettiğimiz o bütünlüğe işaret etmekle, soruya cevap vermeye çalışayım.

Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), Zeyd b. Hârise'yi peygamberlik vazifesiyle şereflenmeden önce satın almıştı. Sonra hürriyetine kavuşturdu ve evlâtlık olarak yanında bulundurdu. Onlar birbirlerine o kadar kaynaşmış, o kadar senli benli olmuşlardı ki, yıllar sonra bir gün babası onu araya araya bulmuş ve yıllardır bulma uğruna aramaktan bıkmadığı bu biricik evlâdını alıp götürmek istemişti... Efendimiz gidip-gitmeme mevzuunda onu tamamen muhayyer bıraktı. O ise gözleri dolmuş, Efendimiz'in yüzüne bakmış, yanına koşmuş ve "Ben seninle kalmak istiyorum." demişti. Efendimiz de onun bu civânmertliği karşısında kollarından tutmuş, bir taşın üzerine çıkartmış; *"Şahit olun; Zeyd bundan sonra benim evladımdır."*[2] demişti. Ahzâb sûresinde اُدْعُوهُمْ لِاٰبَٓائِهِمْ *"Onları babalarına nisbet ederek çağırın."*[3] ayeti nâzil olacağı âna kadar da, ona "Zeyd b. Muhammed" denildi. Şimdi bu, o toplumdaki efendi-köle ilişkisi adına bir misal.

Aynı çizgide bir başka misal ise şu; Ebû Zer (radıyallâhu anh) bir gün eline geçirdiği elbiselik kumaşı ikiye bölmüş, bir parçasını kendisine, diğer parçasını da kölesine parçalı olarak elbise yaptırmış. Bu davranışının nedenini soranlara o, Efendimiz'in hadisi ile cevap vermiştir: "Onlar (köleleriniz), sizin himayenize verilmiş kardeşlerinizdir; yediğinizden yedirin, giydiğinizden giydirin, tâkatlerinin üstünde iş yüklemeyin, iş tahmil ederseniz yardımcı olun."

Yine bir gün Allah Resûlü'ne Mudar'dan Müslümanlar geldiler. Mudar, Arap'ın aslı olan bir kabileydi.. yünden elbiseler giymişlerdi; zira giyecekleri başka bir şey yoktu. Mescidi ter ve yün kokusu sarmıştı. Efendimiz'in gözleri yağmur dolu bir bulut gibi doldu.. onları öyle ızdırap içinde gördüğü için neredeyse ağlayacaktı. Sonra tergib ve teşvikte bulundu, yardımdan bahsetti. Ashab-ı kiram henüz yardım felsefe ve düşüncesine sahip değildi, öğrenememişlerdi. Neyse ki bir tanesi yerinden fırlayıp gitti, ne bulduysa

getirdi; arkadan bir başkası, bir başkası.. derken mescitte epey bir şey yığıldı. Biraz evvel buğu buğu mübarek yüzünde bulutlar dolaşan o insanın yüzündeki bulutlar birer birer sıyrıldı ve o kudsî çehresi pırıl pırıl parlamaya başladı. Zaten sahâbe-i kiram "Sevindiği an, yüzünde öyle parıltılar olurdu ki, âdeta güneş gibi pırıl pırıl parlardı." derler. Tebessüm etti ve buyurdular ki: *"Bir şeye delâlet eden o işi yapmış gibidir."* Gelenler o cemaate dağıtıldı, onlar da hoşnut olarak kalkıp gittiler.[4]

Bu üç misalde görüldüğü gibi, efendi-köle, memur-işçi, zengin-fakir ayırımı yapılmadan toplum fertleri arasında getirilen esaslarla bir kaynaşma ve yakınlaşma sağlanıyor. Şimdi bu esaslara bağlı bir toplumda işçinin patronuna, kölenin efendisine ne reaksiyonu olur, ne isyanı, ne sabotesi, ne de başkaldırışı.

Yine Asr-ı Saadet içinde, bir sahabi, bir gün nefsine mağlup olarak sokaktan geçen bir kadına dokunuyor, kendi ifadesiyle onu öpüyor. Fakat daha sonra vicdanî murakabe ve muhasebesi ağır basıyor, yaptığına bin pişmanlık içinde kendini Nebiler Serveri'nin otağına atıyor.[5] Aslında bu sahabi, sadece Allah, o kadın ve kendisinin bildiği bu davranışını gizleyebilir, hiç kimseye söylemeyebilirdi. Onun bu civanmertliğine Kur'ân şöyle mukabelede bulundu: وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِرِينَ *"Gündüzün iki ucunda gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler, kötülükleri (günahları) giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır."*[6] Burada dikkati çeken husus, sahabinin, işlediği ve belki de kimsenin görmediği, görse de inkâr edebileceği bir günahı gelip Nebiler Serveri'ne bütün samimiyeti ve açık kalbliliği ile anlatabilmesidir.

Bu çizgide meşhur bir başka hâdise Hz. Mâiz (radıyallâhu anh) örneğidir. O bir gün Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) önüne, dövüne dövüne gelir: "Ya Resûlallah! Hadd-i şer'îyi tatbik et." Allah Resûlü *"Nen var senin?"* diye sorunca da "Zina ettim." der. Evet, o zina etmiştir ama Allah'tan başka kimse bilmemektedir onun zina ettiğini. Allah Resûlü, *"Git tevbe et; Allah'ın affetmeyeceği günah yoktur."* diyerek gönderir. Gider, bir daha döner gelir; sonra gider bir daha döner gelir; Allah Resûlü de her defasında, *"Git tevbe et, Allah'ın affetmeyeceği günah yoktur."* der, onu gönderir. Fakat bu hâdise tam dört defa tekrar eder. Nihayet Mâiz, "Cezamı ver, beni vicdan azabından kurtar." der. Allah'ın bu mevzudaki hükmü ise bellidir; Mâiz recmedilecektir. Recim yapılırken acıya dayanamayıp bir ara kaçmak ister

fakat orada bulunanlardan biri, eline geçirdiği bir kemik parçasıyla buna fırsat vermez ve Mâiz orada son nefesini teslim eder. Hatta bir başkası uygun olmayan bir laf eder. Aradan bir iki gün geçer, Allah Resûlü şöyle buyurur: *"Mâiz için istiğfar edin, öyle bir tevbe etti ki tevbesi eğer yeryüzüne dağılsaydı herkese yeterdi. Çünkü kimsenin olmadığı bir yerde günah işledi; hiç kimsenin bilmemesi, günahını itiraf etmesine mâni olmadı..."*[7] Günah işleyince insan gelip söylemeli mi, halkın içinde açmalı mı? O ayrı mesele. Fakat sahabenin vicdanı buydu.

Bir suç işlenmişti; bir suç ortağı daha vardı. O da zuhur edecekti.. Bunu kimse bilmiyordu. Çok kısa bir zaman sonra Gâmid'den bir kadın geldi. Mâiz'in dediği gibi diyor, Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna alın lekesiyle gitmek istemediğini söylüyordu. Efendimiz onu da savmak isteyince, "Mâiz'i başından savdığın gibi beni de savmak mı istiyorsun?" dedi. Allah Resûlü onun da temizlenmeye kararlı olduğunu anlamıştı. Fakat karnındaki çocuğun aynı cezaya tabi tutulması gerekmiyordu. Bu yüzden Allah Resûlü çocuğu doğurması için ona müsaade etti. Bir süre sonra kadın elinde çocuğuyla tekrar çıkageldi. Bu defa da Efendiler Serveri çocuğun henüz anasına ihtiyacı olduğunu beyan ederek biraz büyüttükten sonra gelmesini söyledi. Kadın gitti, çocuğunu yemek yemeye alıştırdı, hatta bazı zayıf rivayetlere göre ağzına bir şey koydu ve yemek yer olduğunu göstermek için Efendimiz'in huzuruna öylece geldi. Az sonra da hiç tereddüt etmeden, seve seve recme gitti. Birisi uygun olmayan bir laf edince Efendimiz o şahsı da davranışından dolayı itap etti.[8]

Aynı minvâl üzere bir başka misal de Hz. Ömer döneminden:

Hz. Ömer (radıyallâhu anh) devrinde mescidde sürekli ön saflarda yerini alan bir genç vardı. Bir gün Hz. Ömer bu delikanlıyı görmemişti. Sonra nerede olduğunu sorunca araştırdılar ve işin hakikatini anladılar. Meğer mescide gelip-giderken bir fettân, bir âlüfte, bu bekar delikanlının önünü alıyor, onun ruhuna girmek istiyor. Nihayet bir gün bir bahane ile kadın, genci içeriye alıyor. Uygun olmayan şeyler teklif ediyor. Delikanlı ise tam bu tehlikeli zeminde kaymakla karşı karşıya iken bakıyor ki dilinde bir şey terennüm edip duruyor. Dikkat ettiğinde bunun, إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ *"Onlar ki takva dairesi içinde yaşarlar; kendilerine şeytandan bir tayf, vesvese geldiği zaman hemen Allah'ı hatırlar ve gözlerini hakka açarlar."*[9] ayeti olduğunu fark ediyor ve Cenâb-ı Hakk'ın kendini yalnız

bırakmadığını anlıyor.[10]

Hz. Yusuf (aleyhisselâm) gibi[11] Rabbin burhânına şahit olduğu için de hemen orada düşüyor ve ruhunu Allah'a teslim ediyor. Götürüp gömüyorlar. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) kalkıp gidiyor; mezarının başında ona hitaben: "Allah'ın huzuruna çıkacağından tir tir titreyen ve ödü patlayan kimseye iki cennet vardır[12] delikanlı!" diyor. O anda birdenbire herkese âdeta dilini yutturacak bir ses geliyor mezardan: "Ya Ömer! Rabbim bana senin dediğinin iki katını bahşetti."

Şimdi bu misallerde de gördüğümüz gibi toplum inanç ve amel itibarıyla bir bütünlük kazanmış ve bunun neticesi oto kontrol yani her ferdin kendi nefsini kontrol etmesi sağlanmıştı. Artık o toplumda hiçbir fert, yaşadığı içtimaî ortama zarar verme hakkını kendinde görmüyordu. İşte bu anlayıştaki kişilerin oluşturmuş olduğu toplumda sosyal adalet kendiliğinden tahakkuk ediyordu.

Zengin-fakir dengesi açısından da İslâm'ın getirmiş olduğu, içtimaî hayatı düzenleyici birçok esas vardır. Zekât, sadaka, kurban, kefaret, hibe, karz-ı hasen bu cümleden sayılabilecek akla gelen ilk esaslardır. Tarihin şehadetiyle sabittir ki, bunlar hayata hayat olduğu dönemde, günümüzde olduğu gibi ne tabakalar arasında korkunç uçurumlar vardı, ne de bu tabakaların birbirlerine beslemiş oldukları kin ve nefret. Zengin, zenginliğinin hakkını veriyor, hakkıyla zekâtını, gerektiğinde sadakasını muhtaç olan kişilere oluk oluk akıtıyordu. Âdeta onlar Allah'ın –tabir caizse– bir tevzi memuru gibi davranıyorlardı. Yaptıkları onca ihsan ve lütuf karşısında kibir ve çalım içine girmiyor, fakirlere minnet etmiyor, kendilerini Allah malının bir emanetçisi hüviyetinde görerek dağıtımda bulunuyorlardı. Zaten وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ *"Onlar zekât verebilmek için daima faaliyet içindedirler."*[13] âyeti, onların bu hâlini tablolaştırır.

İşte birkaç ayrı açıdan misallerini verdiğimiz bu toplum, İslâm'ın, hayatın bütün alanlarını kapsayan emir ve yasaklarını bütünüyle yaşıyordu. Bunun tabiî uzantısı olarak da beşerî sistemlerin asırlardan beri sadece hayal edip de bir türlü gerçekleştiremedikleri sosyal adalet, İslâm toplumu içinde vücut buluyordu.

Hulâsa; sosyal adaletin tahakkuku, hayatı sadece ekonomik açıdan ele alıp, insanı üreten ve tüketen bir mahluk olarak gören ve kendilerine bu görüşü temel

kabul eden beşerî sistemlerle mümkün değildir. O ancak, hayatı bütünlük içinde ele alan İslâm'ın evrensel değerleriyle tahakkuk imkânı bulabilecektir.

1 Mâide sûresi, 5/3.

2 Bkz.: Buhârî, *meğâzî* 12; Ebû Dâvûd, *nikâh* 9.

3 Ahzâb sûresi, 33/5.

4 Müslim, *zekât* 69; Nesâî, *zekât* 64.

5 Buhârî, *mevâkîtü's-salât* 4, *tefsîru sûre* (11) 6; Müslim, *tevbe* 39.

6 Hûd sûresi, 11/114.

7 Bkz.: Müslim, *hudûd* 22; Ebû Dâvûd, *hudûd* 24, 25.

8 Bkz.: Müslim, *hudûd* 23.

9 A'râf sûresi, 7/201.

10 İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 45/450; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/468.

11 Bkz. Yûsuf sûresi, 12/24.

12 Rahmân sûresi, 55/46.

13 Mü'minûn sûresi, 23/4.

Dördüncü Bölüm
BÜYÜTEÇ

AKIL VE İRADENİN ZAFERİ

Soru: "Akla kapı açılır, fakat aklın ihtiyarı elinden alınmaz."[1] sözünü izah eder misiniz?

Kâinat; Allah'ın ilim programına göre kudret, irade ve meşiet kalemiyle yazdığı bir kitaptır. Bu kitabın en önemli özelliği, her yönüyle Allah'ı anlatıyor olmasındadır. Bu kitap, aynı zamanda insanı, Allah yolunda sonsuz bir aşk, şevk ve heyecanla araştırmaya sevk edecek, onun içinde tecessüs duygularını şahlandıracak, araştırma, tahlil ve terkipte bulunma hususiyetlerini coşturacak, sonra da mârifete, takdire dönüşerek insanın bütün benliğini saracak zenginlik ve muhtevada bir kitaptır. Böyle muhteşem bir kitabın arkasında ahiret gibi ebedî ve sermedî bir âlem olmasa, bu kitabı yazan kâtibin –hâşâ– abes, gayesiz ve hikmetsiz iş yapıyor olması lâzım gelir ki, O Zat (celle celâluhu) hikmetsizlikten münezzeh ve müberrâdır.

Kâinat kitabının özü, esası, mürekkebi ise Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) nurudur. O'nun sönmeyen sesi, tükenmeyen solukları olmasaydı insan, ne kâinatın ihtiva ettiği sırlara muttali olabilir, ne de mebde-i ûlâ O Mübdi'i tanıyabilirdi... Binâenaleyh bu mânâda, ibtida ile intihayı cemeden, başlangıçla sonu bir araya getiren, en mübtediyâne ile en müntehiyâneyi bir arada yaşayan hakikat-i Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm, bizim için de varlık için de her şeydir.

Her zaman ifade ettiğimiz gibi, bu kâinat kitabı gürül gürül Cenâb-ı Hakk'ı anlatmaktadır. Ancak, bu kâinatta varlık ve hâdiseler, sebeplere bağlı cereyan etmektedir. Meselâ, çocuğu anne karnında yaratan Allah'tır ama, bu yaratma, yumurta, sperm ve rahmin bu işe müsait olması gibi zahirî sebeplere bağlanmıştır. Gerçi kâinattaki her şeyin, bir şiir ahengi içinde, gayet ritmik olarak cereyan etmesi, kâinat çapında her şeyi idare eden bir Nâzım-ı A'zam'ın

mevcudiyetine delâlet etmektedir. Ama, Cenâb-ı Hak, kapkara bir ruh olan Ebû Cehil'i, bîhemtâ bir elmas mahiyetindeki Ebû Bekir'den ayırmak için bu imtihan meydanında her şeyi sebeplerle irtibatlandırmıştır. Bu açıdan ancak iradesini ve aklını kullanan kimseler hakikatlere ulaşabilecek ve aklını kullanıp vicdanını dinleyenler sonuca ulaşabileceklerdir. Nebi'nin solukları, onların vicdanlarını uyarma bakımından bir ezan sesidir; bu sesi duyanlar uyanacak, uyananlar da kurtulacaktır. Evet irade ve akıl, يُرِيــدُونَ وَجْهَهُ *"İş ve davranışlarda sırf O'nu isterler."*[2] hakikati gereğince, Hak yolunun yolcuları için bir iç dinamik ve sonsuza yelken açanlar için de önemli birer esastırlar. Bu dinamikleri yerinde kullanıp bu esaslardan tam yararlanabilenler yolda kalmazlar.

Hidayeti yaratan da, dalâleti îcâd eden de Allah'tır. Ancak, bu iki hâdise ile insan aklı ve iradesi arasında hiss-i bedâhetle anlaşılabilecek bir münasebetin olduğu da açıktır. Hârika lütuf ve ihsanlar bu genel kaideyi bozmaz.. harikaların üstünlüğü müsellem olsa da, hükümler onlara bina edilmez. İşte bir harika ve harika müessiriyet: Bir gün Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir bedevîye İslâm'ı anlatır; ancak bedevi bu nurlu teklifi kabul etmeyip yoluna devam eder. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz ile bedevî arasında şöyle bir konuşma cereyan eder:

– Nereye gidiyorsunuz?

– Ailemin yanına gidiyorum.

– Sizi daha hayırlı bir yola yönlendirmek istesem gitmek istemez misin?

– Nedir o yol?

Efendimiz, yol üzerindeki bir ağaca, yanına gelmesi için işaret eder. Ağaç Efendimiz'in yanına gelir ve herkesin duyacağı şekilde, *"Muhammedü'r-Resûlullah"* der. Böylece bedevî daha hayırlı yolun hangisi olduğunu anlar ve İslâm'ı seçer.[3]

İmanı takviyeye, bazı gözleri açmaya mâtuf bine bâliğ mucize, akıl ve irade üstü hususî birer lütuf ve o mucizeler kahramanı için de birer belgedir. Evet, Peygamber Efendimiz, her mucizesi ile birçok gönlü açmış bir hârikalar insanıdır. Ama O'nun en büyük hizmeti, iradeyi harekete geçirip aklı uyarması olmuştur. Mucizeler, ilk vesile ve bir tembih, akıl ve irade ise sonuna kadar bu uyanmanın hakkını edâ edip, o tembihe saygılı kalmanın esaslarıdırlar.

Peygamber Efendimiz bütün bütün akla kapıları açmış ama insanların

iradeleri ellerinden alınmamış ve onları hiçbir zaman cebren imana zorlamamıştır. Zira bazen onlar mucizeleri bile *"Bu apaçık bir sihirdir, bir göz yanılmasıdır."*[4] türünden ifadelerle kendilerince izah yoluna gitmişlerdir. Herhalde akla kapı açma ve ihtiyarı elden almama mülâhazası da bu çerçevede anlaşılmalıdır.

Evet, kâinat bir kitaptır ve ona bağlı hakikatler de bize Rabbimizi anlatan birer muarriftir (tanıtıcı). Kur'ân ise harika muhtevâsıyla ayrı bir muarriftir ki, hem Rabbimizi hem de o kitabı getiren Nebiler Sultanı'nı anlatmaktadır. Ne var ki bütün bunların hepsinde birer ince perde vardır.. ve ancak bir nur, saf ve temiz bir yürekle ve O'na tam teveccüh etmek suretiyle işin hakikati anlaşılabilir. İnat, tenkit ve teşvişle ona el uzatan ve ona kuşkuyla bakan kimseler, kat'iyen ondan istifade edemezler. Bunlar karanlık gezer, karanlık dolaşır, karanlık yaşar ve ebedî olarak karanlıklar içinde kalır giderler.

1 Bediüzzaman, *Sözler* s.366 (Yirmi Dördüncü Söz, Üçüncü Dal, Sekinci Asıl), s.639 (Otuz Birinci Söz, Zeyl, Üçüncü Nokta).

2 En'âm sûresi, 6/52; Kehf sûresi, 18/28.

3 Kadı Iyâz, *eş-Şifâ* 1/298-299. Yakın ifadeler için bkz.: Dârimî, *mukaddime* 4; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 14/434.

4 Mâide sûresi, 5/110; Yûnus sûresi, 10/76; Neml sûresi, 27/13; Sebe' sûresi, 34/43; Sâffât sûresi, 37/15; Ahkaf sûresi, 46/7; Saff sûresi, 61/6.

“NE CENNET SEVDASI, NE CEHENNEM KORKUSU”

Soru: “Gözümde ne cennet sevdası, ne cehennem korkusu var...” sözü nasıl izah edilir?

Bu ve buna benzer sözleri şimdiye kadar pek çok Allah dostu söylemiş; söylemeseler bile bu hali fiilen yaşamışlardır. Meselâ Hz. Ebû Bekir’in (radıyallâhu anh), *“Ya Rabbi! Vücudumu o kadar büyüt ki, Cehennem’i sadece ben dolduruyım, oraya bir başkası girmesin.”*[1] dediği rivayet edilmektedir. Bu sözü, her ne kadar hadis kriterleri açısından sağlam bir zincire bağlamak mümkün değilse de, Hz. Ebû Bekir, ruh derinliği bakımından tek başına cehennemi doldurup, başkalarının girmesine yer vermemeyi düşünecek kadar hasbî, diğergam bir insandır. O, bunu bütün o nezihlerden nezih hayatıyla hem de tam 23 sene baş döndürücü bir sadâkat çerçevesinde, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanından ayrılmamasıyla, daha sonra da iki buçuk yıllık peygamberâne idaresiyle ispatlamıştır.

Ayrıca, ehlullahtan naz makamını temsil eden kimseler, bu tür ifadeleri, belli bir hâl, anlayış ve istiğrâkın tesiriyle söylemişlerdir ve bu sözlerden dolayı da onlar mazurdurlar ve muâheze edilmemelidirler. Bediüzzaman Hazretleri de, milletinin perişan hâli karşısında hafakanlara girmiş ve *“Ben cemiyetin iman ve selâmeti yolunda ahiretimi de feda ettim, dünyamı da. Gözümde ne cennet sevdası var, ne de cehennem korkusu. Milletimin imanı namına bir Said değil, bin Said feda olsun! Kur’ân’ımız yeryüzünde cemaatsiz kalırsa cenneti de istemem; orası da bana zindan olur. Milletimin imanını selâmette görürsem, cehennemin alevleri içinde yanmaya razıyım. Çünkü, vücudum yanarken, gönlüm gül-gülistan olur.”*[2] diyerek istiğrak buudlu bir ızdırapla iki büklüm olup inlemiştir. Kanaat-ı âcizânemce, bu sözü söyleme veya böyle bir davranışa gönülden razı olma, biraz da Haliliyye meslek ve meşrebinden olmaya bağlıdır. Zira kendi milleti ve cemaati adına ateşe atılan Hz. İbrahim ile böyle bir ufka ulaşan kutlular arasında çok gizli ve sırlı bir münasebet vardır. Bu sebeple mesleği ve meşrebi Haliliyye olanların günümüzdeki temsilcileri içinde bile, öyle zannediyorum ki, din-i mübin-i İslâm’ın selâmeti ve ümmet-i Muhammed’in saadeti adına kendini cehennemin alevleri içine atmaya hazır pek çok insan çıkar.

O muzdarip insanın, o andaki hafakan ve ızdırabını anlamayanlar bu sözü tenkit edebilirler. Ancak, biraz düşünüldüğünde, bazı durumlarda hemen herkesin aynı şeyi yapabileceği veya söyleyebileceği görülecektir. Bir şefkatli baba düşünün ki, evladı mahsur kaldığı bir yangın içinde yanmaktadır. Şimdi böyle bir durumda evladından yükselen feryat o babanın ciğerini dağlarken, onun davranışları nasıl akıl ve mantık kriterlerini aşar; öyle de ümmet-i Muhammed'e karşı azamî ölçüde şefkatli bu büyük insanın, ümmetin düştüğü durum itibarıyla müstahak oldukları o korkunç neticeyi düşündükçe, yukarıdaki ifadeye benzer sözler sarfetmesi gayet normaldir. İşte bu türlü sözler değerlendirilirken böyle bir ölçü içinde değerlendirilmelidir. Yoksa umumî mânâda bu sözleri ölçü almak doğru değildir.

Evet bu söz, onun Hz. Ebû Bekir veya Hz. İbrahim meşrebinde (Haliliyye) olmasının tezahürüdür. Bu söz, milletinin dertleriyle hiç dertlenmemiş ve bu uğurda bir gececik olsun uykusunu terk edememiş sıradan insanların sözü olamaz. Bu söz, olsa olsa Hz. İbrahim, Hz. Ebû Bekir ve onlardan sonra bu anlayışı temsil eden İmam Gazzâlî, İmam Rabbânî ve *"Sen hiç hayatında evlenmeyi düşünmedin mi?"* diye sorduklarında *"Milletin dertlerini düşünmekten onu düşünmeye vakit bulamadım."*[3] cevabını verecek kadar çilekeş ve hasbî bir sineye sahip olan Hz. Pîr-i Mugân gibi kimselerin söyleyebileceği bir sözdür. Ve bu söz, biraz önce de ifade ettiğimiz gibi, temâşâ edilen müthiş bir tablo karşısında irkilme, ürperme, sarsılma ve Rabbin rahmetine, o anda, o sözlerin açıcı bir anahtar olduğu düşüncesiyle müracaat etme, hatta büyük bir fedai gibi kendisini milletine feda etmenin bir ifadesidir.

Benzer durum, Hallac-ı Mansur için de anlatılır: Hallac-ı Mansur, istiğrak halinde *"Ene'l-Hak"* demiş, onu anlayamayanlar da, Hallac'ın ellerini-kollarını kesmiş, sonra da berdâr etmişler. Ne var ki o, uğruna başını verdiği dinin, kendi hakkında kesip biçtiği hükme o kadar razıdır ki, kanlar şakır şakır vücudundan akarken, o bir taraftan bu kanlarla âdeta yüzünü yıkamakta bir taraftan da dudaklarından şu cümleler dökülmektedir: *"Allah'ım! Bana bu ezâ ve cefâyı revâ görenleri affetmedikçe Sana ruhumu teslim etmek istemiyorum."* Bu söz, böyle büyük bir insana yaraşır sözdür. Asrın büyük çilekeşinin ufku da işte budur. O da Hallac-ı Mansur gibi kendisine ezâ ve cefâ edenlere, işkence yapanlara, memleket memleket sürgüne gönderenlere ve hatta insanca yaşama hakkından mahrum bırakanlara hakkını helâl etmiş ve *"Ben*

onlara beddua bile etmiyorum."[4] demiştir.

Hâsılı, normal şartlarda sabah-akşam

اَللّٰهُمَّ أَجِرْنَا مِنَ النَّارِ وَأَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ الْأَبْرَار

diyerek Allah'tan, cehennemden koruma ve cennete girme isteğinde bulunan birisinin temel öğretileri açısından bu sözü kabul etmek mümkün değildir. Evet bu söz, ümmetin dehşetengiz manzarası karşısında girilen bir şok hâlinin ve hususî bir ruh hâletinin (buna tasavvufî mânâda sekir hâli dememiz de mümkündür) tesiriyle söylenmiştir.

1 Bkz.: Şeyh Şemseddin Sivasî, *Menâkıb-ı Çihâr Yâr-i Güzîn* s.25 (28. Menkıbe).

2 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).

3 Bkz.: Bediüzzaman, *Hanımlar Rehberi* s.23-24.

4 Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.75 .

İ'LÂ-YI KELİMETULLAH VE RIZA-YI İLÂHİ

Soru: "İman ve Kur'ân hizmetinde bulunanların hedefi sadece ve sadece "İ'lâ-yı Kelimetullah" olmalı ve rıza-yı İlahi'den başka bir gaye gözetmemelidirler." sözünü biraz açar mısınız?

İman ve Kur'ân hizmeti için çalışma ve gayret gösterme, sadece Allah rızası için olmalıdır. Zira *kullukta en önemli mertebe, rıza-yı ilâhî mertebesidir.* Bu itibarla da insan, hayatı boyunca hep onu yakalama ve elde etme peşinde olmalıdır. Bu mertebe, tasavvuftaki "nefs-i mutmainne" pâyesiyle de irtibatlandırılabilir. Evet, Cenâb-ı Hak: يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۝ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً *"Ey mutmain olmuş nefis, sen O'ndan razı O da senden razı olarak Rabbine dön!.."*[1] buyurarak buna işaret eder. Bu itminanı elde etmiş sahabe efendilerimiz için de: رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ *"Allah onlardan razı, onlar da Allah'tan."*[2] ifadesi kullanılır ki, bu da rıza vasfının çok önemli olduğunu gösterir. Bu konu üzerinde hemen bütün büyük mutasavvıf ve âlimler kemâl-i hassasiyetle durmuş ve rıza mertebesinin ihlâs ve muhabbet pâyesi olduğunu vurgulamışlardır. Bunlardan İmam Rabbânî hazretleri, Mektubat'ın hemen pek çok yerinde "muhibbiyet" ve "mahbûbiyet" makamlarından bahseder ve ardından da rıza mertebesinin, bu makamlardan daha ileri olduğunu vurgular.

Muhibbiyet, Allah'ı sevme; mahbûbiyet de Allah tarafından sevilme makamıdır. Bu makamlardan hangisinin mebde', hangisinin müntehâ olduğu hususunda çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Meselâ Râbiatü'l-Adeviyye, Allah'ın sevmesinin önce geldiğini söyler. Ona göre Hz. Allah'ın bir insanı sevmesi sayesinde, o insanın da Allah'ı sevmeye başlaması söz konusudur ki, buna göre insan, evvela mahbûb, sonra da muhib olur.

Ameli esas alan ve insan iradesine önem verenlere, hususiyle de Ehl-i Sünnet içinde Maturidîlere göre, öncelikle muhibbiyet, yani ferdin Allah'ı sevmesi, sonra da Allah tarafından sevilmesi gelir. Batı'da bu esası aynen kabul eden düşünürler olduğu gibi, aksi de sözkonusudur. İster öyle ister böyle, sonuçta kişi için önemli olan şey; Allah'ın rızasını elde etmek ve O'nun sevgisine ulaşabilmektir. Bediüzzaman Hazretleri, bir anlık rü'yet-i cemâlin, binlerce senelik Cennet hayatına bedel olduğunu söyler.[3] Hâlbuki Cemâlullah'ı müşâhede, cennette mü'minlere lütfedilen en büyük pâyedir. Mü'minler cennet

yamaçlarında, Cenâb-ı Hakk'ı bizim dünyada kavrayamayacağımız bir müşâhede ile müşâhede ederler ve her temâşâda o tecellîye mazhariyetin ayrı bir buudunu yaşarlar. Cennet hayatı ki, onun da bir saati binlerce dünya hayatına bedeldir. Allah rızasına gelince o, bütün bunlardan daha öte bir mazhariyettir. Kur'ân-ı Kerim'de onun büyüklüğü; وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ أَكْبَرُ *"Allah'ın rızası her şeyden büyüktür."*[4] âyetiyle ifade edilir. Mesele gidip Hak hoşnutluğuna dayanınca, bizim hayatımızda da her şey gidip Allah'ın rızasına bağlanmalı, ona göre plânlanıp hep rıza yörüngeli olmalıdır.

Rızayı elde etme yoluna gelince, Efendimiz bir çok hadislerinde o yolun gereklerine işaret sadedinde; her yapılanın Allah rızası için yapılması, her kazanılan muvaffakiyetin ve her başarının O'na verilmesi ve neticeye karışılmaması... gibi hususlara dikkati çeker. Sofilerin bakışı daha da farklıdır; Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri, cehennemden korkup ibadet edene *"abdü'n-nâr=cehennemin kulu"*; cennet arzusuyla ibadet edene *"abdü'l-cennet=cennetin kulu"*, Allah'a kulluk yapmanın zevki ile coşana da *"abdü'l-lezzet=lezzetin kulu"* dermiş; der ve ibadetlerin sırf Allah emrettiği için yapılması gerektiğine işaret edermiş. Bu itibarla, Kur'ân hizmetkârları, gönüllerinde rızâ-yı ilâhîden başka hiçbir şey taşımamalıdırlar. Onlar gönüllerinde maddî-mânevî hiçbir şey taşımadıkları halde, şayet beklemedikleri bir surette, Allah'tan bazı şeyler gelecek olursa, o zaman da birer armağan ve hediye olarak alıp öper, başlarına kor, şükranla iki büklüm olurlar.

Bir diğer açıdan rıza mertebesi, insanın kendi rağmına yaşaması demektir. Meselâ, insan bir şeyler anlatır ve bu anlattığı şeylerde başkalarına yararlı olmayı düşünebilir. Tabiî başarılı olmayı da.. ancak bunda, Allah'ın hoşnutluğunu gözetmesi çok önemlidir. Allah (celle celâluhu), onun tumturaklı laflar etmesinden, hadisin ifadesiyle "alîmü'l-lisan" olmasından hoşlanmayabilir. O halde eğer onun yüreği varsa, *"Allah'ım! Eğer senin hoşnutluğun benim burada sükût etmeme, hatta bu insanlar karşısında kem-kümüme bağlı ise, vallahi ben onu istiyorum.."* diyebilmelidir. Evet, işte bu şekilde bir rıza düşüncesi hayatımızın yörüngesi olmalı ve hiçbir zaman başkalarının takdiri ya da tahkiri bizim için kriter sayılmamalıdır.

Üstad'ın vermiş olduğu ölçüler içinde; halkın teveccühü, Allah'ın rızasının bir gölgesi, bir neticesi olması itibarıyla hüsn-ü kabulle karşılanıp kabul

edilebilir. Değilse kat'iyen ona iltifat edilmemelidir.[5] Cahiliye şairlerinden biri, halkın teveccühünü, hiçbir zaman ulaşılamayan bir ümniye olarak niteler. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), yüzüne tükürükler atılıp, başına topraklar saçıldığı ve olmadık hakaretlere maruz kaldığı halde, rızadan geri durup halkın teveccühünü aramamıştır. Çağımızın fikir mimarı da aynı şekilde, köy köy kovulmuş, kasaba kasaba sürgün edilmiş, bir avuç insanla o nûrânî ömrünü tamamlamış olduğu halde, kimsenin himaye ve iltifatını aramamıştır.

Evet, *iman ve Kur'ân hizmetinde bulunanların hedefi sadece ve sadece "İ'lâ-yı Kelimetullah" olmalı ve rıza-yı ilâhîden başka bir gaye gözetmemelidirler.* Her zaman Kur'ân'ın elmas düsturlarıyla hareket edip, her kapıyı sevgiyle çalmalı ve yine sevgiyle insanlara bir şeyler anlatma yolları araştırmalıdırlar. Bunun için de zannediyorum her zaman, insanlarla diyalog yolunun açık olması gerekecektir.

Burada bir hatıramı nakletmede fayda mülâhaza ediyorum: Bir arkadaş vasıtasıyla tanıdığım bir doktor oldu. O, bana belinde disk kayması olup, sabah namazına kalkmakta zorlandığını söyleyen onlarca başı açık insanın gelip tedavi olmak istediğini söylemişti ki, benimle beraber başkaları da hayret etmişti. Yine tanıdığım öyle insanlar oldu ki, evlerinde bir mevlit okunması halinde bile, hıçkıra hıçkıra ağlıyor ve gözyaşları içinde Allah'a dua ediyorlardı. Bazı kimseler, bir zamanlar onları tenfir etmiş; dinden, imandan soğutmuş olduğundan bu insanlar Müslümanlığa farklı bir nazarla yaklaşıyor olabilirler. Eğer bunlar, dinin temel esasları olan Allah'a, Kur'ân'a, Peygamber'e.. inanıyorlarsa, bu insanların kucaklanması gerekir. Birtakım yanlışları varsa, o yanlışlar, pekâla uygun bir üslupla izâle edilebilir.

Dinde vaz'edilen prensipler, genel olarak temel meselelerdir.. fürûata ait meselelerde ise, büyük ölçüde bir esneklik vardır. Meselâ; fürûata ait bir mesele, hiçbir zaman Allah'ı inkârla kıyaslanmamalı. Evet, çeşitli sebeplerle başlarını kapatmayıp dinin bazı emirlerini yerine getiremeyen insanlar, yılda bir-iki defa da olsa camiye geliyorlarsa, onların başlarını-gözlerini yarma yerine, zihinlerine bir şeyler koyma yolları araştırılmalıdır. İşte asıl bu tarz bir hareket, Allah hatırı ve O'nun rızasını arama istikametindeki harekettir. Hadis-i şerifin ifade ettiği mânâ ile, halk içinde olup ondan gelen sıkıntılara katlanmak, tek başına inzivaya çekilip halvet yaşamaktan daha hayırlıdır.[6]

Burada yine kendi başımdan geçen bir olayı anlatmak istiyorum.

Komünizmin revaçta olduğu dönemlerde, birçok kez bu düşüncenin taraftarlarıyla görüşmüş ve onlara bir şeyler anlatabilmek için, belki saatlerce küfürlerini dinlemiş ve saygısızca tavırlarına katlanmışımdır. Hele bir defasında, konuştuğum insan ayağını ayağının üstüne attı –hâşâ– şu Tanrı denen şey nedir, peygamber denen kimdir, şu kader denen mevzu da neyin nesi.. bunları bize anlatabilir misin?.. gibi sorular tevcih etti. Sadece böyle bir sual tarzı karşısında bile, insanın çıldırıp cinnet getirmemesi mümkün değildir. Ama bütün bu sözleri dinlerken çoğu zaman ağlayarak: "Allah'ım bu laflar benim içimi deliyor ama, Senin hatırın için dinliyorum." demişimdir. Bu, bir histir; mü'minin daima içinde beslemesi gerekli olan bir his. Üstad Hazretleri, *"Bana ceza veren mahkeme heyeti, yazdığım bu risalelerle imanlarını kurtarsınlar, ben onlara hakkımı helâl ediyorum."*[7] der. Evet, eğer sunulacak mesajlar, bu anlayış içinde sunuluyor ve bir yakınlık hissediliyorsa, böyle düşünüp hareket etmede bir mahzur yoktur. Zaten insanlarla böyle bir barışıklık, bizim de aradığımız şeydir. Zira bizler senelerden beri ruhumuzda, insanların bizden kaçışının ızdırabını yaşayıp durduk.

Hâsılı; yeniden İslâm'ın kendi ruhuna uygun olarak anlaşılması ve anlatılması bu ölçüde engin bir müsamahaya bağlanabilirse, o nispette hüsnükabul görecektir.

1 Fecr sûresi, 89/27-28.

2 Beyyine sûresi, 98/8.

3 Bediüzzaman, *Mektubat* s.260 (Yirminci Mektup, On Birinci Kelime).

4 Tevbe sûresi, 9/72.

5 Bediüzzaman, *Mektubat* s.466 (Yirmi Dokuzuncu Mektup, Altıncı Risale).

6 Tirmizî, *kıyâmet* 56; İbn Mâce, *fiten* 23.

7 Bediüzzaman, *Şualar* s.383, 413 (On Dördüncü Şua).

TEBLİĞDE İKİ ÖNEMLİ ESAS: SIDK VE EMANET

Soru: “Her söylediğin hak olsun, fakat her hakkı söylemeye senin hakkın yoktur.”[1] sözünü izah eder misiniz?

Bu sözde ilk olarak, insan ruhunda filizlendiği zaman onu; toplumda neşv ü nema bulduğu zaman da toplumu temelinden sarsan *“yalan”* illetine dikkat çekilmektedir.

Yalan, en basit tarifiyle, Allah tarafından bilinen bir şeyin aksini iddia etmektir. Kur’ân-ı Kerim, kâinat çapında büyük bir hakikati inkâr ettikleri için, Allah’ı inkâr edenlerin hâl ve tavırlarını yalan olarak nitelemiştir. *“Allah’a karşı yalan uyduran ve peygambere gelen gerçeği (Kur’ân’ı) yalan sayandan daha zalim kimdir?”*[2] âyeti, vâkıaya mutabık olmayan beyan ve tavrın ne korkunç bir günah olduğunu ifade bakımından, bilmem ki başka beyana ihtiyaç var mı?

Sâniyen; yalan, insandaki emniyet ve sadakat hislerini ortadan kaldıran en kötü bir haslettir. Zira hayatında birkaç defa yalan söylemiş bir insan, daha sonra kendisinden sadır olacak bütün doğrulara gölge düşürmüş olur. Doğruluğun bu derece önemli olmasındandır ki, nübüvvete ait tebliğ, fetanet (akl-ı azam), ifrat ve tefrite düşmeme ve sırat-ı müstakîm erbabı olma gibi esaslar, vahyin tayfları altında gelişmesine karşılık, sıdk ve emniyet gibi hasseler, peygamberin gençliğinden itibaren başlar ve hayatı boyunca da devam eder. Eğer bir Nebi’nin, peygamberliğinden evvel bir yalanı veya emniyetsizliği olsaydı, peygamberliği döneminde insanlar, *“Sen daha önce de zaten yalan söylüyordun. Şimdi söylediklerinin yalan olmadığını nereden bilelim!”* der ve bunu onun yüzüne vururlardı.

Sıdk, peygamberlerin en önde gelen sıfatlarındandır ve yalan, en uzak oldukları vasıflardandır. Kur’ân-ı Kerim’in Enbiyâ sûresi 58-68. âyetlerde anlatılan hâdisede Hz. İbrahim’in, kavminin taptığı putları kırdıktan sonra baltayı büyük putun boynuna asarak, putları, onun kırdığı havasını verdikten sonra söylediği, *“Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır.”* mazmunundaki hilâf-ı vâki görünümlü beyanı, بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هٰذَا[3] şeklinde, vakıf ve vasılda küçük bir tasarrufla doğru bir sözdür. Ancak böyle bir üslup, makam-ı âlâ-yı nübüvvete yakışmadığından dolayı Hz. İbrahim’in, ötede kendisinden şefaat

isteyenlere *“Böyle bir cürmü işlemiş bir insan size şefaat edemez.”* diyerek, yalanın ürperticiliğini vurgulaması fevkalâde önemlidir.

İnsanlığın İftihar Tablosu, peygamberliğinden önceki dönemde doğruluk ve güvenilirliği ile meşhurdu. Onlarca hâdiseden sadece şu hâdise bile O’nun bu özelliğini ifade etmesi açısından ciddî bir belge sayılır: Bir aralık Kâbe tamir edilmiş; Hacerü’l-Es’ad’ın tekrar eski yerine konulmasına gelince kabileler arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Herkes kılıçlarını yarıya kadar kınlarından sıyırmış ve bu şerefin kendine ait olmasında ısrarlıydı. Sonunda, şöyle bir karara vardılar: Kâbe’ye ilk girenin hakemliğini kabul edip problemi çözeceklerdi. Herkes merakla bekliyordu ki, içeriye Peygamberimiz girdi. Allah Resûlü’nün hiçbir şeyden haberi yoktu. O’nun dosta-düşmana güven veren gül yüzü görününce, oradakilerin hepsi *“İşte ‘Emin’ geliyor.”* dediler ve O’nun hükmüne kayıtsız şartsız razı olacaklarını söylediler.[4]

O’nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) düşmanları arasında bile emin oluşunu belgeleyen bir başka hâdise de şöyle cereyan eder: Nebiler Serveri, kendisine peygamberlik geldikten sonra, bir gün halkı etrafına toplar ve Ebû Kubeys tepesine doğru teveccüh ederek şöyle buyurur: *“Size biraz sonra şu tepenin arkasından büyük bir düşman ordusu geleceğini haber versem bana inanır mısınız?”* Müşrikler bu suale *“Evet, inanırız.”* şeklinde cevap verirler. Bunun üzerine Efendimiz, *“Bilmelisiniz ki, ben, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberim.”*[5] der; der ama oraya toplananların çoğu temerrütlerine devam ederler.

Bugün dava-yı nübüvvetin kapı kulları sayılan hak erleri de tıpkı Nebiler Serveri gibi sıdk ve emanet hususuna çok dikkat etmeli ve her söyledikleri sözü, mutlaka doğru söylemelidirler. Yalanın revaç bulduğu ve herkesin yalan söylemede rahat olduğu günümüzde doğruluk daha bir değer kazanmıştır. Onun için Kur’ân talebeleri yalanın en küçüğüne dahi hiç mi hiç tenezzül etmemeli; ya doğru söylemeli veya konuşmamalılar.

Sâlisen; bazı hususî durumlarda insan, millet ve devlet menfaatlerini muhafaza adına hilâf-ı vâki beyanda bulunmak zorunda kalabilir. Böyle durumlarda bile çok dikkat edilmeli ve kat’iyen yalan söylenmemelidir. Evet, emniyetin temsilcisi ve hakkın şahitleri her zaman doğru düşünmeli, doğru konuşmalı ve doğru hareket etmelidirler.

Evet insanın her söylediği doğru olmalıdır ama *“Her doğru da her yerde*

söylenmemelidir."[6] Meselâ, birinin savaş anında bir düşmana *"Bizim cephanenin yeri şurasıdır."* diyerek cephaneliği göstermesi, düşmana koz verme ve kendi cephesini tahrip etme demektir. Binaenaleyh, bu türlü durumlarda, zararsız doğrularla iktifa edilmeli, cephesine zarar verebilecek doğrular ifşâ edilmemelidir.

Hâsılı insan, cennete girmek için dahi olsa yalana kapı aralamamalı ve *"Her söylediğin hak olsun, fakat her hakkı söylemeye senin hakkın yoktur."*[7] hakikatini nazar-ı itibara alarak her zaman doğru söylemelidir.

1 Bediüzzaman, *Mektubat* s.300 (Yirmi İkinci Mektup, Birinci Mebhas), s.532 (Hakikat Çekirdekleri).

2 Zümer sûresi, 39/32.

3 Enbiyâ sûresi, 21/63.

4 Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/425; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/628.

5 Bkz.: Buhârî, *tefsîru sûre* (26) 2; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/307.

6 Bediüzzaman, *Mektubat* s.300 (Yirmi İkinci Mektup, Birinci Mebhas), s.532 (Hakikat Çekirdekleri).

7 Bediüzzaman, *Mektubat* s.300, s.532.

CENNET YAMAÇLARINDA DOLAŞMAK

Soru : Dünyada iken cennetin yamaçlarında dolaşmak ne demektir? Bizim de hayatımızda bu duyguyu yaşayabilmemiz adına neler tavsiye edersiniz?

Dünyada iken, cennetin yamaçlarında dolaşmak, bir yönüyle hayatın ahirete göre plânlanıp yaşanması demektir. Daha açık ifadesiyle hayatın, iman, amel, ilim, irfan vb. unsurlarla yoğrularak, ilâhî teveccüh ve rahmet esintilerine açık hâle getirilmesi demektir ki, bu şekildeki bir hayat, dâima Cenâb-ı Hakk'ın müşâhedesi altında şekillenen bir form içinde cereyan eder; eder ve santim sapma ve kayma olmaz. Aslında böyle bir hayata yükselebilme, –Allah'ın izniyle– herkes için söz konusu olabilir.

Ne var ki temelde bütün varidâtı mânevî âlemlerden kopup gelen feyizlere bağlı böyle bir hayat, irfan yolunda sürekli cehde ve amel-i salihte ısrara vâbestedir. İnancım o ki, kul, kullukta biraz ısrar edince, Cenâb-ı Hak da onun gözlerini gayb âlemine açacak ve onu ötelerden süzülüp gelen envâra, esrâra muttali kılacaktır. Örnek olarak Efendimiz'i alacak olursak O, hayatı boyunca vitir namazını hiçbir zaman, hemen yatsı namazının akabinde kılıp yatmamıştır. O, يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ۝ قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ۝ نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ۝ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيلًا *"Ey örtünüp bürünen (Resûlüm!) Birazı hariç, geceleri kalk namaz kıl. (Gecenin) yarısını (kıl). Yahut bunu biraz azalt, ya da çoğalt ve Kur'ân'ı tane tane oku."*[1] âyetlerinin emri gereği, daima gece kalkıp ibadet etmiş; kıldığı teheccüdlerin arkasından da vitri edâ etmiştir. Hz. Âişe Vâlidemiz, O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu durumunu, *"Ayakları şişinceye kadar namaz kılardı."* şeklinde anlatır. Ve kendisine: *"Ya Resûlallah! Cenâb-ı Hak, geçmiş ve gelecek günahlarını affettiği halde, neden bu kadar kendine eziyet ediyorsun?"* diye sorduğunda O, *"Şükreden bir kul olmayayım mı ya Âişe?"*[2] cevabını verir.

Efendimiz'i adım adım izleyen ve O'ndan gelen en küçük işareti dahi emir telâkki eden sahabe efendilerimiz, hayatlarını aynı çizgide devam ettirmiş ve meleklerle atbaşı hâle gelmişlerdir. Allah Resûlü, onlara Kur'ân'ın ruhunu duyurmuş ve onları âdeta uhrevîleştirmiş, onlar da ruhlarına üflenen bu mânâların kanatlarıyla, nebilerden sonra ulaşılabilecek en yüksek zirvelere ulaşmış ve erilmezlere taht kurmuşlardır. Evet onlar, duygu ve düşüncelerini bir pergel gibi açarak, bir ayaklarıyla dünyada dolaşmış, diğeriyle de hep

cennetin yamaçlarında gezinmişlerdir; gezinmiş ve baş döndürücü bir dünya-ahiret dengesi kurmuşlardır; kurmuşlardır ama, ihtimal onların çoğu serfirâz kılındıkları bu nimetlerin farkına bile varmamışlardır. Zira Cenâb-ı Hakk'ın en büyük bir lütfu da, lütfunu bildirmemesidir...

Öyle zannediyorum ki bizler bile, üç-beş yıl bu müstakîm çizgi üzerinde hayatımızı devam ettirebilsek, vicdanlarımızda daha farklı şeyleri duyabiliriz. Bunun için de, her tecrübenin kendi sahasında, kendi lâboratuvarında yapılması gerektiği prensibinden hareketle, kalbî, ruhî, vicdanî.. duyguların inkişafı için, bu letâifin temrinata tabi tutulmasına ihtiyaç vardır. Daha kestirmeden bir ifade ile, Cenâb-ı Hak'la irtibat sağlam tutulduğu oranda, bu duygular inkişaf eder ve insan daha dünyada iken *"Senin (gözünden) perdeni kaldırdık. Bugün artık gözün keskindir."*[3] sırrına mazhar olur.. ve gözden perde kalkınca çok hakikatler de ayan-beyan görülmeye başlar. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu halin asgarîsini, *"Mü'minin firasetinden sakının. Çünkü o Allah'ın nuru ile bakar."*[4] hadis-i şerifi ile ifade eder.

Bazen bu hâlin meydana gelmesi, seyr ü sülûk-i ruhânî ve bu yolda *'erbaîn'*lere bağlıdır. Bu, kırk gün, belki kırk ay, belki de kırk sene.. tertemiz bir hayat yaşama demektir. Bazı istidatlar, az bir gayret ve kısa bir zaman içinde, âdeta bir kibrit çakar gibi, hemen inkişaf edebilir; bazıları da uzun zaman ve uzun cehde ihtiyaç duyarlar. Küçük bir örnek olarak, bir insan kırk gün yalan söylemezse, içine hikmetler akmaya başlar. Bir başka insan da, otuz sene erbaîn yaptığı halde duyguları inkişaf etmeyebilir. Ancak, ne çabuk inkişaf eden fahirlenmeli, ne erbaînlerden kurtulamayan ye'se düşmelidir. Aksine, *"Demek benim inkişafıma kırk yıl lâzımmış.."* demeli ve yoluna devam etmelidir. Evet, ancak bu şekilde bir ısrar ve gayretle, daha dünyada iken, cennet yamaçlarında gezmek mümkün olabilir.

Evliyâ ve asfiyâdan bazılarının cennet yamaçlarında gezmeleri çok vuku bulan şeylerdendir. Bu durum istidat ve kabiliyetlerinin yanında, Allah'ın hususî ihsanlarına mazhariyetleriyledir ve o mazhariyetin derinliği ölçüsündedir. Doğrusu bu bizi aşan bir mevzudur. Zira herkesin âsâr-ı feyzi, kendi istidadına göredir. Halk arasında meşhurdur; nisan yağmuru yağınca yılan ondan zehrini, sadef de incisini alırmış.. dolayısıyla mercan, bağrında inciler besler; yılan da zehir. İstidatlı olan insanlar, inşâallah o velilik makamını yakalar, yaşar ve o mazhariyete ulaşırlar.

Evet, hem şahsen insan-ı kâmil olmada, hem de bütün insanlığın toplu halde insan-ı kâmil olmaya yönlendirilmesinde, her zaman himmetler olabildiğine âli tutulmalıdır. *"Halka açılıp dağılırsak, ihlâsı kaybederiz.. keyfiyeti muhafaza için, öncelikle kendi nefsimizi ıslah etmeliyiz vb."* düşünceler, şeytanın aldatması ve nefsin mırıltılarından ibarettir. Üç-beş kişiyle bir yerde oturup, dinî mevzuları müzakere etme, nefse daha hoş geleceğinden nefis onu, insana, ihlâsı elde etmede tek vesile gösterebilir. Ama belki de aynı hareket, diğer taraftan ucbun, gururun girdapları arasında ruhun kolunu-kanadını da kırabilir. Himmetler âli tutulmalı ve hep zora, büyüğe talip olunmalıdır. Üstad, bir lâhikada, insanın daima azami takvaya, azami ihlâsa, azami vilâyete talip olması gerektiğine işaret eder.[5] Tabiî bunun yolu, gözlerin içine Allah'tan başka hayalin girmemesinden; dilin O'ndan başkasını konuşmamasından; kulağın O'ndan başkasını dinlememesinden geçer. Ayrıca, az gülüp çok ağlamanın, Ümmet-i Muhammed'in dert ve problemlerinden ötürü ciğer dağlamanın, onların dertlerini paylaşmanın ve hayatını onların mutluluğuna bağlamanın, amûdî vilâyet yolu olduğu unutulmamalıdır.

Evet, bu yol takip edildiği takdirde, umulur ki Cenâb-ı Hak insanı bir gün vilâyet tahtına oturtur ve onun gözünden perdeyi kaldırır. Ama bazen O (celle celâluhu), insanın liyakati olmadığı halde de, bu büyük ve pahalı şeyleri ona verebilir ki, böyle bir durumda da kul her zaman şükretmeli ve bunun bir istidraç olabileceği mülâhazasıyla da tir tir titremelidir.

1 Müzzemmil sûresi, 73/1-4.

2 Buhârî, *teheccüd* 16, *rikak* 20; Müslim, *salâtü'l-münâfikîn* 81.

3 Kaf sûresi, 50/22.

4 Tirmizî, *tefsîru sûre* (15) 6; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 8/102.

5 Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.185, 229…

SA’D B. MUAZ

Soru: Konuşmalarınızda Sa’d b. Muaz’ın kişiliğini nazara veriyorsunuz. Onun kişiliğini biraz açar mısınız?

Sa’d b. Muaz’ı çok iyi tanımak lazım; o İslâm öncesi ve sonrası hayatında hep örnek bir tavır sergilemiştir. Her şeyden önce O fıtraten çok temizdir. Doğru bulduğu şeye çok iyi bağlanır ve bağlandığı şeyden de bir daha kopmazdı. Onun için de, başlangıçta, putperestlerin gelip kendisinden ders alacağı kadar iyi bir putperestti...

Mus’ab b. Umeyr, İslâm dinini tebliğ için Medine-i Münevvere’ye geldiğinde, Sa’d b. Muaz hemen kılıcını bileyip Mus’ab’ın başını almak için harekete geçti.. geçti ama Mus’ab, iyi bir mürşitti. Çarçabuk onun ruhuna girebildi ve başını almaya gelen insanı, söz ve davranışlarıyla beş on dakika içinde yola getirebildi. Evet Mus’ab’ın, bakışlarının teskîn ediciliği, tesir altına alıcılığı, ruhlara giriciliği müthiştir. Onun, Sa’d’a (radıyallâhu anh) neler söylediğini bütün ayrıntısıyla bilemesek de, bildiğimiz bir şey var ki o da, “Ben sana Kur’ân okuyayım, eğer beğenmezsen kellemi al.”[1] demesi ve ardından da o eşsiz kelâm-ı ilâhîyi seslendirmeye başlamasıydı. Kim bilir Kur’ân’ı nasıl içten ve samimî okumuştu! Orada okunan Kur’ân, Sa’d b. Muaz’ın başını öylesine döndürmüştü ki, kılıcını kınına koydu, dosdoğru kabilesinin yanına döndü ve biraz sonra da bütün kabilesini getirip Mus’ab’a teslim etti. Zaten İslâm’a girdikten sonra sergilediği hayat dillere destandır.

İslâm dünyasında doğmuş ve neş’et etmiş öyle insanlar vardır ki, Müslüman olmuş ancak iki adım dahi ilerleyememişlerdir. Bana göre bu insanlar eğer dinsizliğin hakim olduğu bir dönemde yaşasalardı, küfrün temsilcileri olurlardı. Çünkü kafalarını hiçbir zaman kullanmadılar, hiçbir zaman ruhî ve kalbî heyecanları olmadı. Sa’d b. Muaz (radıyallâhu anh) öyle değildi; o duyup dinlediği şeylerden müteessir olmuş ve hemen İslâm davasına gönül vererek onun yılmaz bir davacısı haline gelmişti.

Bir gün yürüdüğü yola bir ölüm oku düştü ve okun üzerinde öteye çağrı davetiyesi yazıyordu. Hep yürümüştü. Şimdi de Allah’a yürüyordu. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendisini ziyaret için çadırına girdiğinde O’nu, çadırın dışına kadar akıp göl olmuş kanıyla selâmladı ve o haliyle ellerini kaldırıp şöyle dua etti: *“Allah’ım, o günden bugüne senin davan için çalıştım. Ve şimdi kâfirleri bir kere daha püskürttük. Öyle zannediyorum ki*

bunlar bir daha bizim karşımıza çıkmayacaklar. Eğer, Allah Resûlü onlarla bir kere daha hesaplaşmayacaksa, benim yaşamamın bir mânâsı da yok, emanetini alabilirsin."[2]

Bu ne sadâkat ya Rabbi, hayatta kalmak için değer ifade eden bir şey biliyor, o da irşad vazifesi..! Keşke bu mülâhaza her Müslüman için söz konusu olabilseydi. Evet bir insan, irşad yapmıyor, bulunduğu yerde Müslümanlığı başkalarına anlatmıyorsa, o abes yaşıyor, dolayısıyla hayatta kalmasının da bir mânâsı yok demektir. Allah (celle celâluhu), Sa'd b. Muaz'dan emanetini alır, fakat biraz sonra Cibrîl gelir ve: *"Ya Muhammed! Arş, senin ümmetinden birinin ölümüyle titredi."*[3] der. Tabiî, yaratılmış varlıklar arasında en muhteşem varlık olan arş nasıl titrer, bu titreme nedir? O husustaki saygımızı sükûtumuza emanet ediyoruz.

Eğer Sa'd b. Muaz'ı asrımızda ille de birine benzetmek gerekirse, Bediüzzaman Said Nursî'ye benzetmek uygun olur zannediyorum. Çünkü onu çok vefalı gördük. Kendisini, otuz yıllık hapis yıldırmamış ve on-on beş sene dağlarda yalnız bırakılması ve hiç kimsenin yanına sokulmaması ümitsiz kılmamıştır. Öyle rikkatime dokunur ki, o bir vesileyle, "Aylardan beri şu ormanda, ormancılar da ormana gelmediklerinden, bu dağın başında yapayalnızım."[4] der. Sıkıntılı bir dönemde benim de tesellim bu oldu ve kendi kendime "Canım çıksın, benim yanımda iki kişi vardı, sense yapayalnızdın." dedim. O büyük insan, iki ay sonra Çam dağından iner ve ilk defa yanına bir adam sokulur; bu Sıddık Süleyman'dır. Onun kahramanlığını, bu davanın tarih yazarları unutmamalıdırlar. Çamurlara bata çıka gelirken, "Üstadım" der yanına sokulur. Ve ardından Hulûsi Bey, Hüsrev Efendi, Tahirî Mutlu'lar derken yeni bir silsile-i zeheb oluşur. Evet, bütün bu hâdiseler onu yıldırmamış ve hiçbir şekilde dize getirememişti. Bir hayat boyu "garîbem, bîkesem, nâtuvanem, alîlem, zelîlem.."[5] demiş, fakat daima eğilmeyen bir baş, bükülmeyen bir kamet olarak kalmıştı. Bir zamanlar onların bu halini,

Bir gariplik var sesinde
Yalan yok çehresinde
Bakanlar anlayacak
Işık var çevresinde..

sözleriyle ifade etmeye çalışmıştım. Bu ifadeler aynı zamanda, bir vefa mırıltısıdır. Millet ruhunun yeniden dirilmesi, tarihî dinamiklerle yeniden

tanışması dileğiyle...

1 Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/285.

2 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/141; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 6/6.

3 Bkz.: Buhârî, *menâkıbü'l-ensâr* 12; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 125.

4 Bediüzzaman, *Mektubat* s.22 (Altıncı Mektup).

5 Bediüzzaman, *Mektubat* s.22 (Altıncı Mektup).

RUH İNSANININ PORTRESİ

Soru: Ruh insanının bir portresini çizseydiniz nasıl çizerdiniz?

Ruh insanı; madde ve mânâyı birbiri içinde bütünleştirip bünyesinde barındıran, her zaman kalb ve ruhun derece-i hayatını takip ederek, cehennem yolunun sûrî güzelliklerine takılmayıp, cennet yolunun zorluklarına katlanan ve rabbaniliğini korumaya çalışan bir hakikat eridir. Beden ve ceset insanının, bütün bir hayat boyu, cismanî arzularına takılıp, nefsanî isteklerini yaşamasına mukabil ruh insanı, irfanla derinleşen, imanla yücelme sırrını keşfeden ve ruhanî zevkleriyle cennetleri gönlünde duyan ve yaşayan başyüce bir insandır.

İnsan, ancak yüksek ideallerle gerçek insanlığa ulaşabilir. Hayatını yüksek mefkûre ve ideallerle derinleştirmeyen kimselerin yükselip ruh insanı olmaları bir yana, ilk fıtratlarını korumaları da çok zordur; hatta imkânsızdır. Ruh insanının kuşlar gibi pervâz edip nâmütenâhiliğe yelken açtığı zirvelere karşılık, beden insanı, nefsin hezeyanları içinde bocalar durur. Hâlbuki eşref-i mahlukât olarak yaratılan insan, yüksek duygularla mücehhez, fazilete istidatlı ve ebediyete meftun bir varlıktır.. ve onun için yükselmeyip yerinde kalmak, daha aşağı canlılar seviyesine düşmek demektir.

Fıtratı müteheyyiç, hakikate açık gönüllerin zevk ü sefaları, devamlı aksiyon ve hareketleri iç içedir ve hedefledikleri yüksek idealleri tahakkuk ettirecekleri âna kadar da hep hareket halinde, biraz da huzursuz ve rahatsızdırlar. Nitekim İnsanlığın İftihar Tablosu (sallallâhu aleyhi ve sellem), henüz peygamberlik esintilerini duymadan, Hira dağına çekilmiş ve topyekün insanlığın alev alev yanan bir cehenneme doğru sürüklenmesinin ızdırabını vicdanında duyarak Allah'a sığınmış ve gönülden bu problemi çözmeye bağlanmıştır. İşte bu sebeple Nebiler Serveri, her zaman rahatsızdır ve bu rahatsızlığı da hayatı boyunca devam edecektir. O'nun, hak ve hakikate muhtaç gönüllere, ruhunun ilhamlarını üflemek için sokak sokak, kabile kabile dolaşıp âşina gönüller araması bunun en önemli delilidir.

Şimdi isterseniz, ruh insanlarının hayatlarından bir kısım örneklerle konuyu biraz daha müşahhaslaştırmaya çalışalım:

"Ruh insanı, cismanî hayattan sıyrılıp yüksek ideallere dilbeste olan ve kendini sadece ve sadece insanlığın kurtuluşuna bağlayan insandır." diyeceksek, günümüzde Bediüzzaman:

"Ben, cemiyetin imanını kurtarma yolunda dünyamı da feda ettim,

ahiretimi de. Seksen küsur senelik hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum. Bütün ömrüm harp meydanlarında, esaret zindanlarında, yahut memleket hapishanelerinde geçti. Çekmediğim cefa, görmediğim eza kalmadı. Divan-ı Harplerde bir câni gibi muamele gördüm; bir serseri gibi memleket memleket sürgüne gönderildim. Memleket zindanlarında aylarca ihtilattan men edildim. Defalarca zehirlendim. Türlü türlü hakaretlere maruz kaldım. Zaman oldu ki, hayattan bin defa daha ziyade ölümü tercih ettim. Eğer dinim intihardan menetmeseydi, Said belki bugün toprak altında çürümüş olacaktı. Bütün hayatım zahmet ve meşakkatle, felaket ve musibetle geçti. Cemiyetin imanı, saadet ve selâmeti yolunda nefsimi de dünyamı da feda ettim. Helâl olsun!. Bana ezâ ve cefada bulunanlara beddua bile etmiyorum. Çünkü, bu sayede Risale-i Nur, hiç olmazsa birkaç yüz bin, yahut birkaç milyon, belki daha ziyade kişinin imanını kurtarmaya vesile oldu. Ölmekle yalnız kendimi kurtaracaktım, fakat hayatta kalıp, zahmet ve meşakkatlere tahammülle bu kadar imanın kurtulmasına hizmet ettim. Allah'a bin kere hamdolsun! Sonra, ben cemiyetin iman ve selâmeti yolunda ahiretimi de feda ettim. Gözümde ne cennet sevdası, ne de cehennem korkusu var. Cemiyetimin imanı namına bir Said değil, bin Said feda olsun! Kur'ân'ımız yeryüzünde cemaatsiz kalırsa cenneti de istemem; orası da bana zindan olur. Milletimin imanını selâmette görürsem, cehennemin alevleri içinde yanmaya razıyım. Çünkü, vücudum yanarken, gönlüm gül-gülistan olur."[1] gibi sözleriyle buna iyi bir örnek teşkil eder.

Yine aynı ruh insanlarından biri sayılan Selahaddin Eyyûbî de üzerinde durulmaya değer. Mescid-i Aksâ esaret altındadır. Bu durum koca sultanı çok rahatsız etmektedir. İşte böyle bir hâlin hasıl ettiği sıkıntılarla o, âdeta gülmeyi unutmuştur. Bir gün cuma namazında hatip, sultanı kastederek, tebessümün fazileti hakkında bir hutbe irad eder ve Selahaddin'de tebessüm duygusu uyarmaya çalışır. Hutbede kastedilen şahsın kendisi olduğunu anlayan Selahaddin Eyyûbî, cami çıkışında imam efendiye dönerek şunları söyler: *"Hocam öyle zannediyorum hutbenizde bana nasihat ettiniz. Ama Allah aşkına söyler misiniz, Mescid-i Aksâ esaret altında iken ben nasıl gülebilirim?"*

Başka bir ruh insanı olan şair-i şehîrimiz Mehmet Âkif, İstanbul'un işgali esnasında Mescid-i Aksa ile aynı kaderi paylaşan Ayasofya'nın boynundaki zinciri, âdeta kendi boynunda hisseder ve hicranla şöyle mırıldanır:

“Umar mıydın ki: Mâbetler, ibâdetler yetîm olsun,
Ezanlar arkasından ağlasın bir nesl-i me’yûsun?
Umar mıydın: Cemâ’at bekleyip durdukça minberler,
Dikilmiş dört direk görsün, serilmiş bir yığın mermer?
Umar mıydın: Tavanlar yerde yatsın, rahneden bîtâb?
Eşiklerden yosun bitsin, örümcek bağlasın mihrâb?
Umar mıydın: O taş taş devrilen, bünyân-ı mersûsun,
Şu vîran kubbelerden böyle son feryâdı dem tutsun?”

Bu itibarla, her ruh insanı, gönül verdiği o yüce mefkûresini gerçekleştireceği âna kadar, tebessümü bile kendisine çok görmeli ve daima hüzün ve kederle iki büklüm olmalı, “sabr-ı cemil”le oturup kalkmalıdır.

Selahaddin, o büyük hülyasını tam 20 sene sonra –Allah’ın inayetiyle– tahakkuk ettirmiş, Mescid-i Aksa’yı esaretten kurtarmış ve kendinden sonra gelecek nesillere de dâsitânî bir örnek olmuştur. Yine aynı Selahaddin, Mescid-i Aksa’yı istirdat edeceği âna kadar 20 sene hep çadırda yaşamış, *“Hünkârım, size bir ev inşa edelim.”* diyenleri de: *“Allah’ın evi esirken ben kendime nasıl bir ev edinebilirim?”* şeklinde cevaplamıştır.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh) döneminde, bugünkü Suriye ve Filistin de Müslümanların eline geçince, ordu kumandanlarının Mescid-i Aksâ’nın anahtarlarını istemeleri üzerine oradaki vazifeli papaz: *“Biz, Mescid-i Aksa’nın anahtarlarını alacak zatın şemâilini biliyoruz ve bu anahtarları ondan başkasına vermemiz de mümkün değildir.”* derler. Onlar, orada aralarında konuşadursunlar, Hz. Ömer (radıyallâhu anh) hazineden bir deve alıp hizmetçisiyle beraber nöbetleşe deveye binerek Kudüs’e doğru yola çıkmıştır bile. Bu şekilde Mescid-i Aksa’ya yaklaştıklarında, kumandanlar: *“İnşâallah, Ürdün nehrini geçerken binme sırası Hz. Ömer’e gelir. Zira, bu Bizans halkı, kendi saraylarında ihtişam ve debdebeden başka bir şey görmedikleri için, başımızdaki halifeyi paçalarını sıvamış, hizmetçisi devenin üzerinde ve kendisi deveyi çekiyor görürlerse bakışları değişir.”* diyerek dua etmeye başlarlar. Onların bu şekildeki arzu ve dualarına mukabil Allah (celle celâluhu), en hayırlı olanı tahakkuk ettirmiş ve tam nehri geçecekleri zaman, devenin yularından tutma sırası Hz. Ömer’e gelmiştir. Devenin yularından tutma sırası kendine gelen Hz. Ömer, deveden iner, yerine kölesini bindirir ve ırmağın karşı yakasına bu şekilde geçer. Ayrıca halifenin elbiseleri, oraya gelinceye kadar, devenin üstündeki semere sürtüne sürtüne

yırtıldığından o da her defasında bu yırtık yerleri yeniden yamamıştır. –Estağfirullah buna yamadan ziyade, şeref işaretleri demek daha uygundur.– Bütün bu durumları gören papaz, *“Tamam, bizim kitaplarımızda haber verilen işte bu zattır. Biz, anahtarları ancak bu zata veririz.”* demiş ve onları Hz. Ömer’e teslim etmişlerdir.

Bu, o muhteşem tablonun bir yanı; öbür yanında ise Hz. Ömer’in, *“Bu insanlara karşı bir sultan gibi aziz ve şerefli görünün.”* diyen kumandanlarına şöyle seslendiğini duyar ve ürpeririz: *“Allah bizi Müslümanlıkla aziz kılmıştır. Bundan başka bir şeyde izzet aramak beyhudedir.”* Evet ruh insanı, Allah’a intisap eden, O’na kul olmakla iftihar edip şeref duyan ve bunun ötesinde başka şereflere de iltifat etmeyen insandır. Günümüz neslinin bir kısmı, Allah’a gönül veremediklerinden ve O’na intisabın lezzetini duyamadıklarından tatmin olamamış aç ve tâli’siz insanlardır. Böyle bir fasit daireden kurtulmanın yolu da, Allah’a hakikî mânâda kul olmaktır.

Ruh neslinin önemli bir vasfı da *“kulluk”*tur. Ashab-ı kiram, kendilerine yöneltilen *“İslâm’ın şiarı nedir?”* şeklindeki bir soruya *“İnsanı başka şeylere kulluktan kurtarıp, sadece Allah’a kulluk yolunu göstermektir.”* cevabını vermişlerdir. Evet ruh nesli, gecelerin âbidleri, zâhidleri ve seccadeleri iniltiyle, yaşlarla süsleyen ruhbanları; gündüzlerin de bir küheylan gibi vazifeden vazifeye koşan fürsanlarıdır.

Bir rivayete nazaran, bütün hayatını, Cenâb-ı Hak’tan gelen emirlere karşı bağlılık içinde geçiren ve kulluğun zirvesine ulaşan İbn Abbas, mezara defnedildiği esnada, birdenbire etrafta şöyle bir ses yankılanır: يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي *“Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!”*[2]

Zaten ibadet ü taat adına olgunluk ve doygunluğa ulaşmış kutlular, her zaman başkalarına karşı kapılarını kapatır, sonra da “Beyhude yorulma, kapılar sürmelidir.” derler. Yumurtanın içine bir sperm girince, diğer spermler, zorlasalar bile içeriye giremedikleri gibi, Hakk’ın akdes ve mukaddes tecellîleriyle doygunluğa ulaşmış bir ruha da, şeytan ve nefsin âsi müdahaleleri kolay olmasa gerek. Bir mânâda, مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ *“Allah, bir insanın içinde iki kalb yaratmamıştır.”*[3] âyeti de bu hakikate işaret etmektedir.

İbrahim Ethem Hazretleri Kâbe'de iken Rabbisine *"Ya Rabbi! Senin aşkına tutuldum. Senden gayri her şeyi terk edip huzuruna geldim. Seni bulduktan sonra, gözlerim başka şey görmez oldu..."* şeklinde bir hitapta bulunmuştur. O, tam bu duygularla dopdolu olduğu bir sırada, hemen oracıkta, senelerdir görmediği oğlu beliriverdi. Yılların verdiği hasret ve baba şefkatiyle oğluna sarılınca birden hâtiften *"Ey İbrahim! Bir kalbde iki sevgi olmaz."* diye bir sesle irkildi ve tereddüt etmeden: *"Allahım! Senin muhabbetine mâni olanı al."* deyiverdi; deyiverdi ve oğlu hemen oracıkta ayaklarının dibine yığılıp kaldı. Evet işte, gönlünü sadece Allah'a açmış, Hakk'ın tecellîlerine doymuş ve gözünü ağyara kapatmış yüce bir kâmetin ruh haleti.!

Heraklius'un kumandanının, ashab-ı kiram hakkında itiraf ettiği şu sözler, değişik bir zaviyeden ruh insanının portresini çok çarpıcı bir şekilde resmetmektedir: *"Hükümdarım! Bunlarla savaşmak mümkün değildir. Çünkü bizim hayata talip olduğumuz ölçüde, bunlar ölüme koşuyor ve bizim dünyayı sevdiğimiz kadar ahireti seviyorlar."*

Ruh insanı, ibadet u taatiyle, gece derinlikli bir leylîdir. İşte onlardan biri!. Abbâd İbn Bişr (radıyallâhu anh). O, namazlarını son derece huşû içerisinde eda eder ve her zaman kıldığı namazın son namaz olduğunu düşünürdü.

Zâtürrikâ' seferinden dönülüyordu. Hz. Abbâd, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanı başında bulunanlardandı. Vakit geceydi. Resûlullah, mücahitlerin istirahat etmesi için mola verilmesini emretti. Muhtemel bir baskına karşı da her zaman olduğu gibi nöbet tutulmasını emretti. Bu hizmet için iki gönüllü istedi ve *"Bu gece bizi kim bekler?" buyurdular. Muhacirlerden Ammar bin Yasir, Ensar'dan da Abbâd bin Bişr ayağa kalktılar ve ikisi birden "Biz bekleriz ya Resûlallah!"* diyerek öne atıldılar. Peygamberimiz onlara şu talimatı verdi: *"Öyleyse vadinin ağzında durunuz ve etrafa göz kulak olunuz."*

İki kahraman, vadiye doğru ilerlediler. Hz. Abbâd, Ammar'a: *"Gecenin başında mı beklemek istersin, sonunda mı?"* dedi. Hz. Ammar, önce beklemeyi tercih etti. Nöbete durdu. Abbâd da hemen namaza başladı. Bu sırada çok yorgun olan Ammar uyuyuverdi. Abbâd İbn Bişr'in, arkadaşının uyuduğundan haberi yoktu. O, namazına devam ederken bunları takip eden bir müşrik onu gördü ve bu fırsatı değerlendirmek istedi; istedi ve hemen yayına bir ok yerleştirip fırlattı. Müşrikin oku Hz. Abbâd'a saplandı. Hz. Abbâd ilâhî huzurda öyle bir huşû içindeydi ki, vücuduna saplanan ok değil, sanki bir

dikendi. Hiç tavrını bozmadan namazına devam etti. Vücuduna saplanan diğer oku da öbürü gibi eliyle çıkarıp yere attı; rükû ve sücûdunu tamamlayarak selâm verdi. Artık iyice halden düşmüştü. Arkadaşına hafifçe *"Kalk, nöbeti al ben yaralandım."* diye seslendi. Bunun üzerine gözlerini açan Hz. Ammar, bir de ne görsün, Abbâd'ın her tarafından kanlar akıyor. Durumu anlamıştı. *"Sübhanallah! O müşrik sana ilk oku attığı zaman beni niçin uyandırmadın?"* diye sitem etti. Hz. Abbâd ise ona şu karşılığı verdi:

"Ben namazda Kehf sûresini okuyordum. Sûreyi bitirmedikçe kesmek istemedim. Oklar üzerime ard arda gelmeye başlayınca, uyandırıp sana haber vermek için okumayı kestim, rükûa vardım. Vallahi, Resûlullah'ın korunmasını emrettiği boğaz ağzını korumayıp kaybetmiş olmaktan korkmasaydım, sûreyi bitirmeden namazı kesmezdim."[4]

Bir başka örnek: Haykırdığı zaman düşmanın yüreğini ağzına getiren Haydar-ı Kerrâr, Damad-ı Nebi Hz. Ali'nin (radıyallâhu anh), ayağına saplanan bir oku çıkartmak isteyenlere, *"Ben namaza durayım. Oku ayağımdan o zaman çıkarırsınız. Çünkü namazda iken okun acısını duymam."* dediği rivayet edilir. İşte bu iki tablo, ibadet u taatla kenetlenmiş ruh insanının durumunu aksettirmesi bakımından fevkalâde önemlidir.

Bu ruh insanlarından bir diğeri de, Kûfe mektebinin büyük muallimi Esved İbn Yezid en-Nehaî'dir. O, irşad, tebliğ ve cihat dışındaki bütün zamanlarını, sabahtan akşama, akşamdan da sabaha kadar evinin taraçasında ibadet ü taatle geçirir. Esved İbn Yezid'i, bir sütun gibi devamlı evinin üstünde ibadet ederken gören komşu çocuğu, onu hep bir direk zannetmiştir.

Günlerden bir gün Hz. Esved vefat etmiş ve evinin üstünde görünmez olmuştur. Çocuk önceleri devamlı gördüğü sütunu yerinde göremeyince annesine: "Anne, ben her gece burada bir sütun görüyordum. Artık o sütun yerinde yok." diyerek şaşkınlığını ifade etmiş; bunun üzerine annesi de *"Oğlum, o bir sütun değil, Esved İbn Yezid en-Nehaî'ydi."* sözleriyle çocuğuna cevap vermişti.

Ruh nesli, her zaman ruhunu kanatlandırabilen ve kat'iyen cismaniyeti altında kalıp ezilmeyen, bedenî arzu ve istekleri karşısında sürekli dimdik duran, Leyla Hanım'ın ifadesindeki,

"Gidip boynumda zincir ile ol Ravza-i pâka
Görenler hep beni dîvâne sansın Yâ Resûlallah."

duygu ve düşünceleri paylaşan, peygamber yolunun delileridir.

İşte Hak katında veli, o yolun delilerinden biri, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Her peygamberin bir havarisi vardır. Benim havarim ise Zübeyr bin Avvam'dır."* sözleriyle şereflendirilen Zübeyr b. Avvam (radıyallâhu anh)! Bedir'de o da Hz. Hamza (radıyallâhu anh) gibi düşmanla yaka paça olmuş, onlarla göğüs göğüse savaşmış ve öyle bir semavîleşmişti ki, o gün melekler de başlarına aynı sarığı sarmış ve ashabı teşyî' ve teşcî' edivermişlerdi.[5] Savaşın neticesinde وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ *"Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki, Ben de size vaadettiklerimi vereyim."*[6] hakikati bir defa daha tecellî etmiş, müşrikler –Allah'ın inayet ve keremiyle– bozguna uğratılmış ve Cenâb-ı Hak, o günün hatırına melekleriyle, semavî esintileriyle âdeta bir donanma gecesi teşkil buyurarak maiyyetini göstermişti.

Evet ruh insanı, sergilemiş olduğu her türlü kullukla melekleşen insan demektir. Buna da bir örnek: İmran bin Husayn, bâsur hastalığına yakalanmış ve zaman zaman yaralarını dağlattırmaktadır. Bu melek ruhlu insan, sair günlerde melekleri görüp onların selâmlarını almasına karşılık, yaralarını dağlattığı zaman, bir türlü onları müşâhede edememektedir. Bu durumunu Allah Resûlü'ne açınca, Hz. Ruh-u Seyyidi'l-Enâm şöyle buyurur –özel bir durum ve hususî bir sır var–: *"Yaralarını dağlatma. Zira o zaman meleklerin selâmından mahrum kalırsın."*[7]

Ruh insanı, bir metafizik kahramanıdır. Übey İbn Ka'b, ibadet ü taat yapmak için mescide gelir. İki rekât namaz kıldıktan sonra ellerini açar ve dua etmek ister. İşte bu esnada, mescidin duvarları lerzeye gelerek, kendisinin söylemeye niyet ettiği şeyleri söylemeye başlar. Bu durum Allah Resûlü'ne haber verildiğinde İki Cihan Güneşi, *"O Cibrîl'dir ve senin söylemek istediğin şeyleri senin namına söylemiştir."*[8] buyurur.

Ruh insanı, bir muhasebe kahramanıdır. Hanzala ibn Rebî' (radıyallâhu anh), Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) ile Efendimiz'in huzuruna gelir ve *"Hanzala münâfık oldu ya Resûlallah. Çünkü Senin yanında hissettiklerimi dışarıda hissedemiyorum."* der. Bunun üzerine Efendimiz *"Ey Hanzala! Bir öyle, bir böyle.."* buyurur ve sözlerine şöyle devam eder: *"Eğer zamanın her parçasında benim yanımda olduğunuz gibi olsaydınız, melekler sokaklarda sizinle musâfaha ederlerdi."*[9]

Bir başka Hanzala.. Hanzala ibn Ebî Âmir (radıyallâhu anh), “cihad” çağrısını aldığında hemen yerinden ok gibi fırlayarak savaş meydanına koşar ve şehadet şerbetini içer. Az sonra Allah Resûlü, onunla alâkalı şunları söyler: *“Gök ile yer arasında Hanzala’yı meleklerin guslettirdiğini gördüm.”* Ailesine sorulduğunda şu gerçek ortaya çıkar: Hanzala’ya o gece su iktiza etmiştir. Ancak, cihat münâdîsinin sesini duyunca gusletmeye fırsat bulamamış; savaş alanına koşmuş ve şehit düşmüştür.[10]

Hükümdarlardan ruh insanı, Murad Hüdavendigâr, büyük bir askerî ve idarî dâhidir. Onun bir de askerî ve idarî dehasını aşan kulluğu vardır. O kadar ki bir defasında hocasına şöyle der: *“Hocam, sen namaza dururken ilk tekbir aldığında hemen Kâbe’yi görebiliyorsun. Ben ise ancak birkaç tekbirden sonra görebiliyorum.”* Evet koca hünkar işte böyle namaz kılmaktadır ve her tekbir alanın Kâbe’yi müşâhede ettiğini sanmaktadır. Bu devâsâ ruh, I. Kosova Savaşı’nda koca haçlı ordularını göğüslemiş ve savaştan önce Rabbine *“Ya Rabbi! Ordumu muzaffer, beni de şehit eyle.”* diye yalvarmış. Her şey bittikten sonra da savaş meydanını dolaşırken bir tâli’siz el tarafından hançerlenmiş ve Rabbine yürümüştür.

Bu büyük hünkârın ağabeyi olan Süleyman Paşa da kendisini aşmış ruh kahramanlarından biridir. Süleyman Paşa, devamlı surette Bizans içlerine doğru akınlar tertip eder.. Çanakkale’den sallarla geçmeyi başarır.. Gelibolu’yu hakimiyeti altına alır ve Bolayır’a kadar ilerler. Herkes onun hükümdar olacağını ve bir gün milletinin başına geçeceğini düşünmektedir ama o, ötelerden gelen bir müjdeyi vicdanında duymuş gibi bir akın öncesinde, akıncı beylerini toplar ve onlara şunları söyler: *“Şayet ben bugün ölürsem, ölümümü duyan Bizanslılar, bundan istifadeye kalkacak ve aldığımız yerlere yeniden hücum edeceklerdir. Size vasiyetim, cenazemin başında toplanıp el ele tutuşunuz, Allah ve Resûlü’ne sığınarak düşmana saldırınız. Sakın, cihaddan geri durmayınız!”*

Bir gün önce, bu sözleri sarfeden Süleyman Paşa, ertesi gün cihat meydanında atının ayağı bir köstebek çukuruna girer ve atından baş aşağı düşerek şehit olur. Bunun üzerine ordunun ileri gelenleri onun başında toplanır ve vasiyetine uyarak el ele tutuşup düşmana hücum ederler; eder ve Bizans’ı bozguna uğratırlar. Savaş sonunda, düşman askerleri şu itirafta bulunur: *“Her defasında önünüzde koşan o levent ve civanmert delikanlı var ya, siz bize hücum ettiğinizde o yine sizin önünüzdeydi ve yalın kılıç bize hücum*

ediyordu."

Çanakkale Savaşında milletimiz, ordular halindeki ruh insanları olarak topyekün bir Hüdavendigâr, bir Süleyman Paşa ve Bedir'in aslanlarıdırlar. Bunlar *"Çanakkale geçilmez!"* sözünü tarihe altın harflerle yazdırmışlardır ki, bu ruh insanlarını şâir-i şehîrimiz şu mısralarla destanlaştırmıştır:

"'Bu, taşındır' diyerek Kâbe'yi diksem başına;
Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gökkubbeyi alsam da, ridâ namıyle,
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyle;

Mor bulutlarla açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan;
Sen bu âvîzenin altında, bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece mehtabı getirsem yanına,

Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsem;
Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana...
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana."

Elbette ki, bu ruh insanlarının yazdığı destanlar bitmemiştir, bitmeyecektir de... Milletimize, onun ruh ve mânâ köklerine hasım birçok düşmanın bulunduğu muhakkak. Ne var ki her zaman ruh köklerine sımsıkı bağlı bu necip millet, –Allah'ın inayet ve keremiyle– bütün bu bâdireleri aşıp tıpkı eskiden olduğu gibi bir defa daha dünya devletleri arasında sahip olduğu yeri alacak ve dengesi bozulmuş günümüz coğrafyasında muvazeneyi tesis edecektir.

1 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616.

2 Fecr sûresi, 89/27-30.

3 Ahzâb sûresi, 33/4.

4 Ebû Dâvûd, *tahâret* 79; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/343.

5 Buhârî, *fezâilü ashâb* 13, *cihâd* 40, 41, 135, *meğâzî* 29; Müslim, *fezâilü's-sahabe* 48.

6 Bakara sûresi, 2/40.

7 Müslim, *hac* 165; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/427.

8 Bkz.: el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* 22/40.

9 Müslim, *tevbe* 12; Tirmizî, *kıyâmet* 59; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/346.

10 İbn Hibbân, *es-Sahîh* 15/495; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 4/10.

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillah eş-Şeybânî (164-241 h.); ***el-Müsned,*** Çağrı Yayınları, I-VI, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Abdurrezzak, Ebû Bekr Abdurrezzak İbn Hemmâm (v. 211 h.); ***el-Musannef,*** *[Tahkîk: H abîburrahmân el-A'zamî],* I-XI, el-Meclisü'l-ilmî, Beyrut, 1403/1983.

Alûsî, Ebu's-Senâ, Şehâbeddin Mahmud İbn Abdillah (v. 1270 /1854); ***Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'-u'l-mesânî,*** I-XXX, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

Bediüzzaman, Said Nursî; ***Emirdağ Lâhikası 1-2,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____________ , ***Hanımlar Rehberi,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____________ , ***Lem'alar,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____________ , ***Mektubat,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____________ , ***Mesnevî-i Nuriye,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____________ , ***Sözler,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____________ , ***Şuâlar,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

_____________ , ***Tarihçe-i Hayat,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin İbn Mesud, (v. 516/1122); ***Meâlimü't-tenzîl,*** I-IIX, Dâru Taybe, Riyad, 1993.

el-Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa Ebû Bekir (v. 458 h.); ***es-Sünenü'l-kübrâ,*** I-X, Mektebetü dâri'l-bâz, Mekke-i Mükerreme, 1414/1994.

__________________ , ***Şuabu'l-iman,*** I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410.

__________________ , ***Delâilü'n-nübüvve ve mârifeti ahval-i Sahibi'ş-şeria,*** I-VII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1985.

el-Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık (215-292 h.); ***el-Müsned,*** I-IX, Müessesetü ulûmi'l-Kur'ân/Müessesetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Beyrut/ Medine, 1409 h.

el-Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl (v. 256 h.); ***Sahîhu'l-Buhârî,*** I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1994.

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahman (181-255 h.); ***es-Sünen,*** Çağrı Yayınları, I-II, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

ed-Deylemî, Ebû Şücâ' Şîreveyh b. Şehridâr b. Şîreveyh el-Hemedânî (445-509 h.); ***Müsnedü'l-Firdevs bi me'sûri'l-hitâb,*** I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1. baskı, *[Tahkik: Said b. Bisyûnî Zağlûl],* Beyrut, 1986.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); ***es-Sünen,*** Çağrı Yayınları, I-V, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillah el-İsbehânî (v. 430 h.); ***Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,*** I-X, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsenna (210/307 h.); ***el-Müsned,*** I-XIII, Dâru'l-Me'mun li't-türâs,

Dimaşk, 1404/1984.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (450-505 h.); ***İhyaü ulûmi'd-dîn,*** I-IV, Dâru'l-mârife, Beyrut, tsz.

el-Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed İbn Abdillah en-Neysâbûrî (321-405 h.); ***el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,*** I-IV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/1990.

el-Hakîm et-Tirmizî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ali b. Hasan, ***Nevâdiru'l-usûl fî ehâdîsi'r-Resûl,*** I-IV, Dâru'l-Cîl, 1. baskı, *[Tahkik: D. Abdurrahman Umeyre],* Beyrut, 1992.

el-Halebî, Ali b. Burhaneddin (v.1044 h.), ***İnsanü'l-uyûn (es-Sîret-i Halebiyye),*** I-IV, Mustafa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, Mısır 1384 h./1964 m.

İbn Abdilberr, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (v. 463 h.); ***el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab,*** I-IV, Daru'l-cîl, Beyrut, 1412.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetillâh, ***Târîhu Medineti Dımaşk,*** I-LXXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1421–2001.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah İbn Muhammed (v. 235 h.); ***el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr,*** *[Tahkik: Kemal Yusuf el-Hut],* I-VII, Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1409 h.

İbn Hacer, Ahmed İbn Ali İbn Cafer el-Askalânî, (773-852 h.); ***Fethu'l-bârî bi şerhi Sahihi'l-Buhârî,*** *[Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbakî-Muhibbuddin el-Hatîb]*, I-XIII, Dâru'l-mârife, Beyrut, 1379.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî (v. 354 h.); ***es-Sahîh,*** I-XVIII, *[Tahkik: Şuayb Arnavut],* Müessesetü'r-risale, 2. baskı, Beyrut 1414-1993.

__________________ , ***el-İhsân fî takrîbi Sahîh İbn Hibbân,*** *[Tertîb: Alâüddîn Ali b. Belbân; Tahkîk ve ta'lîk: Şuayb el-Arnaût],* I-XVII, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1988.

İbn Hişâm, Abdülmelik İbn Hişâm İbn Eyyûb el-Himyerî (v. 213/828); ***es-Sîratü'n-nebeviyye,*** I-VI, *[Tahkik: Tâhâ Abdurrauf Sa'd],* Dâru'l-cîl, Beyrut, 1411.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillah Muhammed İbn Ebî Bekr Eyyûb ez-Züraî (691-751 h.); ***es-Savâiku'l-mürsele alâ'l-Cehmiyye ve'l-Muattıle,*** *[Tahkik: Ali İbn Muhammed ed-Dehîlilllâh],* I-IV, Dâru'l-âsıme, Riyad, 1418/1998.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer İbn Kesîr ed-Dimaşkî (v. 774 h.); ***el-Bidâye ve'n-nihâye,*** I-XIV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1988.

______________ , ***Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm,*** I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1401 h.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

İbn Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed b. Sa'd ez-Zührî (v.230 h.), ***et-Tabakâtu'l-Kübrâ,*** I-VIII , Dâru sâdır, Beyrut, tsz.

İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî; ***Üsdü'l-gâbe fî mârifeti's-sahabe,*** I-VII, Kahire, 1970.

______________ , ***el-Kâmil fi't-târih,*** I-IXII, Daru sâdır, Beyrut, 1967.

Kâdı Iyâz, Ebu'l-Fadl, ***eş-Şifa bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafa,*** I-II, Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, trs.

Kitab-ı Mukaddes (Türkçe terceme) ***Eski ve Yeni Ahit,*** Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1988.

el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferah (v. 670); ***el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân,*** I-XX, Dâru'ş-şa'b, Kahire, 1372 h.

Ma'mer b. Râşid (v. 151 h.); ***el-Câmi'*** (Abdurrezzak'ın el-Musannef'inin sonunda), el-mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1403 h.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (v. 261 h.); ***el-Câmiu's-Sahîh,*** I-III, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

el-Münâvî, Muhammed Abdurraûf (1031/1622); ***Feyzu'l-kadîr şerhu Câmii's-sahîh,*** I-VI, el-Mektebetü't-ticariyye'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.

en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); ***es-Sünen,*** I-VIII, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

es-Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Abdirrahman (v. 902/1497); ***el-Makâsıdü'l-hasene;*** Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1399 h.

el-Sülemî, Ebû Abdirrahmân; ***Âdâbü's-sohbet,*** Dâru's-Sahabe, Tanta, 1990.

es-Süyûtî, Abdurrahman b. el-Kemal Celâleddîn (849-911 h.); ***ed-Dürru'l-mensûr,*** I-VIII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1993 h.

______________ , ***el-Hâvî li'l-fetvâ,*** I-II, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1402/ 1982.

Şâkir, Ahmed Muhammed, ***Şerhu Müsnedi Ahmed İbn Hanbel,*** I-XX, Dâru'l-Hadis. Kahire 1995.

Şiblî, Nu'manî, (v. 1914); ***Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi,*** *(Trc: Fatih Güngör - Beyhan Demirci - M. Sait Konar),* Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (v. 360 h.); ***el-Mu'cemü'l-evsat,*** *[Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî],* I-X, Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h.

______________ , ***el-Mu'cemü'l-kebîr,*** *[Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî],* I-XX, Mektebetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Musul, 1404 h.

et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (v. 310 h.); ***Câmiu'l-Beyan fî Tefsîri'l-Kur'ân,*** I-XXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1405.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsa b. Sevre (209-279 h.); ***el-Câmiu's-Sahih,*** I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

ez-Zehebî, Şemsüddîn Muhammed Ahmed (v. 748/1347); ***Siyeru a'lâmi'n-nübelâ,*** I-XXIII, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1413 h.

211001-20110427